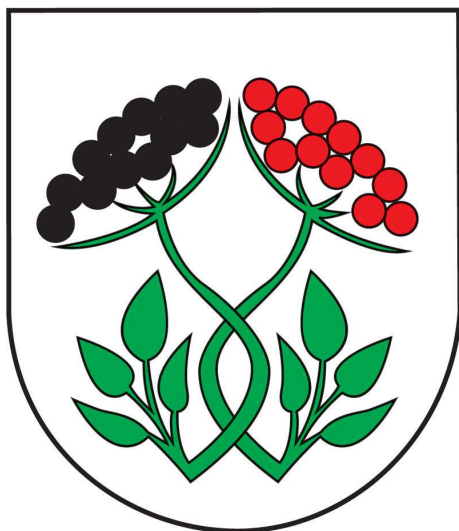

Obec Bzince pod Javorinou

1337 -1997

BZINCE POD JAVORINOU

Autori:

Doc. PhDr. Emília Kratochvílová, CSc.

Prof. ThDr. Igor Kišš

Mgr. Ľudmila Šupáková

Ladislav Varga

OBSAH:

PRÍHOVOR STAROSTU

ÚVODOM

PRÍRODNÉ POMERY

Miloš Stankoviansky

PRAVEKÉ SLOVANSKÉ OSÍDLENIE PODJAVORINSKÉHO KRAJA

Emília Kratochvílová - Sláviková

PRVÁ PÍSOMNÁ ZMIENKA O BZINCIACH

Ladislav Varga - Igor Kišš - Emília Kratochvílová

KAMENNÉ SVEDECTVÁ MINULOSTI

Emília Kratochvílová

O ČOM HOVORIA NÁZVY OBCE A OSÁD

Emília Kratochvílová

HISTORICKO-GEOGRAFICKÉ SÚVISLOSTI

Emília Kratochvílová - Igor Kišš

UHORSKO V STREDOVEKU A BZINCE V UHORSKU

Ukryté v hĺbke minulosti

Majetkové pomery v obci v 13. - 16. storočí

Emília Kratochvílová

PODDANSKÉ POVINNOSTI BZINČANOV, HRUŠOVANOV A LUBINANOV V 17.-
19.STOROČÍ

Emília Kratochvílová

ZEMEPÁNI - GRUNTOVNÍ PÁNI A PODDANÍ

Horné Bzince

Dolné Bzince

Hrušové

Emília Kratochvílová

CHOTÁRNICI A SUSEDIA

Emília Kratochvílová

BZINSKÉ VINOHRADY

Emília Kratochvílová

KOPANICE

Z dávnej histórie kopaníc

Z novšej histórie kopaníc

Emília Kratochvílová

UDALOSTI 19.STOROČIA A BZINCE

Bzinskí cechovníci

Ľudmila Šupáková

BZINCE V 20. STOROČÍ

Prvá svetová vojna

Bzince po prevrate 1918

Bzinskí hauzíranti

"Chudobný židáčik"

Osudy biednych

Spolkový život

Bzinské školy a zdravotníctvo

Ľudmila Šupáková

DRUHÁ SVETOVÁ VOJNA A SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE V BZINCIACH

Ľudmila Šupáková

ZLÚČENIE OBCE A JEJ ĎALŠÍ ROZVOJ

Poľnohospodárske družstvo

Preslávili Bzince

Ľudmila Šupáková

Z HISTÓRIE NÁBOŽENSTVA V BZINCIACH POD JAVORINOU

Dejiny rímsko-katolíckej cirkvi v Bzinciach pod Javorinou

Ladislav Varga

Dejiny evanjelického a.v.cirkevného zboru v Bzinciach pod Javorinou

Igor Kišš

RICHTÁRI, PREDSEDOVIA, STAROSTOVIA

PRÍHOVOR STAROSTU

*Je iste svätou povinnosťou,
čo spravodlivé, pozastať,
čo krásne, dobré, nasledovať,
čo lásky hodno, milovať.*

Povinnosťou, alebo snahou každého človeka, by malo byť aj poznanie minulosti okolia v ktorom žije. Aby vedel, čo bolo kedysi na miestach, kde dnes stojí jeho dom, pole, ktoré obrába, cesta, po ktorej chodí do práce, či za kratochvíľou.

Poznanie dejín mojej, našej obce bolo doteraz iba útržkovité, kusé, nedávajúce ucelený pohľad na doby z pred niekoľkých storočí. Fakty síce sú zapísané, ale tiež nie na jednej listine, či v knihe a nie na jednom mieste. Až mravčou, usilovnou prácou sa podarilo kolektívu zanietých ľudí, dať na jednu hromadu množstvo faktografického materiálu. Zhromaždiť, vytriediť dôležité od nepodstatného, urobiť preklady z latinčiny, maďarčiny, či archaickej slovenčiny a češtiny, vylúštiť staré rukopisy. To bola naozaj drina. Dni a týždne úmorného premýšľania, hľadania a skladania čriepkov roztrúsených v rôznych archívoch Slovenska i Maďarska. Vďaka vám za to, priatelia.

Knižka je na svete, čo teraz s ňou?

Myslím si, že by si ju mal prečítať každý roduverný bzinčan. Možno v nej nájde meno svoje, alebo svojich predkov. Alebo fotografiu, ktorú dlhé roky opatroval, ani nevedel prečo, až ju poskytol zostavovateľom knižky.

Môže iste poslúžiť aj učiteľom a žiakom v škole, či už pri výuke dejepisu, alebo pri poznávaní dediny.

Iste tiež bude iskrou, ktorá zapáli plameň zdravého lokálpatriotizmu, hrdosti na svoju obec u mnohých čitateľov. Že podnieti ľudí ľahostajných, k vrejšiemu vzťahu k obci, k daniu v nej.

Ak sa tak stane, bude to iste krásne a dobré.

Mala by nás tiež podnietiť k tomu, aby sme starým tradíciám, ktoré boli v obci živé ešte donedávna, venovali viac pozornosti, aby sme niektoré z nich aj obnovili.

Určite nás utvrdí a posilní v udržovaní a obnovovaní tradícií pokrokových, revolučných a povstaleckých, ktoré sú u nás i v celom Podjavoriní, napriek všetkému, živé, ctené a vážené, majúce sa o čo oprieť.

Pri čítaní sa iste zamyslíme aj nad budúcnosťou obce, hoci ona je o minulosti. Z dejín, z histórie, sa máme učiť, ale pre budúcnosť musíme žiť a pracovať. Pre seba, svoje deti, budúce generácie. Nehľadieť iba na svoj momentálny, individuálny prospech, ale svoju činnosť posudzovať v širších súvislostiach, aký bude mať dopad, alebo vplyv na obec o desať, či päťdesiat rokov.

Ak táto knižka, publikácia, či monografia osloví čitateľa čo len v jednom z vyššie napísaných želaní, tak svoj účel splnila.

Mottom tohoto príhovoru, i celej knižky, sú verše spisovateľky, národnej umelkyne, našej rodáčky - Ľudmily Riznerovej-Podjavorinskej. Sú to verše, ktoré mám už dlhé roky uložené v pamäti i v srdci. No nielen uložené. Snažím sa nimi riadiť, podľa nich žiť i pracovať a želám čitateľom, aby oslovili aj ich.

Tiež si prajem, aby naša obec v ďalších desaťročiach a storočiach rástla, prosperovala a obnovovala sa. Aby sa u nás rodili zdravé, múdre a pekné deti, z ktorých rodičia vychovávajú svojich dôstojných nástupcov. Aby bzinčania mali ruky vždy pripravené k práci a pomoci iným, srdcia otvorené láske ku všetkému dobrému a spravodlivému. Aby v ich myšliach, nech budú na

ktoromkoľvek mieste na matičke Zemi, vždy bol koreňok spájajúci ich so svojim rodiskom, s hrobmi predkov, s drahými a zlatými Bzincami pod Javorinou.

Ing. Ján Kovačovic
starosta obce

ÚVODOM

Minulosť - prítomnosť - budúcnosť - tri dimenzie času, ktoré rámcujú život človeka i obce. Žijeme v prítomnosti, ktorá má svoje korene v minulosti a ovplyvňuje i budúcnosť.

660. výročie prvej písomnej zmienky o obci Bzince je dobrou príležitosťou, aby sme sa obzreli do histórie.

Akým vývojom prešli Bzince od rokov 1332-37? Čo všetko ovplyvňovalo život obyvateľov pod Plešivkom, Nedzom, Javorinou? Kto bol na začiatku ich zrodu? Akí ľudia tu žili? O čo sa usilovali?

To sú otázky, na ktoré sme hľadali odpovede pri spracúvaní histórie obce, vlastne obcí - Dolné Bzince a Horné Bzince, ku ktorým sa viaže toto významné jubileum. Iba rámcovo sa dotýkame Hrušového a kopaníc Cetuny, Hrubej Strany, ktoré patria k obci Bzince pod Javorinou.

Snažili sme sa - v rámci možností času, dostupnosti historických prameňov i ľudských síl - načrtnúť základné obrisy ich histórie a vývoja v priebehu uplynulých storočí. Mnohé zviaľ čas, stratilo sa v búrkach doby. Vychádzali sme z odbornej literatúry, z historických dokumentov z archívov v Bratislave, Nitre - Ivánke, Bytči, Vatikáne a Budapešti, písaných v latinčine, maďarčine a slovakizovanej češtine.

Ukážky zo starých listín uvádzame s úpravou pravopisu. V novšej histórii sme sa opierali o obecné a školské kroniky a spomienky pamätníkov i vlastné poznatky.

Naše poďakovanie patrí pracovníkom Filozofickej fakulty Univerzity Komenského a Slovenskej akadémie vied v Bratislave, pracovníkom archívov za usmernenie a odborné rady. Poďakovať chceme všetkým, ktorí prispeli dokumentami i spomienkami, podporou, osobitne kronikárom Jánovi Kovačovicovi, Anne Šťastnej-Bratrancevej, Pavlovi Bratrancevi, Milanovi Harmadymu, Zore Vidanovej, Františkovi Roubalovi, Štefanovi Zemanovičovi, všetkým učiteľom, ktorí viedli školské kroniky, a Eve Šimkovej za pomoc pri spracúvaní podkladov.

Publikáciu venujeme všetkým, ktorí majú záujem o poznanie minulosti Bziniec, Hrušového, ich kopaníc, svojich vlastných koreňov, dávnych i nedávnych súvislostí.

Autorský kolektív

PRÍRODA A JEJ ANTROPOGÉNNÁ TRANSFORMÁCIA

PRÍRODNÉ POMERY

Poloha a geomorfologické členenie územia

Rázovitá kopaničiarska obec Bzince pod Javorinou leží na sútoku Kamečnice a jej ľavostranného prítoku Vrzavky v zníženine medzi Bielymi a Malými Karpatmi, v mieste styku Myjavskej pahorkatiny a Považského podolia (Obr.1). Hoci samotná obec je situovaná na úpätí masívu Salašiek (588 m) v Malých Karpatoch, jej katastru ako celku dominuje Veľká Javorina (970 m), najvyšší vrchol Bielych Karpát. Je zaujímavé, že Javorina sa dostala do názvu obce, hoci je súčasťou chotára susednej Lubiny. Kataster Bziniec zaberá prakticky prevažnú časť povodí Vrzavky a Rybnického potoka a príslušnú časť povodia Kamečnice powyše Bziniec v okolí Hrušového. Najvyšším bodom katastra je vrchol Jelenca (925 m) na hlavnom chrbte Bielych Karpát, najnižším bodom (205 m) je miesto vyústenia Kamečnice z jeho územia juhovýchodne od Veselej hory.

Z uvedeného vyplýva, že obec sa nachádza v kontaktnej zóne štyroch významných geomorfologických (horopisných) jednotiek: Bielych Karpát, Malých Karpát, Myjavskej pahorkatiny a Považského podolia.

Geomorfologické jednotky, ich geologická stavba a reliéf

Biele Karpaty

Biele Karpaty predstavujú zhruba 80 km dlhé pohorie na slovensko-moravskom pomedzí, tiahnuce sa od Skalice po Púchov. Do katastra Bziniec zasahujú dvomi zo svojich podcelkov, a to vyššou Javorinskou hornatinou a nižšími Bošáckymi bradlami.

Javorinská hornatina predstavuje časť hlavného chrbta pohoria, vyznačujúceho sa masívnym, monotónnym, hladko modelovaným reliéfom so zaoblenými až plochými vrcholmi, oddelenými širokými sedlami. Takými to sú napr. vrcholy Veľkej Javoriny a Jelenca. Z oboch vrcholov vybiehajú bočné chrbty - rázsochy, kolné na smer hlavného chrbta, postupne klesajúce smerom k juhovýchodu. Medzi nimi je zovreté sedlo, z ktorého vybieha Cetunská dolina. Jej záver tvaru obrovského amfiteátra je postihnutý rozsiahlym zosunom charakteru stupňovitého blokového poľa. Spodná časť zjazdovky pod Holubyho chatou je situovaná práve na tomto zosune. Do masívu Jelenca je vhlbená druhá z dolín v katastri Bziniec - Rybnická dolina. I ľavá strana záveru tejto doliny pod vrcholom Javorníka (719 m) je premodelovaná výrazným zosunom. Svahy horných úsekov Cetunskej i Rybnickej doliny sú strmé, priečne profily oboch dolín tu majú tvar otvoreného písmena "V". Javorinská hornatina má monotónnu geologickú stavbu. Je budovaná flyšovými horninovými komplexami s prevahou pieskocov nad ílovcami.

Diametrálne odlišný charakter má reliéf Bošáckych bradiel. V predmetnom území predstavuje nižšie pokračovanie troch rázsoch, ohraničujúcich dve hlavné doliny. Táto časť Bielych Karpát sa na rozdiel od Javorinskej hornatiny vyznačuje mimoriadne pestrým geologickým zložením a komplikovanými štruktúrnymi pomermi. Bloky a šošovky odolných vápencov sa tu striedajú s polohami málo odolných bridlíc a slieňov. Na odolné vápence sa viažu izolované strmé

vyvýšeniny - bradlá rôznych rozmerov, z ktorých medzi najvýraznejšie patria Žabie (520 m) a Ostrý vrch (432 m; už v chotári Moravského Lieskového) na rássoche vybiehajúcej z Javorníka, Višňové (518 m) na rássoche vybiehajúcej z Jelenca a Lipovec (585 m), Ostrý vrch (525 m; obe už v chotári Lubiny) a Maleník (478 m) na bočnom chrbte vybiehajúcom z Veľkej Javoriny. Šírka hlavných dolín i sklon ich svahov sa mení podľa charakteru geologického podkladu. Na odolnejších vápencoch sú doliny užšie a svahy strmšie, na málo odolných bridliciach a slieňoch sú doliny širšie a ich svahy miernejšie. So stupňom odolnosti hornín súvisí i hrúbka zvetralinových plášťov a svahových hlín. Čím sú horniny menej odolné, tým hrubšia vrstva zvetralín je na nich vyvinutá. Mocnosť zvetralín sa zvyšuje i smerom k úpätiám svahov a k dnám dolín, kde boli postupne presunuté procesmi svahovej modelácie. Výplne dnen dolín boli na niektorých miestach (napr. pri kopanici U Bahníkov) postihnuté prúdovými zosunmi.

Malé Karpaty

Malé Karpaty sú výrazným pohorím o dĺžke okolo 90 km, tiahnúcim sa v smere JZ-SV od prelomu Dunaja v Bratislave po Bzince. Ich najsevernejšia časť - Čachtické Karpaty, budovaná prevažne vápencami, dolomitmi a zlepenkami, strmo končí nad južným okrajom Bziniac. Časť Čachtických Karpát, zasahujúca do ich katastra má masívny charakter. Predstavuje ju plošina Nad Rovenského vo výškach 450-500 m, situovaná na sever od vrcholu Salašiek v skupine Nedzí (už v chotári Čachtíc) a z nej spadajúce strmé okrajové svahy, uklonené na severozápad k Hrušovému, na sever k Bzinciam a na severovýchod k bzineckému kameňolomu.

V strmej doline východne od plošiny Nad Rovenského je vo vápencovom skalnom stupni malá jaskyňa. Ide o dve nad sebou situované chodby o dĺžke 10, resp. 7 m, spojené zvislým komínom, pričom každá chodba má vlastný vchod. Jaskyňa je puklinovo-korózneho pôvodu. Pôvodne obsahovala výzdobu v podobe sintrových nátekov a drobných brčiek.

Myjavská pahorkatina

Myjavská pahorkatina predstavuje plošinatú zníženinu medzi Bielymi a Malými Karpatami, tiahnúcu sa od Sobotišt'a po Bzince. Na území katastru Bziniac je budovaná prevažne zlepenkami, pieskovecami, ílovcami, vápencami a slieňovcami, s mocným pokryvom zvetralinových plášťov a svahovín. Vyznačuje sa výraznými plochými eleváciami a chrbtami, stupňovito poklesajúcimi smerom k Bzinciam (Vaďovský vrch - 411 m, Kalinova studňa - 348 m, Chrást - 310 m). Plochý povrch Chraste na východnom okraji Myjavskej pahorkatiny je využívaný ako štartovacia a pristávací dráha lietadla využívaného miestnym poľnohospodárskym družstvom.

Považské podolie

Východne od plošiny Chraste je situovaná ďalšia výrazná znížená horopisná jednotka - Považské podolie, tiahnúca sa v dĺžke 85 km od Bziniac až po Žilinu. Do katastru Bziniac zasahuje svojou časťou zvanou Bielokarpatské podhorie. Tvorí ho tu široké dno doliny Vrzávky, dolný úsek chrbta Háj, zovretého medzi dolinami Vrzávky a Rybnického potoka a najmä nízky, široký a plochý chrbát v pokračovaní Ostrého vrchu, ktorý prekonáva hradská z Bziniac do Moravského

Lieskového. Je budovaný sprášovými hlinami, ktoré sa v minulosti ťažili za účelom výroby tehál v miestnej tehelni.

Klimatické pomery

Z hľadiska klimaticko-geografického členenia Slovenska sa najnižšia, pahorkatinná časť katastra obce vyznačuje teplou kotlinovou až horskou klímou, Bošacke bradlá a severné svahy Čachtických Karpát mierne teplou horskou klímou a najvyššie partie masívov Veľkej Javoriny a Jelenca chladnou horskou klímou. Odlišné klimatické pomery nižšej a vyššej časti katastra sú spôsobené predovšetkým rozdielmi v nadmorskej výške. Uvedené odlišnosti najlepšie vystihuje priložená tabuľka:

Tab. 1. Vybrané klimatické parametre katastra Bziniec

Parametre: Časti katastra: nízka časť vysoká časť

Priemerná teplota vzduchu v júli: 18°- 19° 14°- 18°

Priemerná teplota vzduchu v januári: -3^oaž -3,5^o -4^oaž -5°

Počet letných dní (s max. teplotou vzduchu 25° a viac): 35 - 50 25 - 30

Priemerné ročné zrážky (v mm): 650 - 700 800

Počet dní so zrážkami 1 mm a viac: 93 - 110 110 - 130

Počet dní s možným výskytom snehu: 110 - 115 120 - 130

Počet dní s trvalou snehovou

pokryvkou: 52 - 60 70

ZMENY PRÍRODNÝCH POMEROV NÁSLEDKOM ČINNOSTI ČLOVEKA

Krajina dnešného katastra Bziniec vykazovala až do 13. storočia, kedy bola obec založená, prakticky prírodný ráz. Založenie stredovekej dediny znamenalo prvý zásah do prírodných pomerov tohto územia. Najintenzívnejšiu premenu prírodnej krajiny človekom však mala za následok kopaničiarska kolonizácia, prebiehajúca v celej myjavskej kopaničiarskej oblasti (do ktorej patria i Bzince) od 2. polovice 16. storočia do začiatku 19. storočia. Posledná veľká premena krajiny bola spôsobená kolektivizáciou poľnohospodárstva. Uvedené tri hlavné etapy pôsobenia človeka v priebehu jeho takmer 8 storočí dlhej prítomnosti v katastri obce a jeho okolí mali za následok postupnú premenu pôvodnej prírodnej krajiny na súčasnú kultúrnu krajinu. Krajinné zmeny možno rozdeliť na primárne, t.j. človekom priamo vykonané, alebo sekundárne, t.j. spôsobené krajínovými procesmi intenzifikovanými jeho činnosťou. Keďže antropogénne zmeny krajiny možno najlepšie vysvetliť na príklade vegetácie, pôdy a reliéfu, v ďalšom texte sa sústredíme práve na charakterizovanie zmien týchto vybraných zložiek prírodnej krajiny. Nižšie uvedené závery majú platnosť nielen pre kataster Bziniec, ale i pre katastre okolitých obcí, situovaných vo východnej časti Myjavskej pahorkatiny.

Vegetácia

Ešte v 13. storočí bola východná časť Myjavskej pahorkatiny zalesnená. Súčasný lesy predstavujú iba torzá pôvodných lesných porastov, odstránených v čase jej osídľovania kľčováním a žiarením a následnej hospodárskej činnosti kolonistov na takto získaných plochách. Predpokladáme, že najmenší rozsah lesov odpovedá koncu 18. a začiatku 19. storočia, teda času kulminácie kopaničiarskej kolonizácie. V 19. storočí sa uskutočnila výsadba početných menších ostrovov sekundárnych ihličnatých, ale i zmiešaných lesov. Niektoré spustené, nevyužívateľné plochy sa nechali jednoducho zarásť. V posledných piatich desaťročiach, napriek likvidácii drobných, zvyčajne izolovaných plôch lesa počas kolektívizácie či následných rekultivácií, resp. zničením časti lužných lesov v rámci úprav koryt, došlo opäť k miernemu nárastu celkovej rozlohy lesov v súvislosti so zalesnením plôch, na ktorých nebolo možné využívať mechanizáciu.

Pôda

Nepriamym následkom poľnohospodárskej činnosti v svažitých terénoch je intenzifikácia erózie pôdy dažďovými vodami či vodami z roztopeného snehu. V predkolektívizačnom období sa najvýraznejšia erózia vyskytovala na poliach kultivovaných po spádnici, hoci sa roľníci snažili používať dostupné protierózne opatrenia. Inak tomu bolo v prípade svahov kultivovaných po vrstevnici. Následkom opakovaného, niekoľko desaťročného až niekoľko storočného obrábania /kopania a neskôr orania/, došlo k neuvedomelému, samovoľnému vytvoreniu terasových stupňov, tzv. skladov, ktoré do značnej miery zabraňovali erózii. Štruktúra krajiny v tomto období bola však charakteristická nielen dominanciou malých, úzkych políčk, orientovaných po vrstevnici i po spádnici, ale i veľkou hustotou lineárnych krajinných prvkov, akými boli úvrata a poľné cesty, ktoré skupiny polí s rovnakou orientáciou oddeľovali. Povrchovo stekajúca voda sa viazala najmä na tieto lineárne prvky, a preto i erózia vykazovala výrazne lineárny charakter. Veľkoplošné zmeny využívania zeme spojené s kolektívizáciou spôsobili ďalšiu významnú intenzifikáciu erózie pôdy, najmä na svahoch s bývalými vrstevnicovými poľami. Pôvodne poväčšine lineárne pôsobiaci erózia sa pretransformovala na eróziu prevažne areálnu, reprezentovanú plošným splachom a stružkovou eróziou, operujúcu na veľkých plochách družstevných lánov.

Výsledným efektom dlhodobého pôsobenia vodnej erózie je odnos vrchnej časti pôdy, miestami dokonca i celej pôdnej vrstvy tak, že na povrch dnes vystupuje rozvetrané skalné podložie.

Reliéf

Antropogénne transformácie reliéfu (zemského povrchu) možno rozdeliť na priame zásahy človeka do reliéfu, resp. na vytvorenie nových foriem reliéfu následkom antropogénne podmienenej intenzifikácie procesov, ktoré reliéf modelujú. Prvá skupina vykazuje neustálu tendenciu zvyšovania intenzity, nakoľko súvisí s rastom počtu obyvateľstva a technického pokroku. Sem možno zaradiť zásahy od otvárania hlinísk a lomov v prvopočiatoch osídľovania až po úpravy terénu súvisiace s výstavbou rôznych budov a komunikácií, s reguláciou koryt a inými inžinierskymi terénnymi úpravami, realizovanými najmä v posledných desaťročiach. Najfrekvencovanejšími formami reliéfu, ktorým človek nepriamo "napomohol" k vzniku pretvorením prírodnej krajiny na kultúrnu, boli úvozy a výmole (ľudovo zvané jarky), vytvorené

výmoľovou eróziou. Tieto výrazné formy v období kopaničiarskej kolonizácie doslova rozbrázdili svahy záujmového územia. Úvozy vznikli prehĺbením kolmo alebo šikmo po svahu vedených poľných či lesných ciest. Výmole, zvyčajne tvaru otvoreného písmena V, boli vytvorené prehĺbením úvozov alebo zarezaním sa v miestach umelých lineárnych krajinných prvkov, akými boli napr. úvrate a kultivačné ryhy. Nezriedka možno nájsť príklady hustej siete výmoľov viažúcich sa na lineárne prvky reprezentované rozhraniami pôvodných poľí, zväčša spádnícových, ale aj vrstevnicových, dnes už zalesnených. Najhlbšie výmole dosahujú hĺbku zvyčajne do 15 m. Zmeny využitia zeme spojené s kolektivizáciou spôsobili zastavenie tvorby nových výmoľov tohoto typu, nakoľko každý náznak ich vytvárania je už v zárodku potlačený kultiváciou.

Prehľad použitej literatúry

- Stankoviansky, M. (1979). Geomorfologické pomery Čachtických Karpát s osobitným zreteľom na Čachtický kras. Slovenský kras, 17, s. 59-76.
- Stankoviansky, M. (1988). Exogénne reliéfovotvorné procesy modelového územia Bzince pod Javorinou (Biele Karpaty). Sborník Československé geografické spoločnosti, 93, 1, s.9-19.
- Stankoviansky, M. (1994). Hodnotenie reliéfu povodia Vrzavky so zvláštnym zreteľom na jeho súčasnú modeláciu. Geografický časopis, 46, 3, s. 267-282.
- Stankoviansky, M. (1997). Antropogénne zmeny krajiny myjavskej kopaničiarskej oblasti. Životné prostredie, 2, s. 88-93.
- Tarábek, K. (1980). Klimatickogeografické typy. In Atlas SSR. Bratislava (SAV a SÚGK), s. 64.
- Tarábek, K. (1985). Podnebie. In Dugáček, M., Gálik, J. eds. Myjava. Bratislava (Obzor), s. 22-23.

Text k obr.1

Legenda: 1. hranica katastra Bziniec p.J., 2. hranice geomorfologických (horopisných) celkov, 3. hranice geomorfologických (horopisných) podcelkov, 4. hranice SR a ČR, 5. toky, 6. vodná nádrž, 7. významnejšie kóty, 8. väčšie sídla (mestá, dediny), 9. významnejšie časti obcí.
1 - Biele Karpaty: 1.1 - Javorinská vrchovina, 1.2 - Beštiny, 1.3. Bošácke bradlá; 2 - Myjavská pahorkatina; 3 - Považské podolie; 4 - Malé Karpaty; 5 - Podunajská nížina.

Autor: RNDr. Miloš Stankoviansky, CSc.

Geografický ústav SAV

Štefánikova 49

814 73 Bratislava

(tel.395 587 alebo 392 751-9/kl.181)

PRAVEKÉ A SLOVANSKÉ OSÍDLLENIE PODJAVORINSKÉHO KRAJA

Emília Kratochvílová-Sláviková

Prírodná poloha obce Bzince pod Javorinou - v údolí od okraja Myjavskej pahorkatiny až po úpätie svahov Bielych Karpát s dominantou pohoria Javoriny - vytvárala predpoklady pre osídlenie od dávnych čias.

Najstaršie doklady o počiatkoch dejín človeka na dnešnom území Slovenska predstavujú archeologické nálezy, vykopávky materiálnych pozostatkov dávnych kultúr - pohrebísk, hrobov, sídiel, zachovaných kamenných, hrnčiarskych a železných predmetov. Archeológovia na základe ich štúdiá a identifikácie dokážu rekonštruovať dávnu históriu, spôsob života ľudí od staršej doby kamennej - paleolitu, približne od 200 000 rokov pred Kristom, teda pred našim letopočtom (p.n.l.), v mladšej a neskorej dobe kamennej - neolite a eneolite (6 000 až 1 900 p.n.l.), bronzovej (1 900 až 800 p.n.l.), v staršej a mladšej dobe železnej - halštatskej a laténskej (8. až 1. storočie p.n.l.) i v ďalších dobách s rímskou a germánskou kultúrou (1. až 4. st. nášho letopočtu), v období sťahovania národov (5. až 6. st.n.l.), v období Veľkej Moravy (9. st.n.l.).

I keď chotár a bezprostredné okolie obce Bzince pod Javorinou nebolo zatiaľ dôkladne archeologicky preskúmané, **náhodné nálezy** svedčia o veľmi starom osídlení.

Dávne stopy človeka sa našli na území Nového Mesta nad Váhom (v mnešickej tehelni), kde sa podľa archeológov potvrdilo staropaleolitské osídlenie Slovenska z doby kamennej¹, teda asi 200 000 rokov pred našim letopočtom. Spomenúť treba aj vzácne nálezy z blízkeho Pobeďima, podobne i ďalšie z Nového Mesta nad Váhom z obdobia mladšieho paleolitu (8 000 až 3500 rokov p.n.l.), tiež v Moravanoch a Banke pri Piešťanoch, Trenčine ai. Patria k dosiaľ najstarším prameňom a kultúram na území Slovenska, ktoré potvrdzujú osídlenie v našom kraji od praveku. Bolo to obdobie veľkých klimatických zmien s postupným otepľovaním a roztápaním ľadovcov, čím sa vytvárali priaznivé podmienky pre existenciu človeka. Praveký človek žil v loveckých spoločnostiach. Dokázané sú jeho stopy v našom kraji na Považí, aj na území našej obce, i na blízkej Morave. Koniec tohto obdobia (mezolitu) sa dáva do súvisu s príchodom roľníckych spoločností medzi pôvodné domáce obyvateľstvo.

Potom mladšia doba kamenná - neolit (6 000 až 2 900 p.n.l.) je už charakterizovaná pestovaním kultúrnych plodín, chovom domácich zvierat a zhotovovaním hladených kamenných nástrojov i keramiky. Sú to počiatky roľníckej kultúry s kontinuitou domáceho vývoja, keďže roľnícky spôsob života si vyžadoval trvalejšie usídlenie na jednom mieste, budovanie sídiel, výrobu pracovných nástrojov, úžitkových predmetov. Podobnú charakteristiku možno vzťahovať i k neskorej dobe kamennej - eneolitu (2 900 až 1 900 p.n.l.), kde sa nachádzajú aj vplyvy iných kultúr.

Z týchto čias doby kamennej sa zachovali hustejšie archeologické nálezy i keramiky z nášho okolia (Bošáce, Moravského Lieskového, Dolného Srnia, Nového Mesta nad Váhom, Zemianskeho Lieskového, Čachtíc, Myjavy ai.)².

Zatiaľ najstarší archeologický nález z obce - bývalých Horných Bziniac pochádza z neskorej doby kamennej - eneolitu (2 900 až 1900 p.n.l.), ktorým je **torzo vyhraného kamenného sekeromlatu, teda nástroja bežného tvaru v okruhu šnúrovej keramiky**³. Uložený bol v r. 1942 v Slovenskom národnom múzeu v Martine pod inventárnym číslom 8093. O záchranu tejto unikátnej pamiatky sa postarali Riznerovci. Je zaujímavé aj povšimnúť si o tom záznam Ľudovíta V. Riznera, brata otca Ľudmily Podjavorinskej v jeho Denníku⁴, kde píše, že zo Bziniac získal pomerne veľké žulové kladivo a z polohy Mračkovej ďalšie tri podobné, iba menšie. Nabáda pri

tom, že by bolo dobré celú túto polohu prebádať. Žiaľ, doteraz archeológovia nevenovali pozornosť tomuto Riznerovmu odporúčaniam.

Kultúra šnúrovej keramiky v prvej polovici 3. tisícročia sa považuje na Slovensku za vzácnu. K nálezom šnúrovej kultúry na iných miestach Slovenska patria pohrebištia so skrčenými kostrami a predmetmi, ktoré mali nebohého sprevádzať na druhý svet (keramické nádoby, kamenné i kostené nástroje). Môžeme predpokladať, že aj územie našej obce skrýva v zemi podobné doklady o živote a kultúre dávnych predkov.

Prelom 3. a 2. tisícročia pred našim letopočtom znamená podľa archeológov⁵ začiatok novej významnej etapy vývoja u nás v praveku doby bronzovej. Bola to doba s bohatou hmotnou kultúrou, ktorá svedčí o vysokej úrovni civilizácie, aj o stykoch s kultúrami vzdialenejších krajín, ako vypovedajú bohaté nálezy z tých čias. V odbornej literatúre⁶ je popísaný neistý **hromadný nález sekier** zo Bziniec pod Javorinou, a to **sekeru so stredovými lalokmi, poškodený kosák s trňom a kosák s rukoväťou asi z mladšej doby bronzovej**. Sekeru považujú odborníci za ojedinelý nález, podobne ako aj ďalšiu **sekeru s tulajkou a uškom**. Boli uložené v r. 1938 v Trenčianskom múzeu a od r. 1950 v Martine. Miesto nálezu sa uvádza ako neznáme, ale podľa popisu sú to zrejme sekery z Mračkovej, spomínané práve Ľudovítom V. Riznerom.

Z ranej doby bronzovej i zo staršej doby halštatskej pochádzajú ďalšie bohaté nálezy medených pamiatok z nášho kraja - z Nehvanca v lubinskom chotári, z Moravského Lieskového, Bošáče, Zemianskeho Podhradia, Nového Mesta nad Váhom, Trenčianskych Bohuslavíc, Čachtíc, Starej Turej i zo Bziniec⁷.

Vykopávky zo Bziniec sú hodnotené ako poklady medených pamiatok z ranej doby bronzovej a ďalej ako ojedinelé nálezy bronzových pamiatok z doby bronzovej a zo staršej doby železnej - halštatskej.

Všetky nálezy vypovedajú o pravekom osídlení podjavorinského kraja. Podľa archeológov "*od začiatku mladšej doby bronzovej stretávame sa na západnom Slovensku s dvoma rozsiahlymi kultúrnymi komplexmi - kultúrami lužických a stredodunajských popolnicových polí. V priebehu ich vývoja sa striedali etapy rozmachu a úpadku... Najmä u lužickej kultúry sa zisťuje rozsiahly posun do oblastí, ktoré predtým osídľoval ľud stredodunajských popolnicových polí. Naopak, v dobe halštatskej sa zaznamenáva prúdenie v opačnom smere. Uvedené zmeny sídelných areálov sú nepochybne odrazom meniacich sa širších hospodárskych a spoločenských pomerov*"⁸.

V ďalšom období osídlenie tvoria osady a opevnené hradiská, ktoré tvorili dominanty aj v slovanskom období, v tzv. dobe hradištnej (do 12. st.n.l.). Zosnulých spaľovali, ale tiež pochovávali do zeme, v niektorom prípade s bohatou hrobovou výbavou⁹.

V okolí sú viaceré známe náleziská z tých čias - pohrebisko so žiarovými hrobmi v Lubine na Nehvanci, hradištia v Novom Meste nad Váhom, v Zemianskom Podhradí na Martákovej skale, na Skalke pri Trenčíne, v Beckove, pohrebištia v Skalke pri Trenčíne, v Očkove, ďalšie nálezy predmetov (črepov popolníc, ihlíc) z Moravského Lieskového, Dolného Sfnia, Bošáče, Zemianskeho Podhradia i našej obce¹⁰.

V bývalých Horných Bzinciach v záhrade bola nájdená **flaškovitá nádoba z mladšej doby hradištnej kultúry** s mriežkovanou ozdobou na dne, zdobená jamkami a vodorovnými líniami - 12 cm vysoká. Usudzuje sa, že pochádza asi z hrobu z 10. storočia. Od r. 1942 je súčasťou archeologických zbierok Slovenského národného múzea v Martine - pod inventárnym číslom 8094, číslo negatívu 17511.

Domnievame sa, že zbytky podobného **hradiska či pevnosti "Binche"** (Binche castrum) opísal bývalý zemepán Dolných Bziniec (Alsó-Botfalva) šľachtic Žigmund Noszlopy vo svojom rukopise *Status historico - geographicus comitatus Nitriensis ad Regnum Hungariae pertinentis* (Stav historicko-geografický Nitrianskej stolice, patriacej do kráľovstva uhorského). **Hradisko "Binche"**, ktorého pozostatky boli zrejme v tých časoch ešte dobre viditeľné (koncom 18. - začiatkom 19. st.), **stálo na Veselej hore v dolnobzinskom chotári**. Práve podľa jeho pozostatkov (ruín) vzdelaný uhorský šľachtic - historik a geograf, usudzoval, že pochádza z doby Skýtov, ktorým táto pevnosť mala slúžiť proti útokom Kvádov a Markomanov¹². To boli germánske kmene, ktoré prenikli na územie Slovenska v 2. storočí. Bojovali s nimi a zvíťazili nad nimi rímske vojská. K bojom v r. 173 "*sa viaže príbeh o zázračnom daždi niekde na Slovensku. Dážď si vraj modlitbou vyprosil kresťanský vojak, keď rímske vojsko obklúčené barbarmi ocitlo sa v tiesni*"¹³. Podobne zaujímavé je, že rímske vojská zvíťazili nad Markomanmi a Kvádmi v r. 179-180, o čom svedčí známy nápis na trencianskej skale pri hoteli Tatra. Je teda dokázané, že boli na našom území a mohli prechádzať aj okolo Veselej Hory, ak by mal Žigmund Noszlopy pravdu.

Môžeme tiež predpokladať, že to boli pozostatky starého slovanského hradiska, okolo ktorého boli menšie rozptýlené osady. Ich existencia je v tomto kraji husto doložená a svedčí o osídlení stredného Považia v 8. až 9. st. - okolo Pobeďíma - v Dubovanoch, Hradišti pod Vrátnom, Podolí, Částkovciach, Čachticiach¹⁴. Podľa nálezov ďalej položené boli **osady v Bzinciach**, na Nehvanci (v chotári Lubiny), v Bošáci, Zemianskom Podhradí, Moravskom Lieskovom, Dolnom Srní a na ďalších miestach dedín na strednom Považí, ako ich popísala Dr. Danica Staššíková-Štukovská, archeologička, pochádzajúca z Nového Mesta nad Váhom¹⁵. Hradiská sú archeológmi dokázané v Pobeďíme, Bošáci - nad Dolným Srní, v Zemianskom Podhradí i na ľavej strane Váhu¹⁶. Podobné hradisko mohlo byť aj na Veselej Hore, ale jeho pôvod, presnejšie časové určenie prislúcha iba archeologickému výskumu.

Doklady najstaršieho osídlenia pochádzajú vo väčšine z prebádaných údolí a úrodných nížin v povodiach riek a väčších potokov, veď voda a úrodná zem znamenali život a dobré možnosti obživy. Predpokladalo sa preto, že až neskôr zaberali menej úrodné oblasti a ešte neskôr sa usádzali v podhorských dolinách a v hornatých krajoch na úpätiach hôr, kde pásli ovce. Avšak podľa najnovších archeologických výskumov, práve v stredných a horských častiach Slovenska sú predpoklady pre kontinuitu osídlenia. Výskum týchto oblastí je však u nás zanedbaný, pozornosť priťahovali hlavne údolia a nížiny. Zistilo sa však, že práve v údoliach sa osídlenie rýchlo menilo. Máme viac dôvodov predpokladať **systematické osídlenie** aj na území obce Bzince pod Javorinou, podobne ako v celom okolí prinajmenej od veľkomoravských čias. Svedčia o tom ojedinelé archeologické nálezy z rôznych lokalít ale aj komplexne preskúmané hradiská v neďalekom Pobeďíme a Ducovom.

Nasvedčujú tomu chotárne názvy (vodopisné i horopisné) - podľa stromov, plodov, terénu, vody apod., ktorým aj historici¹⁷ a jazykovedci¹⁸ prikladajú veľkú dôležitosť pri skúmaní pôvodného osídlenia. Z územia obce a jej bezprostredného okolia spomenieme napr. *Blaciny, Breziny, Bukovina, Dubová, Drienovec, Háje, Hôrka, Chrast', Chríb, Jamy, Jelení potok, Javorina, Kamečnica, Kopcové, Lipovec, Malenník, Močáry, Prielohy, Žabie, Hrubá Strana, Oholín, Ostrý vrch, Plešivek, Vršky, Rakyta, Skalka* a mnohé ďalšie.

D. Staššíková-Štukovská na základe terénneho výskumu predpokladá slovanské osídlenie celej oblasti. Dobre znala terénu celého okolia sa v r. 1986 zaujímala o **ryhy v chotárnej časti Chrast'**, kde našla **desať mohylovitých útvarov** tesne pod vrcholom kopca¹⁹. Napísala, že bez

archeologického výskumu nemožno s určitosťou uviesť, či ide skutočne o mohyly. Predpokladá však ich nálezy, pretože v tejto oblasti - v Lubine, Bošáci - sa mohyly nachádzajú.

Polohopisný prieskum **jaskyne v Žlaboch pod Rovenskom** v bzinskom chotári vykonal ešte v r. 1958 Dr. J. Bárta²⁰. Žiaľ, jaskyňa sa mu vtedy javila pre archeológov neprístupná - pre šikmosť dna a vlhkosť.

V obci boli zaznamenané aj ďalšie nálezy. Pred časom pri oprave domu "Mazákovca" (bývanej židovskej synagógy) vykopali asi v hĺbke 2 m **viac hlinených nádob naplnených popolom a kostami**. Pravdepodobne mohli pochádzať z lužického pohrebiska, teda asi z čias 1700-800 rokov p.n.l. Je nesmierna škoda, že pri zemných prácach sa nález znehodnotil a ďalej nezachoval. V podobných situáciách je treba dbať, aby sa vykopané predmety (hlinené črepy, kostry, železné či iné predmety) čo najmenej poškodili a privolať odborníkov.

Najnovšie veľmi cenné poznatky pochádzajú už z cieľného archeologického výskumu, ktorý uskutočnila Katedra archeológie Filozofickej fakulty UK Bratislava pod vedením Doc. PhDr. Jozefa Hoššu, CSc., v auguste r. 1997 v Hrušovom.

Veľa očakávame od plánovaného pokračovania archeologického výskumu v Bzinciach pod Javorinou so širším záberom na slovanské osídlenie v podjavorinskom kraji.

Literatúra:

- 1/ Dejiny Slovenska I. Bratislava 1986, s. 22
- 2/ Budinský-Krička, V.: Slovensko v mladšej dobe kamennej.
In: Slovenské dejiny I. Slovensko v praveku. Bratislava 1947, s. 55-6
- 3/ Tamtiež, s. 67. Fascikel Bzince pod Javorinou. Archeologický ústav SAV v Nitre. Fotokópia z bývalého Štátneho archeologického ústavu v Martine, č.j. 5480/86. Nálezová správa (Budinský-Krička, V.).
- 4/ Rizner, V. E.: Denník, s. 216-217
- 5/ Vladár, J.: Slovensko v praveku. In: Dejiny Slovenska I. Bratislava 1986, s. 21-39
- 6/ Veliačik, L. - Romsauer, P. a kol.: Vývoj a vzťah osídlenia lužických a stredodunajských populnicových polí na západnom Slovensku. Archeologický ústav SAV, Nitra 1994, s. 37, č. 98
- 7/ Budinský-Krička, V.: Slovensko v dobe bronzovej a halštatskej.
In: Slovenské dejiny I. Slovensko v praveku. Bratislava 1947, Mapa VI.
- 8/ Veliačik, L. - Lomsauer, P. a kol.: citované dielo, s. 7
- 9/ Štefanovičová, T.: Osudy starých Slovanov. Bratislava, 1986.
- 10/ Eisner, J.: Slovensko v dobe kultúry hradištnej.
In: Slovenské dejiny I. Bratislava 1947, s. 155
Veliačik, L. - Romsauer, P. a kol., citované dielo, s. 110, s. 94.
- 11/ Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až 13. stor. I. Západoslovenský kraj. Časť 1.,2. Nitra 1989.
Nálezová správa AÚ SAV 16/42 - Budinský-Krička, V. Nálezová správa AÚ SAV 5488/56 - Točík, A.
Eisner, J., citované dielo, s. 120-158.
Říhová, D.: Slovenské nálezy v Trenčíne.
In: Sborník FF UK 13

- Musaica, 2, Bratislava, s. 42-45.
- 12/ Noszlopy, Z.: Status historico-geographicus comitatus Nitriensis ad Regnum Hungariae pertinentis. Posónii 1806.
- 13/ Škvarňa, D. - Bárta, J. - Čičaj, V. - Kohútová, M. - Letz, R. - Segeš, V.: Lexikón slovenských dejín. Bratislava 1997, s. 14.
- 14/ Dejiny Slovenska. I. Bratislava 1986, s. 55.
Bialeková, D.: Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až 13. storočia. I/2. Nitra 1992, s. 297, s. 384-386.
- 15/ Staššiková-Štukovská, D.: Výsledky prieskumu na strednom Považí.
Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v r. 1983. Nitra 1984, s. 199-208.
- 16/ Tamtiež Bialeková, D.: citované dielo, s. 307
- 17/ Varsík, B.: Osídlenie Myjavy a Myjavskej pahorkatiny do začiatku 17. storočia.
Historica. Zborník Filozofickej fakulty UK, 23, Bratislava 1972, s. 101.
Varsík, B.: Z osídlenia západného a stredného Slovenska v stredoveku. Bratislava 1984.
- 18/ Krajčovič, R.: Dejiny skryté v názvoch obcí. Historická revue, 1993, č. 1,2,5,6,7,8,10.
- 19/ Nálezová správa AÚ SAV č. 11.666/86 - Staššiková-Štukovská, D.
- 20/ Nálezová správa AÚ SAV, č. 1077/58 - Bárta, J.

PRVÁ PÍ SOMNÁ ZMIENKA O BZINCIACH A OSADÁCH

Vladimír Varga - Igor Kišš - Emília Kratochvílová

"(Item Johannes de Bot) seu Johannes de Viel solvit III. grossos /et erat pauper heremita/.1

/Tiež Ján zo Bziniec/ alebo Ján z Nového Mesta zaplatiť 4 groše, /bol to chudobný pustovník/.

Tento zápis pochádza z veľkého registra pápežských kolektorov o zaplatených desiatkoch, ktoré boli predpísané pápežskou kúriou užívateľom cirkevných benefícií v Uhorsku na **roky 1332-1337**. Sú to účtovné knihy vyberačov cirkevných poplatkov z jednotlivých farností v Uhorsku. Zachované sú vo vatikánskom archíve a verejnosti ich sprístupnili v knihách Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustranta. Vatikáni magyar okirattár, ktoré vyšli v Budapešti v roku 1887.

Obchôdzka početných farností roztratených po celom Uhorsku trvala 5 rokov - v rozpätí 1332-37, a tak sú spracované aj zápisy. Preto nevieme presný dátum návštevy pápežských vyberačov v chudobnej bzinskej farnosti.

Pápežskými vyberačmi boli Francúzi, ktorí zapísali názov obce tak, ako ho počuli od kňaza, keď im platil cirkevný desiatok. Historikom nebolo jasné, čoho sa týka názov "Bot". Medzi farnosťami v Nitrianskej stolici ho v roku 1964 správne identifikoval vedecký pracovník. Historického ústavu Slovenskej akadémie vied **Jozef Trochta**. Vysvetlenie nájdeme v jeho rukopisnom diele Zoznam fár Slovenska, spracovanom na základe uvedeného pápežského registra z vatikánskych archívov. Uviedol na správnu mieru omyly maďarského historika a napísal o tom takto: "Ortvay aplikuje názov "Bot" na dedinu Trebatice pri Piešťanoch a názov "Viel" /Ujhely/ na Nové Mesto nad Váhom. Píše o nich osobitne, ako by šlo o dve rôzne dediny, hoci podľa pápežského registra má to byť jedno miesto. Preto nemôže byť reč o Trebaticiach, ale o mieste, ktoré je blízko k Novému Mestu. A tým sú Bzince (v stredoveku "Bizench" aj "Bot",

maďarsky "Botfalu")². Podľa nášho názoru nešlo tu asi o skutočný parochiálny kostol, ale o filiálku, v ktorej vtedy vykonával bohoslužby pustovník ako výpomocný kňaz z Nového Mesta. Tomu by nasvedčoval aj záznam v zápisnici cirkevnej vizitácie z roku 1560, podľa ktorej do dediny "Bood" chodil bohoslužby vykonávať "Stephanus de Bolondos /Beckov/ capellanus secundus in Vyhel."³ Tak asi treba rozumieť zvratu uvedenému v pápežskom registri o Jánovi z Nového Mesta.

Že v Bzinciach existovala aspoň druhoradá fara, podliehajúca farárovi v Novom Meste, potvrdzuje aj listina z roku 1340/1361, kde sa uvádza "Johannes plebanus de Wezdenech".⁴ Podobne aj v spise z r.1357 vystupuje vo veci majetku "de Keresztur" /býv. Sv.Kríž pri Novom Meste nad Váhom - teraz súčasť obce Považany/ "Johannes plebanus de Bizench".⁵ Podľa našej mienky názvy "Wezdenech - Bizenech" znamenajú Bzince už aj preto, že táto dedina leží dosť blízko ku "Kereszturu". Aj Pápežský zoznam fár obsahuje miesto "Bood".⁶ Némethy⁷ tiež aplikuje názov "Bot"na Bzince, "Dolné".⁸

O tom, čo bolo predtým, nemáme priame doklady. Zachovali sa iba sprostredkované správy z cirkevných prameňov a od dolnobzinského zemepána Žigmunda Noszlopyho. V súčasnosti sú prístupné vďaka rukopisu dolnobzinského kňaza Jozefa Beneša *História parochiae Alsóbotfalvensis I.* z r.1870 /uloženom na rímsko-katolíckej fare v Bzinciach pod Javorinou/.

Žigmund Noszlopy bol vzdelaný šľachtic, ktorého zaujímala minulosť jeho obce a pátral po jej histórii, a tak ďalší vzdelaný muž - kňaz Jozef Beneš mohol v r.1870 napísať takto⁹:

"Pán Žigmund Noszlopy, v blahej pamäti vlastník dediny Dolných Bziniec a celého chotára, v liste, ktorý dal hodnovernej Kapitule Ostrihomskej, teraz v Trnave jestvujúcej, 14.mája roku 1792, medzi iným píše toto: Dolno-bzinský kostol bol postavený v r.1215 a je to jeden z najstarších kostolov v celom považskom dištrikte. Kedysi patril križiakom, /Crucigerorum/, tiež špitálnikom /Hospitaliorum/ s ďalšími majetkami a bol hlavou medzi ostatnými kostolmi..." Oprávnené teda J.Beneš mohol v r.1870 napísať, že "dedina Dolné Bzince je prastará a jej kostol počíta už 655 rokov, takže už pred reformáciou existoval."

Aj podľa jednotného svedectva rímskokatolíckej historickej tradície prvý kostol v Bzinciach bol postavený v r.1215 a kanonická vizitácia z r.1776 uvádza, že bol vybudovaný templármi v gotickom štýle.

To sú však údaje, na ktoré sa zatiaľ nenašli žiadne doklady.

Opäť sa črtá určitá súvislosť s poznatkami Žigmunda Noszlopyho o kláštore pod Javorinou.¹⁰ Treba poznamenať, že tento autor bol

dostatočnou odbornou autoritou aj pre známeho historika Daniela Rapanta¹¹, ktorý sa veľakrát na Ž.Noszlopyho odvoláva. Jeho informácie teda môžeme pokladať za spoľahlivé na úrovni poznaných dokumentov.

Templári a hospitaliáni boli stredoveké križiacke mníšske rády, ktoré sa spájajú so smutne známymi križiackymi výpravami. Otázka križiakov, najmä templárov, patrí k veľmi zložitým problémom cirkevných dejín a histórie vôbec.

Templári totiž prekročili svoju pôvodnú funkciu ochrancov pútnikov k svätému hrobu do Jeruzalema a náboženských bojovníkov proti kacírom a za udržanie kresťanstva. Vďaka výsadám pápeža a kráľa nahromadili obrovské majetky, bohatstvo a moc, ktoré napokon viedli k ich tragédii. Stali sa nepohodlnými pre všetkých - pre cirkev i pre kráľa - a to viedlo začiatkom 13. storočia k rozličným obvineniam celého rádu, k procesu, mučeniam inkvizíciou, k rozpusteniu rádu v r.1312, upáleniu veľmajstra Jakuba Molayho a 54 rytierov, doživotnému väzeniu ďalších

členov templárskeho rádu. Ostatní sa včlenili hlavne do rádu johanitov - hospitaliánov /križiackeho liečiteľského rádu/. Podobne i všetky templárske majetky zväčša prevzali johaniti a kráľovská koruna.¹²

Templári sa rozšírili križiackymi výpravami v mnohých krajinách Európy. Sú historické doklady na ich pobyt v Čechách, v Poľsku i v Dolnom Uhorsku. Na Slovensku sa však o nich zatiaľ nenašli priame doklady. Je zaujímavé, že existujú v tradíciách a legendách mnohých slovenských obcí. Historici to pripisujú romantizmu a vplyvom ich pohnutých osudov - bohatstvu, sláve, tragickým procesom s upálením na hranici.

Nemôžeme teda ani doložiť, ani vyvrátiť, či slávni križiacki rytieri - podľa hodnosti v bielych, hnedých a čiernych rukách s červeným krížom - boli v našom kraji a postavili v Bzinciach kostol, ktorý potom patrilo hospitaliánom. Mohlo to tak byť, pretože rád hospitaliánov mal sídlo v Piešťanoch, ako dokázali archeológovia.¹³ Napokon pátranie po histórii templárov na Slovensku pokračuje aj v súčasnosti.

Literatúra:

1/ Rationes collectorum Pontificiorum in Hungaria.1281-1375. Budapest 1887, s.230

2/ Nyitra varmegei,15 a Tagányi: Századok, 1898 s.952

3/ Budapest - 188/1560

4/ OL - Budapest - KGy - 41.496. Film je v Historickom ústave SAV

5/ AO - VI/619

6/ P - II/269

7/ Némethy:Sérius Parochiarom ..., s.5

8/ P - II/269

9/ Historia parochiae Alsóbotfalú I. História cirkvi Dolné Bzince. 1870, s.3

10/Noszlopy, Z.: Status historic - geographicus comitatus Nitriensis ad regnum Hungariae pertinentis. Posónii 1806

11/Rapant, D.: K počiatkom maďarizácie. Bratislava 1931

Odkazy k stranám: 77,298,359,429, /39/,460 /227/,5380 /60/,539 /72/, 562/82/, 568 /29/,585 /151/

12/Ottuv slovník naučný. 25.díl. Praha 1906, s.208-210

13/Ruttkay,A.: Archeologický výskum a funkčná kategorizácia zaniknutej stredovekej stavby v Piešťanoch. Balneologický spravodajca, 1987, č.26.

Slivka, M.: Rádové domy v štruktúre osídlenia Slovenska a v jeho politických a sociálno-ekonomických vzťahoch /so zameraním na križovnícke rády/. Archaeologia historica, 1987, č.12.

KAMENNÉ SVEDECTVÁ MINULOSTI

Emília Kratochvílová

Nielen ľudia, ale aj kamene majú svoju históriu. Neraz veľmi spletitú a zaujímavú, často zabudnutú v hĺbke času. Jej odkrývanie môže mať niekedy blízko k detektívnemu pátraniu, keď treba trpezlivo hľadať a overovať súvislosti a ukladať kamienky do mozaiky, ktorá by mala výpovednú hodnotu pre súčasníkov.

Takú podobu má skúmanie najstaršej histórie našej obce z čias stredoveku - konkrétne z 13. a 14. storočia, kam nás vedú dochované informácie z katolíckych cirkevných prameňov i svetských archívov. Odborníkmi je spoľahlivo identifikovaný zápis vyberačov pápežských desiatkov v r. 1332-1337 v účtovných knihách, odkiaľ pochádza prvá písomná zmienka o Bzinciach (Bot)².

Problémom je iná informácia - sprostredkovaná katolíckym kňazom Jozefom Benešom z r. 1870 v jeho rukopise *Historia parochiae Alsóbotfalva* (História cirkvi Dolné Bzince). Hneď na začiatku cituje z listu zemepána Dolných Bziniec Žigmunda Noszlopyho Ostrihomskej kapitule, ktorou sa odvoláva na knihu intimátov (interných predpisov) katolíckej cirkvi z r. 1782, keď píše, že: *"Dolno Bzinský kostol bol prastarý z r. 1215 a je to jeden z najstarších kostolov v celom považskom okolí. Kedysi patril križiakom, tiež hospitalianom s ďalšími majetkami"*³.

Tento údaj nás teda posúva o vyše 100 rokov hlbšie - na začiatok 13. storočia. Nepodarilo sa nám nájsť v dostupných prameňoch na Slovensku, v Maďarsku ani vo Vatikáne žiaden písomný dokument, a tak doložiť existenciu kostola z r. 1215.

Listiny teda nemáme. "Objavili" sme však **stredoveký náhrobný kameň**, presnejšie vypátrali sme históriu náhrobného kameňa, ktorý **je vzácnym materiálnym svedectvom starej histórie našej obce, jej stredovekého osídlenia**. Chceme preto predstaviť túto vzácnu pamiatku: Kameň bol zhotovený z pieskovca o rozmeroch 150 cm výšky, 62 cm šírka hornej časti, 55 cm šírka dolnej časti, hrúbka 22 cm a 18 cm. Je na ňom vytesaný mierne vystupujúci latinský kríž, ktorého jednotlivé ramená sa pred zakončením rozširujú a vytvárajú tak 8-uholníkový tvar. Po oboch stranách jeho horných ramien sú písmená E a L, ktoré odborníci dešifrovali ako skratku dvoch latinských slov: *equestrus libertus* (rytier slobodný), na stranách jeho dolných ramien sú heraldické ľalie v dvoch radoch. **Kameň je datovaný na začiatok 14. storočia.** (Nákres podľa štúdie A. Ruttkaya, 1991.)

Odborníci ho dávali do súvisu s ruinami stredovekého kláštora v Piešťanoch na Detsvianskej ul., ktorý pravdepodobne patril rytierskemu liečiteľskému rádu johanitov. K tomu viedli viaceré znaky. V odbornej archeologickej literatúre najmä zo štúdií PhDr. Alexandra Ruttkaya, DrSc.4, kde je označený ako *"kameň z Piešťan"*.

Tak ho totiž označil u nás známy odborník Ovídius Faust, ktorý sa v 50-tych rokoch zaslúžil aj o jeho záchranu. Jeho meno bolo síce dostatočnou zárukou správnosti informácií, avšak zrejme ani Ovídius Faust nevedel, odkiaľ kameň pochádza a kde sa vzal v Piešťanoch.

A tu sa vlastne začalo pátranie, na stopu ktorého nás priviedol Doc. PhDr. Michal Slivka, CSc. z Filozofickej fakulty UK v Bratislave, a smerovalo ďalej do Budapešti k ďalšiemu uznávanému odborníkovi v tejto oblasti, akým je Dr. Pál Lvei. Na základe vyžiadania nám poslal odborný popis spomínaného náhrobného kameňa zo svojej kartotéky i s povolením zverejnenia týchto údajov.

Pôvod kameňa je označený ako neznámy a **Dr. Pál Lovei**⁵ medziiným píše: *"Náhrobný kameň bol postavený v piešťanskom parku v Kursalóne (dnes je to čiastočne budova Balneologického múzea) medzi dvoma svetovými vojnami. Ovídius Faust, predtým ako poradca vlády pre ochranu*

pamiatok, ako dôchodca trnavského múzea v 50-tych rokoch začal pátrať po uvedenom kameni. Po vojne pri kopaní komunálnych sietí sa po dlhšom pátraní podarilo zo zahrabaného jarku vyprostiť náhrobný kameň a previesť do trnavského Západoslovenského múzea (kmeňové číslo 1 pod registračným číslom 1247), kde bol v r. 1989 uskladnený na nádvorí múzea, kedy došlo aj k pozleповaniu rozbitých úlomkov a častí. V Piešťanoch sa domnievali, že kameň sa dostal do parku z cintorína kláštora (asi zo vzdialenosti 1,5 - 2 km). **Štátny ochranársky úrad v Budapešti, resp. jeho Fotoarchív registruje práve tento kameň, na jeho zadnej strane však figuruje ako identifikačné miesto Alsóbotfalva. Pôvod náhrobného kameňa je takto neurčitý.**"

Ďalším kamienkom do mozaiky je zápis v Pamätnej knihe obce Dolné Bzince z r. 1934 kronikára Jána Kovačovica, ktorý na s. 27-28 napísal, že: "**Pri oprave spomenutého kostola (ide o katolícky kostol v Dolných Bzinciach - pozn. E.K.) v r. 1914 bol nájdený a vykopaný, z 15. storočia pochodiaci, jeden náhrobný kameň, ktorá okolnosť nasvedčuje, že v blízkosti kostola jestvoval dakedy cintorín, ktorého poznatky sú ešte stále viditeľné.**"⁶

Je zrejmé, že toto prvé datovanie kameňa urobili prizvaní odborníci podobne, ako boli odborne posúdené v r. 1938 vykopané sekierky z doby bronzovej, v r. 1942 kamenný sekeromlat z doby kamennej i ďalšie nálezy. V Bzinciach žili Riznerovci i neskôr ďalší vzdelaní a rozhladení ľudia, ktorým vďačíme za to, že tieto cenné nálezy zo Bziniec sa dostali k odborníkom a potom do múzeí v Novom Meste nad Váhom, Piešťanoch, Trenčíne, v Martine.

Zostáva iba pripomenúť, že Alsóbotfalva je starý maďarský názov Dolných Bziniec, a tak **pôvod kameňa môžeme spoľahlivo určiť: pochádza od katolíckeho kostola v bývalých Dolných Bzinciach, vykopaný bol pri jeho oprave v r. 1914.**

Ďalej však zostáva otvorená otázka: „**Aká významná osobnosť, kto odpočíval pod takým honosným náhrobným kameňom, ozdobeným uvedenými znakmi?**“

Môžeme sa pýtať, či spomínané informácie zemepána Žigmunda Noszlopyho, zapísané kňazom Jozefom Benešom majú skutočne historickú hodnotu. Že by križiacki rytieri rádu johanitov (špitálnikov) predsa boli v Bzinciach, ako hovoria miestne legendy?

I napriek snahe po ich triezvom posudzovaní vieme, že práve v Piešťanoch ich s najväčšou pravdepodobnosťou predpokladá aj známy odborník PhDr. A. Ruttkay, DrSc.⁷ z Archeologického ústavu SAV v Nitre po kritickom zhodnotení všetkých súvislostí i názorov iných autorov. A z Piešťan do Bziniec pre rytierov na koňoch nebolo ďaleko. Napokon, keby Henrich Schliemann nebol uveril báji, nebol by vykopal báju Tróju! Zatiaľ však nemáme šťastie a úspech tohto bádateľa.

Nevieme, kde stál spomínaný najstarší kostol v Dolných Bzinciach z r. 1215. Možno vziať do úvahy až tri predpoklady: **na starom hrušovskom cintoríne**, kde sa v týchto dňoch ukončil archeologický výskum pod vedením Doc. PhDr. Jozefa Hoššu, CSc. z Filozofickej fakulty UK. Odkryté základy kostola však odborníci predbežne datujú do 14. storočia. Ďalším predpokladaným miestom je v tradíciách spomínaná chotárna časť **medzi Malým a Veľkým Oholínom** a tiež **na mieste súčasného katolíckeho kostola v Bzinciach**, pri ktorom vykopal aj spomínaný stredoveký náhrobný kameň. V minulosti sa často nové kostoly stavali na miestach starých svätýň. A napokon mohlo to byť i na mieste vykopaného hrušovského kostola zo 14. storočia, ale asi ťažko by sa chotár Dolných Bziniec posúval na starý hrušovský cintorín.

Tieto otázky čakajú ešte na ďalšie skúmanie.

V súčasnosti sa náhrobný kameň z Dolných Bziniec nachádza v Západoslovenskom múzeu v Trnave, je vystavený ako súčasť sakrálnej expozície. Označený je skromným lístkom s nápisom: "Náhrobný kameň neznámenho rehoľného predstaveného II. pol. 14. storočia."

Je pritom zvláštne, že v múzeu nemajú v kartotéke o kameni žiadne záznamy, ani základné informácie.

Najnovšie veľmi cenné poznatky sú výsledkami archeologického výskumu a týkajú sa osady Hrušové.

PhDr. Danica Staššiková - Štukovská a Mgr. Bibiana Ponfyová preskúmali známu **obrubu kamennej fontány, či studne**, zhotovenej s vyspelou remeselnou zručnosťou. **Jej pôvod datujú do 17.-18.storočia**. Predpokladáme preto, že pochádza zo starého hrušovského kaštiela, ktorého časti múrov stoja zachované dodnes.

V auguste 1997 uskutočnila Katedra archeológie Filozofickej fakulty UK v Bratislave pod vedením Doc.PhDr. Jozefa Hoššu, CSc. výskum na starom hrušovskom cintoríne, kde podľa historických záznamov z r.1859, 1879,1916 stál zaniknutý kostol.

Výskum **odkryl múry jednodňového kostola**, podľa pôdorysného riešenia **v gotickom slohu**. Podľa predbežného datovania **pochádza zo 14. storočia, avšak ešte pred r. 1392**, kedy je písomne prvýkrát doložená obec Hrušové /Hrussow/. **Je to cenný doklad stredovekého osídlenia podjavorinského kraja**.

Podľa odborného posudku **Jozefa Hoššu** bol kostol - postavený z lomových kameňov - viac ako 16 m dlhý a 7 m široký /bez sakristie/. Bol "jednodňový, s presbytériom /svätyňou/ ojedinelého tvaru segmentu šesťuholníka a sakristiou. Loď kostola a podľa nevelkej hrúbky múrov a chýbania oporných pilierov, aj sakristia boli plocho zastropené. Iba svätyňa mohla mať rebrovú klenbu.Kostol prestavali o niekoľko storočí neskôr, s použitím pálených tehál v osteniach vchodov, v triumfálnom oblúku na rozhraní lode a svätyne, na obmurovanie krypty v severovýchodnej časti lode, na dlažbu a tiež na stavbu veže. Nálezy omietky s freskovou výzdobou svedčia o interiérovej výzdobe, podľa spomienok J.Ľ.Holubyho s motívom Vstúpenie Krista Pána. Podľa tvaru tehál a aj prístavby veže /tolerančné evanjelické kostoly sa stavali bez veže/ predpokladáme, že prestavbu kostola vykonali v období rekatolizácie, v 17.storočí. **V krypte pri vchode do sakristie pochovali pravdepodobne mecenášov tejto prestavby**. Žiaľ, kryptu v minulosti už vylúpili, a tak výskum odokryl už iba porozhadzované kostrové zvyšky štyroch pochovaných a iba niekoľko zvyškov odevov a ich súčasti. Prečo kostol zanikol, nevieme. Zrúcali ho, najskôr jeho loď, svätyňu a sakristiu, pravdepodobne v 70. rokoch minulého storočia. Počas jeho existencie, ale aj po jeho zbúraní,pri kostole pochovávali, čo potvrdili nálezy hrobov pri jeho severnej strane a úlomky tehál z rozvaliny v zemi."9

Niektoré zaujímavé poznatky o starom kostole v Hrušovom môžeme doplniť z uvedených historických prameňov. Pochádzajú najmä z pera kňaza Jozefa Beneša z Dolných Bziniec z r. 1859 a od J.Ľ.Holubyho, poprednej osobnosti slovenského národného života,botanika,národopiscu a kultúrneho pracovníka,pochádzajúceho z tohto kraja.

Jozef Beneš v článku Pamätihodnosti bzinské a Javorina v časopise Cyril a Method z r. 1859 písal, že „v Hrušovom mala svoj kaštieľ slávna rodina Beňovských.“ Z kaštiela už v tom čase zostali iba porozhadzované kamene a jeden múr. Katolícky kostol, k najsv. Trojici Božej založený, leží od vyše 70 rokov v zrúcaninách, dve staré lipy tam na hrobitove oplakávajú jeho skazu a záhubu. V prostred kostola bola krypta, do ktorej jedine z rodiny Beňovských a k nej prináležiaci sa pochovávali, včul ale zasypaná, skrytá leží... Stojí tu ale veža, ale strach na ňu vyliezť, má dva zvonky, jeden 70 funt., ktorý obec r.1822 preliať dala, a druhý menší, ktorý p.velk. Ladislav Plathy so svojou p.manželkou Apolloniou Sakmáry r.1831 na svoje útraty preliať dal. Slúžia pri pochovávaní mŕtvych jak katolíkov, tak tiež evanjelikov."10

J.L.Holuby, popisujúc starý haluzický kostol z 13. storočia v **Tranovskom kalendári z r. 1918**, spomínal aj hrušovský kostol, ktorý si pamätal z čias svojho detstva: "Pamätám sa dobre, že na obmurovanom cimiteri v Hrušovom pri Lubine stál práve taký kostolík, ako haluzický, len s tým rozdielom, že na jeho západnej strane pristavená bola veža, až po samý kríž murovaná a vnej dva malé zvonky. Na strope apsidy bola ešte dosť dobre zachovaná maľba, tuším Vstúpenie Krista Pána predstavujúca. Na tej veži som ako chlapec pri pohreboch zvonieval, keď ma dakedy otec vzal so sebou do Hrušového. - Aj o tomto kostole ide povest', že ho Husitia stavali. A hádam táto povest' bola príčinou, že bzinský katolícky farár asi pred 50 rokmi dal vežu a múry kostola až na grunty rozobrať. Zvonky boli prenesené na zvonicu do dedinky. - Keď som asi pred 20 rokmi z Podhradia cez Bzince a Hrušové k Čachtickému zámku kráčal, stavil som sa aj na starom cimiteri hrušovskom, ale mimo pár rozhádzaných kameňov ani stopy toho starobylého kostola nebolo poznať. Saxa loquuntur: a múry rozrúbeného kostola a ešte obstojne zachovalá veža, ktorých pre vandalizm nesprátného človeka už viac není, hovorili o dávnej minulosti a tomu tichému kútku hrušovskému slúžili za okrasu a svedčili o tom, že malé Hrušové je iste staršia obec, než blízka velika, do 3000 duší počítajúca Lubina." 11

J.L. Holuby /nar. 1836/ teda potvrdil údaje pochádzajúce od J.Beneša. Holuby mohol ako chlapec na veži ešte zvonievať /asi do r.1846, potom v r.1847-50 už študoval v Modre/. Základné údaje ďalej dokresľuje záznam z porady školskej stolice z r.1879, kde sa píše, že tvrdý materiál z rozvaliny hrušovského kostola rozobrali a použili na stavbu obecnej školy v Bzinciach.

Súvislosti so šľachtickou rodinou Beňovských a ďalších panstiev s hrušovským kaštieľom pochádzajú až z 18. st., kedy tam žili predkovia slávneho Mórica Beňovského. V krypte by mala byť pochovaná jeho stará matka a ďalší členovia tohto rodu, z ktorých pozostatky odkryl archeologický výskum.

Také sú zákony života nielen ľudí, ale aj vecí, nevyvímajúc ani významné stavby. Existujú v kontinuite času - v minulosti - v prítomnosti - v budúcnosti. Majú svoj zrod i koniec. Zdá sa, že archeologický výskum vzkriesil z hĺbky zeme minulosť starobylého kostola v Hrušovom s perspektívou budúcnosti. Odborná komisia, ktorá hodnotila výsledky výskumu, vzhľadom na kultúrno-historickú hodnotu objektu a možnú prezentáciu odporúča jeho **zapísanie do zoznamu kultúrnych pamiatok Ministerstva kultúry SR**.

Katedra archeológie Filozofickej fakulty UK v Bratislave plánuje **pokračovať vo výskume v širšom zábere na slovanské osídlenie v podjavorinskom kraji**.

Literatúra:

- 1/ Trochta, J.: Zoznam fár Slovenska. Rukopisné dielo. Bratislava 1964, s. 26-27. Rukopis je v Historickom ústave SAV.
- 2/ Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Budapest 1887, s. 230.
- 3/ Beneš, J.: Historia parochiae Alsóbotfalu I. Rukopisné dielo, s. 3. Rukopis je na rím.-kat. fare v Bzinciach pod Javorinou.
- 4/ Ruttkay, A.: Archeologický výskum a funkčná kategorizácia zaniknutej stredovekej stavby v Piešťanoch. Balneologický spravodajca, 1987, č. 26., s.121.
Ruttkay, A.: Die Ritter- und Spitalsorden in der Slowakei (Archäologie und Geschichte). Actes - XII. Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques, 4. Bratislava, 1.-17.Sept. 1991, s. 155.
- 5/ Lovei, P.: Pstyén 1-2, 1989. Ismeretlen. Budapest.

- 6/ Pamätná kniha obce Dolné Bzince, s. 27-28.
 7/ Ruttkay, A.: Citovaná práca. Balneologický spravodajca, 1987, č. 26.
 8/ MODL - Maďarský krajinský archív, Budapešť, č. 7775.
 9/ Hoššo, J.: Kostol najsv. Trojice v Hrušovom - výsledky archeologického výskumu. Bzinský chýrnik, sept.1997.
 10/ Beneš, J.: Pamätnosti Bzinskej a Javorina. Cyril a Method, 10, č. 9, s. 69.
 11/ Holuby, J. L.: Údajne "husitský" kostol haluzický. Tranovský kalendár r. 1918, s. 170-171.

O ČOM HOVORIA NÁZVY OBCE A OSÁD

Emília Kratochvílová

Bot - Bott - Bod - Bottfalu - Bottfalva sú staré maďarské názvy Bziniec, tiež **Felsbottfalu, Fels Bottfalva - Dolné Bzince, Alsóbotfalu, Alsóbottfalva - Horné Bzince**, a hlavne slovenský názov **Wezdenech a Byzench**, či slovenský **Bzinc, Bzinec** (s maďarskou príponou - cz).

Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, ktorý by mal byť spoľahlivým informačným zdrojom, uvádza k pôvodnému názvu: "*Dolné Bzince: 1332-37 Bot, 1340 Wezdenech, 1357 Byzench, ... 1436 Bod, 1773 Dolné Bzince; maď. Alsóbotfalu. Horné Bzince: 1532 Bood, 1773 Horné Bzince; maď. Felsbottfalu.*"¹ Vynechali sme z uvedeného citátu nesprávny údaj z r. 1392 Bath, ktorý sa týkal Vaďoviec a doplníme rok 1558 *Bothfalw alias Bzyncze* z decimálneho súpisu Nitrianskej stolice² a rok 1611 *Botfalva - Bzince* (z vizitácie evanjelickej cirkvi superintendanta Izaka Abrahamidesa)³, 1742 Fels-Bottfalva, Alsó-Bottfalva, slavis Bzincze (ako napísal Matej Bel v Notíciách)⁴

Snaha po objasnení súvislostí so vznikom, založením obce, jej prvými majiteľmi, obyvateľmi **na základe názvu - Bzince** viedla cez dlhé štúdium starých cirkevných i svetských rukopisov a iných archívnych materiálov v latinčine a maďarčine, ktoré však nesplnilo naše očakávania. Môžeme konštatovať podobne ako pred 127 rokmi vzdelaný bzinský katolícky kňaz Jozef Beneš, pôsobiaci vo farnosti 20 rokov (1853-1873), ktorý prehlásil, že odkiaľ pochádza meno obce, nie je v dokumentoch nič istého.

J. Beneš, so zmyslom pre odbornú prácu i analógiu správne napísal, že mnohé dediny majú svoje pomenovanie podľa prírodných reálií a uviedol konkrétne príklady: "*1. od stromov: Brezová, Jablonica... Hrušové, Vrbové, 2. od krov: Bezince, Hlohovec... 3. od vtákov. Strakonice, Kákošovce... 4. od skál: Rudno, Skalica... 5. od teplých prameňov: Teplice, Parnice... 6. od riek: Bystrica, Myjava... 7. od polohy: Hlboké, Nižná... 8. od ľudí: Leopoldov, Terezná..., 9. od mien svätých: ... Svätý Jur, Svätý Mikuláš..., 10. od dní: Streda, Štvrtok, Sobotište..., 11. od iných vecí: Piešťany - Píštiny, Debrecín... Dobrý čin...*"⁵ Odvoláva sa pritom na odbornú literatúru, ktorú preštudoval⁶. To sú možnosti pre vysvetlenie názvu obce.

Pri skúmaní pôvodu názvu Bzince sme vychádzali z dvoch predpokladov, opierajúc sa o úvahy a výklad J. Beneša, ktorý pred 127. rokmi mohol mať k dispozícii doklady a informácie, ktoré sú dnes neznáme a nedostupné. Podrobne sa aj týmito otázkami zaoberal vo svojom

rukopise Historia parochiae Alsóbotfalú - História cirkvi Dolné Bzince z r. 1870, ako o tom v Bzinskom chýrniku publikoval Vladimír Varga.

V prvom predpoklade sme sa snažili **názov obce odvodiť z jazykovej analýzy obsahu tohto pojmu (slova)** - Bzince. V našom kraji sa vyskytujú mnohé analógie v názvoch iných obcí, vzťahujúce sa k prírodným reáliám, napr. Hrušové, Lieskové, Vrbové, či Lubina, Hrachovište.

Podobne uvažoval **J. Beneš, keď napísal, že Bzince "sa pravdepodobne od počiatku volali Bodzafalu, slovensky Bezince** ako krovie (palice) sambuku - bazy, ktorá tu kedysi veľmi rástla a kvitla - z maďarského slova bodza, slovenského bez, gbez; a **časom sa názvy trochu zmenili: z Bodzafalu na Botfalú, z Bezince sa stali Bzince"**⁷.

Vychádzajúc z nepochybne starého slovanského osídlenia obce, **myslíme, že v podstate sa zachoval pôvodný slovanský názov obce**, i keď v histórii menil svoju podobu a za čias Uhorska sa pomadžarčil. Jeho súčasné znenie by nemalo byť ďaleko od pôvodného.

V mnohých úradných listinách, starých dokumentoch⁸ o udelení práv a slobôd poddaným, o prevodoch majetku, o majetkových a iných sporoch, písaných prevažne v latinčine, v maďarčine a neskôr i v slovakizovanej češtine, sú popri oficiálnych maďarských názvoch obce, chotára, používané aj slovenské názvy, napr. v r. 1675 napísal beckovský notár v mene Anny Márie Révay oznámenie obyvateľom o "*Bzinskom chotári*", v r. 1689 si novomestský notár, píšúci v mene slobodných obyvateľov majiteľke ďalšej časti obce žiadosť o povolenie rúbania dreva v horách, si evidentne nevedel rady s napísaním názvu, kde čítame: "*Dolné a Horné Bzdince*". V listinách z 18. storočia sa spolu s maďarskými názvami obce už bežne používali aj slovenské názvy s maďarským zápisom s -cz - Bzincze.

K rovnakému názoru dospel i historik B. Varsík. Napísal, že "**Slovenský názov Bzince bol tu však pôvodný názov**, čo dosvedčuje aj fakt, že mlyny novomestských mešťanov ležiace na potoku prichádzajúcom od Bziniac (dnes zvaný Kamečnica) sa v r. 1436 uvádzajú ako mlyny ležiace **na potoku Bzince (fluvius Bzynch)**"⁹.

A taký je aj názor **jazykovedcov Prof. PhDr. Rudolfa Krajčoviča, CSc. a Doc. PhDr. Pavla Žigu, CSc. z Filozofickej fakulty UK a PhDr. Milana Majtána, CSc.**, vedeckého pracovníka Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, ktorí nám pomáhali objasniť etymológiu a význam názvu Bziniac prostriedkami jazykovedy. Vedci ho zhodne odvodzujú od bazy, rovnako ako kedysi kňaz J. Beneš.

R. Krajčovič uvádza, že **pôvodný ľudový názov Bziniac, v plurále Bzince**, bol utvorený od apelatíva bez, baza, krovitá drevina, spisovne baza, odborne Sambucus nigra, príponou miesta - inec (ako Podolíneec). Názov teda vznikol **podľa hojného výskytu bazy**. Slovo bez (dnes baza) je celoslovanské (porovnaj čes. bez, poľ. bez i boz, srb. baz atď z praslovanského bǫzǫ). V slovenských nárečiach okrem bez je aj bezd, bezg, z toho gbez a pod. Viaceré podoby tohto pomenovania bazy má príčiny tabuové, pretože pospolitý ľud si myslel, že baza najmä čierna (Sambucus Nigra) je sídlom diabla, zla. Ľudový základ bezd je zrejme v zázname Bezdenech (Wezdenech 1340), t.j. Bezdinec alebo Bezdeneec. Z názvov iných slovenských obcí z rovnakého slova boli utvorené názvy Bzenica, Bzovík a iné. Medzi historickými názvami obcí Dolné a Horné Bzince je aj doklad Bod. Je to zrejme úradný preklad domáceho bez, baza v koreni názvu.

P. Žigo zdôrazňuje **historicko-zemepisný kontext** pri analýze názvu obce **Bzince - zapísané ako "Bot"**. Ide o maďarský zápis, ktorý **sa vzťahuje k terénu, okoliu** (podobne ako iné názvy v kraji, napr. Hrušové, Lubina, Javorina). Názvami sa odlišovali jednotlivé lokality podľa charakteristík svojho okolia - **Bzince podľa bazového porastu**. Preklad názvu do maďarčiny dostal podobu Bot (palice, bazové drevo) - namiesto Bzince. Názov dediny - Bzince - je všeobecné podstatné

meno s príponou -ec k slovnému základu, **pôvodne teda Bzinec**, čo **znamenalo označenie miesta, kde bolo veľa bazového porastu**. Podobný charakter majú aj iné názvy s koncovkou -ec - Jelenec, Bukovec - označujú miesto, ktoré má vzťah k základu slova, teda miesto, kde sú jelene, rastú buky, bazový porast.

Rovnako i **M. Majtán** považuje za **pôvodný slovenský názov v zápise Byzench**, pretože v maďarčine sa "ch" čítalo "c" (alebo "č"), ako napr. v názve Čachtice - Chejte (Čejte), Chífer (Cífer), teda aj Byzench sa vyslovovalo Byzenc. Vo vývoji názvu predpokladá takúto **postupnosť: bez - bzina - bzova - Bzinec (Horný Bzinec, Dolný Bzinec) - Bzince** (dve - množné číslo). Poukázal tiež na intervenciu cudzích jazykových vplyvov, pod ktorými sa uvádzali historické názvy. V tvare Wezdenech považuje "-d-" za prejav vplyvu maďarčiny a "-w-" nemčiny. V kontakte slovanských jazykov s nemčinou sa striedalo "w" a "b" ako výsledok nemeckého vplyvu (nemecký pisár zapisoval, ako počul). Zaujímavý je tiež **nemecký názov Bziniec - Weinitz (wein - víno)** a určite nie náhodný, ale podľa bohatých viníc v bzinskom chotári.

Bezpochyby jasný význam a obsah majú názvy ďalších osád, v súčasnosti patriacich k obci Bzince pod Javorinou - **Hrušové, Rybníky, Vrzávka, Hrubá Strana**.

Názov **Hrušové** je odvodený **od pôvodného pomenovania ovocného stromu hruša** (hruška), ktorý už v dávnych dobách rástol v našom kraji. Spomínajú sa i v metácii - vymedzení hraníc darovaného územia Nového Mesta nad Váhom a príslušných dedín Panonhalskému kláštora v r. 1263; že polia "*zo severu patria Novému Mestu. Hranica sa potom odvráti a vystupuje západným smerom k hruške, ktorá je vedľa hradskej...*"¹⁰.

Hrubá Strana svojím názvom vlastne **opisuje terén veľkého územia, ležiaceho stranou**. Podobne aj miestna časť **Podvišňové** (Podvišňovým vyjadruje **polohu osady pod Višňovým vrchom**, ktorý sme našli zobrazený na spomínanej starej maďarskej mape z r. 1789 za Hlubíkovou s presahom jeho úpätia do bývalého lieskovského chotára. Môže to byť v súčasnosti Vysoký vrch.

V Rybníkoch museli byť nejaké rybníky.

Podobný charakter má aj názov osady **Vrzávka**. Z listiny z r. 1741 sme zistili, že pôvodný názov **Hrzávka** sa vzťahoval na potôčik (rivulus Hrzávka)¹¹. Bol to opäť iba maďarský zápis (keď "dz" zapísali ako "z"). Potok bol pomenovaný podľa svojej výstižnej charakteristiky (vody, možno kameňov, koryta, brehov, alebo rýb hrdzavej farby). V r. 1795 sa na dolnobzinských kopaničiach spomína Zrdzavský Jano¹². Z jazykového hľadiska prípona -ský vyjadruje vzťah: v tomto prípade Jana, ktorý býval pri hrdzavom potoku. Postupne vznikla osada, ktorú starí kopaničiari ešte pred 30 rokmi nazývali "Hrdzávka", rovnako ako priezvisko "Rzavský" vyslovovali ako "Hrdzavský". (Predpokladáme, že počiatkové písmeno "H" sa stratilo pri zápise pisára, ktorý napísal, ako počul.) Teda v postupnosti vývoja najskôr bol potôčik Hrdzávka, potom priezvisko Zrdzavský, napokon osada Vrzávka s rodinami Rzavských.

Najväčšou hádankou zostával názov **Cetuna**, pri ktorom sú z jazykového hľadiska možné viaceré výklady. R. Krajčovič vychádzal z podobných známych názvov (porovnaj Veľký Cetín, čes. Čětov, Čětyna apod.), ktoré sa spravidla vykladajú z osobného mena Čěta vzhľadom na koncové -ov, -in. V názve Cetuna je však apelatívna prípona -una, preto názov vyložil z koreňa slova cet-, ktorý je v slove ceta, cetka s významom "niečo pekné, menšia ozdoba, v prenesenom zmysle lesklý pliešok, drobný peniaz", tu zrejme s významom "pekný kúsok krajiny".

Nový pohľad na názov Cetuna nám otvorila stará mapa z r. 1789 s presne zakreslenými usadlosťami - obydliami. Podľa tejto mapy po celej dĺžke potoka, tečúceho od Javoriny do

Bziniec nebola v jeho údolí po pravej strane v smere toku žiadna usadlosť - iba **mlyn Cetuna - Moln Czetuny** v maďarskom zápise. Pred vyše 200 rokmi názov Cetuna patril iba jednému mlynu. Potvrdzujú to aj listiny z r. 1795, vlastne zápisy z vyšetrovania svedkov ohľadom "kvaltu" o cestu, "která z cesty chotárnej tam súdej do mlyna, Czetuna rečeného cez lúky Horno-Bzinské vedie"¹³.

P. Žigo svoje vysvetlenie založil na skutočnosti, že najskôr sa tak volal mlyn - mlyn Cetuna, čo považoval za určujúce pre pomenovanie jeho okolia. Názov mohol podľa neho vzniknúť z latinského zápisu (ako sa kedysi listiny bežne písali) v popise terénu, okolia pri vymedzovaní územia, hraníc majetku, chotára (metáciách), keď hľadali preň charakteristické znaky, orientačné body pre identifikáciu. Názov Cetuna pochádza z latinského základu cet-, vzťahujúceho sa k rybám. Pravdepodobne išlo o metaforické pomenovanie potoka s hojným výskytom rýb. Názov potoka (podobne ako v prípade Vrzavky) sa využil pri pomenovaní mlyna, postaveného na potoku. Okolo mlyna vznikla potom osada (podobne ako pri rieke Revúca vznikla obec Revúca, pri potoku Štiavnica osada Štiavnica apod.).

Stotožňujeme sa s názorom P. Žigu. Je pritom zaujímavé, že v miestnom označení kopaníc, názov Cetuna sa najskôr vzťahoval na hornú časť osady okolo Hanzlíkech mlyna. V blízkosti bol i ďalší Machovícech mlyn. Ich vek dnes ťažko určiť a majitelia ho nepoznajú. Tretí starý mlyn - Roubalech mlyn - je nižšie položený, ale zo zápisov jeho posledného mlynára, rozhladeného Františka Roubalu z Moravy nevyplývalo, že by na kopaniciach do I. svetovej vojny boli ešte ďalšie mlyny.

Opäť zostala otvorená otázka, ktorý mlyn v Cetune je najstarší a dal názov celej osade.

Podľa ďalšieho predpokladu sme sa snažili spolu s Prof. ThDr. Igorom Kiššom, bývalým bzinským evanjelickým kňazom **vypátrať prvého majiteľa obce - Bota**.

Treba doplniť, že maďarské prípony - falu a -falva v názvoch obcí v preklade dávajú iný zmysel: Bottfalu - bazová dedina, Bottfalva - Bottova dedina (patriaca Bottovi). **Vychádzali sme z miestnych tradícií**, ako napísal vo svojom diele bzinský katolícky kňaz Jozef Beneš, že niektorí tento názov Bottfalu odvodzujú od dvoch bratov, ktorí sa volali Bott, z nich starší mal byť zakladateľom Dolných Bziniec (Alsó Bottfalu) a mladší Horných Bziniec (Fels Bottfalu)¹⁴. Z toho usudzoval, že Dolné Bzince sú staršie ako Horné Bzince.

Oprieť sme sa mohli opäť o bývalého zemepána Dolných Bziniec Žigmunda Noszlopyho. Podarilo sa nám získať záznam z jeho vzácneho rukopisu z Maďarska. V ňom začiatkom 19. storočia napísal, že: **"Bzince sú slovenská šľachtická obec... nazýva sa Horné a Dolné Bzince a jej názov sa odvodzuje od mena vicepalatína Jána Bota, ktorý bol jej prvým majiteľom"**¹⁵. Problém je v tom, že v Uhorsku bolo priezvisko Bot pomerne frekventované, podobne ako dediny tohto názvu. Nenašli sme žiadne súvislosti s Bzincami - v genealógiách uhorských šľachtických rodov, archívnych dokumentoch kláštora na Panónskej hore, ani v ďalších archívoch.

Môžeme spojiť obidva výklady názvu obce - jazykový i tradovaný. Priezviská vznikali historicky veľmi neskoro. Ľudia sa pomenúvali podľa miesta, kde žili (kňaz Ján zo Bziniec alebo z Nového Mesta, Štibor zo Štiboric, atď). **Názov Bot vznikol podľa charakteristiky územia, na ktorom bolo veľa bazového porastu. Pri metácii (popise) hraníc vlastníkov ho tak aj označili. Vlastníka volali potom podľa územia, ktoré mu patrilo - Ján z Botu - Ján Bot.**

Názvy "dolný, nižný" sú historicky vždy staršie ako "horný, vyšný". Ľudia sa najskôr usádzali v údoliach, až keď nestačila pôda, išli vyššie. Teda Dolné Bzince sú staršie ako Horné Bzince.

Literatúra:

- 1/ Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. Bratislava 1977, s. 262.
- 2/ MOL, Kamara, E 159.
- 3/ Protocollum Dominus Isaacus Abrahamides. Rukopis. Lycejná knižnica v Bratislave, s. 30.
- 4/ Bell M.: Notitia Hungariae novae historico-geographicca. Tomus 4. Viennae Austriae 1742, s. 495.
- 5/ Beneš, J.: Historia parochiae Alsóbotfalú I. Rukopis, s. 4.
- 6/ Slovesnosť, 3, kniha 4, 1865, s. 100.
- 7/ Beneš, J.: citovaná práca, s. 4.
- 8/ Slovenský národný archív v Bratislave. Archív rodu Erddy, ladula 22, fascikel 4, 5.
- 9/ Reviczky, B.: Vágh-Ujhelyi prépostság trténete. Trencsén 1897, s. 189.
- 10/ A Pannonhalmi fapátság trténete. II. Budapest 1903, s. 321-324.
- 11/ SNA Bratislava, Archív rodu Erddy, Lad. 22, fasc. 5, č. 9.
- 12/ Tamtiež, Lad. 22, fasc. 4, č. 3.
- 13/ Tamtiež.
- 14/ Beneš, J.: citovaná práca, s. 3-4.
- 15/ Noszlopy, Ž.: Status historico-geographicus comitatus Nitriaensis ad Regnum Hungariae. Posónii 1806. Rukopis. Budapest, Szechényi knyvtár.

HISTORICKO-GEOGRAFICKÉ SÚVISLOSTI

Emília Kratochvílová - Igor Kišš

Územie podjavorinského kraja na slovensko-moravskom pomedzí patrilo kedysi za vlády Pribinu do Nitrianskeho kniežatstva. Po jeho násilnom pripojení k Moravskému kniežatstvu (r.833) vládcom Mojmirom stalo sa súčasťou Veľkomoravskej ríše - podľa histórie najstaršieho štátu Moravanov a Slovákov v druhej tretine 9. a začiatkom 10. storočia.

Archeologické nálezy v širokom okolí i v chotári Bziniec potvrdzujú slovanské osídlenie z tých čias. Opevnené hradiská na kopcoch boli typickou formou sídlisk vo Veľkej Morave¹. Boli to správne, vojenské i náboženské strediská, okolo ktorých pulzoval život starých Slovanov v mierových i vojnových časoch. Predpokladáme teda, že prijatie kresťanstva - christianizácia Veľkej Moravy v 9. storočí, ktorá sa spájala s príchodom vierozvestcov Cyrila a Metoda, týkala sa aj obyvateľov tohto kraja. Vždy v histórii - tak ako aj v súčasnosti - mal mimoriadnu dôležitosť kultúrny kontext v spojení krajín, štátov, i keď obyčajne silnejší udávajú tón a slabší sa prispôbujú.

Po rozpade Veľkej Moravy, spôsobenej vnútornými rozpormi i vonkajšími vojenskými vpádmi, dostalo sa dnešné územie Slovenska pod politickú moc Maďarov. Táto skutočnosť po dlhé storočia ovplyvňovala život na Slovensku. Včleňovanie Slovenska do uhorského štátu prebiehalo postupne od polovice 10. až do konca 11. storočia, keď sa hranice Uhorska definitívne ustálili na karpatských hrebeňoch približne na tej čiare, ako ju poznáme dnes². Medzitým však existovalo koncom 10. storočia krátke obdobie, keď sa územie dnešného juhozápadného Slovenska (asi od Moravy až po Hron, vrátane stredného Považia) dostalo pod zvrchovanosť českého panovníckeho rodu Přemyslovcov, ktorú vlastne ukončil zase vpád poľského panovníka Boleslava Chrabrého začiatkom 11. storočia. Podobne i neskôr v 11. a 12. storočí ohrozovali Uhorský štát expanzívne záujmy moravských, českých i nemeckých kniežat, ktoré popri tatárskych vpádoch sužovali domáce obyvateľstvo.

Štátna hranica medzi Uhorskom a Moravou, ktorá bola na rozhraní 11. a 12. storočia na riekach Olšave a Morave, bola pod permanentným tlakom hroziaceho nebezpečenstva ohrozenia cudzími vojskami. Preto vzhľadom na veľmi neistú situáciu malo Uhorsko v tom období vybudovanú aj vnútornú obrannú líniu západných hraníc, zabezpečenú zásekmi v lesoch a strážnymi osadami. Toto územie medzi štátnou hranicou a vnútornou obrannou líniou tvorilo **konfínium - pohraničné pásmo**, ktoré patrilo kráľovi³ až do 13. storočia. Bolo to mnoho kilometrov od hraníc až na Považie. V tejto strategicky významnej oblasti štátu všetky majetky zostávali vo vlastníctve hradu a v držbe **kráľovských jobagiónov** - príslušníkov hradnej vojenskej a strážnej služby. Za verné služby ich kráľ odmeňoval majetkami (donáciami). Boli slobodní a z nich sa sformovala drobná šľachta.

Podľa zachovanej zoborskej listiny z r. 11134, ktorou uhorský kráľ Koloman potvrdil majetky cirkvi - opátstvu na Zobore pri Nitre a popisuje hranice tohto územia - siahali iba po hranice konfínia, pričom sa zdôrazňuje, že územie ďalej na sever je v držbe hradných jobagiónov a patrí kráľovskému hradu Nitra. Tam teda muselo patriť aj územie obce Bzince ešte veľmi dlhý čas.

Podľa historikov⁵ konfínium siahalo od hraníc až na Považie, patrila tam aj Trnava, ďalej územie na úseku severne od Piešťan a Krakovian. Svedčili o tom aj staré názvy dedín z tohto okolia (Stráže, dnes súčasť Krakovian, po latinsky Villa Spectaculi, ďalej Or - Revište, dnešné Orvište i ďalšie s maďarskými názvami s "r" - r, ewrii, speculatores - po slovensky znamená strážca).

Úlohou strážcov bolo strážiť kraj a varovať najbližší hrad pred hroziacim nebezpečenstvom. Sledovali pohyby nepriateľa, zdržiavali ho v postupe, dávali znamenia, zakladali ohne, bojovali. Tvorili vlastne prvú nárazníkovú zónu pre cudzích votrelcov. Keďže domácemu slovanskému obyvateľstvu sa nedôverovalo, za strážcov boli často najímaní cudzinci (nielen Maďari ale aj Sikulovia, Plavci, Pečenehovia a iní), ktorí sa napokon aj v kraji usídlili. Pamiatka po nich zostala zachovaná v názvoch dedín, chotárov.

Stráže boli rozmiestnené hlavne pri cestách, ktoré spájali Uhorsko a Moravu. Podľa historikov *"od rieky Olšavy na Morave prechádzali do Uhorska dve staré cesty k Váhu, a to cez Strání a Starý Hrozenkov, teda ešte na území pred Trenčínom 6."* Známa bola aj dôležitá **spojnica medzi Bzincami a Veselím na Morave** a existovali aj ďalšie bočné cesty, ktoré slúžili obyvateľstvu. Hlavne po cestách prichádzali vo vojnových časoch cudzie vojská a v mierových časoch kupci.

Je známe, že už v druhej polovici 11. storočia sa v konfínii obchodovalo so susednou cudzinou⁷. A čulé obchodné styky pokračovali aj v ďalších storočiach. Kupci prechádzali po spomínaných cestách zo Slovenska na Moravu, z Moravy na Slovensko na trhy, za obchodom i cez bzinský chotár nosili svoje výrobky. Možno tam niekde v dávnych dobách sa formovala obchodnícka zdatnosť našich obyvateľov a korene známych tradícií podomového obchodu.

Celý kraj, okolité obce i Bzince ležali teda v tých časoch na území pohraničného pásma - v konfínii. Kým oblasť na otvorených rovinách tohto územia bola značne vyludnená, podľa archeologických nálezov práve pod horami, teda Malých a Bielych Karpát sa najlepšie *"uchovalo pôvodné slovanské a môžeme povedať konkrétne i slovenské obyvateľstvo aj cez XI. a XII. storočie... aj kontinuita starých pôvodných slovanských miestnych aj chotárných (vodopisných i horopisných) názvov, ktoré majú skoro všetky slovanský pôvod"* - podľa stromov, plodov, prírodného terénu, vody apod. Tieto závery vedcov sa v plnej miere vzťahujú aj na podjavorinský kraj. Kontinuita osídlenia zostala zachovaná aj v Bzinciach, čo dokladajú mnohé slovanské chotárne názvy. Na prvý pohľad vôbec nič nenasvedčuje prítomnosti cudzích strážcov, veď prirodzenú ochranu tvorili husté hory - v tých časoch všade na miestach súčasných kopaníc, ktoré boli osídľované až oveľa neskôr.

Strážnu funkciu mala zrejme veža na Setvákech skale v lubinskom chotári a veža na staroturanskom cintoríne. Na obranu pred cudzím vpádom slúžili aj vykopané priekopy v bzinskom i lubinskom chotári. Ešte dnes sa nazývajú **Úvozové járky, Pričné járky, Hájové járky, Priesečie** (okrem Priesečia ide až o štvoro výkopov). Boli súčasťou obranného systému v kraji. Mohli však pochádzať i z dávnejších veľkomoravských čias, ako aj z neskoršej doby stredoveku či novoveku. To všetko by mohol dokázať iba archeologický výskum. Mnoho z minulosti zostáva stále pred súčasníkmi skryté.

Cez územie podjavorinského kraja sa často prehnali cudzie vojská, odohrala sa nejedna krvavá bitka a pustošenie vojskami. Spomenieme aspoň faktograficky niektoré známe udalosti z histórie⁹, dotýkajúce sa nášho kraja bez toho, aby sme analyzovali ich príčiny. Napokon vždy súviseli s mocenskými záujmami panovníkov.

V r. 1067 vpadli české vojská na Považie a vyplienili okolie Trenčína, ďalšie boje po Slovensku trvali desať rokov. Začiatok 12. storočia poznamenali vpády nemeckých cisárskych vojsk spolu s českými vojskami s vojvodom Svätoplukom (1108), moravských vojsk s vojvodom Ottom a znova českých vojsk s vojvodom Svätoplukom (1109) a spustošili územie, ktorým prechádzali. O niektorých udalostiach podávajú správy kronikári. Práve v Kozmasovom letopise českom je opísaný vpád vojsk českého kniežata Svätopluka a jeho pochod po pravej strane Váhu od Trenčína až po Dunaj. Vojská nenechali ani jedno miesto nevypálené a stráže, ktoré im padli do

rúk, pripravili o nos a oči¹⁰. Nielen strážcovia v pohraničnom pásme, ale aj domáce obyvateľstvo bolo často v ohrození života a odnášali si vojenské pustošenie. V r. 1134 to bol ďalší vpád českého vojska s kniežaťom Soběslavom, ktoré sa dostalo až na Považie. Vojnové udalosti otriasali aj územím slovenskej Moravy, ktorá sa koncom 12. storočia dostala opäť pod českú zvrchovanosť.

Podobný obraz poskytuje i 13. storočie¹¹. Najničivejšie boli tatárske vpády v r. 1241-42. Vtedy jeden prúd prenikol cez Poľsko a Moravu do Uhorska a plienil juhozápadné Slovensko, aj Nové Mesto a jeho okolie. Veľa dedín bolo zničených a niektoré sa budovali nové, čo sa odrazilo v názvoch, napr. aj Nového Mesta^{12,13}. Začiatkom 70-tych rokov opäť české vojská vtrhli na územie Slovenska. V r. 1273 rabovali Považie až po Devín. Obsadili všetky hrady na Považí, ubránil sa iba Čachtický hrad.

Nebudeme spomínať ďalšie vojny, všetky boli dobyvačné. Ťarchy nieslo poddané obyvateľstvo - vydržiavanie vojakov, aj ich zvlô. Pohľad na mapu nám dopovie, že kraj pod Javorinou, Bzince i ďalšie obce v blízkosti uhorských hraníc bývali často na rane nájazdom nepriateľských vojsk.

Mnoho súvislostí s pohraničným územím kraja i obce Bzince pod Javorinou možno nájsť v známych historických faktoch, i keď sa o nich nezachovali konkrétne dokumenty, ktoré by to priamo potvrdzovali.

Literatúra:

- 1/ Štefanovičová, T.: Osudy starých Slovanov, Bratislava 1986
- 2 / Škvarňa, D.- Bartl, J.- Čičaj, V.- Kohútová, M.- Letz, J.- Segeš, V.: Lexikón slovenských dejín. Bratislava 1997, s. 24.
- 3/ Klein, B.- Ruttkay, A.- Marsina, R.: Vojenské dejiny Slovenska. Bratislava 1993.
- 4/ Marsina, R.: Codex diplomaticus et epistolaris Slavaciae I. Bratislava 1971, s. 64-67 (ďalej len CDS1).
- 5/ Varsík, B.: Osídlenie Myjavy a Myjavskej pahorkatiny do začiatku 17. storočia. Historica, 22, 1972, s. 91-163.
- 6/ Varsík, B.: Tamtiež, s. 96.
- 7/ Varsík, B.: Tamtiež, s. 95.
- 8/ Varsík, B.: Tamtiež, s. 101.
- 9/ Škvarňa, D. a kol.: Lexikón slovenských dejín. Bratislava 1993.
- 10/ Varsík, B.: citované dielo, s. 97.
- 11/ Škvarňa, D. a kol.: Lexikón slovenských dejín. Bratislava, 1993.
- 12/ Straka, J.: K historickému vývoju Nového Mesta nad Váhom do polovice 15. storočia. Trenčín 1972. Bratislava 1973, s. 7.
- 13/ Loubal, F.: Nové Mesto nad Váhom v národnom vývoji. N. Mesto n. V. 1927, s. 37.

UHORSKO V STREDOVEKU A BZINCE V UHORSKU

Emília Kratochvílová

Pomery v Uhorsku boli vždy veľmi zložité - v rámci jeho postavenia a vzťahov v Európe i vnútornej situácie v samotnom štáte. Rámcovali ho časté vojny, nájazdy cudzích kmeňov - Tatárov, neskôr Turkov, pri zhoršených vzťahoch aj vojsk panovníkov zo susedných krajín, vrátane husitských a bratríckych výprav atď.; vo vnútri krajiny boje o nástupnícke práva panovníkov, o moc a majetky šľachty i vplyv cirkvi, boje medzi šľachtou a panovníkom, robotovania poddaných, nepokoje.

Striedali sa králi z mocných šľachtických rodov Európy - Arpádovcov, Anjouovcov, Luxemburgovcov, Habsburgovcov, Jageloncov. Cirkev budovala svoju organizáciu - zakladali sa opátstva, kláštory rehoľných rádov - na Slovensku benediktínov (aj v Novom Meste nad Váhom, na Skalke pri Trenčíne, Bošáci), premonštrátov, cisterciánov, františkánov, kanonikov, križiakov (Crucigeri), augustiniáni, stavali sa kostoly. Poddaní robotovali. Zhruba taký bol obraz stredovekého Uhorska s konkrétnymi prejavmi v každom mestečku a obci.

Poddanstvo sa formovalo od začiatkov Uhorského štátu ako nová forma spoločenského zriadenia. Doba stáleho vojnového nebezpečenstva, cudzích vpádov viedla bezbranné obyvateľstvo často k tomu, že samo hľadalo ochranu u mocnejších pánov za určité služby, ktorými sa dostávali do závislosti.

Po tatárskom vpáde (1241-1242) bola krajina spustošená. Mnohé dediny zanikli - obyvatelia zahynuli alebo utiekli do bezpečnejších severnejších, hlavne podhorských oblastí. Mnohé usadlosti zostali opustené (deserta). Zemepáni pozývali nových osadníkov na opustenú pôdu, ktorú bolo treba obrábať. V tom čase asi prišli aj do Bziniac rodiny nových obyvateľov, ako tomu napovedajú rovnaké mená s obyvateľmi južnejších oblastí.

V 15. storočí bol podjavorinský kraj často na rane nájazdom husitov (1428-1434) a neskôr bratríckych vojsk (1445-1467) 1. Husiti vpadli do Uhorska na odvetu za križiacku výpravu proti nim v Čechách. Zostávali po nich spustošené dediny, mestá, panstvá. Zanechali svoje stopy v Novom Meste nad Váhom, v Čachtickom panstve, Trnave, na predmestí Bratislavy, Skalici i ďalších mestách. V Uherskom Brode mali trvalú posádku, tak mnohé ich nájazdy viedli pohraničnými horami Javoriny. Je známe, že Stará Turá dostala - od kráľa Mateja I. oslobodenie od platenia všetkých daní a poplatkov kráľovi - za chytenie veliteľa bratríkov Jána Švehlu. Mnohé panstvá utrpeli od bratríckych vojsk veľké straty.

Nielen vojny a cudzie vojská ale aj epidémie ničili obyvateľstvo. Známe sú epidémie cholery v r. 1497, 1505 a 1510, ktoré vyprázdnilo usadlosti mnohých obcí.

UKRYTÉ V HLĚBKE MINULOSTI

Obrovské územie Uhorska si vyžadovalo dômyselnú organizáciu. Od čias prvých uhorských panovníkov v 11. storočí bola krajina rozdelená na hradné županstvá. Župy (stolice, comitatus) boli najskôr kráľovskými majetkami, sústredenými okolo hradov, na ktorých sídlili aj vojenské hradné posádky (jobbagiones castri). Na ich čele stál župan - ako veliteľ vojska, najvyšší sudca, pán krajiny.

Hrady boli v Uhorsku, podobne ako predtým hradiská vo Veľkej Morave, strediskami hospodárskej, správnej a vojenskej moci. Patrili im dediny s poddanými, ktoré boli voči nim zaviazané robotami a platbami.

V 13. storočí sa totiž zmenila situácia, ktorá ovplyvnila aj vývoj v podjavorinskom kraji. Konfínium stratilo svoj pôvodný význam a tým aj strážne osady². Obranný systém krajiny a najmä západných hraníc sa začal opierať o kamenné hrady s opevnením, ktoré mohli lepšie odolávať cudzím vojskám. Kráľ preto podporoval stavbu nových hradov. Okolo nich sa rozširovalo osídlenie, vznikali nové dediny. Vtedy už kráľ mohol dávať donácie (darovanie majetkov), zálohovať majetkové diely aj na bývalom území konfínia, teda i v kraji pod Javorinou.

Bzince ležali na rozhraní dvoch žúp /stolíc/ - Nitrianskej a Trenčianskej so stoličnými hradmi v Nitre a Trenčíne. Okrem nich boli v kraji ďalšie hrady na Považí - Šintava, Hlohovec, Bana, Beckov, Trenčín. V 13. storočí k nim pribudli ďalšie hrady v blízkosti - Branč, Čachtice a Dobrá Voda - všetky v bývalom území konfínia. Menili sa majitelia dedín.

O tom už hovoria archívne dokumenty - zachované listiny od 12. storočia. Vyhotovali sa iba pri dôležitých, hlavne majetkoprávných aktoch - udeľovaní a potvrdzovaní donácií, metácií (vymedzovaní) hraníc územia, udeľovaní výsad. Sú dôležitým zdrojom pre poznanie osídlenia kraja.

Podstatné súvislosti pre Bzince smerujú k dvom feudálnym panstvám - beckovskému a čachtickému. Pri rekonštrukcii histórie obce v časoch raného feudalizmu nemôžeme sa konkrétne oprieť o žiadne dokumenty.

Z blízkosti je zaujímavá darovacia listina z r. 12633, ktorou kráľ Belo IV. daroval Nové Mesto nad Váhom (Ujhel, Ujhely, Vyhel, Viel, Regia Villa, Nova Civitas podľa historických názvov) i s príslušnými dedinami - Lubov, Horná Streda, Potvorice, Trebatice kláštora na Panónskej hore (Panonhalma v Maďarsku). Bzince neboli medzi darovanými dedinami a neuvádzajú sa ani pri metácii (vymedzení) hraníc územia. Z blízkych lokalít sa spomína vrch Nezez (Nedzo) a zo susedných dedín novomestského chotára Mošovce, Čachtice, Beckov a zaniknutá dedina Moduna. Susední zemaní Pavol, Šimon, Mana, Buthk, Chaba a ich príbuzní, ako aj magister Štefan, syn Omodeja, boli jobagióni Nitrianskeho hradu⁴. Najvýznamnejšími susednými majiteľmi boli Pankrác a Peter, synovia Kazimíra - potomkovia z rodu Hunt-Poznanovcov, ktorí v r. 1263-73 stavali hrad Čachtice.

Podobne môžeme predpokladať, že aj Bzince dal kráľ do užívania niekomu z hradnej stráže, možno i strážcom konfínia, ktorí neskôr dostali slobody, povýšenie do šľachtického stavu a usadili sa v kraji. Pretože podľa viacerých indícií Bzince v tom čase už existovali. Odkedy - o tom dokumenty nič presné nehovoria.

Významný vplyv na osídľovanie podjavorinského kraja malo Čachtické panstvo, ale ani počas kráľovského vlastníctva, ani za Matúša Čáka Trenčianskeho Bzince nepatrili k jeho majetkom. Je zaujímavé, že k nemu nepatrili ani koncom 14. storočia. Pretoich nenachádzame ani v listine z r. 1392 5, ktorou kráľ Žigmund daroval Čachtické panstvo i s rozsiahlymi majetkami 23 dedín medzi nimi i "*Lubinu a Hrušové, ktoré ležia pri potoku Nechvan*" vernému služobníkovi bratislavskému županovi Štiborovi zo Štiboric, známemu pánovi Beckova. Práve táto darovacia listina priniesla prvú písomnú zmienku o mnohých dedinách v našom okolí - vrátane Hrušového, Lubiny, Starej Turej, Vaďoviec, Kostolného, Hrachovišťa, Višňového, Čachtíc a ďalších.

Hrušové (Hrussó, inokedy Hrussov) - v súčasnosti patriace k obci je teda **doložené v darovacej listine z r. 1392 ako súčasť Čachtického panstva**. Spomínaný potok Nechvan spájal Lubinu,

Hrušové, Bzince. Názov Nehvanec sa zachoval na lubinských kopaniciach, kde mohol potok prameniť.

Treba však upozorniť na chybný preklad listiny, týkajúci sa práve obce Bzince. Názov Wuth (v 22. riadku zhora), inokedy aj Wath patrí Vad'ovciam a nie Bzinciam. Potvrďuje to aj lokalizácia: nie Bzince, ale správne: "*Vad'ovce a Starú Turú, ktoré ležia pri teplých prameňoch zvaných Teplica...*" Podľa starého vodopisu Slovenska⁶ Teplica je horný tok potoka Trstie. Táto chyba pochádza zo starého prekladu listiny od známeho historika Čachtického panstva Gyula Etheyho⁷, po ktorom ju opakovali ďalší autori, dokonca aj Vlastivedný slovník obcí na Slovensku⁸, ale poukázal na ňu ešte v r. 1972 historik Branislav Varsík⁹. (Listina je v plnom znení - v origináli v latinčine i v slovenskom preklade ale s uvedenou chybou v publikácii Lubina 1392-1992, s. 15, 17, vydanéj pri príležitosti jubilea obce)¹⁰. **Bzince sa do Čachtického panstva dostali oveľa neskôr /až zač.16.stor./**

Najstarší zachovaný záznam o obci v cirkevných prameňoch z r. 1332-1337 veľa hovorí. Môžeme z neho vedieť, že **viac ako pred 660. rokmi v Bzinciach žili trvalo usídlení obyvatelia kresťanského presvedčenia.** Postavili si kostol a chodili počúvať kňaza Jána, chudobného pustovníka. Jeho ďalšie prímenie "z Nového Mesta" poukazuje na cirkevné väzby Bziniec a Nového Mesta, ktoré v tom čase patrilo do Trenčianskej stolice. Predpokladáme, že tam spočiatku patrili aj Bzince, ležiace na hranici dvoch stolíc. Svedčia o tom i niektoré archívne materiály. Zdôvodnenie ponúka historická literatúra, z ktorej je známe, že "*presné hranice v doline Váhu sa ustálili až koncom 14. storočia. Nové Mesto ako príslušenstvo beckovského hradného panstva, sa niekedy pokladalo za trenčiansku lokalitu. Od začiatku 15. storočia patrilo stále do Nitrianskej stolice*"¹¹. Do Trenčianskej stolice stabilne patrilo aj Moravské Lieskové a ďalšie dediny tým smerom.

Žiaľ, **nevieme, komu Bzince patrili do 15. storočia**, ani nepoznáme jej majetkové pomery. Mohli byť kráľovským majetkom v zálohovaní nejakému šľachticovi, alebo aj moravským markgrófom. Informácie o tom môžu zatiaľ ležať neobjavené v archíve nejakého rodu, alebo sa možno nezachovali.

Literatúra:

- 1/ Škvarňa, D. a kol.: Lexikón slovenských dejín. Bratislava 1997
- 2/ Varsík, B.: Osídlenie Myjavskej pahorkatiny do začiatku 17.st. Zborník FF UK, Historica, 1972, č.23
- 3/ A Pannonhalmi foapatság története. II.Budapest 1903, s.321-328
- 4/ Tamtiež
- 5/ MODL 7775
- 6/ Šmilauer, V.: Vodopis starého Slovenska. Praha, Bratislava 1932
- 7/ Varsík, B.: cit.práca, s.108,110
- 8/ Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, Bratislava 1977,s.262
- 9/ Varsík, B.: Tamtiež, s.108,110
- 10/Lubina 1392-1992, s.15
- 11/Žudel, J.: Stolica na Slovensku. Bratislava 1984, s.136

MAJETKOVÉ POMERY V OBCI V 13. AŽ 16. STOROČÍ

V 14. storočí boli v Uhorsku zavedené presné predpisy poddanských povinností dekrétom kráľa Karola Roberta v r. 1323 - portálna daň¹. **Porta** pôvodne znamenala bránu, ktorou mohla prejsť fúra sena, ale bolo to iba symbolické označenie ako jednotka pre výpočet daní z hospodárstva, usadlosti. **Portálne súpisy robili v obciach komisári podľa hláseia richtára a z nich potom určili výšku portálnej dane.** Portálne súpisy sú cennými dokladmi o majetkovom stave obcí. Nepodávajú však obraz o počte obyvateľov. Sediaci a želiari nemuseli vlastniť celú portu. Jedna porta bola u chudobnejších delená na polovicu, tretiny i štvrtiny a obývať ju mohlo viac rodín. Nezdaňovali sa majere, domy richtárov, pastierov, remeselníkov, krčmy, školy, domy bedárov, slobodníkov, drobná šľachta a služobníci na hradoch. **Neskôr portálnu daň nahradili urbáre.**

Zachovali sa portálne súpisy aj zo Bziniec - od 15. storočia, dikálne súpisy i urbáre, ktoré už obsahovali aj mená obyvateľov, popis ich majetkov i poddanských povinností. Podávajú veľmi zaujímavý obraz o našich predkoch v uplynulých storočiach.

V polovici 15. storočia v r. **14523** sa konal v stoliciach **portálny súpis** kvôli vyrubeniu daní. Bol to súpis usadlostí v obciach. **K porte (usadlosti) sa nerátal iba dom, v ktorom obyvatelia bývali, ale aj hospodárske staviská (stodoly, maštale, chlievy), orná pôda, lúky, pasienky, vinohrady a záhrady.**

Portálny súpis sa zachoval ako vzácny dokument z dávnych dôb, ktorý podáva určitý obraz majetkových pomerov aj v Bzinciach a okolitých obciach pred 545 rokmi. Jeho výsledky určite odrážajú stav po požiariach, ktorými dediny trpeli po nájazdoch cudzích vojsk.

Bzince sú už vtedy uvádzané ako **dve časti obce: Bood** - mali 9 port a patrili zemepánovi Pankrácovi (Pangráci) z Liptovského Mikuláša, ktorému v okolí patrili Branč a panstvá na Záhorí - v Holíči, Šaštíne, Borskom Mikuláši. **Druhá časť Bziniec - Bod** - mala 8 port a patrila zemanovi Michalovi Coborovi (Michaelis Czobor). **Hrušové - Hrwssowo** - malo 9 a pol porty. **Lubina - Lwbynya** mala 11 port (v starých listinách sa písalo dvojité "w" a znamenalo aj "u").

Jeden druh dane predstavoval **deviatok**, ktorý poddaní odvádzali z poľnohospodárskych produktov a úrody vína. V niektorých súpisoch sú nazývané ako "*danky*" - dary. Ďalším druhom dane boli **desiatky**, ktoré sa platili cirkvi - vo výške jednej desatiny z úrody. Všetky tieto platby sa vyberali až do zrušenia poddanstva v r. 1848.

Na základe zachovaných portálnych a dikálnych súpisov v urbároch poznáme majetkové pomery v Bzinciach (v oboch častiach dediny) aj v 16. storočí. Najstarší dikálny súpis pochádza z r. 15314. Je zaujímavé sledovať vývin majetkových pomerov v samotnej obci i v porovnaní so susedmi 5.

Jedna časť **Bziniec - Bod** - bola majetkom Országovského rodu (neskoršie Horné Bzince).

Druhá časť **Bziniec - Bod nobilium** - (neskoršie Dolné Bzince) mali rozdelenú **drobnú zemanú - Bučanský, Lošonský, Borši, čachtický kastelán Michal Šalgovský** a možno i ďalší. Z nich majetnejším sa stal Michal Lošonský. Po sobáši s Annou Pekri, vdovou po Ladislavovi Országovovi (zomrel v r. 1544) stal sa komposesorom (spoluvlastníkom) Országovských majetkov, pretože iní súrodenci neboli. Po ňom majetok (országovskú a lošonciovskú časť) zdedil Krištof, ktorý bol synom Anny. V tejto zemianskej časti obce boli veľké zmeny majiteľov.

Bzince - Bod - Országovský majetok (neskôr Horné Bzince) v rokoch:

1531 : 9 port (usadlostí), z nich 6 bolo zdanených a 3 nezdanené (v 2 bývali panskí služobníci a v 1 chudobný). Opustené boli 3 porty.

1532: 7 port (vrátane 1 mlyna) a takisto aj v r. 1533 a 1536 - 7 port.

1548-49 : 6 port

Bzince - Bod nobilium - zemiansky majetok v rokoch:

1531 : 12 port zdanených, 4 porty hoštácke, 3 patrili chudobným, 1 pastierovi. 3 porty boli opustené.

1532 : 26 port

1533 : 27 port

1536 : 12 a pol port zdanených a 15 nezdanených port. Celá časť obce patrila čachtickému kastelánovi Michalovi Šalgovskému.

1548-49 : 8 a pol porty patrilo Štefanovi Lošoncimu, 16 port Žigmundovi Bučanskému a rodine Borsi. Teda majitelia sa opäť zmenili.

Spočiatku asi Bzince "fungovali" ako jedna obec. Mali spoločného richtára, ktorý býval v Dolných Bzinciach. V r. 1548-49 už mala každá časť obce svojho richtára a každý býval vo svojej časti obce.

Hrušové - Hrussó - patrilo k **Országovským majetkom** v rokoch:

1531 : 11 port a rovnako aj v r. 1532.

1533 : 9 port a takisto i v r. 1536

1548 : 7 port.

1549 : 4 a pol porty.

Lubina - Lubynya - súčasť **Országovských majetkov** v rokoch:

1531 : 4 porty zdanené, 5 nezdanených port (v 2 z nich bývali 2 pastieri - jeden obecný a jeden panský), 3 porty boli opustené.

Obyvatelia obcí boli v tom čase **sedliaci** (*coloni*), **želiari** alebo **hoštáci** (*inquilini*), **podželiari** (*subinquilini*) a **chudobní** (*pauperes*). **Libertíni** boli **slobodní sedliaci**, obyčajne majetnejší ako sedliaci, ktorí dostali výsady od pánov. Sedliaci boli vlastne iba nájomcovia pôdy, ktorá patrila zemepánovi a z nej odvádzali poplatky. Väčšina z nich v Čachtickom panstve hospodárila na celej usadlosti. Želiarom - hoštákom sa stal sedliak, ktorý sa staral o menej ako osminu usadlosti. Želiari - hoštáci - mali dom a usadlosť do veľkosti jednej osminy. Podželiari (*subinquilini*) boli vlastne želiari bez vlastného domu, bývali obyčajne v podnájme u sedliakov. najčastejšie to boli sluhovia, pastieri, ako aj mlynári, kuchári, strážcovia ciest, iní remeselníci. Tiež robotovali, ale neužívali pôdu.

Pastiera mala každá dedina. Za osobitnú zmienku stoja mlynári. Vo väčšine obcí Čachtického panstva boli mlyny, ktoré mleli obilie. V Bzinciach bol v tom čase jeden mlynár, v Hrušovom aj v Lubine dvaja mlynári. Boli to remeselníci, ktorí požívali úctu obce. Často okolo mlynov vznikali osady. Mlynár odovzdával poplatky zemepánovi v naturáliách z namletého obilia a musel vykŕmiť 1-2 bravov z panského majera.

Všetko sa presne spisovalo a zo všetkého, čo poddaní dorobili, platili dávky - v naturáliách a v peniazoch - florenoch a denároch. **Bzinčania mali stanovené poddanské dávky takto:** stále platby v peniazoch činili 152 florenov/zlatých a 50 denárov, naturálie, odovzdávané zemepánovi: 75 meríc ovsa, 1 baránok, 75 kapúnov, 100 koláčov, 10 viazaníc konopí, 25 funtov loja (1 funt = asi 0,4 kg), 2 uncie šafránu (1 uncia = asi 30 g), 220 okov vína; aj na faru odovzdávali predpísané naturálie: 10 meríc pšenice, 12 meríc ovsa, 20 kureniec a 6 zlatých6.

Môžeme si prečítať, že napr. v r. 1559 "*Obyvatelia Dolných Bziniec spolu s druhým poddaným pánom platia ročne od slobodného rúbania dreva a od pasenia dobytky 75 novomestských meríc ovsa, čo činí 112,5 meríc čachtických*"7.

O pár rokov neskôr, keď už **časť Horných Bziniec** (Superior Botffalva) **patrila rodine Nádašdyovskej**, v r. 1661 tiež povoľoval Fr. Nádašdy, mladší poddaným z druhej časti obce - z Dolných Bziniec (Inferior Botffalva) slobodne rúbať drevo a pásť dobytok v lesoch na severe Čachtického panstva. Bolo stanovené, že za to budú ročne odovzdávať 75 novomestských meríc ovsu a ešte aj 75 kapúnov⁸.

Postavenie poddaných sa zhoršovalo v celom Uhorsku, aj na Slovensku hlavne po potlačení Dóžovho (sedliackeho) povstania na východnom Slovensku v r. 1514. Za trest boli voči nim prijaté tvrdé zákony, vymedzovali sa vysoké daňové povinnosti i roboty pre vrchnosť, nevoľnícke pripútanie k pôde. Boli "*večítými poddanými*" svojho pána a tak boli zapísaní i v súpisoch poddaných a majetkov jednotlivých pánov - v urbároch.

Urbáre boli veľmi podrobné súpisy pozemkového majetku a poddanských povinností. Mali rozličnú podobu popisu majetkových pomerov - slovne i v prehľadných urbárskych tabuliach. V Uhorsku neboli jednotné, preto Mária Terézia v r. 1772 zaviedla urbársku reguláciu, ktorá zjednotila úpravu veľkosti usadlosti pre vyrúbenie daní. Dovtedy však mali urbáre podobu takú, ako ju v stolici zapisovali.

Urbársky súpis z r. 15689 a podobne i ďalšie v 16. storočí sú obrazom biednych pomerov Bziniec aj susedných dedín.

Bzince a Hrušové sa v súpise nenachádzajú. Pri porovnaní s ďalším daňovým súpisom usudzujeme, že stav dedín bol taký biedny, že richtári nahlásili, že niet čo zapisovať na zdanenie. Aj Lubina veľmi schudobnela. Mala iba 15 polovičných usadlostí. Ani richtár, ani žiadna rodina nevlastnila celú usadlosť. Väčšina obyvateľov - 25 rodín - boli želiari (hoštátcí) s domom bez pôdy. Tomu zodpovedal aj stanovený veľmi nízky poplatok 10 denárov od jednej usadlosti (kým v iných dedinách bol poplatok 20 až 30 denárov)¹⁰.

Príčiny zbedačenia dedín nájdeme v známych historických udalostiach - turecké nebezpečenstvo s permanentnými vojnami, vnútorné rozbroje, vyše 10 rokov trvajúce boje medzi uhorskými kráľmi Jánom Zápoľským a Ferdinandom Habsburským i ďalšie nepokoje, aj náboženské boje decimovali krajinu. Katastrofálne porážka uhorských vojsk v bitke pri Moháči (v r. 1526) uvoľnila Turkom cestu ďalej do Európy. Turecké nájazdy drancovali v ďalších desaťročiach aj dediny na Považí. Mnoho dedín vypálili, vraždili obyvateľov, zajali i odvliekli. Svoje bôle ľud vyspieval v piesňach, baladách, povestiach.

Obraz majetkových pomerov podávajú súpisy z konca 16. a začiatku 17. storočia¹¹. Vtedy sa už za usadlosť rátali 4 rodiny sedliakov alebo 12 rodín želiarov. V r. 1576 mali **Bzince - Both** iba 3 porty (usadlosti) a 3 boli opustené. **Hrušové - Hrusso** - malo tiež iba 3 porty a 2 usadlosti boli opustené. **Lubina - Lubynya** - mala ešte horšiu majetkovú situáciu - bola tam iba 1 porta a 3 opustené.

V ďalších súpisoch bol uvedený **počet domov**, ktorý poskytuje jasnejšie predstavy z rokov 1598-1601.

V r. 1598 bolo v Bzinciach 76 domov, v Hrušovom 34 a v Lubine 73.

V r. 1600 bolo v Bzinciach 53 domov, v Hrušovom 32 a v Lubine 70.

V r. 1601 bolo v Bzinciach 46 domov, v Hrušovom 30 a v Lubine 67.

Hlavne súpisy z r. 1600 a 1601, uskutočnené po tragickom roku 1599, keď turecké a tatárske vojská spustošili mnoho dedín na Považí, ukazujú podstatne zhoršenú situáciu v obciach. **Bieda bol asi každodenným spoločníkom našich predkov.**

Literatúra:

- 1/ Kohútová, M.: Demografický a sídlíštný obraz západného Slovenska. Bratislava 1990.
- 2/ Škvarňa, D. a kol.: Lexikón slovenských dejín. Bratislava 1997, s. 271.
- 3/ Magyar Országos Levéltár Budapest (ďalej MOL) DL 44 649. (Film je v Historickom ústave SAV.)
- 4/ MOL, Kamara, E. 158, I. 2, pag. 1-57.
- 5/ Galbavá, M.: Osídlenie Čachtického panstva do konca 16. storočia. DP. FF UK, Bratislava 1993/94, s. 108-132.
- 6/ Galbavá, M. : Tamtiež.
- 7/ Bokes, J.: Dejiny Slovákov a Slovensko. Bratislava 1946, s. 64.
- 8/ Mazúr, J.: Čachtické panstvo a jeho urbár z roku 1661. DP. FF UK, Bratislava 1967/68, s. 167.
- 9/ Galbavá, M.: Citovaná práca, s. 115-130.
- 10/ Galbavá, M.: Tamtiež, s. 119.
- 11/ Kohútová, M.: Citovaná práca, s. 99.

PODDANSKÉ POVINNOSTI BZINČANOV,HRUŠOVANOV A LUBINANOV V 17.- 19. STOROČÍ

Emília Kratochvílová

Majetkové pomery Bzinčanov v 17 - 19. storočí sú zachytené veľmi podrobne v urbárskych a komasačných písomnostiach - Čachtického panstva a Nitrianskej stolice. Urbáre sa považujú u nás za najdôležitejšie pramene hospodárskych dejín 16. - 18. storočia.

Dokladom toho je aj urbár Čachtického panstva z r. 1661,2 (*Nádašdyovský urbár*). Nájde sa v ňom všetko - popis chotára s rozsiahlymi panskými lesmi, ktoré mala v užívaní obec. Strážili ich hájníci, ktorí mali aj zbierať divo rastúce ovocie a plody a odovzdávať panstvu.

Podhorská pôda bola málo úrodná a v urbári mali poddaní predpis iba na odovzdávanie ovsu. Iné obilie sa zrejme neurodilo, ale na stráňach boli vinohrady. Bohaté boli panské lúky, cez ktoré pretekala potok Lubina s hojnosťou pstruhov, jalovcov a rakov. Rybolov i chytenie rakov mali však poddaní zakázané. Spomínajú sa menovite dve panské lúky - Onrášová dolina a Na Dianovém, ktoré vynášali osem fúr sena. Na obecných lúkach a horských pasienkoch pásli pastieri dobytok.

Nádašdyovskú časť obce tvorilo spolu 120 obyvateľov. Rovnako ako zemepán, aj oni boli evanjelického náboženstva. Pracovali na poliach a viniciach a zaoberali sa aj výrobou hlinených váz a vyrezávaním dreveného kuchynského riadu. Z toho museli odovzdávať zemepánovi každý piaty kus. V čase súpisu boli Bzince ako Nádašdyovský majetok v zálohu rodiny Alvinczy (od r. 1654).

Obec mala svoj úrad; na čele bol richtár Ján Slávik a pomáhali mu prísazní Michal Benko, Juraj Okrucký, Juraj Teplička, Mikuláš Gregor - všetci boli želiari (hoštáci). Je to zároveň prvý známy richtár obce.

Poddaní sedliaci, slobodníci a želiari (hoštáci) tvorili osadenstvo obce. Sedliackych usadlostí bolo 18 a trištvrté,

z ktorých poddanské boli: 1 celoštvrtinové, 16 polštvrtinových a 4 štvrtštvrtinové. Ďalšie 4 celoštvrtinové a 1 polštvrtinová patrili slobodníkom. Ďalšie boli opustené, a to 3 celoštvrtinové, 1 polštvrtinová a 3 štvrtštvrtinové usadlosti. Podľa komplikovanej daňovej jednotky, počítanej z usadlosti, ako príslušnosť k usadlosti patrili 4 jutrá ornej pôdy a lúky, počítajúce výnosy na 5 fúr sena.

Na roľníckych usadlostiach hospodáril 21 rodín, ktoré chovali 21 koní, 11 volov, 29 kráv, 34 oviec, 22 kôz.

Slobodníci mali 4 polštvrtinové usadlosti. Súpisoví komisári nechceli uznať ich slobody, udelené ešte Krištofom Országom. Hľadali zámienku v podozrivej pečati a zapísali ich medzi sedliacke usadlosti. Oni sa proti tomu odvolali zemepánovi. František Nádašdy síce nepotvrdil staré slobody, ale za

poplatok vydal nové listiny s udelením slobôd.

Jednu usadlosť, ktorú tvorili 3 celoštvrtinové, obývali Ján, Juraj, Martin Ambrovích, Juraj Kedrovích, Mikuláš Haluza, Tomáš Zemanovích. Matej, Juraj, Martin Ševcovích a Arbetovích Masár, ktorá bola oslobodená za vyplatenú sumu 300 zlatých. V budúcnosti mali držiteľia vyrubený poplatok za tieto usadlosti v sume 45 zlatých. Ak nebudú schopní platiť uvedenú sumu, tá sa im zníži na 18 zlatých ročne, ale s povinnosťou vykonávať službu hajdúchov a sprevádzať a ochraňovať pána na cestách.

Ján Arbetovích mal v držbe tretiu polštvrtinovú usadlosť. Za nové oslobodenie zaplatil sumu 50 zlatých a ďalej mal vyrubený ročný poplatok 7 zlatých a 50 denárov. A podobne, ak by nevládal platiť tieto dane, zníži sa mu platba na 3 zlaté ročne s povinnosťou slúžiť ako dráb.

Z toho si možno utvoriť obraz o dodržiavaní sedliackych slobôd. Súpisoví komisári si našli zámienku a obvinili slobodných držiteľov usadlostí, ktorých tam žil veľký počet, že sú v podnájme - ako podželiari (*podhoštáci*). Obec však nemala žiadnych podželiarov. Spomínané rodiny si usadlosti postupne rozdelili na 20 častok tak, ako sa rodina rozrastala. Išlo iba o zámienku vylákať ďalšie peniaze za nové oslobodenie.

Želiarske (hoštácke) rodiny, ktorých bolo dvanásť, bývali na 2 celých, 8 polovičných a 2 štvrtinových usadlostiach. Ich živý inventár pozostával z 11 koní, 10 volov, 21 kráv, 7 oviec a 15 kôz. Ďalšie 2 polovičné želiarske usadlosti boli opustené. Podľa zachovaných názvov častí obce môžeme presne lokalizovať usadlosti želiarskych rodín - Na hoštákoch.

Poplatky obyvateľov obce ovplyvňovala aj jej zálohovanie. Po spätnom vykúpení zo zálohu mali sedliaci platiť pozemkovú daň 3 zlaté a 75 denárov od celoštvrtinovej usadlosti, želiari 50 den. od celej želiarskej usadlosti. Aj od 2 želiarskych usadlostí, ktoré neboli zarátané, mali ich užívatelia platiť 7 zlatých, slobodníci 85 zlatých a obec 6 zlatých ročne (*urbársky census*) na opravu hradu.

Zemepán získal 152 zlatých a 50 denárov v stabilných platbách ročne (*do tejto sumy boli zarátanéaj poplatky za mlecie povolenie z 2 mlynov v obci*).

Pôda bola neúrodná, tak aj naturálne dávky boli nízke. Každá celoštvrtinová usadlosť mala odovzdávať ročne 1 viazanicu konopí (spolu 10 a obec ešte spoločne 1 baránka k Veľkej noci a 2 uncie šafránu, alebo namiesto neho ako náhradu v peniazoch 3 zlaté. Od viníc sa odovzdávala viničná daň 22 okovov vína ročne a ďalej ešte stanovený deviatok z oviec, baranov, kôz, medu a mimoriadne naturálne dávky. O neúrodnosti pôdy hovoria nízke predpísané dávky v porovnaní s inými obcami, ale aj tak asi usídlenie v obci nebolo veľmi výhodné. Stále ostávali opustené

usadlosti a teda neobrobené role (4 a štvrt' usadlostí). Urbár určoval, že kto bude obrábať opustené polia, odovzdá z nich každú tretiu kopy zemepánovi z úrody.

Aj z vinogradov mali z nich odovzdávať ročne 600 viničných kolov ročne od celej usadlosti (do roka 10 celých usadlostí 6 tisíc kolov do panských viníc).

Roboty na panských pozemkoch boli stanovené 1 deň v týždni so záprahom, alebo 2 dni ručne.

Podobné povinnosti mali aj remeselníci. V nádašdyovskej časti obce bol výsek mäsa, z ktorého mäsiar odovzdával 25 funtov loja. V obci boli dva mlyny. Z jedného platili mlynári - Juraj a Štefan Štefanovich - ročne za mlecie povolenie 1 zl. a 100 koláčov, alebo namiesto nich ešte 1 zl., ďalej mali vykŕmiť prasa z panského majera a opravovať panské budovy. Z druhého mlyna platili mlynári - Štefan Krchček, Juraj Okrucký a Michal Pšenko - 9 zl. ročne.

V urbárskych predpisoch sa pamätalo na všetko, aj na predaj vína, ktoré mali v obci povolené od sviatku sv. Michala do sviatku sv. Juraja, ale pivo mohli predávať len zemepáni.

Obec mala svoju farnosť s kostolom, kde patrili aj Lubinania. Kňazovi od každej štvrtinovej sedliackej usadlosti prislúchala 1 merica pšenice, 1 sliepka, 2 kurence a od každej želiarskej usadlosti 1 merica ovsu, čo obyvatelia mali ročne vyplatiť.

Zo všetkého, čo urbár predpisoval, možno usudzovať, že Bzinčania hojnosťou oplývať nemohli.

Veľmi podrobné informácie podáva aj **urbár Čachtického panstva zo Bziniec z r. 1693.**

V r. 1767 zaviedla panovníčka Mária Terézia jednotnú úpravu urbára pre celé Uhorsko - urbársku reguláciu, ktorou sa malo predísť svojvoľnému preťažovaniu poddaných povinnosťami zo strany zemepána a panských úradníkov. Vo všetkých obciach jednotne odpovedali na 9 otázok (puktov). Ich odpovede umožňujú nazrieť do pomerov i poddanských povinností podľa gruntových pánov. Sú nám po 230 rokoch veľmi vzdialené, ale sú zaujímavým dobovým svedectvom o živote a starostiach našich predkov.

Súpisy po obciach vykonávali stoliční komisári a odpovede na otázky zapisoval notár Nitrianskej stolice. V Dolných Bzinciach (Alsó Bottfalva) sa súpis uskutočnil 3. novembra 1769, v Horných Bzinciach (Fels Bottfalva) 20. mája 1769, v Hrušovom (Hrusso) 16. apríla 1769:

1. Zdaliž a jaké urbáry sú včul a od ktorého času?

Dolné Bzince (D.B.): Na prvý punkt odpoved túto dávajú, že by o žiadnych povedomí neboli.

Horné Bzince (H.B.): Na tento punkt odpovedajú, že by žiadnych urbárov nemali.

Hrušové (Hr.): Na prvý punkt odpovedajú, že by žiadne urbáry pri rukách svých nemali, z tej príčiny tehdy o takových ništ nevedá povedat.

2. Kde ale žiadnych urbáry sa nenachádza, zdaliž poddaní podle kontraktu aneb obyčaje zbývajú svých pánov? Od ktorého času budto taká obyčaj, budto kontrakty počátek majú? Zdaliž neboli jinše kontrakty a jaké? Kedy pak počátek včilajších zbývanja a povinnosti poddanskej se stal?

D.B.: Na 2. punkt odpovedajú, že vedla obyčaje starodávnej jak cennosti, taktiež inše danky vyplácajú a panstvu zbývajú.

H.B.: Na 2. punkt vyznávají, že by žiadne kontrakty ze slavným panstvom učinené nemali, též jedine vedla popisu, který slav. panstvo roku 1764 urobilo, povinnost svoju vykonávají a jak panské cenzy vyplácajú, taktiež porádku vybavujú, predešlýma ale roky tiež žiadne kontrakty nemali, lež jako včilajšieho času na zbyvku uložené dni majú tiež aj predešlé za panování osvícených pánov grófov Berínyovcov.

Hr.: Na 2. punkt oznamujú, že by žiadne kontrakty nemali ze slav. panstvom učinené, též jedine vedla obyčaje zbývajú svého pána, a to síce od času toho, jak nebohý pán Obrajter Beňovský slav. statek tento ale pred rokmi 25 - a ke svojím přijal, že by ale pre časom toho že.

3. Kde žádných urbárov neb kontraktov není, jako dosavád zbývali poddaní svých pánov gruntovních? Kterého času a jakým způsobom sa počátek stal takého zbývaní?

D.B.: Na 3. punkt vyznávají, že vedla obyčaje starodávnej, jako už vyloželi, pánov svých zbývají, počátek ale takovej obyčaje nevedá.

H.B.: Na 3. punkt oznamují, že před učiněným panským popisom mali síce čtyři a dvacet dní, které dni v čas žatvy chodíce na takovou do Obdokovec vybavovali, keď sa jim ale pritrafilo takovou žatvu skorej vykonat, bývali domov prepustení, času ale včilajšího na úplne porádku svoju za tých že 24 dní vykonávat mosá.

Hr.: Na 3. punkt oznamují, že byvše hoštátnici na způsob tento pána svého gruntovního dovčilajšku zbývali, a to síce jako jest hore vyložené, za panuvánja Beňovský Samuela, jakožto od Sv. Jána do Sv. Michala všeci jednako, každý v týdni robotné dni pešú porádku vybavovali, od sv. Michala až do termínu toho Sv. Jána tri dni na porádku krz pešú, jako aj času včilajšího chodívajú... nikterý lichvu mají, tehdy každý takový mal zápražnej lichvy dva kusy, povinný dva dni s tú že zápražnú lichvú jako tak v lese kedykolvek panský oficír rozkázal na porádku chodit a keď dva dni vybavel v týdni, až takový potom v tom že žádnú pešú porádku nevybavovali ani v čas žatvy, ani kosby, též jedine způsobom, jako jest v tomto punkte vyložené prez pána svého zbývali, pritom jedni nachádzajú jakožto tri grunty hoštácké, od kterých gazdové celý rok jak zimný tak letný čas každý den robotný v týdni na pešú robotu chodja.

4. Jakové chosny aneb škody pri obci sa nachádzajú?

D.B.: Na 4. punkt oznamují, že jednu lúku mali pod 6 koscov sícu obecnú, mají víš slobodu víno šenkuvat aj pivo od Sv. Michala až do Trech králov, potom ale páni užívajú šenky, po mimo toho dovoluje sa jím pres celý rok pálené pálit, aj predávat, pritom možu sebe z pasínků na obecnú potrebu vydelit kus zeme a takovou zorat aj s ovsom zasát, čo sa dotýče škody, které znášat mosá, povedajú, že byvše chotár vrškovitý, keď povoden prinde, štrku a kamenja a role jim nanese.

H.B.: Čo sa dotýče obecných chosnov, vyznávají, že mají šenk vinný od Sv. Michala až do Nového roku, krem toho se jím dovoluje do panských hor ušípané svoje v čas úrody bukvy a žaludy vyhádat, od bukvy ništ neplatjá, od žaludy ale, keď sa víc urodí platívajú, mají též dovolené plánky zbierat a nachádzajúce sa v jejich chotári jistá biela hlina, která pre súkeníkov do jejich remesla jest potrebná, takovou neni sú povinní inde vyhledávat, mají též volekteri v jejich záhradách chmelnice, krem toho konopniská a zelnice, k tomu též vyznávají, že panské lúky v chotári v tomto sa nachádzajúce, árendujú pre lepší úžitek, obecných ale rolí na vrškoch ale pod deset meríc sícich mají. Škody ale takovéto v jejich chotári sa nachádzajú, že byvše vrškovitý, keď povoden prinde, zabere jím zeme a na lúky a na role kamenje nanosí.

Hr.: Čo se dotýče punktu 4. vyznali, že žádné chosny obecné jinše nemali jedine ten, že nikedy z obecného pasienku i z částků ale pod 6 meríc zanechávají, na obecnú potrebu oves sievajú. Hory a háje nemajú, kreme, čo nekery sebe kúpa, ponevác jistý kus hája Čachticani jim odnali, do kterého časy predešlé slobodne chodívali, včiléky ale takové sa vynachádzajú, že byvše chotár vrškovitý, takový skázu bere skrze povoden, která kamenjá na role nanáša.

5. Kolko a jakové role podobným sposobom i lúky poddaný celo-domník drží. Jedna každá rola aneb hony pod kolko meríc Prešpurských sú síce, zdálijž aj otava na tých lúkach se kosíva?

D.B.: Na 5. punkt povedajú, že by v osade tejto žádného celo-domníka nebolo, byvše štvrtníci, jako aj role vedla takových gruntov málo vydolené, otavu ale žádný na lúkach svojich nekosí.

B.: Na tento punkt odpovedajú, že v dedine tejto žiadneho celo-domnika neni, jedine hoštátnici zústavajúce, z ktorých nekterí už vícej, už menej vysejú a nikterí velmi málo, jako lúky též tým sposobom užívajú, ktorí vícej, ktorí už menej vyseje na podomné role, lúky, ale z väčšej strany též na otavu kosívajú.

Hr.: Na 5. punkt odpovedajú, že v dedine žiadneho celo-domnika neni - jedine hoštátnici zústavajúce, z ktorých nekterí už vícej už menej vyseje na podomné role, lúky ale podomné z väčšej stránky tiež na otavu kosievajú.

6. Jakové jeden každý poddaný a kolko dní a s kolko kusmi zápražnej lichvy roboty panské dosavád odbavoval?

H.B.: Na 6. punkt oznamujú, že vykonávajúce povinnost svoju poddanskú vedla starodávnej obyčaje na tento sposob zbývajú, a to síce statky Rutkajčiny každý den do týdna dva poddaný na pešú porádku chodit mosá, mimo toho tí jistí dva poddaní, odevzdávajú žajdlík masla, jednu kytu konopí, dvacat rífov prádze, štyri apol holby pšena, 2 kohútov, 6 vajec, 1 holbu kmínu. Druhých ale 6 poddaných tejže částky, cenž ročitý znáša zlatých 9 od každého počtujúce, pomimo toho dávajú jeden Marjaš na výpisné, krom toho, ktorí sú pol hoštátnici prez celú žatvu a kosbu na pešú chodit mosá a 2 a pol zlatého platit mosí. Každý mimo toho z panskej prádze rífov ustanovit mosí, z Pacerovskej ale stránky cenž vyplácajú poddaní, jedni po 5, druhí po 6 a nekterí po 7 zlatých pomimo hoštátnikov, z ktorých tiež jeden 4 a pol zlatého, druhý ale po 2 zlatém vyplácajú, ne jináč na pešú porádku, do roka za 4 týdne chodja, nachádzajú sa aj poddaní ze stránku pána Nevediho, který výš jednako nevyplácajú. Cenzy panské z väčšej ale stránky to odevzdávajú, čo páni Rutkajčin majú vyložené, krem toho pol hoštátnici po poltretem zlatém platá a mimo toho pres celú žatvu porádku vybavujú, pána Bogadiho tiež poddaní, který po 5, po 7 zlatých platí, krem toho osejú 2 merice ovsa, 1 mericu raži, kytu konopí, 1 kohúta, 4 a pol holby strovy a pol-hošťátnik pomimo 2 zlatých, 1 ženca k tomu dáva. Pani Szulová má jedného poddaného, který 7 zlatých platí a od jatky tolár dáva, pána Rajmanusa poddaní tak vyplacá jako pani Rutkajky, cesta ale sem a tam ida sa jím prejímá. (*Poznámka: To znamená, že cesta sa im nezapočítava do času.*)

D.B.: Na punkt 6. oznamujú, že posavát za lichvú panskému nevybavovali jeden každý, který pol štvrte drží po gruntovnej, ten do roka 2 razy 24 dní na pešej vybavuje, který ale štvrtú částku uživa jednej štvrte, takoví 24 dní, ostatní ale hoštátnici, který 12, který 6 dní na pešo porádku chodievajú, tá ale cesta, která do včilajšku chodíce do Bohuslavíc na porádku vybavovali, čo učiní ta ida 1 hodinu a naspátek 1 hodinu, sa jím prejímala.

Hr.: Vedla vyloženja punktu 6. vyznávají, že tým sposobom jako je v punkte oznámené, porádku vybavujú svoju, a to cez týden 3 dni aj s lichvú zápražnú, ked ale nekterí do Vrbového na dovezení dreva, nebo vína chodívali, cesta taková sa v poradce jím prejímala spolu aj s porádku, kterou vybavovali.

7. Zdaliž dosavád a od kterého času a z jakej úrody devátek poddaní dávali a je-li aj v inších panstvách tejto stolice v obyčaji takový devátek. Okrem toho jakové danky (pozn.: dary) svým gruntovným pánom ročite až posavád dávali? Takové pak danky neb dary treba z hotových peněz, treba z jinších jakýchkolvek vecí, které páni gruntovní od svých poddaných prejímali, z čeho pochádzajú a jaké sú?

D.B.: Na 7. punkt odpovedajú, že by devátek ze zbožá nedávali, len jedine z vinogradov povinní sú ustanovit pánom svým deváty okov. Danky ale jakové dávajú už sú vyložené.

H.B.: Na 7. punkt odpovedajú, že devátek od žádnej úrody nedávali síce, též osyp odevzdávajú jakožto predeše za panování osvícených pánov grófov Berínyovcov 3 merice reži, 6 meríc ovsa,

3 hloby masla, 4 husi, 12 sliepek, vajec 26 a za sier 1 zlatý a 64 penáží, ktoré danky v čase včilajšieho hotovými penjazma vyplácajú. Krem toho od každej ovce 2 groše, nejináč od každého kláta včiel 2 groše, k tomu od kotlov 1 zlatý 30 denárov slavnému panstvu vyplácajú. Krem predepsaných ale dankov žiadne dary gruntovným svýmpánom nedávajú.

Hr.: Na 7. punkt odpovedajú, že ani predtým, ani čase včilajšieho devátek žaden nedávali, jako aj o žádnych dankoch penežitých aneb pod ménom daru volakterého nevedá. Ponevác krem roboty žiadne danky nemali uložené, jedine od ovec... za dežmy od každej ovce jednej... groše počtujúce platia a krem toho panstvo jím konope, kolkokolvek sa jim urodí, na dom najvícej ale 6 rífov, od toho, ktoré konope potrepu, popradú aj platia, strovy výš žádnej nedávajú a takovým slovom krem porádky a dežmy od ... slúchajúcej též také aj doloženej práce ništ nevykonávajú, ani nedávajú.

8. Kolko v tejto obci aneb dedine pusté sedliská? Od ktorého času a z jakej príčiny sa nachádzajú? Kdo pak takové užíva?

D.B.: Na 8. punkt odpovedajú, že by sa ze stránky Rutkajčinej 22, Pacerovej 6, pána Nevediho 4 a pána Bogádiho 2 pusté sedliská nachádzali, po ktorých role nekeré páni užívaajú a nekeré sedláci v árende držia, príčinu ale túto dávajú spustošenia za kuruckú vojnu, taktéž povoden a jinše šelijaké nedostatky domy svoje na pusto zanechali, poddaní poodchádzali.

H.B.: Nachádza sa 5 pustých sedlísk v tejto osade, o 3 takových pustých gruntoch nepamatujú kedy, od ktorého často na pusto vyšli, o druhých ale 2 vyznávajú, že za času panuvánia grófov Berínyovcov spustatili a to skrze príčinu dokládajúce, že gazdové a nápadníci vymreli a voda ve stavení škodu urobila, ktoré potom nemal kto opravit. Krem predem psaných ješte 1 pusté sa nachádza, na ktorém síce stavaní zústáva, ale obyvatela neni, ponevác takový pre svoj nedostatok pred volakterým dnom odešol. Medzi všetkýma tymito pustýma sedliskama 3 sa nachádzajú, po ktorých aj živnosti boli, ktoré páni gruntovní medzi poddanými rozdelili do úžitku.

Hr.: Na 8. punkt vysvecujú, že za času panuvánia obrajtera Beňovského mohlo sa vynachádzať prinajmenej 12 gruntov pustých v osade tejto, ktoré potom ten ... obrajter, aneb jeho prefekti od sedlákov, po ktorých zústávali, odebral a na svoju stránku pánsku obrátil a do úžitku zal, ktoré pusté grundy spolu i s prípadnosťami včilajší dedičný pán, jako predešlý pán Beňovský užíval, tým sposobom aj vládne a užíva, ponevác statek na nom prepadel, že dle za času panuvánia ... gruntovného pána volaké sedlisko spustatilo to dosvedčit nemožu. Príčinu ale spustašená hore doložených sedlísk tieto dávajú, že nekeré skrze povoden a nekeré skrze nedostatok obyvatela na pusto vyšli, ktoré pusté sedliská, že v takovém stave pustém zústávajú, tomu že môže byt nekerým vyše dvaccaty, nekerým niže dvaccaty rokov.

9. Večítí-li sú neb slobodného odchodu z tejto obce pánom svým poddaní?

D.B.: Na 9. punkt oznamujú, že by večítí poddaní svým pánom dedičným boli.

H.B.: Na tento punkt vyznávajú, že by poddaní v tejto obci zústávajúcí pánov svých večítí a írečítí boli.

Hr.: Na 9. punkt vyznávajú, že i ... poddaní pánski večítí by boli v tejto obci Hrušovskej zústávajúcí. /4/

Na konci takto zapísaného urbára nasledovali zapísané mená prisažných a richtára obce, ktorí to vlastnoručne namiesto podpisu krížikom "X" - richtár a prisažní - potvrdili za obec Dolné Bzince: Martin Hlubík, Jano Košút, Jano Konečný, Jano Dúbrava, Jano Šimkovic, za Dolné Bzince: Jano Jurina, Jano Bartek, Martin Švehlica, Jano Ondrášek, Jano Baťo, za Hrušové: Juro Tomašovič-mladý, Juro Valenčík, Mikulo Kučera, Martin Ostrovský, Juro Tomášech. Podpis richtára bol uvedený ako prvý. Ďalej nasledovali podpisy examinátora, ktorý spisoval - František Podhradský a adjunkta Nitrianskej stolice - František Rudnay.

Prílohou urbára bol prehľadný súpis poddaných a majetkov - urbárska tabuľa, v ktorej sú zaujímavé najmä mená a priezviská, uvedené i s prezývkami.

Literatúra:

- 1/ Mazúr J.: Čachtické panstvo a jeho urbár v r.1661. DP. Filozofická fakulta UK v Bratislave, 1967-68.
- 2/ Urbáriumok XVI.-XVII. század, Budapešť 1959
- 3/ Tamtiež.
- 4/ Urbár 1769 Alsó Bottfalvu.
Urbár 1769 Felso Botfalvu.
Urbár 1769 Hrussov.
Oblasťný archív Bytča.

ZEMEPAŇI - GRUNTOVNÍ PAŇI A PODDANÍ

Bzinice - pôvodne jedna obec - **Bood, Both, Bothfalva, Bottfalu** (podľa toho, ako pisár zapísal)- patrila kráľovskému hradu Nitra. Postupne ako kráľ rozdával majetky svojim vrným sa dedina rozdelila podľa vlastníkov i keď v darovacích listinách sa nikdy nerozlišovala. Časť obce /od r.1641 označovaná ako **Superior Bottfava**, maďarsky **Felso Bottfalva, Horné Bzinice**/ zostali **kráľovským majetkom**. Kráľ ich dával do zálohu spriazneným šľachtickým rodom. Druhá časť obce (od r. 1661 **Inferior Bottfalva**, maďarsky **Alsó Bottfalva, Dolné Bzinice**) dostala sa do vlastníctva mnohých drobných šľachticov - zemanov. Bola to **zemianska obec**.

Obec bola rozdelená podľa zemepánov - gruntovných páňov, voči ktorým poddaní ako ich "večítí poddaní" plnili svoje povinnosti - v robotách, naturáliach i v peniazoch.

Obe časti obce sa vyvíjali v zložitých vlastníckych vzťahoch. Vplyvom rôznych okolností menili sa majitelia, držitelia zálohu obce, ako to mono sledovať zhruba od 15.storočia. Cenný poznatok z histórie Bziniec zistila v maďarských archívoch

M. Galbavá, že "**v 15.storočí Dolné Bzinice patrili zemianskej rodine Bessenew** /Bešeňovský alebo Pečeňadský?/"1. *V donácii na Čachtické panstvo pre Michala Országa z r.1436 a v štatučnej listine Nitrianskej kapituly sa medzi susedmi panstva uvádza "Petrus Besenew de Bod" a "Paulus, filius Jacobi similiter Besenew de eadem"*2. Títo dvaja bratia, Peter a Pavol, synovia Jakuba "Bešenev" sú v listinách prví doložení zemepáni v Bziniciach. Medzi susedmi Čachtického panstva sa uvádzajú aj v r.1438, to znamená, že i vtedy im obec patrila.

Za pozornosť stojí i priezvisko oboch šľachticov "*Bešenev*" i s pripomenutím, že Pečenehovia, Sikulovia a ďalší boli najímaní predtým za strážcov konfínia/pohraničného územia/. Črtá sa teda

súvislosť s Pečenehmi v našom kraji, ktorí potom ako odmenu za služby dostali od kráľa majetky i hodnosti.

Podľa dikálneho súpisu Nitrianskej stolice v r.1452 časť **Bziniec - Bood s 9. portami** /usadlosťami/ - **patrila grófovi Pankrácovi z Liptovského Mikuláša**, ktorý bol tiež majiteľom Branča, Šaštína, Holíča, **druhá časť Bziniec - Bod s 8. portami - patrila Michalovi Czoborovi. Hrušové - s 9.portami**, vtedy už **ako súčasť Čachtického panstva - bolo majetkom Michala Országa z Guthy**, ktorý bol hlavným kráľovským pokladníkom a neskôr uhorským palatínom.

V tom čase mali obce časti Bziniec ešte takmer rovnakú veľkosť. Postupne zmenami majiteľov sa podstatne zväčšovala zemianska časť obce na úkor kráľovskej časti obce. V r. 1548-49 mali Horné Bzince už iba 6 port /usadlosťí/ a Dolné Bzince 24 a pol porty, ale tam už boli úplne noví zemepáni.

HORNÉ BZINCE

v R. 1510, teda až začiatkom 16.storočia sa dostala dedina Bzince - possessio Bod" - do čachtického panstva v zálohu šľachtickému rodu Országovcov z Guthy /de Guth/3.
Országovci

viedli mnohé spory o dedičstvo majetkových podielov, z ktorých sa zachovali písomné doklady. Tak práve v listinách 4 o dohode potomkov Ladislava Országa,uzatvorenej v roku 1510 pred konventom v Hronskom Beňadiku a potvrdenej v roku 1522 Ľudovítom II., sa už medzi dedinami Čachtického panstva uvádzajú aj Bzince: "Item castrum Cheythe vocatum cum Cheythe et Warbo oppidis, necnon possessionibus Cheskolcz, Lesethe, Korythna, Komaron, Solnafalwa, Lwbyna, Wysnyo, Hrwso, Hrakowysthya, Kostholna, Bod, oppidum Kostholyan." Sú tam aj obce Hrušové aj Lubina, ktoré k nemu patrili od roku 1392.

Rodine Országovskej patrili Horné Bzince v Čachtickom panstve až do roku 1567.5
Posledným mužským potomkom bol Krištof a keďže s manželkou Helenou Zrínskou, nemali deti, országovske majetky sa od roku 1568 opäť dostali do vlastníctva kráľa.

Z toho obdobia sa zachovala listina z r. 1559, ktorou Krištof Ország z Guthy udelil slobody Michalovi a Lukáčovi Tenčekovcom zo Bziniec.Je to zároveň najstarší archívny dokument zo Bziniec /zachovaný v odpise/6.

My, Krištof Ország z Guthy, župan Novohradskej stolice, správca kráľovských pivníc, dávame na vedomie touto listinou všetkým, komu vedieť prináleží, že na základe poníženej prosby predvídavých Michala a Lukáča Tenček a z druhej strany sám chceme oceniť ich vernosť a služby, ktoré voči nám vykonávali, rozhodli sme sa, že týchto Michala a Lukáča Tenček a ich všetkých dedičov, aj spolu s ich majetkom a usadlosťou, v ktorej bývajú a ktorá podlieha čachtickému hradu a nachádza sa na našom majetku v Bzinciach, oslobodzujem od akýchkoľvek platieb a daní riadnych alebo mimoriadnych, aj zemepánskeho deviatku. Od akýchkoľvek platieb sú naveky oslobodení oni, aj ich usadlosti a nemajú viac platiť žiadne ďalšie poplatky nášmu hradu. Táto naša sloboda platí pre nich, pre ich detné deti a ich všetkých dedičov s tou podmienkou, že spomínaní Michal a Lukáč Tenček a ich dediči, vždy jeden z nich dobre vyzbrojený musí prísť na hrad Čachtice a tu jeden týždeň vykonávať vojenskú službu v hradnej strážii.

Dané v našom mestečku Čachtice 8. mája 1559.

Ten istý Krištof Ország vlastnou rukou.

Pečať.

Už v roku 1569 kráľ Maximilián I. dal Čachtické panstvo spolu so všetkými dedinami - teda i Bzince a Hrušové, Lubinu - do zálohu za 50 tisíc uhorských zlatých Ursule Kanižajovej, 7, vdove po Tomášovi Nádašdym, ako výmenu za jej hrad Kanižu /ležiaci južne od Balatónu/. Po vyplatení uvedenej sumy získali zálohové právo aj jej syn František Nádašdy /vtedy iba 14-ročný, neskôr manžel Alžbety Bathoryovej/ a švager Krištof Nádašdy. Tak sa začalo 100-ročné panstvo šľachtického rodu Nádašdyovcov v Bzinciach. Však ešte v r.1599 dali Hrušové do zálohu Imrichovi Megyeri 8.

V 17. storočí zálohovali Nádašdyovci aj Bzince a napokon o všetko prišli.

A však ešte predtým František Nádašdy sa preslávil v bojoch proti Turkom tak, že nazývali Čierny Beg. História o ňom zaznamenala, že mal veľkú silu a drsnú, prudkú povahu. Za verné služby sa mu panovník cisár Rudolf II. odmenil tým, že mu predal Čachtické panstvo do vlastníctva za 88 085 zlatých /vrátane zálohovej sumy 50 tisíc zlatých/ opäť s podmienkou, že v prípade vymretia rodu po meči sa panstvo vráti kráľovi za rovnakú sumu.

František Nádašdy bol presvedčený evanjelik a na svojom panstve evanjelikov aj všemožne podporoval. Zomrel však veľmi skoro /r.1604/ a potom sa pomery obrátili. Panstvo po jeho smrti prešlo na manželku, smutne známu Bathoryčku, ktorá bola vnučkou zvoleného poľského kráľa Štefana Bathoryho. Ešte pred odhalením jej zločinov prinútili ju vlastné deti napísať testament, ktorý im zabezpečil držbu majetkov. **Tak v r.1613** sa majetok rozdelil medzi troch potomkov, ale lesy, potoky, ktoré vtedy oplývali hojnosťou rýb a rakov, zostali spoločné. **Bzince pripadli ešte neploletému Pavlovi Nádašdymu /nar.r.1598/ 10** s polovicou majetkov /jeho sestry Anna Zrínska a Katarína Drughetiová získali druhú polovicu/.

Časy, keď Horné Bzince patrili Pavlovi Nádašdymu, nám pripomína listina z 15.februára 1620, ktorou potvrdil všetky slobody slobodníkom a mlynárom na panstve, udelené jeho predkami. Píše sa v nej takto:

"My, gróf Nádasdy Pál, zemi Fogarás írečítý pán, stolici slávny stoličný íspán: Dávam na známosť komukoli vedeti prináleží, že my, prehlídajíce k zámku našemu Čachtickému, který jest v stolici Nitrianskej, v tomže panství našem, slobodníkum a mlynárum na nich zverejných vecách, vernost a vykonávaní v obchodoch svých. Takovú slobodu v dežmách, ještě od našich milých v dobrej pamati predkum konferování majíce, sobe nadanými spusobmi, my tolíkož to ísté... dobrovolne potvrzujeme, konferujeme jím... Tento náš list jím za vysvecčení sme dali, v temže jím nadané slobody, v kterej až posavát v pokoji zostávali, jím tú slobodu obnovujíce, potvrzujeme tak, aby oni, ani jich potomci žádného obsati nám, ani našim potomkom, ani žádnéj dežmy povinní dávat nebyli, než rádnej nadaní jich jím obnovujíce, potvrzujeme. Z moci tohoto listu našeho rádnej prikazujeme panství našeho prefektúsom, úradníkom a všem officiírom včilajším i budúcim, že by vedle našej grácie a jím obnoveného nadání,jich držali ve všem našem Čachtickém paství predmenuvaných slobodníkov a mlynárov v týchto vecách i žádnú cestu jich nebantujíce, ani jím prekážky čínit nedopustili, rádnej jich vším svým usilovaním jím nápomocní povinní býti majú. Pro lepší toho jistotu rukú svú podpísaný a pečati priloženú tento náš list jím sme dali. Dáno v kaštíli Čachtickém dne 15-ho februára roku 1620. Comes Paulus Nádašdy, v.r."11

Pavol Nádašdy sa neskôr oženil za Juditu Révayovú z bohatého šľachtického rodu. Panstvo, zničené po Bočkaiovom a Bethlenovom povstaní /v r.1604 a 1616/, chcel obnoviť a tak si zapožičal od manželky 60 tisíc zlatých. Za to prepísal na ňu časť panstva a keďže sumu nestihol do svojej smrti /v r.1633/ splatiť, zostalo vo vlastníctve **Judity Révayovej 12 až do r.1639. Patrili jej aj Bzince.** Celé panstvo potom prenechala za nezmenenú sumu 60 tisíc zlatých

maloletému synovi Františkovi Nádašdymu II., tak Bzince mali opäť nového zemepána. S majetkami boli asi problémy, pretože v ďalších rokoch dali niektoré dediny do zálohu iným šľachticom. Bzince postupne patrili zemepánom Františkovi Plathymu, Jánovi Bokovi, Petrovi, Eve Alvinczym a jej manželovi Pavlovi Orbanovi a ich rodinám.

*O živote a starostiach Bzinčanov v tej dobe hovoria dokumenty. Z r.1634 zostala listina, v ktorej úradník v mene Františka Nádašdyho oznamoval, že "pustil pustú štvrť Arbetových Janovi a Martinovi tým spôsobom, aby oni i jejich potomci dedične a slobodne užívali na pustém sobe dom postavili, od ktorejžto pustej štvrte budu povinní každý rok 3 zlaté platiť."*¹³

Panstvo vyinkasovalo od poddaných za všetko - i za obrobienie ladom ležiacej zeme, za drevo v horách, za prúty, za lesné plody, okrem vymedzených poddanských povinností. Také dôležité akty zachytávali listiny, napr. z r.1675 čítame:

"Ja, Anna Mária Revay, dávam znati, komukolvek vedeti slušalo a náležalo, že majíce nekteré kúsčičky zeme zámkovské od Bzynského chotára, kterým som až do včilajška žiadneho osohu nebrala, protož dala som ich susedom a obyvateľom Bzinčanským s takovým spôsobom, že my majú položiť na úplny 10 zlatých, aby slobodne užívali, od nich nikomu ništ nedávali a neplatili, hnojem, aby si povážali a aby se to jináč nemohlo vymeniti, toliko jestli by nám samým boli tie zeme potrebné, z našima vlastnýma peniazmi, aby sme vymenili, aj to dokladajíce, kedy by povozili a tie zeme popravili, aby nebolo sloboda do úplných štyr rokov ani nám samým, nebo potomkom našim vymeniti, dokál by se jim jejích práca nevrátila. Pre která lepší toho istotu dala sem im tento list s mojů vlastnú ruku podepsaní.

*V Beckove dne 28.júla 1675."*¹⁴

František Nádašdy II. bol posledným potomkom slávneho rodu. Mal zložitý osud. Kvôli sobášu s Annou Esterházyovou prestúpil na katolícku vieru a na rozdiel od svojho deda Františka I., ktorý bol horlivým evanjelikom, František II. potom na svojom panstve evanjelikov prenasledoval. Napokon rodinu o všetko pripravil, pretože bol zapletený do protihabsburského sprisahania a v r.1671 za zradu popravený. Zhabaný majetok, aj so všetkými dedinami, ktoré patrili do Čachtického panstva, pripadol opäť kráľovskej korune.

V r.1695 dostali Bzince s Nádašdyovskými majetkami na Čachtickom a Beckovskom panstve nového zemepána - cisár Leopold I. ich predal za 210 tisíc zlatých do zálohu a v r. 1701 aj do vlastníctva grófovi Krištofovi Antonovi Erdodymu 15 a jeho potomkom, ktoré tento rod vlastnil až do zrušenia poddanstvá v r.1848. Medzi zemepánmi sa v 18.stor.spomína aj gróf Berényi. V priebehu 17.stor. sa vystriedali vo vlastníctve potomci rodu Erdodyho - Juraj Leopold Erdody, jeho syn Ján Nepomuk, jeho syn Jozef, po ňom vdova Alžbeta rodená Mayerová a napokon posledný dedič Augustín Breuner/pretože nemali mužského potomka, ktorý bol v Bzinciach do r.1855/.

DOLNÉ BZINCE

Dolné Bzince - zemianska časť obce - v r.1536 patrili celé čachtickému kastelánovi Michalovi Šalgovskému 16 /27 a pol porty, z nich 12 a pol usadlosti platilo dane/, kým druhá časť obce - Horné Bzince - vtedy patrili Ladislavovi Országovi. Obe časti obce - Horné i Dolné Bzince mali ešte vtedy spoločného richtára, ktorý býval v Dolných Bzinciach.

V ďalších rokoch došlo k veľkým zmenám majiteľov. Dolné Bzince boli už v rokoch 1548-1549 rozdelené medzi rodiny Štefana Lošonciho, Žigmunda Bučanského a rodinu Borši.¹⁷ Štefan Lošonci

/vdďaka sobášu sa stal spoluvlastníkom Országovských majetkov v Horných Bzinciach/. Už vtedy mali obe časti obce - Dolné i Horné Bzince - každá svojho richtára.

Majiteľmi Dolných Bziniec boli väčšinou drobní zemanovia. Mnohí boli bývalí poddaní, ktorí získali majetok a povýšenie do zemianskeho stavu za služby kráľovi. Niektorí vlastnili iba jednu, alebo pár usadlostí, nazývali sa armalisti. Obyčajne bývali v dedine - ako aj Lošonci, Bučanský, neskôr Noszlopy, Erdody vo svojich panských domoch.

Ťažko možno zrekonštruovať v časovom slede zemepánov - gruntovných pánov Dolných Bziniec. Archívy malých zemianskych rodov sa nezachovali, ale zostali v rodinách a sú nedostupné. Zemepáni medzi sebou predávali majetky, kupovali, aj prichádzali o ne. **V 18.stor. zažili Dolné Bzince mnoho vlastníkov - gróf Tomáš Berínyi a jeho manželka Terézia, zemani Nagy, Rutkay, Bogády, Nevedi, Pacerovský, Szulovský, Reimanovský. Koncom 18. a začiatkom 19.stor. patrili šľachticovi Žigmundovi Noszlopymu**, po ktorom zostala v Bzinciach najhlbšia stopa. V druhej polovici 19.stor. boli v obci panské majetky predchádzajúcich pánov **Kaana, Majthényiho 18 a Barinaya**. Barinayovské majetky v r.1869 odkúpili členovia hospodárskeho spolku.

Rozdelenie Dolných Bziniec v r.1769 19 presne uvádza urbárska tabuľa. Vtedy bola obec doslova rozdobená medzi mnohých gruntovných pánov i panie. Menovite i so všetkými majetkami sú spísaní "veční poddaní", "hoferi domy majíci" i "hoferi domy nemajíci" /teda sedliaci, želiari - hoštáci i podželiari - hoštáci bez domov/:

"Pani Rutkayky veční poddaní - 9, hoferi domy majíci - 12, hoferi domy nemajíci - 1,

z častky Paczerovskej veční poddaní - 6, hoferi domy majíci - 8

z častky Bogádovskej veční poddaní - 5, hoferi domy majíci - 2,

z častky pani Szulovskej veční poddaní - 1, z častky Rajmanskej veční poddaní - 1, hoferi domy majíci - 1, z častky Nevedejskej veční poddaní - 8, hoferi domy majíci - 1."

Dolné Bzince boli síce podľa počtu usadlostí i rozlohou väčšie ako Horné Bzince, ale napr. v r.1753 20 bolo opustených až 14 štvrtinových usadlostí /9 bolo opustených už oddávna a z 5 usadlostí zomreli nájomníci/. Zem, podobne ako v Horných Bzinciach a Hrušovom, bola iba z jednej tretiny súca na obrábanie. Väčšina rolí bola na svahoch kopcov, ktoré poškodzovali dažde a časté privaly vôd. Z jednej obsiatej merice sa vtedy urodilo zväčša dva a pol, málokedy tri kríže obilia /každý po 20 snopoch/. Z každého kríža bývala úroda obyčajne jeden, poldruha a niekedy i trištvrte bratislavskej merice obilia. Podľa urbárskeho súpisu stodoly malo desať sedliakov. V obidvoch častiach obce boli dobré pasienky, ale lúky, nachádzajúce sa tiež zväčša v kopcoch, často zmývala voda. Podľa vtedajšej miery na jedného kosca dávali úrodu voz dobrého sena, kosili sa dvakrát - na seno a otavu. V Dolných Bzinciach bolo päť dobrých lúk, ktoré dávali 120 vozov sena.

V obci boli pekné ovocné záhrady o rozlohe asi 6 bratislavských meríc. V polovici 18.stor. mal dolnobzinský zemepán 8 záhrad s ovocnými stromami, s úrodou ďateliny - lucerny, kapusty, bôbu, tekvice a inej zeleniny. Prekvapivé je, že vtedy sa pestovali a urodili aj topinanbury, melóny a tabak. Príjem z týchto záhrad bol 120 zlatých.

Aj kňaz Jozef Beneš vo svojom rukopise ešte dokresľuje tieto urbárske informácie o veselých sadoch, rozsiahlych dobre obrobených záhradách, kde boli rozličné druhy ovocných stromov, voňavé kvety, aj liečivé byliny, veľké kapustníská a úroda zeleniny.

"Zemepáni mali široké, rozsiahle krásne tabule, ktoré sa nazývali Nivy, dobré bohaté polia... Na Veselej hore mali rozsiahle vinohrady, ktoré robili dobré víno... ktoré obveseluje ducha a srdcia ľudí. Nebohý pán Noszlopy, dedičný pán Dolných Bziniec, keď vykúpil za lacné peniaze fundusy poddaných, tiež veľa polí a záhrad, z ktorých každý má dom a ovocné stromy..."

Problémom Dolných Bziniec bolo drevo. Obec nemala svoje lesy /v 18.stor. sa vysádzali/, a preto bola závislá od Horných Bziniec. Drevo pritom patrilo v podjavorinskom kraji vždy medzi dôležité suroviny. Bolo potrebné nielen na kúrenie, ale aj na výrobu dreveného riadu a iných predmetov dennej potreby - opálok, vidiel, hrabieli, metieli, vretienok, misiek, lyžíc a ďalšieho kuchynského náradia. Poddaní z Dolných Bziniec si museli oddávna drevo zaobstarávať od zemepánov Horných Bziniec. Zachovali sa o tom zaujímavé doklady z r.1677, 1689,1721:

"My, richtár Mikuláš Neluštěný a úrad poctivej dediny Bzinec, totižto Martin Šimkovic, Dudák Pavel, Malíček Mikoláš a Spevák Martin známo činíme týmto našim psaním, že sme se dokonali s jeho milosti pánom Orbanom Palom a s manželkú jeho milosti pani Alvinczy Evú s strany hvór, které náleží k Horným Bzincám, niže psaným spůsobom.Pán jeho milost Orban Pál dopustil nám, aby sme pro našu vlastnú potrebu až do budúcich Vánoc slobodne dreva k pálení v horách Horných Bzinec rúbali, aj odvozili. Krem drev dubových, které sú zahájené a k stavení a rádu hodných. Prúty také se jím dovolí rúbat, krem hvór i týny hustých pri drevovej, pri hlozy, jinde nebolo komisie. My tak povinní sme vánočný oves, totižto meríc novomestských 90 a zlatých 18 pánu, aneb velebníkom jeho milosti do patnásteho dne k rukám odvézti. A za kapúnov 58 na predešlý rok 1676, budúci nedeli Florenov /zlatých/ 5, denárov 20 panej jej milosti položití pod pokutu duplovanú. Na budúce pak Vánoce povinní budeme zase toliko ovsu, kapúnov 95 oddati. Pakli by sme nemohli aneb nechteli, dávame tú moc jeho milosti, neb potomkom, aby na dedine celej aneb na našich statkoch mohli sobe zadosti učiniti vedle komisie pani vícešpánovej napísané. /Pro lepší jistotu dávame tento list náš pred niže psanými osobami./V Novom Meste nad Váhom... 1677 - Orban Pál..."21

Nasledovali ďalšie podpisy notára a komisie a tiež päť krížikov - x - namiesto podpisov od predstavených obce Dolných Bziniec.

S rovnakou prosbou predstúpili aj v r.1689 22 vyslaní dolnobzinskí poddaní pred tých istých hornobzinských zemepánov - Juro Šimkových, Mikuláš Malíček i s prosbou richtára Mikuláša Straku a prísazného Martina Janíka. V mene celej dediny vybavovali drevo a sľubovali platiť zlatými, ovsom i kapúnmi.

Podobná prax bola aj v 18.storočí. V r.1721 richtár Ján Bochdán a prísazní obce Martin Macušek, Juro Michalových, Jano Členek, Jano a Juro Šinko, Martin Mikušech a pomocník Martin Slavíček z Dolných Bziniec, aj za prítomnosti predstavených obce Horných Bziniec - richtára slobodného Jána Arbetových a prísazného Mikuláša Okruckého - zase museli vyjednávať povolenia na drevo a v spísanom kontrakte oznamovali, že :

"... od jej vysoce osvícenej pani grófký Ujfalusi Kláry, na ten čas dvorského lubinského a hornobzinského Jána Petrovica, hory k palívu, totiž dríví suché ležící na zemi prejednali na celý rok, počítajíc od Nového roku zvrchu psaného..., když sto povinní budeme za takové dríví platu splatiti... 50 meríc ovsu a 50 kohútov, za které kohúty, jestli by nechteli prijati, tehdy počítajíc za jedného 3 groše platiti, což učiní v sume 7 Florenov 50, to jest púl osma zlatého. Pritom jestli že by nekterí z nás potrebuval k stavení dríví, osvej povinen bude u pána dvorského Jána Petrovica ohlásiti a žádati podpisu k hajníkom daného, pakli by bez odpovedi z nás které se dopustil

surového drví rúbati, anebo bráti, pokutován má býti o 12 zlatých, jako i do Mesta žádným způsobem voziti, toliko pro svú domácí potřebu k palivu..."23

Nielen zemepánom z Horných Bziniec museli poddaní platiť za prúty, ale aj vlastným gruntovným pánom za brezové haluze na metly. Obsekávali sa každých päť rokov a vtedy platili za 300 zlatých.

Infraštruktúru Dolných Bziniec dotvárali obecné "služby" - **výčap vína, piva, predaj pálenky, výsek mäsa, dva mlyny s dvoma kameňmi, tehelňa** s novou pecou na tehly, v ktorej sa páliło 6-krát ročne po 20 tisíc tehál. Árendu zo všetkého vyberal zemepán. Obec mala novú krčmu s piatimi miestnosťami, dvoma komorami, stajňou pre osem koní, kôlňu pre tri vozy a murovanú klenutú pivnicu. Pri krčme bola aj opustená murovaná stodola. Šesť panských domov sa prenajímalo - krčma, dom pre "špána" - pánskeho správcu, pre kňaza, tri domy Židom, kde mali aj pálenicu.

Bzince boli pôvodne jedna obec. V priebehu storočí boli rozdelené podľa vlastníctva zemepánov. Takmer do polovice 16.stor. mali aj spoločné predstavenstvo - úrad obce - richtára a prisázných. Od r.1548 mala každá časť obce svojich predstaviteľov. Richtári mali dôležité postavenie a požívali vážnosť obce. Možno pripomenúť **richtárov, ktorí stáli na čele obce od 17.stor.:**

v Dolných Bzinciach: v r.1677 - Mikuláš Neluštény, 1689 - Mikuláš Straka, 1721 - Ján Bochdan, 1732 - Jano Ondruš, 1770 - Martin Dudák, Adam Mráz, 1773 - Martin Hlubík, 1774 - Jano Kopiec, 1775 - Jano Imník, 1776 - Jano Hlubík, 1778-79 Adam Bratanec, 1780-81 Adam Invaz, 1782 - Martin Maleček, 1803 - Martin Michalech, 1804 - Jano Kiesiny, 1848 - Juraj Chorvát, 1858-59 - Náthanel /Žid/,

v Horných Bzinciach: v r.1661 - Ján Slávik, 1721 - Ján Arbetových, 1737 - Juraj Haluza, 1768 - Ján Gregorec, 1769 - Ján Jurina, 1770 - Ján Kedra, 1773 - Martin Ondrášech, 1774 - Martin Kovačech, 1775 - Jano Bartek, 1776 - Mikuláš Holec, 1780 - Jano Trúsik, 1781-82 - Jano Kedréch, 1783 - Adam Mikéč, 1789 - Ján Ondrášech, 1792 - Juro Chrenek, 1869 - Juraj Trúsik, 1870 - Ján Dudák. Mnohí ďalší sú zatiaľ neznámi, ďalší pôsobili v rokoch 20.stor.

Obec mala svoje **pečatidlo**, ktoré bolo v rukách richtára. Zachovali sa mosadzné pečatidlá obce Dolné i Horné Bzince z 18.stor., uložené v Slovenskom národnom archíve v Bratislave. Na oboch je znázornený svätý archanjel Michal - v rôznych podobách. Zachovaná pečať Dolných Bziniec je z r.1732 24: *má priemer 27 mm, v strede je znázornený archanjel Michal stojaci na drakovi, okolo je nápis: OBCE DOLNO BZINSKEJ 1732 a na držadle:iano. Ondruš.Richtár. Vieme, že obec mala svoju pečať aj v r.1721, ktorej odtlačok sa zachoval iba na listine.*

Zachovaná pečať Horných Bziniec pochádza z r.1737 25:*má priemer 35 mm, v strede je archanjel Michal s trúbou a okolo nápis: SUPERIORIS.BOTFALVE.SIGILUM 1737, na držadle: GORIUS HALUZA HORNÍH BZINEC. Podľa Jozefa Nováka taký istý obsah má aj staršie pečatidlo hornobzinskej fary z r.1602, ktorého opis je v Maďarskom štátnom archíve.*

Na pečatiach je znázornený svätý archanjel Michal, ktorému je zasvätený bzinský katolícky kostol. Je známe, že patrocínia sv.Michala patria k najstarším na Slovensku a sú veľmi rozšírené.

Dolné a Horné Bzince delili chotáre, ale navonok sa výraznejšie neodlišovali. Rovnaké podmienky života a možnosti obživy utvárali rovnaký spôsob života obyvateľov. Obidve časti obce sa snažili získať väčší kus zeme klčováním lesov, kde **vznikali klčoviská - kopanice.** Obyvatelia sa oddávna venovali **poľnohospodárstvu** a iba popri tom **obrábali vinice a venovali sa remeslám**, ktoré každodenný život v obci vyžadoval - **ženy tkali súkno, muži vyrábali náradie z dreva.** Obec mala svojich **mlynárov**-napr. v r.1753 v Dolných Bzinciach mali mlyn s

celoročnou prevádzkou Jozef Radič s Jánom Kovačovicom, v Horných Bzinciach spoločne mlynárčili Juraj Kulich a Martin Krajčech, Štefan Zbiták a Martin Kulich, Ján a Martin Krchnják, Adam Krchnják - to boli mlynári s vlastnými mlynmi. **Obchod** má v obci dávne korene, keď sa chodilo nielen na trhy do Nového Mesta ale aj a Moravu predávať, čo sa doma dorobilo. Zo zápisov zemepána Žigmunda Noszlopyho 26 vieme, že v obci boli šikovní "**čvíkotári**"

/vtáčnici/ - chytali čvíkoty /drobné drozdy/, ktoré boli voľakedy vyhľadávanou pochúťkou. Pripravovali ich hlavne na pohostenie, keď do dediny zavítali stoliční páni. Čierne drozdy /čvíkoty/ sa živili borievkami a bývalo z nich vraj veľmi chutné mäso. Je dobre, že táto tradícia v obci dávno zanikla.

Podľa dostupných prameňov vinohradníctvu sa zrejme viac venovali

Dolnobzinčania, ktorí mali najznámejšie vinohrady na Veselej hore. /Vraj preto sa nazývala "veselá", že bývala celá červená obsypaná čerešňami/. Hornobzinčania sa viac špecializovali na pálenku, ako možno usúdiť podľa siedmich pálení, uvádzaných v urbárskom súpise v r.1753. Pálenice mali iba želiari s domami a Žid, sedliaci asi dávali prednosť iným prácam.Pálenice vlastnili Ján Kováčech s bratom Adamom, Juraj Haluza s matkou, Stanislav Stano, Martin Mrázik /?/ s matkou, Martin Švokech s matkou, Juraj Trso so synom Martinom a Žid Moyzes Abrahám Uytor.

Nevädno, na základe akých skúseností Matej Bell v Notíciach²⁷ napísal o Dolnobzinčanoch, že majú prudkú agresívnu povahu. Kňaz Jozef Beneš poznal Dolnobzinčanov ako pracovitých ľudí i keď pritom poznamenával, že *"neni veselia alebo svadby, neni krštenia a hodovania... žiadneho predaja a kúpy, žiadnej zmluvy, kde by nebolo hojne... nemierne pálenky pijano, za groš predá za dva groše vypije."* Pálenice a vínne sklepy neboli v obci nadarmo, ich produkty patrili k životu v radosťi, starosti i smútku, ako je u nás zvykom.

O tom, že sa usilovali a dokázali dobre obracať v živote svedčí skutočnosť, že **mnohí si dokázali od zemepánov v Horných Bzinciach vykúpiť svoje slobody**. V r.1661 zo 146 mužských obyvateľov /Horných Bziniec bolo 71 slobodných - libertínov/. Je zaujímavé, že v urbárskych súpisoch sa neevidovali ženy - iba vtedy ak žena zostala vdovou a mala usadlosť/.²⁸

Obyvateľstvo bolo oddávna slovenské, evanjelického a katolíckeho náboženstva. V obci žilo niekoľko židovských rodín.

Z čias reformácie a protireformácie v 16. a 17.stor., ktoré hlboko zasiahli do života obcí a celého kraja, pochádzali českí exulanti. Vtedy podporovaní grófom Františkom Nádašdym I., prišli nielen kazatelia, ale aj celé rodiny - Kubík, Slavík, Plašienka, Bumbál, Miškovic, Žákovíc a ďalšie, ktoré si v rodinných tradíciách uchovávajú pôvod svojich predkov. Svedectvom je aj kralická biblia z r.1601, v ktorej sú zapísané mená českých rodín - Miškovic, Slávik, Kubík, Žákovíc - podľa lubinských poznatkov 29. Väčšina obyvateľov zotrvala v evanjelickom náboženstve i v čase najtvrdšieho prenasledovania, o čom hovorí história cirkvi. Možno z tých čias, možno blízkosť moravských hraníc a spoločná Javorina formovali v obyvateľoch povedomie spolupatričnosti s moravskými a českými susedmi. Tam chodili aj v novších časoch do učenia, na štúdiá, na roboty i za obchodmi.

Minulosť - v dobrom i zlom - žije v prítomnosti a premieta sa i do budúcnosti.

HRUŠOVÉ

Obec Hrušové mala iný vývoj ako obec Bzince. Od r.1392 bola súčasťou Čachtického panstva. Významnou skutočnosťou bolo aj to, že **v obci bol kaštieľ a v ňom mali svoje sídlo významné rody.**

V Hrušovom sa tiež vystriedali mnohí zemepáni. V r.1569 sa dostala obec spolu s inými obcami Čachtického panstva **do zálohu Uršule Kanižajovej. V r.1572** dal František Nádašdy I. - syn Uršule Kanižajovej a Tomáša Nádašdyho **do zálohu Akošovi Korontálnymu 31** do času, kým zostane majiteľom Čachtického panstva. Však už **v r.1599** bola obec **v zálohu u Imricha Megyera 32 a jeho ženy Magdalény Viczay** a ich detí - ako odmena za verné služby. **V roku 1628** sa dostala **do vlastníctva rakúskeho Nemca Rheinharda Golcsa 33**, ktorý majetok **predal v r.1630 svojej manželke Eleonóre Puchheim.** V roku **1654** mali v Hrušovom majetkové diely **šľachtici František Pográni a Juraj Fitter**, ktorí viedli spory o kľčoviská. **V 17. stor.** bola obec rozdelená medzi viacerých zemepánov - **Fitter, Golcs, Pográni, Merei, Puchheim, Medňanský, Tokolyová a ďalší.**³⁴

V 17.stor. už stál hrušovský kaštieľ. Podľa bohatej dokumentácie v ňom pulzoval rušný život. Zo života v kaštieli sa zachovalo mnoho archívnych dokumentov v latinskom a maďarskom jazyku, ktoré čakajú na spracovanie. Spomenieme aspoň niektoré príbehy zo života jeho obyvateľov.

V krušných časoch tureckých vpádov prežívalo obyvateľstvo kraja mnohé trpké chvíle. Spomínajú sa smelí vojaci, ktorí vychádzali z hrušovského kaštiela a udalosť z čias, *"keď ich napadli Turci v r.1663, z jedného okna odstrelili ich vodcu. Dobre mierená guľka bola na osoh pre celé okolie, pretože Turci sa zľakli presily a ušli odtiaľ."*³⁵

Matej Bell zaznamenal udalosť zo 17.st., keď v kaštieli sídlila rodina Tokolyová, ktorá podporovala evanjelikov a ochraňovala cirkev. *"V kaštieli hrušovskom bývala istá Tokolyčka. Jej sluha, niektorí udávajú, že kuchár z cudzozemska, neopatrne prijatý do domu, paniu i jej slúžku v noci zabil a zobral jej poklady, utiekol do Prešporka, ale tam ho poznali, chytili a sťali."*³⁶

K panstvu patrili majere. Podľa obecnej kroniky najstarší majer stál asi pol hodiny cesty od dediny na pozemkoch nazývaných Starý majer. Zostala tam studňa a stopy zrúcanín. Druhý majer mal stáť asi nad panskou záhradou. Tretí majer bol postavený pod cinorínom na mieste panskej záhrady. Zo stavby tohto majera sa zachovali veľmi podrobné správy, ktoré zaznamenal Samuel Žitkovský - vtedajší vlastník majetku. Náklady činili 399 zlatých a 24 denárov. *Najvyššie položky boli "zedníkom a tesárom plat - 50 zl., na chov jejich a oldomáš 10 zl., 16 den., za tehlu robenie 14 tisíc po 1 zlatém i chov a 10 den - 18 zl., 10 den., za 24 dní vozili oni kamení na táčkoch 6 paholkov, každý den každému po 4 grošoch -28 zl., 80 den., poslal mi jeho milost pá Geršič 2 plte 30 kusov a to desek ... - 21 zl, 60 den., za odvezení tých plťí a desek od Váhu a 9.vozoch - 2 zl., 70 den..."*³⁷ a atď. klince, krokvy, haspary, panty, duby, vápno, piesok, plechy, okná, sklo,biela hlina a všetko ostatné presne vyčíslené. Podľa záznamov stavba prebiehala od Martina v r.1719 do r.1721.

V 18. storočí boli pánmi v hrušovskom kaštieli **rodina grófa Samuela Beňovského** /asi od r.1744 a ešte v r.1753 38 pri daňovom súpise v Nitrianskej stolici im panstvo patrilo./ Vtedy bolo v obci až 26 opustených usadlostí. Ich pozemky si poddaní rozdelili medzi sebou a obrábaliich. Potom - asi okolo r.1745 ich panstvo pripojilo k svojim majerským majetkom. V tom čase všetci sedliaci mali stodoly a niektorí mali na svojich pozemkoch záhrady s ovocnými stromami. Kraj je vrškovitý, tak iba štvrtina ornej pôdy bola na rovine. Podobne ako v Bzinciach privaly vôd často

zmývali z vŕškov zem. Úroda bola primeraná pozemkom - z jednej prešporskej merice /500-600 štvorcových siah/ boli tri kríže obilia a z jedného kríža asi jeden a pol až dve prešporské merice /asi 64 kg/ zrna. Všetky zeme sa museli orať dvojjápravom. Podobne aj polovica lúk bola na svahoch a druhá polovica v horách, ale dávali dobré seno. Obec mala pre svoju potrebu malý pasienok i pastiera, ktorý pásol 40 oviec - podľa zmluvy polovicu pre panstvo. V Hrušovom boli vtedy **dva mlyny**, postavené so súhlasom zemepánov na potôčku Lubina. Mlynárčili tam Adam Ostrovský s otcom, bratom a Martinom Danihelčíkom a na druhom Jozef Plašenka s Andrejom, mlynárom zo Starej Turej. Takisto boli v obci i **dve pálenice** - jedna patrila sedliakovi Martinovi Kučerovi s bratom Mikulášom a druhá želiarovi Jurajovi Valenčíkovi.

Rodina grófa Beňovského mala svoje hlavné sídlo vo Vrbovom, kde Hrušovani vozievali na vozoch drevo a víno. Z tejto rodiny pochádzal aj slávny cestovateľ, dobrodruh a napokon kráľ Madagaskaru Móric Beňovský. Iste chodieval často do Hrušového a o jeho návšteve v r.1765 svedčí obsiahly súdny spis.

Móric Beňovský a Ladislav Jesenovský v júni r.1765 spôsobili nepokoje v Hrušovom 39, zle sa správali voči jeho obyvateľom, ohrozovali ich dokonca zbraňou, porušovali cirkevné zákony. Za takéto ponosy z Hrušového boli vyšetrovaní pred Nitrianskou stolicou spolu s ôsmimi svedkami: Františkom Pružinským - 30-ročným správcom panstva grófa Bertalanfyho, Juraj Ambro - 60-ročný panský sluha, Juraj Vajsík - 60-ročný, Juraj Valenčík-50-ročný, Juraj Jankech - 18-ročný, Ján Imirkech /?/18-ročný, Martin Valenčík - 20-ročný, Juraj Tomašovič - 30-ročný, Martin Kučera - 35-ročný - všetci hrušovskí obyvatelia a pán Gabriel Horváth - 35-ročný z Nového Mesta nad Váhom. Museli svedčiť pod prísahou. Župan, gróf Mikuláš Pálffy postúpil celý prípad s výpoveďami svedkov na vyššiu inštanciu - pred súd s osobnou kráľovou prítomnosťou. Na Mórica Beňovského bol vydaný zatykač a Ladislav Jesenovský, ktorý mu k tomu dopomohol, napísal prosbopis o jeho odvolanie. Keby kráľ nebol vyhovel jeho prosbe, svet by dnes nespomínal na grófa Mórica Beňovského ako na kráľa Madagaskaru a nepožívalo by tam jeho meno dodnes veľkú vážnosť.

V čase konfliktu bol už pánom v hrušovskom kaštieli gróf Alojz Bertalanfy.

Posledným majiteľom /ešte v r.1800/ v hrušovskom kaštieli bol gróf František Plathy s rodinou 40. Po veľkom požiari kaštieľ, postavený z väčšej časti z dreva, vyhorel do základov. Gróf Plathy miesto neho dal postaviť nový majer blízko kaštieľa, ktorého pozostatky sú tam do dnešných čias. /Podľa údajov z obecnej kroniky na mieste vyhoreného kaštieľa postavili v r.1938/39 dom a z bývalého kaštieľa zostala zachovaná iba stará studňa s dobrou vodou./

Gróf Plathy s rodinou sa potom odsťahoval do Viedne a majer i s pozemkami **dal do užívania Židovi Grossnerovi** 41 z Nového Mesta nad Váhom. Grossner majer ešte rozšíril - dopredu dal pristaviť dve veľké miestnosti /v jednej bola krčma/.

K hrušovskému panstvu údajne patrili takmer 4/5 pozemkov a 1/5 patrila domkárom, z ktorej platili urbár. **Grófovi Plathymu**, žijúcemu vo Viedni, sa asi majetok nerentoval a preto **majetok predal Hrušovanom**. Celú transakciu boli vo Viedni vyjednávať hlavný záujemcovia - Adam Setvák a spol. a Ján Ostrovský. Majetok odkúpili za 120 tisíc zlatých. Celý panský majetok - oráčiny, pasienky, hory - rozdelili na šesťnásť rovnakých dielov. Niektorí záujemcovia nemali však dosť peňazí a tak kupovali polovicu, štvrtinu i osminu dielu. Na jeho vyplatenie odpredali, čo sa dalo /orechové stromy, drevo z lesov a pod./. Adam Setvák a Ján Ostrovský sa stali údajne najmajetnejšími Hrušovami, ale v pozemkovej knihe bol majetok na nových majiteľov prepísaný asi až o 30 rokov neskôr.

Niektoré zaujímavosti z dávnych čias sa v obci dosiaľ tradujú. Napr. pani Elena Ostrovská /nar.1917/ počula dávno od starých obyvateľov, ako sa do Hrušového dostalo meno "Ostrovský". Údajne grófkou Beňovskú, starú matku spomínaného Mórica, prišli navštíviť príbuzní z Poľska. Zapáčili sa im kone v maštali pretože takú sortu nemali. Dohodli sa, že im z Poľska kone pošlú. S koňmi poslali aj pohoniča - Ostrovského, ktorý v Hrušovom ochorel, a tomu bolo osudným. Grófka ho poslala ležať Mrázikovcom, kde mali dcéru. Zaľúbili sa do seba a zobrali sa. Dodnes sa grunt volá Polákech dvor.

Hrušové malo veľmi starý kostol, postavený v stredoveku na starom cintoríne. Dlhé roky bol v zrúcaninách, potom zvyšky jeho múrov rozobrali na stavbu katolíckej školy v Bzinciach. Údajne i zvon bol prevezený na vežu rímsko-katolíckeho kostola v Dolných Bzinciach. Pamätníci rozprávali, že keď rozoberali vežu, Bzinčana Dúbravčička padajúce tehly zasypali a usmrtili. Hrušovania v čase reformácie prijali evanjelické náboženstvo a väčšina pri ňom i zotrvala. Obyvatelia, podobne ako v Bzinciach, mimo času predpísaných robôt privyrábali si vo vinohradoch a chodili pracovať aj do Nového Mesta i do vzdialenejších dedín, najmä počas zberu úrody.

Okrem toho muži strúhali z dreva rôzne náradie, ženy obrábali konope a tkali plátno.

V Hrušovom bol aj slávny **súkennický cech**, ktorého stanovy boli schválené predstaviteľom Nitrianskej stolice, Štefanom Ruttkayom. Mali 34 artikúl, ktoré obsahovali predpisy o remesle, obchode a celkovom živote súkenníkov. Napr. v druhej artikule sa hovorilo, že kto chce byť členom cechu, neskôr nazývanom "Poctivý porádek", musel zaplatiť 10 zlatých ako zápisné a poriadny olovrant pre cechovníkov z 12 jedál a z dvoch okovov vína. Nebolo teda jednoduché vstúpiť do hrušovského súkennického cechu. Cech spravoval cechmajster a schôdza cechu býval na Tri krále. V cechu panovala prísna disciplína. Vtedy sa v Hrušovom tkalo asi v každom dome. Súkno sa hladilo na valche - tri valchy boli v obci. Zostalo po nich iba pomenovanie v chotári - Pod valúchom. Mnohí Hrušovania sa venovali obchodu. **Obec mala aj svoje kopanice, nielen v hrušovskom ale aj vo vad'ovskom a bzinskom chotári.**

Hrušovský chotár skrýva mnohé bohatstvá. V kronike sa spomína, ako jeden zo zemepánov dal na troch miestach kopať uhlie a na dvoch miestach hľadať síru. Uhlie sa koňmi vtedy vozilo do Trnavy. Napokon nálezy neukazovali na bohatšie ložiská, tak sa ťažba ďalej nerozvinula.

Ešte mnoho zaujímavostí obsahuje hrušovská obecná kronika, písaná učiteľkou Jankou Bahnovou a ďalšie skrývajú neprebádané archívne dokumenty, písané v latinskom a maďarskom jazyku.

Zaujímavý pohľad na Bzince - vtedy Horné a Dolné Bzince - i Hrušové podávajú encyklopédie z Uhorska spred 100 rokov:

ALSÓ BOTFALU - "V údolí Javoriny leží obec Dolné Bzince, ktoré sú pod vrchom Plešivek, ktorý je súčasťou Malých Karpát. Obyvatelia sú Slováci, je ich 558. Pováčšine sú evanjelického a.v., jedna tretina sú katolíci. Pošta je v Lubine. Telegraf je v Starej Turej. Železničná stanica je v Novom Meste nad Váhom. Na konci 14.storočia sa nazývali Byzench. V 15.storočí mala obec názov Bot, takto ich nachádzame v dokumentoch. Katolícky kostol je zo 14.storočia. Zvon, ktorý bol pretavený v r.1859, je z r.1495. Podľa kanonickej vizitácie v r.1776 tento kostol postavili templári. Obyvatelia sa zaoberali výrobou dreveného riadu. A zemepáni boli Noszlopyovci."42

FELSO BOTFALU - "Aj Horné Bzince patria do pohoria Malých Karpát a nachádzajú sa pod vrchom Plešivek. Obec leží severozápadne od Nového Mesta nad Váhom. Obyvatelia sú roztrúsení po údolí Javoriny. Počet obyvateľov je 1103, všetci sú Slováci a sú náboženstva rímsko-katolíckeho i evanjelického a.v. Evanjelikov je viac. Horné Bzince majú aj poštu, aj

telegrafný úrad, aj železničnú stanicu v Novom Meste nad Váhom. Tak ako Dolné Bzince, tak aj Horné Bzince mali v 14. a 15. storočí rôzne pomenovania - rovnako Bizencs /Byzench/ a Bot. Evanjelický kostol bol postavený v r.1795. Rovnako aj títo obyvatelia sa zaoberali výrobou dreveného riadu. Zemepáni boli Erdodyovci."43

HRUSSÓ - *"Hrušové je obec, ktorá leží v Malých Karpatoch pod vrchom Medza. Obec leží južne od Nového Mesta nad Váhom. Má 368 obyvateľov, až na malé výnimky všetci sú evanjelického náboženstva. Pošta je v Lubine, telegraf v Starej Turej, železničná stanica v Novom Meste nad Váhom. V 14. storočí prináležali k Čachtickému hradu. V dokumentoch sa píše názov obce ako Hrussow. V r.1886 skoro celú obec zničil oheň. Zemepáni boli Plathyovci."44*

Literatúra:

- 1/ Galbavá, M.: Osídlenie Čachtického panstva dokonca 16.storočia. DP. Filozofická fakulta UK v Bratislave 1993/94. MOL DL 12 912
- 2/ Tamtiež.
- 3/ MOL, Kamara, E 158 MOL DL 22 011, 24 350
- 4/ Galbavá, M.,cit.práca, s.106
- 5/ Urbáriumok, zost.Fr.Maksay. Budapest 1959, s.248-249 Galbavá, M., cit.práca, s.129-130
- 6/ Lad.22, fasc.5, č.1
- 7/ Ethey, Gy.: A csejthei uradalom élete. Budapešť 1943, s.59
- 8/ Jedlicska, P.: Kiskárpati emlékek Éleskotol-Váujhelyig.Eger 1891, s.348
- 9/ Ethey,Gy.: Vághujhely tortenete es a szomszédos Váarak.Nitra 1926,s.98
- 10/Urbáriumok XVI.-XVII.század, Budapešť 1959, s.248-249
- Mazúr, J.: Hospodárske a sociálne pomery na čachtickom panstve v prvej polovici 17.storočia. Zborník FF UK, Historica, 21, 1970, s.28
- 11/Lad.22, fasc.5, č.4
- 12/Urbariomok, s.248-249
- 13/Lad.22, fasc.5, č.19
- 14/Lad.22, fasc.4, č.1
- 15/Lad.20, fasc.4, č.5
- 16/MOL, Kamara, E 158
- 17/MOL, Kamara, E 158, I.1.2.3
- 18/Beneš,J.: Pamätnosti Bzinské a Javorina. Cyril a Method, 10,č.8,1859,s.61
- 19/Urbárska tabula Alsó Botfala, 1769. Filmová kópia, krabica č.1184, Historický ústav SAV.
- 20/Dikálny súpis Nitrianskej župy, r.1753, Alsó Botfalva. Oblastný archív Nitra - Ivánka
- 21/Lad.22, fasc.5, č.5
- 22/Lad.22, fasc.5, č.6
- 23/Lad.22, fasc.5,č.8
- 24/Novák, J.: Slovenské mestské a obecné erby. Bratislava 1972, s.146
- 25/Novák, J.: Tamtiež, s.171
- 26/Noszlopy, Zs.: Status historico-geographicus comitatus Nitriensis ad Regnum Hungariae pertinentis. Posónii 1806
- 27/Bell, M.: Notitia Hungariae ... Vienna 1742, s.492
- 28/Lad.22, fasc.5, č.32
- 29/Lubina 1392-1992, s.24
- 30/Urbariomok Ethey, Gy.: tamtiež

- 31/Lad 22, fasc.16,č.4
 32/Mazúr, J.: Čachtické panstvo a jeho urbár z r.1661. DP.Filozofická fakulta UK v Bratislave, 1967/68, s.36
 33/Mazúr, J.: tamtiež, s.41
 34/Lad.22, fasc.15, č.1-25
 35/Ethy, Gy., citovaná práca, s.98
 36/Bell, M., citovaná práca, IV. diel, s.495
 37/Lad.22, fas.15,č.24
 38/Dikálny súpis Nitrianskej župy r.1753, Hrussó. OA Nitra - Ivánka
 39/Župa bratislavská, III. zv., 1761-1775, fasc.6, GK, lad.98, s.840
 40/Lad.22, fasc.16, č.1-46
 41/Obecná kronika: Hrušové
 42/Sziklay, J., - Borowský, S.: Magyarország vármegyei és városai - Nyitra-vármegye, V.Budapešť 1898, s.159
 43/Tamtiež, s.161
 44/Tamtiež, s.163

CHOTÁRNICI A SUSEDIA

Emília Kratochvílová

Majetky asi odjakživa vnášali dynamiku do života. Dedili sa, vymieňali, predávali, kupovali, aj neprávom ukrajovali susedom a chotárnikom.

V urbári z r. 1661 a napokon i ostatných vystupujú zaujímavé súvislosti o susedských vzťahoch, posúvanie hraníc chotárov apod. Chotár obce Horných Bziniec s bohatými panskými lesmi susedil s chotárom Moravského Lieskového. Tieto lesy sa ďalej tiahli od moravských hraníc smerom na východ a delila ich na dve časti horská cesta, ktorá išla cez vrchol Beckovskej Javoriny. Tento popis v urbári Bziniec v r. 1661 je však v rozpore s urbárom Lubiny, podľa ktorého jej chotár tiež mal susediť na severe s chotárom Moravského Lieskového. Bolo by to možné iba vtedy, keby sa chotárne hranice všetkých troch obcí - Moravského Lieskového, Horných Bziniec a Lubiny - stretali na vrchole Javoriny, kde by susedili s moravským ostravským panstvom.

Spory Horných Bziniec a Lubiny o chotárne hranice mali pokračovanie u miestodržiteľskej rady a Nitrianskej stolice, ktorí si v r. 1768 vyžiadali ich dôkladné prešetrenie za pomoci svedkov. **Jednoznačné svedectvá v prospech Horných Bziniec pod prísahou vydali svedkovia - predstavitelia obcí Moravského Lieskového, Starej Turej i Strání a Horného Němčí z Moravy.** Zachovali sa o tom zaujímavé listiny, v ktorých čítame: *"My, richtár a úrad Moravského Lieskového - podle obdarovaní od milostivej vrchnosti nám naddaného, do povinnosti a úradu zvolaní do slávnej stolice Trenčanskej byt svůj mající - vubec všechnem, jednomu každému jakéhokoliv stavu a hodnosti by byl, známo činíme týmto naším psaním: že predstúpíce před nás susedé a chotárnici naši - obyvatelé obce Horno Bzinskej, snažne nás o to žádajíce, abychom jím hodnoverné svedectví vydali: zdaliž by oni naši susedé a chotárnici byli?"*

Kdežto my, slušnej jejich žádosti odepríti nemohúce, jednomyselne, hodnoverné svedectví vydávame a zeznávame, že obec Horno Bzinská bývali i sú naši susedé a chotárnici. O Lubinanoch pak nevíme, ani jednej litery v našem chotárnem liste nemáme, že by naši susedé a chotárnici byli, jako i z našeho chotárneho listu z roku 1612...". Tak svedčili dňa 28. júla 1768: richtár Ján Hlavatý a prísazní Ján Pastorek, Ján Blanár, Martin Uhrík, Ján Praslička, Martin Bulík, Juraj Marinási, Martin Miklánek a podpísali vlastnou rukou. Potvrdené obecnou pečaťou.

Podobné svedectvo vydali aj z moravskej obce Strání, že *"... ta hranica tak jde. To my našima mény pod písmem potvrzujeme, že my s Bzinčani hraničíme v tých místách, co i hore napsáno, aj k malej Javorince"*.

Rovnako dosvedčil aj panský hájnik kniežat'a Lichtensteinského Tobiáš Berge z Ostrovského panstva, že *"... od Ťaškého vrchu, jak dolina ukazuje od Horných Bzinec s nama chotárajú"*.

Chotárne spory medzi Hornými Bzincami a Lubinou mali dlhé pokračovanie - ešte v r. 1789 aj o ďalšie časti chotára. Výsledok a prácu komisie názorne ukazuje kreslená mapa² s vyznačeným Horno-Bzinským územím/Terrenum Felso Botfalvensis/, na ktorom je farebne označené územie, včlenené do Lubiny - Hrabové, Drienovec, Ostrý vrch a pod ním Studienka pod Kamienkú, Lipový vrch a Krásny dub, Nemecká chrasť, vrch Javoriny, Vlkov kút a Žernov alebo Teský vrch - až po chotár Moravského Lieskového.

Napokon teda Javorina predsa skončila v lubinskom chotári.

Mnohé **majetkové spory medzi susedmi, hlavne medzi zemepánmi sú zachytené v listinách** i s výpoveďami svedkov. Pravoty sa tiahli často celé roky. Predmetom sporov mohlo byť všeličo - polia, lúky, drevo i kameň, o chotárnu cestu, kopaničné role a iné.

V r. 1789 sa viedol v Horných Bzinciach veľký **spor o štvrt' usadlosti**, ktorú chcel získať prisťahovaný Martin Kvostka od rodiny Arbetových, za ktorých sa postavil úrad - richtár a prísazní i ďalší občania a jednomyselne svedčili, že:

"Že Juro a Martin Turček, jako též Jano i Mikloš Arbetech, nejinače i Jano Bartek, obyvatelé Horno-Bzinskí, žádnú celú štvrt', jakovú od nich Martin Kvostka vyhledáva, nedrží, ale kúsky pol štvrtné, jako spravedliví potomci a nápadníci Arbetových, tu v naší dedine, vyše naší všeckej pamati, od starodávna osadení a bydlící drží a vždycky v pokojném úžitku oni i jejich predkové, nakolko jen pamatat možeme, predepsaných kúskov polštvrtných zústávají... že rod Martina Kvostky, jako též i jeho jinde bydlícího a k nám přichozího, málokterí známe, tým menej práva, které proti spravedlivým Arbetovým nápadníkom, tu od starodávna obydleným a v úžitku v zemách postaveným, dvíha vyzovujeme..."

*Dosvedčili, krížikom podpísali a pečaťou potvrdili: Richtár: Ján Ondrášech, prísazní: Juraj Chrenek, Ján Zbiták, Martin Čamek a starší obce: Juraj Tenček, Ján Bumbál, Juraj Fáber, senior, Mikuláš Ondrášech, Ján Rágala, senior.*³

Panské spory mávali dlhé pokračovanie pred stoličným súdom. Niekoľko rokov trvali pravoty medzi zemepánom Dolných Bziniec Žigmundom Noszlopym a zemepánom Horných Bziniec Jozefom Erdodym, pri ktorých boli pod prísahou vypočúvaní ako svedkovia mnohí poddaní.

V r.1783-1799 prebiehal **spor o lúky**, na ktoré si nárokoval pán Erdody, ale poddaní pána Noszlopyho - Jano Zbiták, Jano, Juro a Martin Gregorec, tiež Martin Hrehuš z kopanic - bývalí vlastníci lúk, svedčili, že lúky odpredali svojmu pánovi, ktorý za ne odčítal "dukáty a toláre", teda sú jeho majetkom. K predaju ich obyčajne doviiedla nutnosť, ako oznamovali: *"... veľkej potreby postavený byvše, do ktorej skrz ohen položení sem lúku moju medzi susedi z hornej strany Janom a Mikulom Masárech, z dolnej ale strany Janom Bugatech ležícu, v chotári Dolno Bzinskom v*

tejto stolici Nitranskej, vypustil som a odvédel jeho milost pánu Noszlopy Sigmundovi, jakožto Dolno Bzinského chotára pánu zemskému..."4

Rovnakú príčinu predaja lúk uvádzali všetci svedkovia. Zemskí páni, šľachtici Erdody a Noszlopy asi nežili v susedskej zhode, pretože v rokoch 1791-93 prebiehal **proces ohľadom nalámaného kameňa** z majetkov Erdodyovských a bol zhodený pri dome Noszlopyovcov. Spor, v ktorom J.Erdodyho zastupoval čachtický provizor Ján Keonczll o majetkové práva v chotári Bziniec, obsahuje vyše 30 strán zápisov z obvinení, vyšetrovaní, výpovedí svedkov. Kauza mala presne určené "punkty", ku ktorým svedkovia vypovedali:

"1. Nech vyzná svedek pod prísahú, je-li pravda, že roku pomínulého 1791 júni čas, když ty svedkové v chotári Horno Bzinském tejto slávnej stolici Nitranskej, súcem kamení na stránku pána Noszlopy Sigmunda, bez vedomá panského panstva Erdockeho lámali: Jáger lubinský, aj s hájnikom Čermák Jurom k rozkazu pána úradníka Keonszoll Jánoša k ním prišiel a jím to lámaní kamená takového silne zakázal.

2. Takli je, že svedkovia potom pánu Noszlopy Sigmundovi išli a když by jemu zákaz ten boli oznámili, pán Noszlopy Sigmund jím rozkázal, aby takové kamení len aj dál na jeho rozkaz lámali a ništ sa nebáli, že on odpovie za to a že jím pán Noszlopy za ten kamen na predek nezaplatil, ale len jeden zlatý závdanku skrz Chrenek Jura, svojeho árendátora, dal..."5

V r. 1800 bol na programe **spor medzi zemepánmi ohľadom kradnutého dreva** na základe udania a znova sa vyšetrovali svedkovia na slúžnovskom úrade v Novom Meste nad Váhom: "...kdo do hory Horno-Bzinskej Nový háj rečenej kvaltovne uderil, kolko kusov dreva a jakového v nej zettal, drevo takové na kolkých vozoch, skrze kterých lidí do valchy pána Noszlopy Žigmunda Dolno-Bzinskej odvezené a doprovadené a na jakú potrebu tejže valchy obrátene bylo. Na kolko sa škoda taková šacuvat může?"

Zápis o výpovedi svedka Martina Hrehuša, 34-ročného hovorí:

"1.Svedek dne 14.mesíce novembra na den patnásty prepadajíci, tú noc tak ale o dvoch nebo o jednej hodine po polnoci - z domu svého - který na Kopaniciach má - vindúce, videl, že hora Nový háj rečeném a jeho exelencii gróf Erdody patrícej, bol by nekdo ohen kládel. Chtejíce sa vyzvedet dalej, zašel Juro Hornáčekovi, pán Noszlopy poddanému - aby totižto svedkovi do predmenuvanej hory pre drevo zašiel, kterého doma nenajdúce, do Doliny zešiel a p.Noszlopy Žigmunda dvoch hajníkov idúce, spatril, totižto Jana Valenčík a druhého Kršák menuvaného - mluvících: pojme skoro, vypime holbu piva a potom budeme to drevo zvážat do Chovancového humna. Jako i potom že na 3 vozy drevo také poddaní p.Noszlopy zeberúce, k valche do Dolných Bziniec, že dovezli, patrme videl a to síce drevo predepsané odvážali Juro Chovanec Hlubík, Jano Hornáček, Adam Chovanci - spodní".

Zaujímavá bola aj výpoveď druhého svedka, Jozefa Štajera z Lubiny:

"1. Kdo a jakým spusobem do hájenej jeho excelencie grófa Erdodyho hory kvaltovne uderil, oznámit neví, ponevác len od svedka prvního sebe oznámené mal, že by p. Noszlopy Žigmunda poddaní nočnú hodinu do hája Nový háj rečeného boli uderili. Na čo mal svedek do Nového Mesta na druhý den idúce, pri valche tohože p. Noszlopy Žigmunda v Dolných Bzincách se ustanovil a tam ossem kusov na gytry súcich zvalených a uložených našiel, odkud navrátice se do Hája doloženého zašiel a zetatého dreva jedine prinašiel. A ponevác drevo také tlstosti svoje jak jedna dobrá krokva bolo, také vedla skúsenosti svéj, jeden každý kus na grajčárov 18 šacuje."6

V zachovaných dokumentoch sú ďalej hlavne zápisy o zmene vlastníctva majetkov - o kúpe, predaji pozemkov, založovanie - s veľmi podrobne popísanými podmienkami,

okolnosťami, vyplatenými platbami - v peňazoch i naturáliach, o ďalších záväzkoch, ktoré z transakcie vyplynuli.

Panstvo dávalo obyčajne do zálohu zeme, z ktorých boli menšie úžitky.

V roku 1691 dávala Anna Leumnická, manželka pána Gábora Kernay z Hrušového do zálohu hornú Boretsvolskú lúku Jozefovi Masarových z Horných Bziniec a potvrdila, že: *"na tú predmenovanú lúku prijala sem na mú jistú potrebu od predepsaného Masarových Jana sto zlatiek, na ktorej lúce ubude 300 zlatých, prokerú príčinu nebude od nej mi inšého dávat len jeden voz sena pani Konde Trenste, neb komu jej milost poručí..."*⁷

Treba pripomenúť, že iba drobné spory medzi poddanými sa vyšetrovali a spisovali za prítomnosti notára a prísazných u richtára v obci. Pre majetkové zápisy bolo treba ísť na slúžnovský úrad do Nového Mesta nad Váhom a na vyšetrovanie sporov k stoličnému súdu do Nitry. Chudobní chodili pešo, majetnejší na koňoch. I žandári chodili pešo, keď predvádzali previnilcov k vypočutiu alebo k súdu. Bývali to namáhavé cesty a trvali i niekoľko dní.

I keď je to irónia, práve "vd'aka" problémom, ktoré viedli k predajom majetkov, sporom, môžeme si v súčasnosti urobiť z dokumentov aký-taký obraz o živote, hodnotách našich predkov. V listinách sa nezapisovali radostné udalosti, iba zmeny vo vlastníctve majetku a spory. Dnes - po storočiach svedčia o márných námahách a starostiach všetkých, ktorí už dávno odpočívajú pod zemou bez všetkých majetkov.

Literatúra:

- 1/ Ústredný archív rodu Erdody. Ladula 22, fascikel 5, č.15 Slovesný národný archív Bratislava
- 2/ Delincatio symetrica terreni Felso Bottfalvensis, 1789 Ostatné fondy, č.94. SNA Bratislava
- 3/ Lad.22, fasc.5,č.4
- 4/ Lad.22, fasc.4,č.4
- 5/ Lad.22, fasc.5,č.28
- 6/ Lad.22, fasc.5,č.24
- 7/ Lad.22, fasc.15,č.25

BZINSKÉ VINOHRADY

Emília Kratochvílová

Vinohradníctvo je na Slovensku podľa odborníkov¹ rozšírené oddávna. Jeho rozvoj sa datuje do obdobia 13. storočia. Ťažko uveriť, že **kedysi boli v chotároch podjavorinského kraja rozsiahle vinice s dobrou úrodou hrozna - v Bzinciach, Hrušovom, Lubine, Moravskom Lieskovom, Mnešičiach, Novom Meste nad Váhom ai.** Ešte v r. 1806 napísal Ž. Noszlopy, zemepán Dolných Bziniec, že *"teraz je na Veselej hore vinohrad s dobrým šľachteným bielym vínom"*². Dobrý chýr nielen doma ale i v zahraničí malo hlavne novomestské víno, ktoré bolo možno známejšie aj preto, že tam boli trhy.

Aj z vinohradov poddaní odovzdávali platby v naturáliách alebo peniazoch - cirkvi desiatok, zemepánom deviatok (desatinu a devätinu z úrody).

V súpise príjmov Ostrihomskeho arcibiskupstva v r. 1571-73 medzi dedinami, ktoré platili desiatok, uvádzajú sa aj obe časti Bziniac - vtedy "*Fels Bod*" (Horné Bzince) a "*Alsó Bod*" (Dolné Bzince). Presne je napísané: "*Fels Bod, Alsó Bod florenov 16... Summa excepto vino facit fl. 1080 1/2*"³. Teda: Horné Bzince, Dolné Bzince 16 zlatých... Suma peňazí okrem vína činí 1080 a pol zlatých.

Podľa desiatkových súpisov Nitrianskej stolice sa **v r. 1575 sa vinohradníctvom v Bzinciach zaoberalo až 76 osôb**. Vtedy bola aj najvyššia produkcia vína zo všetkých sledovaných rokov - až 603 okovov (*1 okov = 64 holieb vína, 1 holba = 0,7 l*)).

Úpadok vinohradníctva nastal koncom 15. a v 16. storočí asi z viacerých príčin, jednak v dôsledku vojnových udalostí, pustošenia tureckými i cisárskymi vojskami (v r. 1592-1606 *pätnásťročná vojna*); ďalšou príčinou bol predpis platenia vysokých dávok desiatku z vinohradov, takže sa výroba stala nerentabilnou. Tiež vinice nerodili každý rok asi pre choroby, ktoré ich napádali.

V dikálnych súpisoch Nitrianskej stolice boli osobitne sledované aj vinohrady, ich rozloha podľa počtu kopáčov. Podávajú zaujímavý prehľad o produkcii vína v 16.-18. storočí. Úroda sa udávala v okovoch.

Prehľad úrody vína v Bzinciach v jednotlivých rokoch:

V roku 1553 - 335 okovov, 1554 - 238, 1569 - 237, 1573 - 155, 1574 - 123, 1575 - 603, 1576 - 78, 1577 - 257, 1578 - 365, 1580 - 240, 1581 - 502, 1585 - 892, 1586 - 241, 1592 - 23, 1594 - 129, 1595 - 153 okovov.

Podobne aj v 17. storočí produkcia vína veľmi kolísala.

V roku 1601 - 57 okovov, 1603 - 280, 1667 - 6, 1677 - 42, 1679 - 206, 1680 - 180, 1681 - 46, 1688 - 480, 1718 - 215, 1719 - 120, 1720 - 604.

Rozloha vinohradov sa zapisovala iba u tých vinohradov, z ktorých sa odovzdávalo "*horné*" (horné právo - mýto, dávka, ktorú poddaní museli odovzdávať). **V Bzinciach bol v r. 1695 príjem "*horného*" 22 okovov vína. Boli vtedy boli dva panské vinohrady**. V r. 1715 to bolo 57 okovov v Dolných a 35 okovov v Horných Bzinciach; v r. 1720 bol príjem 53 okovov v Dolných a 59 okovov v Horných Bzinciach. V Hrušovom to bolo v r. 1715 43 okovov "*horného*" a v r. 1720 až 115 okovov. V Lubine bol príjem z "*horného*" - v r. 1715 - 40 okovov, 1720 - 24 okovov.

S úpadkom vinohradníctva na Slovensku klesala výroba vína aj v Bzinciach až po úplný zánik. Zachovala sa správa od kňaza Jozefa Beneša z r. 1859 o tom, že "*víno, ktoré Veselá hora plodila, v добрôte a chuti sa novomestskému vyrovnalo; avšak ale roku 1826 posledný, a to farský vinohrad je vyklčovaný, lebo ľudia v ňom škodu robili a skorej nežli p. farár v ňom obaračku držali, t.j. v noci hrozná poobrezovali, pokradli. Včul' na miesto vinohradu sú dosť plané role a sady založené. Vyklčovali vinohrady, tak výborné víno plodiace, vraj preto: že sa každý rok víno nerodilo?... Škoda, že sa tie vinohrady, v utešenom, veselom mieste položené, neopatrovali a nové nevysádzovali!*"⁵

Ešte v 18. storočí patrili Bzince k viac ako sto obciam Nitrianskej stolice s rozvinutým vinohradníctvom. Dnes o tom svedčia už iba niektoré zachované staré pivnice (u Harmadých,

Tomešov, Bratrancov, Setvákov, ktorým sa zachovala i prezývka - Duda na pivnici). Možno by nebolo od vecí nadviazať na staré vinárske tradície obce v súčasnosti. Behom ostatných storočí sa však nejako zmenili pomery v podjavorinskom kraji - z vinárskeho sa stal slivovicovým krajom - rovnako chýrnej povesti ako kedysi víno.

Literatúra:

- 1/ Kazimír, Š.: Pestovanie viniča a produkcia vína na Slovensku v minulosti. Bratislava 1986.
- 2/ Noszlopy, Ž.: Status historico-geographicus comitatus Nitriensis ad Regnum Hungariae. Posónii 1806.
- 3/ Marsina, R.- Kušík, M.: Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku I. Bratislava 1959, s. 397.
- 4/ Kazimír, Š.: citované dielo, s. 226.
- 5/ Beneš, J. Pamätnosti Bzinské a Javorina. Cyril a Method, 1859, X, č. 8, s. 61.

KOPANICE

Emília Kratochvílová

Kopanice predstavujú špecifický jav v historickom vývoji Slovenska. Podľa odborníkov bol to **spôsob najmladšieho osídľovania v karpatskej oblasti a spadá do obdobia neskorého feudalizmu - zhruba od polovice 16.storočia.**

Vznik kopaníc súvisel predovšetkým so získavaním kopaničnej pôdy, s preľudnenosťou obyvateľov materských obcí, ktoré vyvolalo potrebu rozširovania poľnohospodárskej pôdy. Náš popredný odborník na kopaničiarsku problematiku **PhDr. Pavel Horváth, CSc.** píše, že "materské obce ležiace pri vyústení horských údolí existovali vo väčšine prípadov už v stredoveku, kopaničiarska pôda v horských údoliach vznikala až neskôr a na nej vnútornou kolonizáciou obyvateľov obce vznikalo aj roztratené kopaničiarske osídlenie"¹. **Vyrábaním kopaníc si obyvateľstvo nahrádzalo nedostatok pôdy a potom si uľahčovalo jej obrábanie vo vzdialenejších častiach chotárov.** Vznikali najskôr iba **sezónne hospodárske stavby** /maštale, stodoly, salaše, košiare/ s utajeným dobytkom a provizórnym ubytovaním pre tých, ktorí tam pracovali. Postupne sa usídľovali natrvalo.

Chotárne názvy poukazujú aj ďalšie možnosti vzniku kopaníc - ako Uhliská, kde na vyklčovanej pôde mali svoje prístrešky uhliari, ktorí pálili drevené uhlie, Rúbanka zostala po drevorubačoch. Stanoviská sa nazývali miesta so sezónnym ustajnením dobytku pri prameňoch vody /ďalší názor hovorí, že to boli miesta - stanoviská-stráží/. Okolo nich vznikali skupiny domov, podobne ako aj okolo mlynov, ktoré sa budovali mimo dedín pri horských potokoch. Tie však mali málo vody, a preto sa museli vykopávať náhony na vodu. Je to aj pri všetkých troch mlynoch v Cetune /pri Roubalech, Hanzlíkech, aj Machovícech mlyne/.

Boli aj ďalšie príčiny, ktoré viedli k vzniku kopaníc, ako útek pred vojnovým nebezpečenstvom, náboženským a iným prenasledovaním. Prísťahovalci si hľadali miesto bezpečného pobytu na okraji lesa.

Z histórie vieme, že tak prechádzali na slovenskú stranu utečenci z Moravy a Čiech v období reformácie v 16. st. a potom v pobelohorskej dobe v 17.st. a rovnako zo slovenskej strany utekali za hranice Uhorska na moravskú stranu.Podobné zistenia zaznamenal aj **František Roubal 2**, rodák z Moravy a po I. svetovej vojne mlynár v Cetune o rovnakých priezviskách na bzinských kopaniciach a v blízkyh moravských obciach. Podľa neho napr. priezvisko Gulán má svoj pôvod v obci Javorník, Mazák v obci Vápenka, kde vtedy žili rodiny s rovnakými priezviskami i náboženstvom. Medzi častými príčinami útekov cez hranice spomenul najmä následky vojenských verbovačiek, keď sa vojaci potom z dlhej vojenskej služby zachraňovali v uhorských lesoch, na slovenskej strane. Postavili si kolibu z dreva, okolo vyklčovali pôdu a usadili sa tam, kde ich nedosiahli krajinské zákony.

Všetky spomenuté príčiny sa pravdepodobne podielali aj na vzniku našich kopaníc. Najčastejšie to bol zrejme nedostatok usadlostnej /urbárskej/ pôdy v obciach, ktorá nútila poddaných hľadať si ďalšie zdroje obživy. Jedných priviedla ku klčovaniu porastov, iných k chodeniu za obchodom, po sezónnych robotách, ako to bolo i v nedávnych dobách.

Nová pôda sa získavala aj žiarením /spaľovaním porastov/ ale hlavne klčovaním a tak sa aj nazývala - terra extirpata - kopaničná /klčovaná/ zem, teda klčovisko - kopanica. Obyvatelia boli aj v daňových a majetkových súpisoch nazývaní "in extirpaturis - kopanicsári"³ - teda kopaničiari.

Kopanice sú typom rozptýleného osídlenia, ktoré je charakteristické pre horské a podhorské oblasti západného a stredného Slovenska a viazané je na poľnohospodárstvo, na rozdiel od podobného rozptýleného osídlenia a lazoch a štáloch v iných oblastiach Slovenska /na Pohroní, Kysuciach, Orave, Spiši/, ktoré pochádza z pastierskej - vlašskej a horalskej kolonizácie 4.

Kopanice v podjavorinskom kraji patria do tzv. bielokarpatskej kopaničiarskej oblasti, ktorá sa rozprestiera na území Myjavskej pahorkatiny a podhoria Malých a Bielych Karpát.

Z DÁVNEJ HISTÓRIE KOPANÍC

Nevieme, presne, kedy vznikali v bzinskom chotári prvé kopanice.

Neexistujú o tom zachované záznamy. Môžeme usudzovať iba podľa neskorších súpisov zo 17. a 18.storočia, keď už kopaničiari museli platiť od vyklčovanej pôdy poplatky, ale kopanice existovali ešte predtým. V dedinách Čachtického a Beckovského panstva sa platilo v naturáliach - šafránom 5, ktorý bol v tých časoch drahým a vyhľadávaným korením pre panské kuchyne a neskôr sa dávali platby v peniazoch.

Bzince, Hrušové i Moravské Lieskové, Lubina, všetky okolité dediny mali svoje kopanice. Väčšie kopanice mali **Horné Bzince** /Felső Botfalu/, patriace do Čachtického panstva ako **Dolné Bzince** /Alsó Botfalu/, ktoré vlastnili drobní zemani.⁶ V r.1661 platili poddaní z Horných Bzinciev Nádašdyovcom ešte iba 2 uncie šafránu, alebo miesto neho 3 zlaté. Teda kopaníc mali vtedy ešte veľmi málo. V ďalších desaťročiach sa podstatne viac rozšírili. V 18. storočí, keď panstvo už patrilo Erdodyovcom, platili Hornobzinskí poddaní za kopanice poplatky vyše 50 zlatých.

V dikálnom /daňovom/ **súpise Nitrianskej stolice z r.1753** sa uvádzalo v Horných Bzinciach 285 bratislavských meríc kopaničnej ornej pôdy a na 9 koscov lúk. V roku 1789 sa ešte zväčšila plocha kopaničných rolí na 1036 bratislavských meríc a lúk na 159 vozov sena, ale rozsah usadlostnej /urbárskej/ pôdy sa znížil 7. Zachovali sa listiny, v ktorých sa píše, že urbárska pôda je rozdelená na mnoho častí. Mnohí držitelia jednej štvrtinovej usadlosti, alebo aj želiarskej

usadlosti, ktorí bývali spolu v jednom dome, boli prinútení rozdeliť sa tak, že niektorí z domu vystúpili a odsťahovali sa na kopanice.

V spomínanom súpise Nitrianskej stolice z r.1753 bolo v **Horných Bzinciach 109 poddanských rodín**. Zapísaní ako "in extirpatur de genty-kopanicari" boli: **Martin Mazák, Ján Rehuš s matkou a otcom Martinom, Juraj Bahník a mlynári: Ján s Martinom Krchnákom a Adam Krchnák s dvomi vlastnými mlynmi. Sú to zároveň prví známi mlynári na kopaniciach - v dnešnej Cetune avšak bez bližšieho označenia mlynov.**

Podľa súpisu Nitrianskej stolice v r.1753 žilo v **Dolných Bzinciach iba 60 rodín a z nich iba 3 rodiny na kopaniciach: vdova po Jánovi Chovancovi spolu so synom Jánom a ešte jeho brat Juraj Chovanec s rodinou.**

V urbárskej tabuli v r.1769 boli ako kopaničiari zapísané **3 rodiny Adama Chovanca, Juraja Chovanca a Juraja Hornáčka.**

Medzi najstaršie rodiny na kopaniciach /doložené od r.1753/ patrili teda rodiny Martina Mazáka, Jána Rehuša /neskôr zapisovaný ako Hrehuš, predkovia rodiny Hrevúšovej/, ďalej Juraja Bahníka, Jána Chovanca staršieho a mladšieho a Juraja Chovanca. Spolu s ďalšími dali základ bzinským kopaniciam - súčasnej Cetune - a podľa nich sa aj nazývali skupiny domov roztrúsených po vrškoch, v ktorých bývali.

Treba poznamenať, že priezvisko Rehuš sa vyskytovalo v tom istom čase v Prietrži⁸, neskôr na Myjave⁹ v podobe Hrehuš, ako sa ďalej zapisovalo aj u nás. Tam sa v tých podobách zachovalo, kým v Bzinciach sa zmenilo na Hrevúš. Uvedené zmeny mohli vzniknúť chybným zápisom pisárov, ktorí písali podľa počutia v latinskom a maďarskom jazyku a v hovorovej podobe malo veľmi blízko k zmene na Hrevúš. Je tiež zaujímavé, že aj priezvisko Chovanec sa v tej dobe vyskytovalo v Brezovej 10, kde bola aj kopanica u Chovancu a priezvisko Hornáček v tom čase na Myjave¹¹. Mohli sa k nám dostať v časoch protireformácie, keď bzinskí evajelici, rovnako aj zo širokého okolia chodili do kostola do Prietrže. Možno sa mládenci z Prietrže, Myjavy, Brezovej zahľadeli do bzinských dievok a tak mohli prísť do bzinského chotára i nové priezviská.

V r. 1787 12 mali hornobzinské kopanice už 10 domov, v ktorých spolu žilo 15 rodín. Obrábali 16 bratislavských meríc kopaničných rolí, kosili lúky, ktoré dávali vyše 27 vozov sena. Mali záhrady. Chovali dovedna 16 volov, 16 koní, 23 kráv, 11 kusov mladého dobytky, 76 oviec a 49 ošípaných. V tom čase¹³ už na kopaniciach bývali **ďalšie rodiny Slavíkov, Škulcov, Šulákov, Turanov.**

Podobne aj po nich dostali pomenovanie ďalšie skupiny domov bzinských kopanic na kraji Lipovca - U Slavíkov, U Šulákov, U Turanov, U Škulcov, /ktorí vtedy tiež patrili do bzinského chotára, až neskôr po chotárnych sporoch sa dostali do chotára Lubiny/.

Bývalo bežným javom, keď kopanice presiahli do územia susedného chotára, to však bývalo zase predmetom sporov. Poddaní si kopanice vyrábali na okraji vlastného chotára pod lesom, ale panské lesy v tom čase neboli rozdelené, ani hranice neboli presne určené. Poddaní a majitelia panstiev, hájníci svoje chotáre dobre poznali.

Zachovala sa sťažnosť obyvateľov Dolných Bziniec z 28.júla 1741 na poddaného z Horných Bziniec Jána Holovica¹⁴, že si pred niekoľkými rokmi vyrobil kopanicu a potom na nej postavil obytné i hospodárske budovy pri potoku Hrdzavka. Potok však patril do dolnobzinského chotára. Ján Holovič bol teda asi prvý obyvateľ dnešnej Vrzávky v prvej polovici 18.storočia.

V chotári Horných Bziniec mali svoje kopanice aj obyvatelia vlastnej dediny Horných Bziniec, z Dolných Bziniec i cudzí poddaní zo susedených dedín - z Hrušového, Lubiny, Nového Mesta. Zložitá situácia vo vlastníckych vzťahoch nastala v prvej polovici 18.storočia,

keď Erdodyovci - /boli zemepánmi Horných Bziniac/ - získali väčšinu majetkových dielov aj v Dolných Bzinciach, ktoré predtým patrili Žigmundovi Noszlopymu. Gróf Erdody mal majetky i v Lubine. Majetkové diely asi v značnej miere získali v mnohých majetkových sporoch, ako sme niektoré spomínali. Potom grófovi Erdodymu museli obyvatelia Horných Bziniac, ale poddaní zemepána Žigmunda Noszlopyho odvádzať poplatky za kopanice vo vlastnom chotári. O tom všetkom svedčí súpis držiteľov kopaničných rolí a lúk z 23. februára 1785 z Erdodyovských majetkov, ako ich vykonal Ján Keonczeol, provizor čachtického panstva.¹⁵

Podľa tohto súpisu v r. 1785 platili Erdodyovcom vlastní poddaní za kopanice v Horných Bzinciach spolu 45 zlatých a 82 denárov a cudzí - z Lubiny, Hrušového, Nového Mesta a poddaní Noszlopyho spolu 10 zlatých a 10 a štvrt' denára.

Z vlastných erdodyovských poddaných mali kopaničné role a lúky:

Martin Trochán, Juraj Čermák pri Ševcov, Ján Srnánek, vdova po Jánovi Kočišovi, Ján Ševcech, Ján Kováč, Ján Potfaj, Ján Turančin Šefčík, Ján Bartek, Juraj Bartek, Martin Ištók, Ján Blanár, Adam Fáber, Ján Čamek, Juraj Čamek u Ševcov, Ján Okrucký, Ján Gregorec predný, Ján Gregorec zadný, Ján Zavaroš /?/, Ján Čermák spod hory, Marzin Čermák spod hory, Mikuláš Holec, Adam Ragala... Kolár, Mikuláš Koritár, Stanislav Koritár, z opustených rolí a lúk Martin Kostka, Ján Blaho, Martin Tršo, Martin Kostka, Adam Škulec, Martin Turan, Juraj Šulák, Martin Hrehuš, Martin Slávik, Jozef Hrehuš, Ján Krchnák, Juraj Bahník, Martin Bahník, Martin Mazák, Ján Mazák, Eva Greporcová, Janouš /?/ Jozef a **traja kopaniční mlynári: Juraj Krchnák, Jozef Zbiták a Juraj Kulich.** /Všetci spolu platili spomínaných 45 zlatých a 80 denárov/. V tom čase boli teda na kopaničiach 3 mlyny.

Cudzí z Lubiny: Juraj Mackech, Juraj Slávik, Ján Struhárik, Juraj Rojkovic, Juraj Trúsik, Ján Trúsik Majtáz, Juraj Bobačík, Ján Ochmela, Juraj Struhárik kostolník, Martin Struhár, Martin Trúsik Majtáz, Mikuláš Bučko Halík, Ján Hruščák Galko, Martin Bobačík, Kuhajdech chlapi. Opustené kopanice po Lubinancoch držali: vdova po Šupatkovi /?/, Adam Srnánek, Martin Hrabovský Bobál a ďalší Jozef, Martin, Ján, Juraj a znova Ján Hrabovský, Ján Bartek Martin Haruščák, Andrej Filúz, Martin Škulec, Juraj Škulec, Juraj Haruščák.

Cudzí z Hrušového: Valenčík, Ján Znachor, Ján Plašienka /?/

Obyvatelia Horných Bziniac - poddaní iného zemepána: Juraj Dudák, Ján Imrich /?/, Martin Michalek, Záhumenský mlynár, Juraj Chovanec, Adam Chovanec spodný, Juraj Hornáček, Martin Malečka.

Cudzí z Nového Mesta: Apatikár, Majerský, /?/ Selecký, Ján Selecký Laurenc Kemš /?/, Andrej Síkora. /Všetci spolu platili spomínaných 10 zlatých a desať a štvrt' denárov./

*Treba ešte doplniť, že "kopaničiarska pôda patrila k tzv. industriálnej pôde a podaný mal pri jej užívaní značné úľavy pri odvádzaní zemepánskych dávok, platov a daní a obyčajne i väčšiu právomoc ňou disponovať."*¹⁶ Napr. zemepán s ňou mohol disponovať iba vtedy, keď uhradil poddanému náklady a investície, ktoré do nej vložil. Kopaničná pôda sa získavala s veľkou námahou a vyžadovala dlhotrvajúce úsilie na jej kultivovanie. To všetko malo vplyv na formovanie silného vzťahu kopaničiarov k ťažko vyrobenej zemi. To sa neraz prejavilo v urputných sporoch a z nášho súčasného hľadiska v nezmyselných pravotách.

Pre zaujímavosť priblížime pravotu, chotárný spor erdodyovských a noszlopyovských poddaných z hornobzinských kopanic /dnešnej Cetune/ z r. 1795-96.¹⁷ Vďaka nej napokon po 200 rokoch sa potvrdilo, že názov "Cetuna" patril pôvodne mlynu.

Súd sa konal pred Nitrianskou stolicou bolo predvolaných a vypočutých 19 svedkov: Štefan Hrehuš 70-ročný a Juraj Šulák 72-ročný z Horných Bziniac, Ján Savara 55-ročný a Ján Hrabovský

56-ročný z Lubiny, Ján Turan 45-ročný a Michal Turan 50-ročný z Moravského Lieskového, Anton Škrovánek 54-ročný, Jáger lubinský, všetci evanjelického náboženstva a ďalší svedkov z kopaníc, Ján Krchnák 50-ročný, Juraj Krchnák 45-ročný, Juraj Šulák 20-ročný, Martin Bahník 20-ročný, Ján Hrehuš 21-ročný, Martin Mazák 52-ročný, Ján Mazák 26-ročný, Juraj Machajdík 30-ročný, Adam Mazák 30-ročný, Martin Hrehuš 30-ročný, Ján Bahník 31-ročný, Adam Slávik 31-ročný. Súdny tribunál žiadal odpoveď na tri otázky, ktoré boli podstatou sporu: "O čo ide?"

"1. Nech vyzná svedek pod prísahu, že cesta tá proti kopanici Dolno-Bzinskej Chovancovej súcej do mlyna Horno-Bzinského Cetuna rečeného cez lúky Horno-Bzinské vedie, jest tam na tom mieste, tam vždycky bola, kde v čul jest, skrz svedka preukázaná, a bola-li volakedy až do roku bežícího, skr Dolno-Bzinčanov zakázaná, turbuванá, aneb bránená?"

2. Roku bežícího okolo dne 20.8. z čeho rozkazu ju kopaničári Dolno-Bzinský krížom priekopami prekopali a když ty priekopy mlynári Cetunský kaziti prebuvli, jích kvaltovnú rukú a ze zbrojjú od práce takovej odehnali?"

3. Kterí to boli, že jména kopaničári Dolno-Bzinskí, kteří predepsaný kvalt učinili a čo povedali, z čeho rozkazu to urobili?"

V závere sa možno dočítať, že:

"1. Svedkovie jednomyselne vodlujú, že cesta tá proti kopanici Dolno-Bzinskej Chovancovej, která z cesty chotárnej do mlyna Horno-Bzinského, Cetuna rečeného, cez lúky Horno-Bzinské vedie, v chotári Horno-Bzinském jest a na tom mieste, kde vždycky bývala, aj včulek zústáva, čo odtud svedkovi vedia, ponevadž spomínaná cesta z obidvuch strán medzi lúkami Horno-Bzinskýma jest a vždycky cez takovú do výš menuvaného mlyna a do hvór, do Dúbrav totiž, Polonky, Lipového vrchu a do pasienkov slobodne, pokojne a bez prekážky svedkovie chodili, jako i cudzích lidí na trhy a jarmeky na Starú Turú slobodne chodit vždy videli a skusili. Ani nikdy spomínaná cesta zakázaná a bránená až do roku bežícího skrz Dolno-Bzinčanov, nebola.

2. Svedkovie jednomyselne též vyznávají, že roku bežícího dne 20.8. z rozkazu pán Noszlopy Žigmunda, jako z úst Chovancov Dolno-Bzinských kopaničárov počuli, krížom na spomínanej ceste Chovanci priekopy prekopali, které když svedkovia stiahnut beželi, ano i jednu od chotárnej cesty aj stiahli, prichádzajíce k druhej, která ode mlýna vyhádzaná bola, vybehli na svedkov Chovanci s krikom, alarmom velikým, s kolmi zaopatrení. A Chovanec Juro i s flintú a stahuvat priekopu kvaltovným spusobem vyhadzujúce na svedkov s kolmi a vyhrážajíce se, že ani dotud jím neodlahne, dokud volakterého nezabijú, nedospustili a vykrikuvali, že oni od pána taký rozkaz mají, aby všetkým spusobem priekopy zatiahuvat nedali a jest-li voz tam zajat by nemohli, aby ho rozrúbali. Videli aj svedkovie, že Juro Chovanec flintu, s kteréj ozbrojený vybenul, k lícu prikladal a natiahol, říkájíce, nech len sa kdo opováži do tej priekopy zaťat, hnedho zabijem a tak svedkovia ve nebezpečenství života svého od práce takovej odstúpit prinútení boli.

3. Pri spomínaném kvaltovném účínku totižto, kteří na svedkov kvaltovne vybehli a uderili, boli nasledující: Juro Chovanec aneb Hlubík ze troma synmi - s Janom, Jurom a Martinom, Hornáček Juro ze synom Janom, Machajdík Jano ze synom Martinom, Chovanec Jurový starého synové - Martin a Adam, Chovanec Adam ze ženú Ančú, aj synom Janom, Chovanec Jano z Brežiny, Chovanec Jana starého syn Zrdzavský Jano, títo všetci vykrikuvali, že z rozkazu pán Noszlopy Žigmunda spomínané priekopy i s mordárstvom bránit mosá, nebo že až priekopy zatiahnut a cestu slobodnú urobiť dopustia, v kopaniciach jích trpet nebude a ven z takových jích vyžene".

Poddaní konali z rozkazu svojho zemského pána, pretože na kopaniciach boli doma a nechceli byť z nich vyhnaní.

Obsažná súdna zápisnica podáva informáciu nielen o spore ale hlavne o kopaniciach - mlyne, nazývanom Cetuna, o kopanici Chovancovej /domy i v súčasnosti nazývané U Chovancov/, Brezine, Hlubíkovej, kde tiež bývali Chovancovi, vtedy poddaní dolnobzinského pána Žigmunda Noszlopyho.

Spomínaný mlyn bol pravdepodobne "**Roubalech mlyn**" /v súčasnosti chalupa Jána Malinku z Bratislavy/, ktorého vek odhadoval jeho posledný mlynár František Roubal /asi pred 60.rokmi/ na 300 rokov. Bol asi najstarším mlynom na kopaniciach, o čom by svedčila samotná budova. Základné murivo je asi 1 hrubé a ešte pod strechou má hrúbku 70 cm. K mlynu sa sa viažu mnohé zaujímavé príbehy z čias Rakúsko-Uhorskej monarchie, ako ih zaznamenal podľa rozprávania pamätníkov mlynár **František Roubal 18** pred vyše 60.rokmi. Podávajú určitú charakteristiku doby a života ľudí tých čias.

V povedomí kopanických ľudí dlho žil jeden z dávnych majiteľov mlyna - **Martin Hrevúš, nazývaný "šafár"**. Okrem mlyna vlastnil asi 50 ha poľnohospodárskej zeme a bol najbohatším kopaničiarom, kým mu asi polovicu majetkov nepohltili súdy. Hovorilo sa o ňom, že to bol človek grobianskej a sebeckej povahy, ktorý mal rád dobrodružstvo a vyhľadával styky s pochybnými elementami. Manželku si zobral od Haruštiakov z lubinských kopanic a aby sa majetky nemuseli deliť, išlo sa "na frajmak" - jeho sestra sa vydala za brata jeho ženy k Haruštiakovom. Cítila sa však ukrivdená, keď nedostala výplatu z mlyna. Nevedela sa s bratom dohodnúť a polovicu majetkov zhltili súdy.

Mlynár šafár bol i tak dosť bohatý ale aj lakomý. Spomínalo sa, ako ho prišla navštíviť rodina zo vzdialených kopanic. Pohostili

sa popili a zabávali do neskorého večera, zostali nocovať v mlyne. Nastlali im v miestnosti slamy na zem a mlynár prisľúbil rozkúriť piecku lebo bola veľká zima. Keď nocľazníci trochu vytriezveli z vypitého alkoholu, triasla ich zima. V piecke horelo, ale dvere mali otvorené, keď sa chceli zohriať a priložiť do piecky, zistili, že v piecke horel iba olejový kahanček a dokonca nebola ani napojená na komín. Hostia vraj ani nečakali na ráno, kým kohút nezaspieva, aj bez poďakovania a rozlúčky, odišli. Viac do mlyna na návštevu neprišli.

Mlynár šafár bol známy tým, že si rád privlastnil z cudzieho majetku a neobišiel ani vlastnú dcéru. Najstaršia dcéra Eva bola vydatá u Gulánov. Jej manžel bol často vo svete za podomovým obchodom a ona bývala s deťmi často sama doma. V jednu noc ju zobudilo búchanie, keď opatrne vyzrela na dvor, čo sa deje, videla, že niekoľko chlapov prerubovalo múr do ich maštale. Chceli kradnúť statok. Vybehla po rebríku na poval a krikom privolala susedov. Mal v tom prsty jej otec.

V mlyne bola hojnosť všetkého - majetku i detí, ale nemali syna,

iba 8 dievok. To bolo dosť aj na bohatý grunt a asi preto ani veľmi nerozmýšľali nad ich menami. Dve dcéry - najstaršia a najmladšia - sa volali Evy, boli aj dve Anny, výždy s prídavkom "mladšia, staršia", ďalej Kača, Juda, Beta a ôsmej meno si už nikto nepamätal.

Mlynár "šafár" neskončil dobre. Chodil v noci možno už zo zvyku po cudzích pozemkoch. V čase žatvy odnášal snopy obilia z lieskovského chotára na svoje pozemky. Majitelia sa ho báli a preto upozornili hájnika, ktorý si na "šafára" počkal a postrelil ho. Zranený "šafár" sa dovliekol domov a zostal ležať pri potoku, kde pil vodu. Ráno ho našli mŕtveho. Zostali po ňom príbehy, ktoré si generácie rozprávali a pomenovanie cesty v cetunskom chotári neďaleko mlyna - Šafárech cesta".

O Horných Bzinciach a ich kopaniciach obsažne vypovedá stará **kreslená uhorská mapa z r.1789 19**, ktorá slúžila pri spomínanom chotárnem spore medzi Hornými Bzincami a Lubinou.

Okrem toho, že názorne ukazuje ako sa aj v minulosti vychyľovali spravodlivosti misky váh výrazne v neprospech jednej a v prospech druhej strany napriek všetkým svedectvám, poučná je v mnohých ohľadoch.

Podáva prehľadný obraz chotára obce Horné Bzince a hornobzinských kopaníc, deleného potokom v strede údolia z obce až po Hlubíkovú od dolnobzinského chotára. Pričom Hlubíková a Višňový vrch /dnes Vysoký vrch/ po ľavej strane Jelenieho potoka /v smere jeho toku/ patrili do hornobzinských kopaníc, kým ďalej od Hlubíkovej až po Bzince bolo všetko v dolnobzinskom chotári. Ukazuje situáciu z konca 18. storočia - spreď viac ako 200 rokov.

Dedina Horné Bzince z väčšej časti v údolí pod Plešivkom mala usadlosti aj na jeho svahoch. Zakreslené sú vyklčované role, hory, zalesnené kopce: Maleník, za jeho chrbtom Hrabové, alias Stanovisko, kde bola už vtedy skupina domov s vyklčovými roľami, ďalej Drienovec, Tršová jama a pod ňou opäť skupinka domov /asi U Gulánov/, Ostrý vrch a pod ním domy/asi Hrevúšová/, za ním z druhej strany Studienka pod Kamienkú v bzinskom chotári iba studňa bez domov, ďalej Lipový vrch /dnes Lipovec/, medzi Ostrým vrchom a Lipovcom neboli ešte vtedy žiadne chalupy iba v doline nad potokom osamelý mlyn Cetuna, za Lipovým vrchom z druhej strany Krásny dub, za Lipovým vrchom role a nad nimi Nemecká Chrašť so skupinkou domov neďaleko od seba /asi U Zuzákov a Na Rovenci/, nad tým Malá Javorina a nad ňou Javorina roglom, vedľa Vlkov kút /dnes Hnilý kút, Žernov, alias Tešský vrch /dnes Jelenec, nazývaný aj Sagara/, napokon zo strany Lieskového už spomínaný Višňový vrch a Hlubíková. To všetko patrilo do chotára Horných Bziniec.

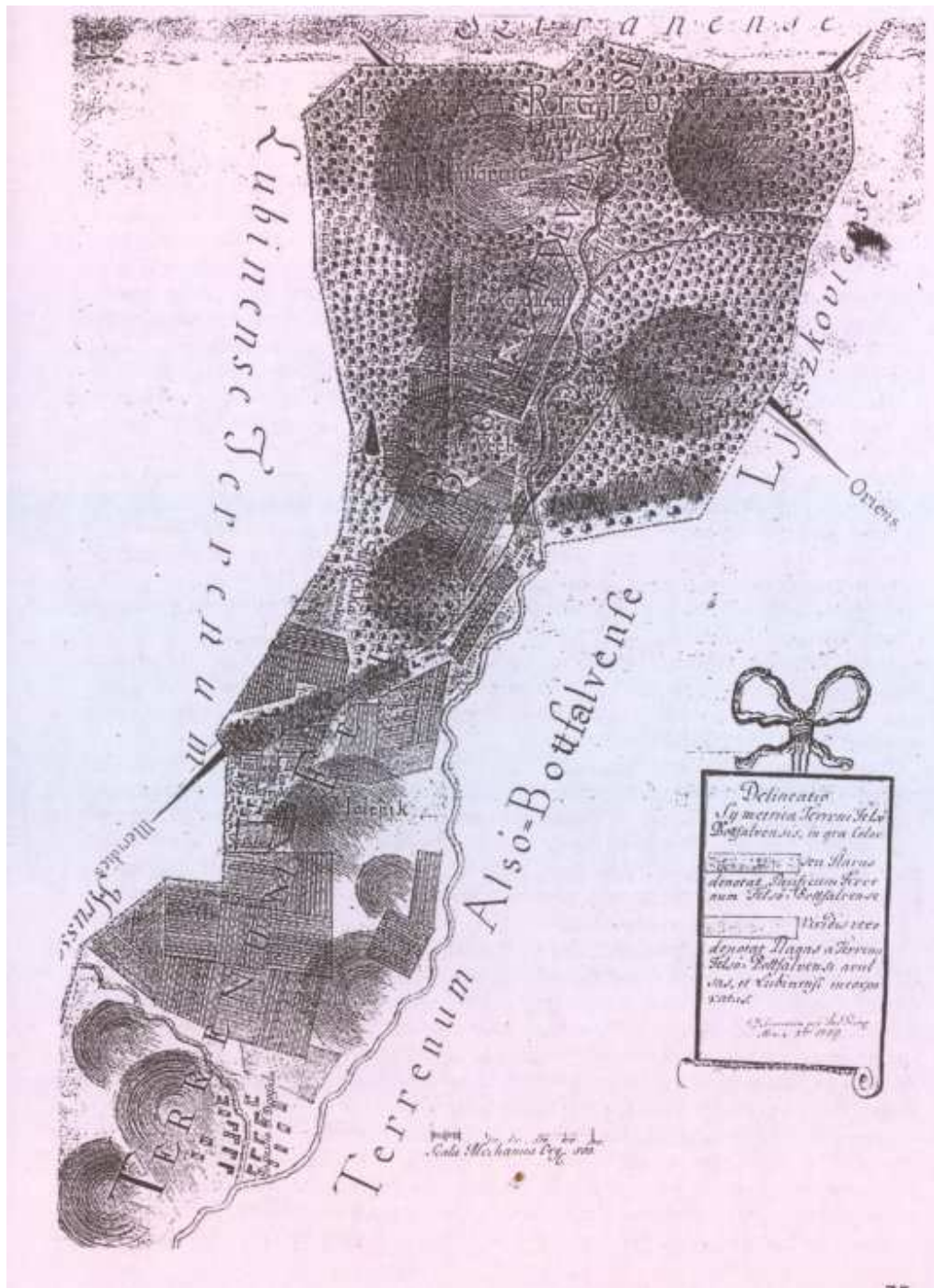
Je zaujímavé, že mnohé chotárne názvy zostali nezmenené po stáročia, iné dostali pomenovanie spontánne podľa výstižnej charakteristiky. Napríklad **Pavel Gašparík** /narodený 1915/ spomínal smutný príbeh po ktorom zostalo **meno vrchu Sagara** /v mapách Jelenec/, podľa rozprávania jeho matky /nar. 1888/ - pamätníčky udalosti. Na svadbách sa obyčajne zišla celá rodina. Sagarovci z Lubiny prišli s malým chlapcom na svadbu k príbuzným Zemanovom, ktorí bývali u Klačkov na kopianiciach. Neskoro v noci odišli spať do Lubiny, ale chlapca nezobúdzať a nechali ho spať. V noci sa prebudil, keď nevidel rodičov, vybehol ich hľadať. V tme a metelici v lesoch zablúdil a išiel opačným smerom. Stratil sa a nikde ho nebolo. Až na jar ho našli drevorubači na vzdialenom vrchu dávno mŕtveho medzi rasochemi stromu, kam ho vyniesla metelica. Chlapček sa volal Sagara a po ňom miestni obyvatelia nazvali vrch Sagara.

Mnoho zaujímavých - smutných i veselých - príbehov by vedeli rozprávať kopianické vŕšky a doliny, aj o široko-ďaleko známom gajdošovi Filúzovi, ktorého, ospievala Ľudmila Podjavorinská. Býval obyvateľom kopianíc a miesto, kde stála jeho chalúpka sa dodnes nazýva "**Filúzovec**" /pod Lipovcom vyššie od chalúp U Slávikov/.

V ďalších rokoch 18. a v 19. storočí sa kopianice ďalej rozrastali, narastal počet obyvateľov, domov. Ďalšia pôda sa získavala aj odvodňovaním močaristých plôch, o čom tiež svedčia názvy chotárných častí Močáre, Lopušná, Trasillo. Pribudli aj niektoré nové kopianice s novými osadníkmi.

Maďarské štatistiky z konca 19. a začiatku 20. storočia precízne zachytávali všetky obce, osady i samoty, ktoré k nim patrili. **V r. 1892 pri obci Dolné Bzince** 20 /Alsó Botfalu/ boli uvedené **kopianice: Vrjavka, Sichrov, Zámečníci, Brezinských, Chovancéch a Hlubíková** - spolu s obcou mali 88 domov, 558 obyvateľov a 1208 katastrálnych jutár rozlohu, **pri obci Horné Bzince** 21 /Felső Botfalu/ boli tieto **kopianice: Vrjavka** /išlo o časť Vrjavky z druhej strany potoka/, **Guláné, Mazáci, Hrevúšová, Slávici, Cetuna** - spolu 204 domov, 1103 obyvateľov a rozlohu 2197 katastrálnych jutár.

Údaje zo štatistiky z r.1907 sú ešte podrobnejšie a dôslednejšie spracované. Obec Dolné Bzince 22 mala spolu s kopanicami - Brezinských, Chovancech, Hlubíková, Sichrov, Vrzavka a Zámečníci - spolu 100 domov, 662 obyvateľov, rozlohu 1208 katastrálnych jutár, Horné Bzince 23 s kopanicami - Cetuna, Guláné, Hrevúšová, Mazáci, Slávici, Vrzávka - spolu 196 domov, 1174 obyvateľov, rozlohu 2198 katastrálnych jutár. **V roku 1907 mali bzinské kopanice takýto počet obyvateľov: Cetuna 54 obyvateľov, Hrevúšová 73 obyvateľov, Guláné 43 obyvateľov, Mazáci 78 obyvateľov, Slávici 75 obyvateľov, Brezinských 23 obyvateľov, Chovancéch 36 obyvateľov, Hlubíková 5 obyvateľov, Vrzavka 54 obyvateľov patriacich k Horným Bzinciam a Vrzávka patriaca k Dolným Bzinciam 77 obyvateľov, vo Vrzavke teda v tom časebývalo 131 obyvateľov, Zámečníci mali 9 obyvateľov, Sichrov 10 obyvateľov.**

V súčasnosti žije na bzinských kopaniciach spolu 620 obyvateľov. V priebehu rokov pribudli ďalšie kopanice - Bojtárech, Močáry, Bahníkech, Filúzech, Pagáčech, Odbočka...

Hrušové malo tiež svoje kopanice. Ich začiatky nie sú známe, pretože v 17. storočí, kedy kopanice v kraji vznikali, boli stále v zálohe u cudzích zemepánov - od r.1599 u šľachtickej rodiny Megyeri a od r.1628 bola vlastníctvom rodiny Goltsch z Rakúska.

Podobne ako v Bzinciach v Hrušovom bolo tiež málo usadlostnej /urbárskej/ pôdy, a preto sa klčovali lesné porasty a robili sa kopanice. **Hrušové malo kopanice vo vlastnom chotári, v bzinskom, vo vad'ovskom a pravdepodobne i v lubinskom.** Podľa súpisu Nitrianskej stolice v r.1753 bolo v hrušovskom chotári až 39 bratislavských meríc kopaničných rolí a na 11 vozov sena kopaničných lúk. Vtedy mali však usadlostnej /urbárskej/ pôdy iba 18 bratislavských meríc a iba na 2 vozy lúk. To znamená, že kopanice významne pomáhali v Hrušovom zlepšiť situáciu s nedostatkom pôdy. V urbárskej tabuli, z r.1769 sa uvádza až 18 držiteľov kopaničiarskej pôdy, Pavel Lisý, Juraj Beran, Adam Krajčovic, Juraj Mihalovic, Juraj Valenčík, Ján Mráz, Mikuláš Kučera, Ján Kolník s Bobačekom, Juraj Filko, Martin Ostrovský, Ján Znachor, Adam Švondrk, Juraj Tomašovic Bumbál, Juraj Tomášech, Adam Kučera a 2 mlynári - Jozef Ostrovský a Jozef Plašenka.

Maďarské štatistiky z r.1892 25 hovoria o klčoviskách v Hrušovom. Obec mala vtedy 60 domov, 368 obyvateľov, rozlohu 1170 katastrálnych jutár. V r. 1907 26 sú pri obci Hrušové uvedené dve kopanice - Jankech a Plašenka. Vtedy mala obec i s kopanicami 77 domov, 414 obyvateľov a rozlohu 1169 katastrálnych jutár. Na Jankech kopanici bývalo 39 obyvateľov a na Plašienkech kopanici 10 obyvateľov.

Hrušové malo oddávna príslušnosť k obci Lubina, iba od r. 1960 sa pričlenila k Bzinciam pod Javorinou.

Hrubá Strana so všetkými roztrúsenými kopanicami - Palové, Starý háj, U Černých, U Švehlov, U Nešťákov, Na Katerinke, Žabie, Ploščiny, Barinovec, U Bakov, Pod Višňovým, Rybníky i ďalšie - patrili oddávna k obci Moravské Lieskové a s ním do panstva Beckov v Trenčianskej stolici.

Správy o lieskovských kopaničiach pochádzajú zo 17.storočia. Vtedy však už mali taký veľký rozsah, že museli vznikať dlhé roky predtým. Obec z väčšej časti /asi dve tretiny/ patrila Nádašdyovcom a Esterházyovcom, majetky v nej mali i Revayovci a ďalší v priebehu rokov. Poddanské poplatky za kopaničiarske role a lúky boli na panstvách Čachtice a Beckov rovnaké - platilo sa najskôr šafránom a neskôr peniazmi, nazývanými šafránové peniaze. V r.1650 platili poddaní patriaci do obce Lieskové iba Nádašdyovcom a Esterházyovcom od kopanic 68 zlatých a 50 denárov /groší/ ako šafránové peniaze.²⁷ Kopanice sa veľmi rozširovali, že dokonca panstva sa snažilo obmedziť ďalšie klčovanie pôdy. Kopanice si vyrábali tajne hlavne hoštáci /želiari/, ktorí od nich neodvádzali poplatky. V r.1689 a 1692 28 beckovské panstvo zásadne zakázalo robiť ďalšie kopanice a zároveň spísať všetky kopaničné zeme a povyberať od nich poplatky - od každej novomestskej merice rolí 6 denárov a od každej lúky na 1 voz sena 3 denáre. Peniaze sa mali rozdeliť medzi jednotlivých majiteľov panstva. Zemepáni chceli mať zo všetkých kopanic obligácie a aj obce žiadali príspevky.²⁹

Komplexné informácie podáva súpis z r.1755, ktorí uskutočnili veľmi starostlivo provizori Čachtického a Beckovského panstva. Škoda, že často sa nedá určiť, v ktorej časti lieskovských kopanic sa nachádzali. Súčasníkom môže poskytnúť veľmi zaujímavý obraz na situáciu lieskovských poddaných, ich priezviská, niekde i s obsažnými poznámkami. Mnohí môžu nájsť svojich predkov, veď i potomci kedysi významnej zemepánskej šľachtickej rodiny Révayovcov žijú medzi lieskovskými a bzinskými obyvateľmi.

SÚPIS KOPANIČIAROV V MORAVSKOM LIESKOVOM V R.1755 30

"Bušo byva v dedine a ma salaš za Hupkovym.

Relicta Štefanikovana nema domu v dedine, ale ma salaš podla tohože Buša,dala sa do poddanstvi pani Esterhazy Joanne.

Štefan Bušo, poddany pani Esterhazy Joannin, ma časťku domu v dedine a svoj salaš,chodí na poriadku tejže panej.

Gašparoviech Myjavcova, poddana dedinska, ma svoj dom na kopanici, na Oblokoviech tak rečenej Podhradckych zat z Lubiny, tež dedinsky poddany, ma svu chalupku a k nej kuštek zemi.

Podhradckych Slaviček, poddany irečity pana Revay Laslava, v dedine nema dom, ale byva na kopanici, nad Oblokovymi tak rečenej.Černych Jano a Martin maju salaš,v kterem maju hofiera, sami pak v dedine byvaju, pani Joanny Esterhazy poddani. Adam a Jano Ančič maju salaš, v kterem byva hofier, sami pak byvaju dedine, poddani pana Revay Janoša Babtisty.

Mlynarejch salaš maju, v salaši hofiera, ale sami v dedine byvaju. Myjavec, Bukovčik tak rečeny, byva na kopaniciach, ktery se dal do poddanstvi nebohej pani Revay Janošce a po smrti jej dostal se na diele panu Revay Babtistovi, on pak ho založil panu Zirčič Ištvanovi. Joannes Magal stary, ktery v dedine ma hofiera pod pani Ghylanku, sam pak byva na kopaniciach. Joannes Magal mlady, ktery v dedine v tomže hoferovi ma tretinu, sam pak byva na kopanici, poddany tež pani Ghylančin. Stacho prišel z Moravy, byva na kopanicach a dal sa do poddanstva panu Revay Laslavovi. Mikulo Podhradcky v dedine žadneho gruntu nema, než byva na kopanicach a jest poddany panu Revay Laslavovi. Klčka vdova, dva roky jako sa postavila na kopanicach, dala sa do poddanstva panu Zirčič Gašparovi. Jano Neštiak, prišly, ma svoj dom pri horach anebo na Ploštinach, tak rečenych kopanicach, dal sa za poddaného panu Revay Laslavovi.

Jano Barin, tež prišly, rovny spusobem poddany tohože pana Revay Laslava, ma svuj dom tamže na Ploštinach. Jano Koštial, z Turej prišly, byva na kopaniciach, tohože pana Revay Laslava poddany. Dedzik Adam s bratanci ma dom v dedine, v kterem hofierov drži, sam pak na kopaniciach bydli, poddany pana Gheczy Imra. Jano Švehla ma dom v dedine, v kterem hofiera drži, sam pak na kopaniciach byva, poddany pana Banoczih. Jano Pinsky, mlynar, byva ve mlyne a na salaši ma sveho hofiera, poddany Revay Laslavov. Jano Blanar spolu ze svim společníkem, Jano Režo tak rečenym, ma salaš a na nem hofiera, sam pak i společník v dedine byvaju, poddani Gheczy Imricha. Jano Hargaš společníkem svim, tiež Jano Hargaš menovanym, byva v dedine a na salaši hofiera drži, poddany vdovin Pongraczkin v Beckove.

Miklankejch Gajdoš nema domu v dedine, než na kopanicach byva, poddany pana Revay Laslava irečity.

Jano Praslička ma grunt v dedine v nemž byva, na salaši pak drži hofiera, poddany pani Klary Berenyi. Jano Hanic ma dom v dedine kdežto sam byva a na salaši sucem dome drži hofiera, poddany pana Revay Gašpara irečity.

Jano Dinga, poddany dedinsky, byva na kopaniciach. Magiera, tiež dedinsky poddany, byva na kopanicach. Nad tymže Magierom vdova Myjavcova, poddana dedinska. Marcin tež se dal pod dedinu, byva na kopanici, Pod novou horou rečenej. Jano Kozak ma salaš, nakterem jest hofier jeho, sam pak v dedine byva, poddany Berenyi Klarin, kišasonin.

Jano Drobny ma salaš a hofiera na nom, sam pak v dedine byva, poddany Maithenyi Gyorgya. Jano Helik ma na salaši hofiera a sam v dedine byva, poddany vdovin Pongraczkin, beckovskej. Zlaty ze Srneho byva na salaši, na kopanici v Branem tak rečenej, sucem, subtitus nescitur cuius. Adam Revay byva na svj kopanici, poddany Banoczi Ištvana.

Margetinček Adam ze Srneho ma salaš v Branem, na kopanici tak rečenej, poddany Zirčič Gašpara irečity, sam v Srnem byva, ale na menovanem salaši hofera drži. Baček Jano, predny a zadny, sami byvaju v dedine, ale na salaši držia hofiera, poddani Zirčič Gašpara. Jano Vida byva v dome na sucim grunte a na salaši hofiera drži, pana Mikovinyi Pala poddany. Vdova Zelko Martina ma salaš bez hofera a v dedine svuj do kdežto byva, pani Vinarskej poddana. Ďuro Krajiček byva v dedine v svem dome, ma salaš bez hofera, poddany panej Julianin Neredy. Jano a Adam Pastorkoviech byvajú v dedine a hofera držia na saslaši, poddani pani Ghylankini. Ďuro Hlavatiech byva v dedine a ma salaš bez hofera, poddany pana Revay Laslava. Jano a Ďuro Gajdoškin maju grunt v dedine, byvajú na nom a na salaši nemajú hofiera. Jano Dunat, prišly z Podhradia, byva na kopacach, dal sa do poddanstva panej Esterhazy Joanne. Jano Stransky byva na salaši, nema pana. Jano Svacho nema gruntu v dedine, ale byva na kopanici, pana Pongracz Antalov poddany. Ďuro Zamečník byvana kopanici, tohože Pongracz Antala poddany. Ďuro Klučar byva v dedine, ale ma salaš bez hofiera, poddany pana Revay Janoša Babtisty. Jano Pinko, prišly z myjavských kopanic, byva na salaši, domu v dedine nema, ani pana. Jano Čičmanec ma grunt v dedine, hofiera v nom a sam byva na kopanici, poddany pani Ghylančin. Martin Čičmanec s bratom maju grunt v dedine, hofiera držia v nom, sami pak byvajú na kopanici, tež poddani Ghylančini.

Jozef Moravčík byva v Mezikašici, prišly, nema pana. Baran, Moravčík, tež byva v Mezikašici a tam šenkuje a tež nema pana."

Je zaujímavé, ako sa utváral odlišný spôsob života susedných obcí a ich kopaníc v Bzinciach a Moravskom Lieskovom po stáročia. Kým Bzinčania kompenzovali neúrodnosť pôdy vo vrškovitovom teréne podomovým obchodom, "havzírkami" po svete, Lieskovani zostali tvrdo pracovať na vlastných poličkach a chodili pracovať i v novších dobách na majere a veľkostatky na Moravu i do Čiech. Možno sa pod to podpísali odlišné pomery poddaných v Čachtickom a Beckovskom panstve i zemepáni Bziniec dávnej minulosti.

Z NOVŠEJ HISTÓRIE KOPANÍC

K histórii kopaníc neodmysliteľne patrí všetko, čo spoluvytváralo podmienky kultúrno-spoločenského života a celý kolorit kopaníc - škola, spolky a organizácie, všetky aktivity obyvateľov.

Spomenieme aspoň niektoré **najvýznamnejšie medzníky z dávnej i nedávnej minulosti**, ktoré dali svoju pečať bzinským kopaniciam - Cetune i k nej patriacim osadám.

Škola od čias svojho vzniku najvýraznejšie vstúpila do života na kopaniciach, a to nielen významom na utváraní a zvyšovaní vzdelanostnej ale aj kultúrnej úrovne života na kopaniciach.

V r. 1868 bola v Uhorsku zavedená školopovinnosť, ktorá sa vzťahovala na všetky deti bez rozdielu. Bolo treba zabezpečiť základnú prípravu detí aj na kopaniciach. Zákon však poskytoval mnohé úľavy pre vidiecke deti, ktoré sa hojne využívali.

I keď obyvateľstvo prevažne evanjelického vzdelania potrebovalo aj pre časť na bohoslužbách základnú gramotu, aby sa mohlo podieľať na spievaní nábožných piesní, modlitieb, predsa len obživa bola prvoradejšia. Deti na dedinách a tým viac na kopaniciach, kde sa chlieb ťažšie dorábalo, boli od malička zapájené do života rodiny a podieľali sa na jej prácach. Najskôr pásli husi, kozy, dobytok, neskôr pracovali i na poliach, chudobnejšie deti chodili v neskorších obdobiach po službách k majetnejším gazdom bzinských kopanic, podobne ako deti zo Bzinc sa veľmi skoro zapájali do všetkých prác - do práce na poli i do podomového obchodu, najprv iba s rodičmi, neskôr samostatne prilepšovali pre rodinný rozpočet na "hauzírkach" po svete. Preto starší pamätníci spomínali, koľko "zím" chodili do školy. Do školy sa chodilo hlavne v zime, po skončení sezónnych poľnohospodárskych prác.

Podľa dostupných prameňov i spomienok starších obyvateľov, záznamov v kronikách kopanic a školy 31,32, ktoré písali rozhladení ľudia, ako Štefan Zemanovič 33 a učiteľia zo školy,vieme, že najstaršia škola na Hrevúšovej bola postavená niekedy v polovici 19.storočia. Až do zákona z r.1944 o poštátnení školstva jej zriaďovateľom bola bzinská evanjelická cirkev, pričom do nej chodili bez rozdielu všetky deti i z katolíckych rodín. Zo záznamov evanjelického farára v Bzincach Karola Borsuka a seniora Jána Lešku sa dozvedáme, že v r.1881 sa konala väčšia oprava kopanickej školy, na ktorú cirkev venovala asi 100 zlatých. Vtedy školu navštevovalo 50 kopanicových detí.

Začiatky školstva na kopaniciach vychádzali z možností doby, kedy nebolo kvalifikovaných učiteľov a učili rozhladnejší gazdovia základom gramoty. Opäť iba zo spomienok pamätníkov sa zachovali mená dávnych učiteľov, Zemákech ujco, Gerža. V tých časoch všetky deti sedeli v jednej triede a učiteľ ich učil spolu, tak sa na Slovensku vyvinuli jednotriedky, či malotriedne školy na kopaniciach, menších osadách. Do školy okrem tabuľky a grífla si nosili aj polienka dreva na kúrenie. Zaujímavosťou je, že učiteľ Zemákech ujco mal v triede aj strúhaciu lavicu a popri vysvetľovaní vyrábalo svoje varechy a iné drevené náradia. Deti si vážili svojho učiteľa a všetky sa naučili čítať, písať, počítať pre potreby svojho života.

Situácia sa zmenila po I.svetovej vojne a utvorení I.ČSR. Postupne sa dvíhala úroveň školstva i v zastrčených osadách, aj na bzinských kopaniciach v škole na Hrevúšovej. Prichádzali vzdelaní učiteľia, ktorí so svojimi žiakmi pracovali i po vyučovaní. Obľúbené boli najmä kultúrne

besiedky, ktoré so žiakmi nacvičovali a predvádzali rodičom a ostatným. Do r.1932 nie sú záznamy o práci školy. Z ďalších rokov sú zachované školské kroniky, ktoré písali učitelia, správcovia, či riaditelia školy a podávajú pohľad na školu i život na kopaniciach, s ktorým bola škola vždy úzko spätá.

Na malotriednej škole na bzinských kopaniciach - na Hrevúšovej, neskôr v Cetune pôsobili títo učitelia: v r. 1932-33 Eva Kedrová a Ondrej Peter. Eva Kedrová, neskôr Martáková z Lubiny i v ďalších rokoch bola zastupujúcou učiteľkou, kým sa nestala učiteľkou v dvojtriednej škole, v r.1933-34 bol učiteľom Ján Štrba, od r.1934 až do r.1944 Ján Marták, rodák z Moravského Lieskového, ktorý zahynul v koncentračnom tábore v Sachsenhausene v Nemecku.

Od šk.r.1941/42 bola zmenená jednotriedna škola na Hrevúšovej na dvojtriednu - ako obecná a ev.a.v. ľudová škola v Horných Bzinciach, ktorej učiteľmi boli manželia Ján a Eva Martáková, v r.1944-45 Eva Martáková, 1945-46 Eva Martáková a Ľudmila Thebéryová zo Bziniec, 1946-47 Eva Martáková a Zuzana Uhrová z Lubiny, 1947-48 Eva Martáková a Barbora Ištóková.

Potom sa pani učiteľka Martáková odsťahovala do Višňového, prišli nové učiteľky - v r.1948-50 Lýdia Uhlíková a Emília Horváthová, 1950-51 Emília Horváthová a Emília Lukáčová z lubinských kopaníc, a pribudli žiaci z Vrzavky, od polroka miesto Emílie Lukáčovej nastúpila Emília Potfajová z Cetune, ktorá pôsobila na kopanickej škole až do jej zániku v r.1983, v r.1951-54 Emília Horváthová a Emília Potfajová, od r.1956-57 Ivan Komlóši a Emília Potfajová až do r.1973, v r.1973-74 v jednotriednej škole Emília Potfajová až do r.1983, kedy bola škola pre malý počet žiakov zrušená.

Deti začali chodiť do plne organizovanej základnej školy v Bzinciach pod Javorinou, avšak aj predtým druhý stupeň základnej školy navštevovali v Lubine a v Novom Meste nad Váhom.

Škola, jej učitelia sa významne podpísali pod celý kultúrny život na bzinských kopaniciach. Starali sa o kultúru v obci, pomáhali organizovať jej spoločenský život. Obyvatelia dodnes s vďakou spomínajú na kultúrne pôsobenie učiteľa **Jána Martáka** a jeho manželky Evy Martákovovej, ktorí doslova rozhýbali kultúrny život kopaníc. Pripravovali so žiakmi besiedky i **divadelné predstavenia** - v r. 1941 **Sirota Marienka, Stromy žalujú** a ďalšie a hlavne pracovali s mládežou, organizovali spolkový život, nacvičovali divadlá - najobľúbenejšie boli hry od Ferka

Urbánka ako **Hrob lásky**, ktorý nacvičili v r.1943, tiež **Pani richtárka** v tom istom roku aj operetu **Keď rozkvitne prvý máj** - všetko s mimoriadnym ohlasom u publika v preplnenej sále u Gašparíkov. Obyvatelia bzinských kopianíc veľmi bolestne pociťovali stratu svojho obľúbeného učiteľa Jána Martáka. Na jeho pamiatku nazvali novú školu jeho menom /v r.1964/.

I ďalší učitelia sa snažili šíriť kultúru medzi žiakmi i v obci.

Učiteľka Emília Horváthová uviedla so žiakmi v r.1950 dramatizáciu **Čin-Čin** od L.Podjavorinskej a v r.1951 rozprávku od H.Ch.Andersena **Snehová kráľovná**, v ktorých účinkoval veľký počet žiakov. Podobne aj v ďalších rokoch učiteľky a vychovávateľky z Cetuny aktivizovali deti a pripravovali s nimi kultúrne programy pri rôznych slávnostných príležitostiach a formovali v nich vzťah k umeniu. V r.1963 sa deti z Cetuny predstavili divadelnou hrou **Figliari spod Poľany** od L.Zeljenku, ktoré režírovala E.Sláviková. V ďalších rokoch úspešné programy s deťmi už v novom kultúrnom dome pripravovali učiteľky a vychovávateľky z kopianíc - Oľga Selecká, Emília Pražienková, Zuzka Adamovičová, Monika Rojková. Deti radi chodili vo voľnom čase **do divadelného, folklórneho a džesgymnastického krúžku ai.**

Na úspešnú ochotnícku činnosť učiteľa Jána Martáka neskôr nadviazal Pavol Mazák, miestny obyvateľ a talentovaný režisér, ktorý sa zaslúžil o druhú veľkú éru kopianického ochotníckeho divadla a vôbec rozvoj kultúry v Cetune. Pamätníci po rokoch radi spomínajú na úspešné predstavenia obľúbených hier F.Urbánka Mrštúkovcov, J.Hollého, J.G.Tajovského, B.Nemcovej a iných autorov, ako boli **Kliatba, Strídža spod hája, Mariša, Kubo, Statky-zmätky, Ženský zákon, Trasovisko, Divá Bára** a ďalšie. Treba pripomenúť mimoriadne úspešnú generáciu ochotníckych hercov-Pavla Machajdíka, Zuzku Mazákovú, Annu a Jána Machajdíkovcov, Emíliu a Milana Rojkovcov, Annu Gulánovú, Emíliu a Vladimíra Potfajovcov, Vlastu Sláviková, Oľgu Pražienkovú, Annu Plašienkovú, Jána Chovanca a mnohých ďalších.

Posledným úspešným pokusom o nadviazanie na bohaté tradície ochotníckeho divadla s dospelými bola hra **Jej pastorkyňa** od G.Preissovej, ktorú v r.1959 nacvičila Ľudmila Komlôšiová.

Divadlo bolo vždy veľkou kultúrnou udalosťou pre celú osadu. O úspechoch a bohatých zážitkoch by vedela veľa rozprávať bývalá sála u Gašparíkov /terajšie pohostinstvo v Cetune/. Pritom sa uskutočňovali aj pohostinné vystúpenia v okolitých obciach. V ďalších rokoch - i keď podmienky pre kultúrnu činnosť v dome kultúry sú nepochybne lepšie - zrejme televízia zabrzdila aktívnu kultúrnu činnosť v Cetune i v mnohých iných obciach.

Kopaničiari mali vždy aktívny postoj k životu, svetu, tak ich sformovali tvrdé podmienky života. Aktívne sa prejavili aj v osudových časoch v Slovenskom národnom povstaní i po skončení vojny. V retrospektíve pohľadu na život bzinských kopaníc výrazne vystupuje aktivita obyvateľov. Hovorí sa, že takmer všetko, čo sa na kopaniciach vybudovalo, malo základy v spoločnej práci.

V spomienkach **zaznamenal Štefan Zemanovič** dôležité udalosti života kopaníc. Aspoň v stručnosti budeme konštatovať, že občania si v r.1922 vybudovali **zvonicu** /v r.1984 bola opravená/, ktorá stále nesie nápis z biblického citátu "Meno Hospodinovo je pevnou vežou", v r.1943-44 sa začala budovať **hradská** zo Bziniec do Cetune, v ktorej sa pokračovalo po vojne v r.1945-47, v r.1948 bol odhalený pamätník - **pomník obetiam fašizmu** v II. svetovej vojne a SNP, rok predtým v r.1947 bola odovzdaná cetunskému požiarnemu zboru **hasičská zbrojnica** - strážnica, v r.1950 bol zavedený **telefón**, v r.1951 bola otvorená **trať autobusovej dopravy Nové Mesto - Cetuna**. Pri jej otvorení 24.marca deti nadšene spievali "Vitaj nám autobus".

V r.1955-56 sa uskutočnila **elektrifikácia** kopaníc, v r.1964 bola otvorená **nová ZDŠ** s pamätnou tabuľou bývalému učiteľovi Jánovi Martákovi, v r.1977 bol otvorený **dom kultúry** asi po desiatich rokoch úporného budovania v akcii "Z", neskôr sa otvorila aj **autobusová linka Cetuna - Stará Turá**, ktorá slúži hlavne pracujúcim Chirany. V r.1962 bol zriadený **poľnohospodársky útulok** pre deti počas sezónnych prác, v 70-tych rokoch bol rozšírený na **materskú školu**, ktorá je v súčasnosti zrušená. Pôsobili na nej učiteľky Oľga Kucková, Ivana Gregorovičová, Anna Gyerogová, Elena Haruštiaková, Nadežda Okrucká, riaditeľkou bola Emília Potfajová.

Od r.1960 je v Cetune zriadená obecná **knižnica** s bohatým fondom literatúry zásluhou knihovníčky Emílie Potfajovej.

Mnohí z už nežijúcich i žijúcich sa významne zaslúžili o skultúrnenie života na kopaniciach, pracovali v prospech celku, stmelovali ľudí, pomáhali im. Starší obyvatelia s úctou spomínajú pani Roubalovú, ktorá pomáhala priviesť na svet mnoho detí z kopaníc a podobne po nej Katarína Kovačovicová, pôrodná asistentka zo Bziniec.

Na začiatku i po skončení života treba človeku poslážiť. V pamäti zostali známe osobnosti kopaníc - Ján Jurica a Štefan Zemanovič, ktorí rozlúčkami a nábožným slovom na poslednej ceste odprevadili mnohých zosnulých. Do minulosti patrí aj **cetunský cech**, ktorého členovia so smolnými fakľami, neskôr s lampášmi vzdávali poslednú úctu tým, ktorých odvážali na cintorín. O celú organizáciu sa starali cechmajstri - Daniel Chovanec, Martin Haruštiak a ďalší.

V dnešných časoch vedy a techniky je na neuverenie spomienka na známou a vždy očakávanú postavu **bubnára** Jána Hrašného - selláka, ktorý s bubnom pred sebou nosil všetky dôležité a potrebné informácie a správy. Zastal pri každej kopanici, zabubnoval, aby sa zbehli ľudia a hlásil: "Dáva sa na známosť, že..."

Bolo by treba spomenúť **poštárov** a mnohých ďalších, ktorí slúžili všetkým. V Cetune oddávna aktívne pracovali mnohé **spolky, spoločenské organizácie**. Z dávnych aktivistov sa spomínajú hlavne Ján Marták, František Roubal, Štefan Zemanovič, Martin Plašienka, Daniel Rojko, Daniel Machajdík, Ján Hrašný, Daniel Hrevúš a z novších čias najmä bývalí tajomníci MNV Milan Rojko, Jaroslav Gašparík, Milan Hanzlík, tiež Milan Potfaj a Emília Potfajová, ktorí stáli v pozadí mnohého diania na kopaniciach. V súčasnosti by bolo treba uviesť ďalšie mená obyvateľov kopaníc.

Všetci spomínaní a mnohí ďalší si zaslúžia, aby neupadli do zabudnutia, majú svoje miesto v histórii bzinských kopaníc.

Literatúra:

- 1/ Horváth, P.: Vývoj kopaníc a kopaničiarskeho osídlenia v oblasti Myjavskej pahorkatiny do konca 18.storočia. Historické štúdie, 23,1979, s.92
- 2/ Roubal, F.: Približná kronika terajšej obce Bzince pod Javorinou. Rukopis, s.3-4
- 3/ Dikálny súpis Nitrianskej župy 1753. Alsó Botfalú. Felso Botfalú. Oblastný archív Nitra - Ivánka.
- 4/ Huba, M.: Kopaničiarske osídlenie, životné prostredie a trvalo udržateľný spôsob existencie. Životné prostredie, 1997,č.2,s.62
- 5/ Horváth, P.: citovaná práca, s.157
- 6/ Erdodyovský archív, lad.20, fasc.12,č.8
- 7/ Horváth, P.: cit.práca, s.114
- 8/ Tamtiež, s.132-133
- 9/ Myjava. Bratislava 1985, s.43
- 10/ Horváth, P.: cit.práca, s.141
- 11/ Myjava. Bratislava 1985, s.48
- 12/ Horváth, P.: cit.práca, s.149
- 13/ Conscriptio Agrorum et Pratorum extirpatorum an possione F,Bottfalva pro Annu 1785. Lad.22, fasc.5, č.17
- 14/ Lad.22, fasc.5, č.9
- 15/ Conscriptio ... Lad.22, fasc.5, č.17
- 16/ Horváth, P.: cit.práca, s.90
- 17/ Lad.22, fasc.4, č.3
- 18/ Roubal, F.: cit.práca
- 19/ SNA Bratislava - ostatné fondy, č.94
- 20/ A magyár korona Országainak Helységnevtára.Budapešť 1892,s.11
- 21/ Tamtiež, s.186
- 22/ A Magyár Országainak Hélységnevtára.Budapešť 1907, s.16
- 23/ Tamtiež, s.279
- 24/ Tamtiež, s.199,415,231,669,1008,143,158,401,1149,1157,998
- 25/ A magyár korona Országainak Helységnevtára.Budapešť 1892, s.1108
- 26/ A magyár korona Országainak Helységnevtára. Budapešť, 1907,s.416
- 27/ Erdodyovský archív, SNA Bratislava, lad.20, fasc.2, č.8
- 28/ Statuta compossessoratus domini Beczko in originalibus. Erdodyovský archív, lad.22, fasc.2, č.10
- 29/ Horváth, P.: cit.práca, s.119
- 30/ Conscriptio accolarum in extirpaturis Moravicalis Lieszko domos habentes. ŠÚA SSR v Bratislave, Archív rod. Erdody, panstvo Čachtice-Beckov, lad.20, fasc.9, no.23
- 31/ Kronika obecnej ľudovej školy jednotriednej v Horných Bzinciach - Hrevúšová v r.1932-1959
- 32/ Kronika ZDŠ 1.-5.roč. Cetuna v r.1964-71
- 33/ Zemanovič, Š.: Spomienka k 30.výročiu SNP 1944-1974. Rukopis.

34/ Leška, J.: Zpráva seniora Jána Lešku seniorálnemu konventu Nitrianskému, dne 15.srpna 1882 v Senici prednesená. Korouhev na Sionu, 5,1882, č.23, s.361

35/ Borsuk, K.: Bzince v januári. Korouhev na Sionu, 5,1882, č.2, s.29-30

RICHTÁRI, PREDSEDOVIA, STAROSTOVIA:

Horné Bzince - Felső Bottfalú

1770 Ján KEDRA
 1773 Martin ONDRÁŠECH
 1774 Martin KOVÁČECH
 1775 Jano BARTEK
 1776 Mikuláš HOLEC
 1780 Jano TRÚSIK
 1781 Jano KEDRÉCH
 1783 Adam MIKECH

 1869 Juraj TRÚSIK
 1870 Ján DUDÁK
 1901 Juraj HALUZA
 1916 Adam ZÁMEČNÍK
 1918 Ján PODHRADSKÝ
 ? Ján HLOŽKA
 1941 Ján PODHRADSKÝ
 1941 Ján HALUZA, vlád.komisár

 1945 Ján MACÚCH-RNV
 1948 Július JÁNOŠKA
 /akčný výbor NF/
 ? Juraj FODRÁN
 1951 Pavel STANO
 1952 Jozef MIKUŠÍK pre obe obce-Bzince p.J. od 1.októbra 1952
 1957 Pavel TESKA
 1960 Milan HARMADY

Dolné Bzince - Alsó Bottfalú

1770 Martin DUDÁK, Adam MRÁZ
 1773 Martin HLÚBIK
 1774 Jano KOPIEC
 1775 Jano IMNÍK
 1776 Jano HLÚBIK
 1778 Adam BRATANEC
 1780 Adam INVAZ
 1782 Martin MALEČEK
 1803 Martin MICHALECH
 1804 Jano KIESINY
 1848 Juraj CHORVÁT
 1859 NÁTHANEL /ŽID/
 1908 JÁNOŠ /Ján SRNÁNEK/
 1918 Adam KOTÚČ

 1923 Juraj OSTROVSKÝ
 1931-38 Ján CHORVÁT
 1941 Martin HARMADY, vlád.kom.
 1942 Štefan SAPÁČEK, vlád.kom.
 1945 Štefan CHORVÁT
 1948 Ján PAVLÍK
 1951 Pavel ZNACHOR
 1945 Ján SAPÁK

1971 Štefan HARGAŠ
1983 Ing.Ján KOVAČOVIC

Hrušové – Hrussov

1879 SETVÁK
1908 Ján OSTROVSKÝ
? Adam OSTROVSKÝ
? Ján BELKO, prvý vlád.komisár
1941 Juraj CIBULKA, vlád.komisár
1945 Pavel HREHOR - RNV
1957 Martin HREHOR
od 10.5.1960 sú Bzince pod Javorinou

Cetuna

1945 Štefan Zemanovič
Jaroslav Gašparík (taj. MNV)
Milan Rojko (taj. MNV)
Milan Hanzlík (taj. MNV)

UDALOSTI 19. STOROČIA A BZINCE

Ludmila Šupáková

19. storočie je storočím rozvoja priemyslu, techniky, ale aj storočím vojen a revolúcií. Pre Slovensko je to storočie zápasov za národnú svojbytnosť, za slovenčinu, boli tu udalosti rokov meruôsmych.

Naše rozprávanie o Bzinciach 19. storočia začneme správou z **22. júla 1815**, kedy sa krajom prehnala veľká búrka. Hromobitie a blesky od Hnilého kúta naznačovali, že bude zle. Trvalo len chvíľu a z mračien sa už valilo nesmierne množstvo vody. Voda zatopila domy, ľudia sa zachraňovali na povalách a výškach, ratovali, čo mohli. Na druhý deň sa im naskytl obraz skazy. Domy boli poškodené, mnohé celkom zbúrané, všetko zanesené bahnom. Iba na Hoštáku zostali neporušené tri domy. Príval vody pohl aj múrmi katolíckeho kostola. Evanjelický farár Fusek sa snažil zachrániť bránu na fare, tá ho však privalila a na následky zranenia neskôr zomrel. Voda dosahovala vraj takú výšku, že sa **valila do katolíckeho kostola** oknom v sakristii.¹

V roku 1831 zachvátila slovenské územie **epidémia cholery**. Táto pohroma, ktorá sa šírila od východu, neobišla ani Bzince. Žiaľ, zatiaľ nevieme uviesť presnejšie údaje o jej následkoch u nás.

Na jar 1848 vypukla v Európe revolúcia. Najvýznamnejším cieľom revolucionárov v Uhorsku bolo zrušenie poddanstva a získanie nezávislosti Uhorska od Viedne. Presadzovali však myšlienku jednotného maďarského národa, žiadali národné práva len pre Maďarov. Revolučné sily ostatných národov v Uhorsku, teda aj Slovákov, sa preto postavili proti nim. Revolúcia sa skončila porážkou Maďarov, dosiahlo sa však zrušenie poddanstva. Slováci získali od Viedne len niektoré jazykové práva, nenaplnili však svoj národný ani politický program.

V tejto revolučnej atmosfére vypuklo v apríli 1848 v Novom Meste nad Váhom **protižidovské povstanie**. Nenávisť ľudu voči Židom mala hospodárske príčiny. Židia žili roztratené medzi ľuďmi, ich zamestnaním bol nájom panskej krčmy, usadlé i podomové obchodovanie, v mestách aj remeslá a veľkoobchod. Práve tu sa nezriedka vyskytla úžera a tá vyvolávala odpor ľudu.

Do Nového Mesta nad Váhom, kde zo 7.000 obyvateľov bola väčšina Židov, prišlo asi 2.000 trhovníkov z okolia. Ján Hrašný z Kostolného vyvolal nepokoje, výsledkom ktorých bolo rabovanie a pustošenie židovských domov. Asi 100 židovských rodín sa v strachu túlalo lesmi. Na ceste domov prepadli a **vyrabovali** lubinskí, staroturanskí a myjavskí trhovníci ešte **Židov v Dolných a Horných Bzinciach**.²

Je známe, že slovenskí vodcovia roku 1848 vo Viedni zorganizovali a priviedli na západné Slovensko oddiely slovenských dobrovoľníkov. Slovenská národná rada, na čele ktorej boli **Štúr, Hurban a Hodža**, sídlila na **Myjave**. Dňa 25. septembra 1848 určila SNR **Karola Holubyho**, lubinského národovca, za svojho vyjednávatel'a v obciach **Kostolné, Vad'ovce, Hrušové a Dolné Bzince**. Holuby mal v menovaných obciach odovzdávať všetky informácie a rozkazy SNR, žiadať ich plnenie a organizovať dobrovoľníkov.

Vieme, že aj zo Bziniac odišlo do doplňovacieho národného útvaru na Myjave **25 dobrovoľníkov**, ktorých zorganizoval národovec **Pavol Sloboda**, evanjelický kaplán. Keďže dobrovoľnícky zbor bol degradovaný na zbor menšej ceny a nedostal príležitosť hodnú svojho oduševnenia, vrátilo sa 25 Bzinčanov domov.³

Maďarské gardy robili **výpady proti hurbanovcom**. Keď sa rozšírila správa, že gardy tiahnu proti Bzinciam, Hrušovému a Lubine, pred Bzincami ich v maďarčine vítal richtár a katolícky kňaz, ale aj súdok belovice. Ubezpečili prichodiacich, že tu je ľud pokojamilovný, a tak prešla garda cez Bzince pokojne. V Lubine sa im postavili na odpor a garda odpovedala zakladaním požiarov.

Požiar zachvátil Horné Bzince na Nový rok 1849. Vyhořelo 92 domov, 18 stodôl a strecha evanjelického kostola. Tak sa minuli v našom kraji revolučné roky 1848/49.

V roku 1854 sa začali v Bzinciach udomáčať **nemecké rodiny**. Prišli z Čiech, Sliezka a Pruska. Usadili sa tu **Seewaldovci a Buchmanovci**. Pri kúpe domov im pomáhali Židia, ktorí vedeli po nemecky. Nemci boli podnikaví, mali tu výrobu cementovej škridle a pálenicu.

Bzinčania mali vypestované silné národné povedomie, ktoré v nich okrem iných formovali takí učitelia - národovci, ako boli **Riznerovci**, dedo a vnuk, ktorí pôsobili v Bzinciach takmer sto-ročie. Keď neskôr dr. Michal Slávik urobil **zoznam národovcov** do 30. októbra 1918 v jednotlivých obciach na Slovensku, uviedol v ňom **13 Dolnobzinčanov a 63 Hornobzinčanov**. Sú to mená kňazov, učiteľov, remeselníkov, živnostníkov, roľníkov i legionárov.⁴

Na prelome storočí zarezovala v našom kraji ešte jedna udalosť, a to súd proti bratom Markovičovcom, JUDr. Rudolfovi a MUDr. Júliusovi Markovičovi. Títo založili v Novom Meste nad Váhom Ľudovú banku a v Lubine Kresťanský úverový a potravinový spolok, čo bolo proti plánom maďarsky orientovaných židovských úžerníkov. Keď Markovičovci a Ľudovít Čulík začali predvolebné zhromaždenia, boli **obvinení z poburovania**. 26.1.1903 sa konal súd v Nitre, kde privolaní **svedkovia zo Bziniac, z Hrušového a z Lubiny svedčili v prospech Markovičovcov**. Tí však boli napriek tomu uznaní za vinných. Ďalšie pojednávanie pred Kráľovskou tabuľou v Prešporke však skončilo ich **oslobodením**. Bol to prvý nepatrný záblesk nových časov.

Bzinskí cechovníci

Je známe, že v 18. storočí nastal na Slovensku rozvoj remesiel, v mnohých oblastiach sa rozvíjalo súkenníctvo.

V 18. storočí sa okrem chýrečných manufaktúr vyrábalo hrubé súkno - garažia - aj v jednotlivých obciach pod Javorinou. Majstri z Lubiny pracovali v 15 dielňach, z Hrušového v 6.

V Lubine a na okolí sa remeselná výroba rozrástla do významných rozmerov, i keď títo majstri pracovali ako súkenníci príležitostne, popri poľnohospodárstve. V súpise sa uvádza 115 súkenníkov a 21 valchárov. Hrubé súkno, ktoré vyrobili, kupovali okolití krajčír a halenári, ale aj dedinské obyvateľstvo, ktoré si z neho samo zhotovovalo časť svojho pracovného odevu. V severnej časti Nitrianskej stolice existovali aj iné početné dedinské remeslá.

V Lubine bolo, napr. 115 remeselníkov - majstrov, v Horných Bzinciach 35.⁶

O súkenníckom cechu v Bzinciach sa dozvedáme z Kroniky obce Bzince pod Javorinou.⁷ Ako písal kronikár Milan Harmady v roku 1964, vtedy ešte žijúci starci, najstarší členovia bzinského cechu, s veľkou úctou a vážnosťou spomínali na zlaté časy súkenníctva a húževnato udržiavali život cechu, i keď jeho artikule stanov viackrát zreštaurovali, prispôbili dobe.

V bývalých Horných Bzinciach dodnes opatrujú *"Knihu Poctivého cechu súkennického hornobzinského"*, založenú v roku 1892.

Zo zápisu vtedajšieho *"pána notára"* - zapisovateľa cechu - je jasné, že táto kniha, kúpená za dva zlaté 10 grajciarov, je len pokračovaním zápisov v ešte starších knihách. Úvodné vety o založení cechu čítal pri slávnostnom prenášaní cechu na Tri krále pri zapálených fakliach *"pán brat figmister"* pred domom *"pána brata cechmistra"*. Zreštaurovaný text z roku 1892 hovorí:

"Jako povstal horných Bzincách cech ?

Pred dávnejšími časi višli krajinske zákoni, abi každé remeslo malo svoj Cech. Tak aj v horných Bzincách toho času mnoho ľudí, čo Súkenické remeslo provozovali, ale sa s tím aj mnoho rodín dobre živilo. Teda aj naši predkove boli poddaní Krajinskému zákonu a zřídili si Cech Súkenicky, ale aj ty práva, čo cechu patrili, pilne šetrili. No dnes je to už prechodené a zákony premenete a nado všetko povstali fabriky, ktere ludom mnoho živobitja poodnimali. Tak aj v Bzincach Súkenicke remeslo načisto vihinulo, ale památka predc po nom zostala a síce poctiví Cech Súkenicki mal pri svojich právach zřídění ten porádek, že si zbudoval Rúcho a Fakle, a ten kerí ze súkenníkov zomrel, truhlu rúchom zakrili a pohreb iduci fakle pozežthali a tak pohrebnu

počestnosť vykonali. A mi potomci zme aspon ten poradek pre nás zadržali a zachovali bars Súkenníkov neni, aspon ti pohrebne počestnosti odbavuvame".Z cechového života je tiež zaujímavé "Napomenutie do poctivého Cechu sa, davajúceho": Z Bohom začat z Bohom konat, takí môže smelo kráčať v jeho povolání,tak aj vi, drahí Pane Bratre, berte si tú misel pred seba, že Buh neni puvodce neradu, ale pokoja, neni Buh zmatku ale porádku. Protož napomínam, abi v domech Cechovních dobre poradki ste vikonali bez hríchu a zvadi v dobrem poslušenství co starši Pani Brate prednesu to posluchali a napred sa nevipínali."

"Zákon prijat do Cechu" hovorí, že v roku 1875 sa nariadilo, že pri prijímaní nových členov sa musí zísť aspon 12 pánov bratov **poctivého cechu hornobzinského** a nový člen zaplatí 1 zlatý 60 grajciarov a fakľu. Ak nemá ženu z majstrovského rodu, platí o 60 grajciarov viac, dohromady dva zlaté a 65 grajciarov. Zákon podpísali títo svedkovia: Okrucký Martin - notár, Slávik Adam - cechmajster, Kovačovic Martin - figmajster, Pavlovic Martin - figmajster, Kedro Juro, Filko Juro, Okrucký Juro, Čamek Juro, Mrázik Pavel, Šebík Jano, Hurton Martin, Črmáček Jano.

Zo 6.1.1882 pochádza "Zákon na funuse" a z roku 1884 "Zákon začo sa má komu na pohreb chodiť". "Zákon z roku 1921", zo 6. januára zvyšuje poplatky z roku 1875 pri vstupe nových členov do cechu, a to na 4 zlaté 50 grajciarov, ak nemá "majstrovskú ženu" 5 zlatých, ale dnes je to v korunách, teda 10 korún. Dňa 6. januára 1916 sa zvyšuje "funusová taksa", pretože fakle boli v tu dobu oveľa drahšie. Zápis zo 6. januára 1903 hovorí: "abi každý rok z funusových penez voľačo v kassi zostalo a z tých penez medzi udov, ktorí su úveru schopní poščavalo a odtích poščaných penez, abi každý dlužník platil 5 % interest aj z kapitalu každý rok štvrtú časťku, ponevač poctiví Cech horno Bzinský má tiež vídavky a tie sú nasledovné:

1. do Cirkvi Evanjelickej každoročne 1. januára 4 koruny
2. Pánu Cechmistrovi roční plat 10 korún
3. Pánu notárovi cechovnímu 1 korunu
4. každý rok potrebuje Cech najmenej 6. pári fakľí, čo robí včilajšej mene 29 korún 60 fil
5. na rúcho mrtvých prikrívať 160 korún

Tak tedi abi tato hore opisana suma bola napohotove, abi nemoselo sa vipožičavati alebo na Udov poctivého Cechu porub robit".

Cech teda požičiaval peniaze na "interest" - na úrok, aby sa tak rozrástol kapitál. O platení členského pre seba i pre synov (členstvo nebolo dedičné) mal každý člen v knihe osobitné konto, kde "pán notár" zapisoval pohyb peňazí, úroky, pokuty a na **Tri krále pri výročnej schôdzi bilancoval** hospodárenie cechu. Dlužníci museli dovtedy peniaze i s úrokmi cechu vrátiť.

V ďalšej knihe sa zaznamenávala splatnosť pôžičky, termíny úhrady úrokov, evidencia dlžníkov za pohreby.

Najstaršie zápisnice **dolnobzinského cechu** boli z roku 1903, ale cech existoval oveľa skôr. Mal však menej členov, lebo i obec bola menšia. Bol to cech obecný, všetky ročné uzávierky podpisovalo predstavenstvo obce. V obci bolo menej remeselníkov, roľníci však vyrábali rôzne náradie pre gazdovstvo a dom. Zo zápisnice je zaujímavé, že: "V roku 1908 potvrdili zme Pana cechmistra v porádku občanskem Juro Ševčovicza jako stareho riditela. Buh nech mu pomáha ..."

Juro Ševčovic ochorel a nemohol "pro nemoc tela svého" službu vykonávať, poďakoval občanom za dôveru. Potom bol občanmi zvolený "opatrný muž Martin Harmady pod horou". V zápisoch sú presné záznamy o každej zmene funkcionárov a pohybe peňazí. Presne sa evidovali

účinkovania cechu pri pohreboch, celoročné príjmy a výdavky. Jednoduchý popis výdavku "stratilo sa" znamená útratu v hostinci po pohrebe. Príjem za účinkovanie na pohrebe bol okolo 1 zlatky 60 grajciarov, výdavok 50 grajciarov.

Ďalším dolnobzinským cechmajstrom bol Ján Macúch. Za jeho vedenia vzrástol majetok cechu a peniaze boli použité na ohradu cintorína. Ján Macúch sa vzdal funkcie pre starobu v roku 1940. Po ňom bol **cechmajstrom Ján Tomeš a od roku 1942 Juraj Rágala.**

6. januára 1963 - na Tri krále sa oba cechy zlúčili v jeden spolok "Poctivý cech súkenický bzinský". Cechmajstrom sa stal Štefan Setvák. Okrem písomností a fakiel vlastnil hornobzinský cech i **pohrebné rúcho** na zakrytie rakvy. Nevieme, odkedy naši predkovia rakvu so zosnulým prikrývali rúchom, ale rúcho z roku 1844 sa používalo do roku 1891. V tom roku si cech s veľkými obeťami zaobstaral nové rúcho a prvý raz 21.4.1891 ním bola prikrýta "panna Anna Hrevúš kuzdrák Jurova".

Podľa osobnej spomienky kronikára Harmadyho rúchom z roku 1844 prikrýli rakvu starčeka - mrzáka Pakana a s ním ho i pochovali. Rúcho z roku 1891, zaobstarané v dobe cechmajstra Jána Kovačovica "po Palovi", bolo posledný raz použité v roku 1946 pri pohrebe Martina Sabršúla, bývalého cechmajstra, na jeho vlastné želanie. Rúcha sa vraj používali preto, lebo rakvy boli vyrábané len z dosák, neskôr nanajvyš natreté farbou, a tak páni majstri, aby vraj zakryli svoju biedu, zakryli jednoduché rakvy parádnym ozdobným rúchom.

Informácie o hrušovskom cechu pochádzajú od učiteľky Janky Bahnovej, a tak vieme, že:
"Roku 1718 sa v Hrušovom vytvoril súkennický cech, čo bola na tú dobu pre takú maličkú obec významná udalosť. Prúdil tu toho času skoro mestský život. Stanovy cechu boli schválené pred vrchnosťou Nitrianskej župy, a to Štefanom Ruttkaym. Pozostávali z 34 artikul, t.j. odsekov, podľa ktorých šiel život, obchod, remeslo cechovníkov. ...Ako hovorí druhý artikul, kto chce byť členom cechu, neskoršie zvanom "Poctivý porádek", musel mimo 9 zlatých dať aj poriadny olovrant, pozostávajúci z 12 jedál a 2 okov vína. Podľa ústneho podania (starček Znachor), kto sa dal zapísať do cechu, musel dať údené rebrá, liter "kvitu" a zlatku na sviecu. ...V cechu panovala prísna disciplína a za nepravdivé reči voči niektorému členovi cechu alebo zneuctenie sa platila pokuta. V miestnosti, kde bola schôdza cechu, sa nesmeli fajčiť. ...Doba zotrela význam cechov. ...Spisy boli premiestnené do archívu a truhlica do múzea."

1. Jozef Beneš: Pamätihodnosti bzinské a Javorina, s.62
2. Daniel Rapant: Dejiny slov. povstania 1848-49, I.diel, Turč. sv. Martin 1937, s. 141, 200
3. Goláň: Revolučné pokolenie, Myjava 1926, s. 101, 213
4. Dr. Michal Slávik: Slovenskí národovci do 30.10.1918, Trenčín 1945, s. 152, 164
5. Július Markovič: Nitriansky trestný proces, Turč. sv. Martin 1903

6. Anton Špiesz: Remeslo na Slovensku v období existencie cechov, SAV Blava 1972, s. 129, 231

7. Kronika obce Bzince pod Javorinou, s. 356-362

BZINCE V 20. STOROČÍ

Ludmila Šupáková

Prvá svetová vojna

V júli 1914 v Sarajeve spáchali príslušníci srbskej tajnej organizácie atentát na následníka trónu Františka Ferdinanda d' Este. To bola iskra, ktorá zapálila oheň vojny. Prvá svetová vojna sa začala ako stretnutie dvoch blokov a postupne sa zmenila na svetový konflikt nepredstaviteľných rozmerov. Bojovali armády 28 štátov a 70 miliónov vojakov, z ktorých 10 miliónov zahynulo.

Vypuknutie vojny znamenalo i pre našu obec - vtedy ešte Horné a Dolné Bzince - výrazné zhoršenie podmienok života. Muži do 40 rokov museli narukovať, a tak mnohé rodiny zostali bez živiteľov. Okrem toho, že ubudli pracovné sily, boli ľudia sužovaní častými a stále novými povinnosťami. Výnimkou neboli ani **bezohľadné rekvirácie**, pri ktorých horlivo pomáhali i miestni činitelia.

Dňa 3. októbra 1916 **museli ľudia oplakať i dva z troch zvonov na rímsko-katolíckom kostole** (z roku 1651 a 1771), ktoré boli zhabané na vojnové účely. Namiesto nich nadobudla cirkev zvony v roku 1925. **Evanjelici prišli o veľký zvon** z roku 1803, nové zvony sú z roku 1922.

Z obce Dolné Bzince narukovalo 125 mužov. 36 ich padlo do zajatia. Piatí sa vrátili ako príslušníci československého zahraničného vojska, 26 ako zajatci a piati boli nezvestní. 25 vojakov zahynulo priamo na frontoch alebo zomrelo v nemocniciach.²

Prišiel 28.október 1918, no obec bola ešte stále utláčaná maďarskými živlami. 31. októbra prišli miestni občania, zväčša mladíci, k dolnobzinskému starostovi a žiadali, aby strhol tabuľu svojho úradu napísanú v maďarskej reči. Starosta Ján Srnánek odmietol tabuľu strhnúť, a tak to urobili mladíci sami. Keď priniesli tabuľu so slovenským nápisom, odmietol ju starosta prijať, či už z nevedomosti alebo odrodilstva.³

V Horných Bzinciach tabule postfňali a hodili do potoka.⁴

V obciach vypukli **rabovačky**, do ktorých sa okrem vojakov a cudzích ľudí zapojili aj Bzinčania. Viedol ich hlad, pomsta a nenávisť. Tá sa obrátila hlavne na židovské domy, úplne vyrabovaní boli Samuel Polák a Samuel Kellermann, ale aj na domy kresťanov, zvlášť na rím. kat. faru.³

V týchto pohnutých dňoch - 31. októbra - zomrel evanjelický kňaz Samuel Delinga, ktorého ľud úprimne oplakával. V deň Pamiatky reformácie prislúhoval v evanjelickom chráme Večeru Pánovu farár Drobný a vonku pri kostole zúrili rabovačky.⁵

Obvodný notár Gejza Molnár a hornobzinský starosta Adam Zámečník, obávajúc sa ľudu, opustili svoje bydliská.

Postupne sa atmosféra upokojovala a život sa vracal do pokojnejších vôd. Na zhromaždeniach si občania zvolili **nových richtárov**. V Dolných Bzinciach sa tak stalo 20. novembra 1918 za prítomnosti Jána Hrušovského, člena Národnej rady z Nového Mesta nad Váhom. Starostom sa stal **Adam Kotúč**, obecnú radu tvorili siedmi občania. V Horných Bzinciach bol zvolený za starostu **Ján Podhradský**.⁶

Spoluobčania nezabudli na tých, ktorí sa z frontov vojny nevrátili. Zo zbierok jednotlivcov i organizácií im postavili v Horných Bzinciach i v Hrušovom pamätníky. Autormi oboch sú majstri zo Strážnice Vladimír Becka a Antonín Svoják.

L. Varga po rokoch získal informácie o priebehu osláv. Bzinský pamätník bol odhalený v nedeľu 5. mája 1929 slávnostnými bohoslužbami v evanjelickom kostole, na ktorých sa okrem domáceho farára Juraja Struhárika zúčastnil senior Július Bodnár a lubinský farár Hugo Hanes. Pri odhaľovaní pomníka predniesol slávnostnú reč Peter Boor, farár z Holíča. Študent Martin Jakúbek predniesol Rázusovu báseň Smútočný odkaz do Paríža a E. Chorvátová a Alžbeta Ševcovicová báseň Za Štefánikom. Koncertovala dychová hudba Slovenskej ligy z Nového Mesta nad Váhom.

Pomník v Hrušovom bol odhalený 4. novembra 1930. Úvodné slovo patrilo notárovi Pavlovi Hudecovi, slávnostný prejav predniesol Dr. Pavel Markovič, k prítomným sa prihovril školský inšpektor Karol Treský a lubinský správca školy Adam Špitka, starosta Adam Ostrovský a Peter Roháček zo Starej Turej. Mladíci Ján Hložka a Pavel Hrehor predniesli básne. Zazneli aj národné piesne, ktoré nacvičil učiteľ Štefan Chlebík.⁷

Na pomníkoch čítame mená obetí I. svetovej vojny zo Bziniec:

Padlí:

Arbecík Ján, 26-ročný
 Brezovák Štefan, 41-ročný
 Črmáček Juraj, 22-ročný
 Dudák Martin, 33-ročný
 Gulán Martin, 34-ročný
 Gulán Ján, 25-ročný
 Harmady Ján, 23-ročný
 Hrevúš Adam, 29-ročný
 Hrevúš Juraj, 40-ročný
 Hrobár Ján, 20-ročný
 Chorvát Martin, 32-ročný
 Ištók Ján, 39-ročný
 Kedro Ján, 39-ročný
 Kovačovic Juraj, 33-ročný
 Kovačovic Adam, 25-ročný
 Kovačovic Adam, 22-ročný
 Krchňák Juraj, 28-ročný
 Kuhajda Ján, 20-ročný
 Magál Juraj, 18-ročný

Mazák Martin, 29-ročný
 Mazák Štefan, 21-ročný
 Miklánek Martin, 20-ročný
 Mrázik Adam, 44-ročný
 Okrucký Tomáš, 40-ročný
 Okrucký Pavel, 25-ročný
 Ondrašovič Ján, 23-ročný
 Ondrašovič Juraj, 20-ročný
 Ostrovský Ján, 18-ročný
 Rágala Martin, 40-ročný
 Rzavský Martin, 28-ročný
 Sabršúl Martin, 20-ročný
 Machajdík Ján, 36-ročný
 Sagara Juraj, 34-ročný
 Sapáček Ján, 36-ročný
 Setvák Ján, 40-ročný
 Seewald Leopold, 22-ročný
 Srnánek Juraj, 40-ročný
 Srnánek Martin, 38-ročný

Stacho Ján, 20-ročný
 Stano Martin, 21-ročný
 Ševčovic Adam, 31-ročný
 Ševčovic Ján, 18-ročný
 Ševčovic Ján, 32-ročný

Štrba Juraj, 29-ročný
 Trchala Štefan, 23-ročný
 Valenčík Martin, 28-ročný
 Zaťovič Martin, 34-ročný
 Znachor Martin, 21-ročný

Nezvestní:

Bahník Ján, 32-ročný
 Harmady Ján, 22-ročný
 Harmady Juraj, 19-ročný
 Helík Juraj, 33-ročný
 Chorvát Martin, 22-ročný
 Kohn Július, 31-ročný
 Kovačovic Juraj, 20-ročný

Krchňák Ján, 22-ročný
 Malečka Adam, 34-ročný
 Pribyš Michal, 20-ročný
 Trchala Martin, 34-ročný
 Tučka Ján, 37-ročný
 Slávik Ján, 20-ročný

Obete I. svetovej vojny z Hrušového:

Fraňo Ján, č.d. 36, padol r. 1915 ako 22-ročný
 Frnčík Ján, 1916 ako 30-ročný
 Hrehor Ján, č.d. 5, 1917 ako 45-ročný
 Kolník Ján, č.d. 16, 1917 ako 28-ročný
 Krajčovic Ján, č.d. 4, 1917 ako 24-ročný
 Krajčovic Ján, č.d. 5, 1915 ako 28-ročný
 Ostrovský Adam, č.d. 13, 1915 ako 24-ročný
 Ostrovský Adam, č.d. 37, 1918 ako 26-ročný

Ostrovský Juraj, č.d. 19, 1915 ako 21-ročný
 Ostrovský Martin, č.d. 14, 1917 ako 46-ročný
 Štúr Ján, č.d. 23, 1914 ako 21-ročný
 Štúr Juraj, č.d. 6, 1916 ako 33-ročný

I. svetová vojna sa skončila rozpadom Rakúsko-Uhorska a vznikom nástupníckych štátov. Jedným z nich bolo Československo. Otvorila sa tak celkom nová história Slovenska i Bziniec.

Bzince po prevrate 1918

Štátny prevrat výrazne zasiahol do života Bziniec. Obec sa v nasledujúcich rokoch hospodársky povzniesla.

Roľníci si zadovážili rôzne praktické poľnohospodárske stroje. Nepoužívali už pri mlátení obilia tzv. "geple" ťahané dobytkom, ale mlátili už len parnými alebo benzínovými strojmi. Zlepšilo sa obrábanie pôdy, roľníci používali okrem domáceho hnoja aj umelé hnojivá, používali i lepšie morené osivo, pestovali rôzne plodiny. Roľníci dbali aj o zriaďovanie a udržiavanie riadnych hospodárskych stavísk. V chove dobytka konštatoval kronikár tiež pokrok. Choval sa hlavne rožný statok. Stavy hospodárskych zvierat v roku 1933 v Dolných Bzinciach boli takéto: kravy 152 kusov, jalovice 22, voly 12, býky 8, teľce 40, kone 24 (z nich 5 evidenčných kusov).

Chudobní ľudia chovali kozy - spolu 42 kusov. Chov ošípaných sa tiež zmohol, ale na ústupe bol chov oviec, vraj následkom nedostatku pastvín.

V roku 1918 bolo v Dolných Bzinciach 6 studní, v roku 1934 stúpol ich počet na 21. V roku 1931 tu bolo zavedené elektrické osvetlenie, za ktoré obec zaplatila Západoslvenským elektrárňam 58 000 Kčs. V obci Dolné Bzince bolo rozmiestnených 9 lúčok, za ktoré sa platilo 182 Kčs ročne. Dňa 28.9.1927 si zadovážil Martin Turan autobus, a tak sa začala doprava na autobusovej linke Lubina - Nové Mesto nad Váhom.⁸

Je pozoruhodné, ako sa v **Bzinciach rozvíjali remeslá a živnosti**. Pracovalo tu viacero **mlynov**. Ich vlastníkmi boli **Ján Miškovič, Pavel Valášek, Ján Kedrovič, Jozef Vačko, Rudolf Riecky**, na kopaniciach **František Roubal a Hanzlík**. **Pekárne** vlastnil **Pavel Okručky a Ján Pavlovič**. V obci boli 2 dielne na výrobu **cementovej škridle**, ktoré patrili **Jánovi Chorvátovi a Adolfovi Seewaldovi**. Treba tiež spomenúť **tehelňu** na výrobu pálenej tehly, ktorej vlastníkmi boli **Milan Hložka a Pavel Malečka** (1933/34). Bola tu i jedna družstevná **pálenica**, majiteľom bol **Martin Kedro**. **Obchody** so zmiešaným tovarom mali **M. Sabršúl, M. Dudák, Martin Trchala, Gejza Kohn, p. Okrucký, p. Dudák**, **hostinec** zase **Pavel Macúch, Eva Chorvátová a Adam Kotúč** a na kopaniciach **p. Gašparík**.

V Bzinciach boli viacerí zruční a pracovití remeselníci:

obuvník Ján Valo, kachliar Martin Valo, maliar - natierač Martin Valo, kováči Ján Sapáček a Pavel Kuhajda, maliar - sklár František Novák, kolári Ján Podhradský, Ján Macúch, Ján Sabršúl. Známa v širokom okolí bola **stolárska dielňa Pavla Krokvičku**.⁹

Tieto remeselnícke dielne a drobné živnosti zmenili v niektorých prípadoch majiteľov. Zanikli po 2. svetovej vojne v novej spoločensko-politickej situácii.

Do vzniku Československa nemali Bzince vzdelaných a diplomovaných ľudí. Po r. 1918 **začala mládež zo Bziniec študovať**. V prvých rokoch po prevrate mal na tom zásluhu učiteľ

Ján Sedláček, neskôr i ďalší učitelia. V roku 1934 pochádzali z Dolných Bziniec traja vyštudovaní, diplomovaní ľudia:

Pavel Chorvát - kňaz, Pavel Macúšek - učiteľ a Ján Okrucký - berný úradník. Hornobzinská kronikárka zaznačila ako pravých vysokoškolsky vzdelaných ľudí **lekára MUDr. M. Sagaru, profesora J. Sabršúla, profesora Jána Pavlovica, dr. Chorváta, dr. Setváka, dr. Kedru - advokátov, ing. Pavla Kedru** (zápis urobila po r. 1938).

Nadaná mládež navštevovala novovybudované Štefánikovo refor. reálne gymnázium v Novom Meste nad Váhom, meštiansku školu, hospodársku školu a dievčatá školu Živeny.¹⁰

Potešujúce bolo i to, že mládež navštevovala samoavzdelávacie spolky, pestovala kultúru a šport, ako sa to píše v iných kapitolách. Združenie evanjelickej mládeže (SEM) malo v r. 1927 97 riadnych členov (z toho 54 chlapcov), 19 podporujúcich členov. V tom roku malo združenie 26 schôdzí, 11 biblických hodín, 10 prednášok, 2 výklady, pripravilo 1 prívet a 16 recitácií.

Evanjelický ženský spolok mal v r.1932 62 riadnych, 4 zakladajúce a 2 podporujúce členky. Spolok platil lieky a cesty do nemocnice chorým a sociálne slabým ľuďom, zabezpečoval šatstvo a vyvíjal iné dobročinné aktivity.¹¹

Dňa 23. septembra 1921 **prechádzal cez našu obec prvý prezident Československej republiky T.G. Masaryk**, ktorý išiel na Bradlo. Na jeho počesť bola postavená v obci slávobrána. Ľudia ho srdečne pozdravovali.¹²

Asi sa vyskytli problémy s alkoholom, keď v roku 1934 obecný kronikár konštatoval, že alkoholizmus bolo možno pozorovať i v Dolných Bzinciach, ale s potešením napísal nasledujúce: *"Zvlášť mládež ako nová generácia z hľadiska morálneho odchyľuje sa od používania alkoholu. Z jednej strany morálny vývin, z druhej strany nedostatok peňazí zapríčiňuje stále menší výkaz stráveného alkoholu vôbec."*

Ani pri rodinných príležitostiach sa už nekonzumovalo toľko alkoholu.

Bzinskí hauzíranti

Na hospodárske i kultúrne povznesenie obce mal vplyv aj podomový obchod. Už dávno pred 1. svetovou vojnou sa pohyboval značný počet občanov Bziniac i okolitých obcí po celom území Rakúsko-Uhorska, ba aj za jeho hranicami. Ľudia sa vracali domov často len k výročným sviatkom. Jedni **predávali vo Viedni** južné ovocie, iní zasa **v Budapešti** drevený riad, ale tiež ovocie a zeleninu.

Z kroniky sa dozvedáme, že istý občan obchodoval s výrobkami z dreva v Srbsku, kam mu ich posielali synovia, ktorí ich doma vyrábali, najprv ručne, neskôr pomocou motora.¹⁴

Podomoví obchodníci chodili s výšivkami a strižným tovarom až do Talianska a do Rumunska. Zachoval sa nám živnostenský list z roku 1902, ktorý bol vydaný vo Viedni podomovej obchodníčke, narodenej v Horných Bzinciach /Felső Botfalu/ v roku 1877 na meno Stano, rod. Ostrovský /krstné meno je nečitateľné/ a oprávňuje na predaj zeleniny a ovocia.

Po prevrate predávali podomoví obchodníci na Morave a v Čechách, veľmi často v Prahe a v kúpeľných mestách západných Čiech. Ponúkali rôzny tovar, ale najvýnosnejší bol **obchod s výšivkami**, ktoré boli súčasťou oblečenia, ale aj rôzneho úžitkového a bytového textilu. Bzinskí hauzíranti nakupovali textil u veľkoobchodníka Reichmanna v Brne a vraj i ulica na Zelniciach sa niekedy nazývala Reichmannova.

Pamätníci tých čias radi rozprávajú, ako to bolo, keď sa chodilo *"do sveta"*. Už nebohá Anna Okrucká, odvážna a zbehlá obchodníčka, často rozprávala o tom, ako **sa dostala až na Pražský hrad**, kam si kázala priniesť tovar Alica Masaryková, dcéra prezidenta, ktorá si od nej naozaj kúpila výšivky. Že toto putovanie po cudzom svete nebolo jednoduché, ale naopak, často i nebezpečné, dokazuje i smutný osud mladej ženy - matky **Evy Harmadyovej**.

Tú v r. 1925 v Opave vlákal do svojho bytu pod zámenkou kúpy tovaru istý muž, ktorý ju zavraždil. Zostala po nej malá dcérka.

Vďaka podomovému obchodu sa zvýšila životná úroveň mnohých Bzinčanov. Prejavilo sa to aj na zariadení domácností. Ako hovorí kronikárka, v kuchyniach sa objavili "tehličky", pece vystriedali sporáky, ľudia si kupovali moderný nábytok.¹⁵

Podľa kroniky v roku 1934 nebolo už v Dolných Bzinčiacich jediného domu so slamenou strechou.¹⁶ "Hauzíрка" vytlačala mnohé miestne zvyky a tradície. Ľudia odkladali svoje kroje a začali sa obliekať do moderných šiat. Hospodári prikupovali pozemky, hlavne od Židov, ktorí sa po roku 1918 z obce odsťahovali. Podomoví obchodníci získavali vo svete rozhlád, mnohé dobré návyky, spoločenské správanie a sebavedomé vystupovanie.

Veľa podomových obchodníkov žilo i v ďalších obciach nášho kraja. Aby si v podnikaní mohli účinne pomáhať, utvorili "Podjavorinské združenie podomových obchodníkov". Medzi exponátmi rodného domu Samuela Štúra v Lubine môžeme vidieť krásnu vyšívanú zástavu združenia. Na jej žrdi sú mosadzné platničky s menami členov združenia z "odbočiek" Lubina, Horné Bzince a Hrušové. Čítame tu mená päťdesiatich dvoch Bzinčanov a dvadsiatich dvoch Hrušovánov. Bzinská "odbočka" mala svoj cech. V poslednej knihe sú zápisy napísané už neistou stareckou rukou posledného **cechmajstra Martina Okruckého**. Z nich sa dozvedáme, že prevzal cech od **Martina Ondrašovica** 10. júna 1956.

Inventár tvorilo 8 lúč a 12 sviečok. Členovia cechu sprevádzali s horiacimi lampášmi mŕtvych na miesto ich odpočinku. V poslednom roku svojej existencie venoval cech 600 Kčs na opravu

evanjelického kostola a 400 Kčs na katolícky kostol. Cechmajster Okrucký urobil i posledný zápis: Posledný cech Pavlovi Kotúčovi volal syn a zať. Platili 20 korún, za ne som "porát" kúpil sviečky.¹⁷

Tým končí história bzinského "obchodného cechu".

"Chudobný židáčik"

Z histórie je známe, že židovské spoločenstvá na Slovensku vznikli v 2. polovici 17. storočia, kedy prišli Židia do našej oblasti. Táto vlna židovských imigrantov bola časťou masovej imigrácie, ktorá prišla do Uhorského kráľovstva po vyhnaní Turkov. Ich príchod bol následkom pohrôm, ktoré postihli Židov v strednej a východnej Európe, napr. na Morave po tridsaťročnej vojne. Židia z Moravy prichádzali v skupinách. Boli chránení listinami, ktoré pre nich vydali guvernéri oblastí, v ktorých sa narodili. Takto Židia z Uhorského Brodu vytvorili spoločenstvo v Trenčíne a v Novom Meste nad Váhom.¹⁸

Jedna časť Židov z Moravy prešla do Nového Mesta nad Váhom. Iná skupina sa so súhlasom pána Bziniec usadila v Bzinciach. Boli to rody Kohnovcov, Kellermannovcov, Herschelovcov.

Vieme, že v roku 1837 žilo v Dolných Bzinciach 22 Židov, v Horných Bzinciach 57 a v Hrušovom 4 Židia.¹⁹

Ľ. R. Podjavorinská vo svojom vlastnom životopise píše, že základy nemčiny získala v **židovskej škole** vo svojom rodisku, ktorú s bratom po niekoľko prázdnin navštevovala. To je dôkaz toho, že v našej obci jestvovala židovská škola.²⁰

Tá istá autorka v obsiahlom článku o Bzinciach v americkom kalendári v r. 1911 píše: "...mužovia i ženy chodia do sveta za výživou, chybou totiž je, že veľká časť chotára dostala sa "novým uhorským pánom" - židom, kde je síce cez leto zárobok, menovite pri repe, ale sedliakom odobraté je pole, ktoré by mnohí vďačne zaplatili. Židia bohatnú, nie tak z úžery ani z

*pálenky, ale z obchodu, kupovania dreveného riadu, z pálení a chovu dobytka - z každého trochu. Inak židia nemajú na ľud účinok priamo zhubný. Ľud pije viacej kávu ako pálenku - tuto aspoň nie v takom množstve, ako po iných krajoch."*²¹

Vieme, že v Dolných Bzinciach jestvovala až do roku 1932 **židovská synagóga**. Keďže sa väčšina "cirkevníkov izraelského vierovyznania" po prevrate z obce vysťahovala, synagóga chátrala. Preto ju Židia v roku 1932 predali istému pekárskemu majstrovi. Ten tu však nevybudoval sľúbenú pekáreň, ale synagógu predal ďalšiemu majiteľovi. Ten ju v roku 1933 zbúral a na jej mieste postavil inú budovu.²²

Starší občania si dodnes spomínajú, ako chodili ako malé deti nazerať do synagógy a počúvať modlenie Židov. **Židovský cintorín** bol na Hôrke. Po prvej svetovej vojne sa tu ešte pochovávalo, po roku 1945 však cintorín celkom chátral, pretože sa oň nemal kto starať. Pekné kamene s hebrejskými a nemeckými nápismi zmizli.

V Bzinciach žili viaceré židovské rodiny: **rodina Köhnová, Poláková, Donátová, Kellermanová, Kellermanová - Gustiných.**

V roku 1934 žili v Dolných Bzinciach už len 4 židovskí občania. Aj pozemky kedysi patriace Židom odkúpili Dolnobzinčania. V roku 1940 tu žili 3 Židia Kellermanovci, známi pod prezývkou Gustin.²³ Boli to bratia Richard (nar.2.3.1899, D.Bzince), Viliam (17.6.1902, Viedeň) a ich sestra Šarlota (4.7.1900, D.Bzince). Tá sa neskôr vydala a odišla a Viliam si priviedol manželku Margitu. Žili skromne až chudobne. Nejedna Bzinčan si pamätá, ako si u nich kupoval za haliere písanky a ceruzky. Skupovali po dedine husacie pečienky, vajíčka a syr a v meste to predávali židovským rodinám. Tie si od nich tovar kúpili, aby im tak trocha pomohli, pretože cítili s nimi. Vilo bol slabý, drobný, ale veľmi sčítaný. Hovoril plynule po nemecky. Richard, všetkými volaný Richino, bol prostoduchý, v tvári červený, rád sa smial, hlavne keď si dobre u gazdov zajedol. Za pomoc dostal obed a zjedol aj "nekošér" jedlo.

Často si pospevoval pesničku:

*"Chudobný Židáčik, čo si počat' mám,
keď si ja pomyslím, že chleba nemám.*

*Vežmem z kúta batoh, paličku,
chodím po dedine, spievam pesničku."*

Osud týchto našich spoluobčanov sa dramaticky uzavrel v čase 2. svetovej vojny a holokaustu.

Osudy biednych

I keď obecní kronikári konštatovali v rokoch medzi vojnami hmotné povznesenie občanov i obce, nemohli si nevšimnúť a nezaznamenať, že v tomto období bolo v Bzinciach veľa ľudí, ktorí si museli hľadať prácu v ďalekých krajinách, aby tak zarobili peniaze na slušnejšie živobytie. Aj našich občanov zasiahli totiž následky kríz, zvlášť veľkej hospodárskej krízy z tridsiatych rokov. Už pred prvou vojnou sa vystaňovali občania do USA. Po roku 1918 sa vystaňovalo viacero ľudí do **Kanady, Argentíny** a zvlášť do **Francúzska**. Tam odchádzali na sezónne práce chudobní ľudia vo väčšom množstve od roku 1923. Chceli si zarobiť, aby si doma mohli vylepšiť svoju situáciu, postaviť si domec, prikúpiť pôdu.²⁴

Keď sa L. Varga začal zaujímať o osudy vystaňovalcov, zistil, že tvrdý chlebič zakúsilo v **cudzom svete asi 109 Bzinčanov**. Odchádzali mladí muži, niekedy i so ženami. Doma zostávali deti v opatere starých rodičov. Odlúčenie komplikovalo situáciu v mnohých rodinách, často narušilo rodinné vzťahy, no veľmi často ich ešte upevnilo. Bolo by možné popísať veľa dojímavých rodinných príbehov. Dodnes žije vo svete niekoľko Slovákov, ktorí sa hlásia k svojmu rodisku, ku Bzinciam.

Za richtárčenia Jána Podhradského sa v Horných Bzinciach v r. 1919-20 vybudoval pod Hôrkou domec, ktorý ľudia nazývali "*špitál*". Nebola to však nemocnica, ale skôr ubytovňa pre sociálne odkázaných ľudí. Bývalo tam postupne viacero občanov: starček Setvák, reumou pokrútený, na kolenách chodiaci Štefan Pakan, slepá starenka Valová. Starosť o stravu prevzala na seba obec, každý deň im povinne prinášala stravu iná gazdovská rodina.

Bývala tu i rodina Viskupová s troma deťmi. Za slovenského štátu slúžil dom ako sklad munície pre nemeckú armádu. Neskôr tam žila i starenka Zaťovičová.

Špitál potom stratil svoju pôvodnú úlohu, ktorú mu určili naši predkovia, keď ho budovali v čase krízy po 1. svetovej vojne. Pamätali vtedy na svojich najbiednejších spolublížnych.

MNV predal neskôr domec bzinskému občanovi a ten si ho zveľadil na útulný príbytok.²⁵

Spolkový život

Sociálne podmienky a záujmy občanov viedli k organizovaniu rôznych spolkov a družstiev. V Bzinciach pracovalo viacero hospodárskych, kultúrnych a športových združení. Mnohé z nich mali v rokoch po prevrate už dlhoročnú tradíciu.

HOSPODÁRSKE SPOLKY poznali Bzinčania už v časoch pôsobenia znamenitého učiteľa Riznera a farára Lešku, ale vzorom našim predkom mohol byť aj cechový život.

MLIEKARSKÉ DRUŽSTVO

Dňa 30. júna 1935 sa konalo zakladajúce valné zhromaždenie **mliekarského družstva**, ktorého posledný názov bol Roľnícke mliekarské družstvo pre Horné a Dolné Bzince a okolie. Družstvo malo 32 zakladajúcich členov, pracovať začalo 1. decembra 1935. Vedúcim družstva sa stal odborník na mliekarstvo

Pavel Pavlovic. Na založení družstva sa významne podieľali títo členovia: **Martin Bumbál**, **Pavel Trchala** z Horných Bziniac, **Ján Kedrovič**, **Ján Chorvát** z Dolných Bziniac a **Ján Tomašovič** z Hrušového.

Družstvo začalo výrobu s členským kapitálom 1.200 korún.

Ján Pavlovic vybavil subvenciu od Zemědelskej rady vo forme strojového zariadenia. Sumou 1.000 korún podporila družstvo Roľnícka pokladnica. Výrobná miestnosť bola v dome Gustáva Kellermana v Dolných Bzinciach.²⁶

Denne dodávali roľníci asi 120 l, neskôr až 300 l mlieka, väčšmi drobní hospodári ako tí väčší. Dodávatelia prinášali naozaj len kvalitné mlieko, čo dokazovali aj jeho pravidelné a prísne kontroly. Družstvo vyrábalo maslo, tvaroh, smotanu, cmar, srvátku a neskôr aj konzumné mlieko. Výrobky boli kvalitné a už v prvom roku činnosti bolo **maslo zo Bziniac ohodnotené na celoštátnej výstave v Prahe ako maslo I. akosti**.

Platby za dodané mlieko sa uhrádzali dodávateľom včas, ale diferencovane podľa tučnosti. Spokojnosť dodávateľov sa prejavila zvyšovaním dodávok, tie boli neskôr až 1.000 l mlieka denne. To už malo družstvo plán na výstavbu novej mliekarene a na výrobu plesňových syrov. Po štyroch rokoch práce bol Pavel Pavlovic povolán do Mliekarenského syndikátu do Bratislavy. Mliekareň viedli ďalší členovia, najdlhšie Pavel Chorvát. Pracovala by možno dodnes, keby nebolo znárodnenia.

LESNÉ DRUŽSTVO

V roku 1935 sa utvorilo družstvo na zakúpenie lesa **od panstva Foul Springer**. Družstvo tvorili občania Horných a Dolných Bziniac a Hrabového. V oblasti Maleník zakúpili 164 honov lesa po 1.070 Kčs za hon.²⁷

DRUŽSTVO SVOJPOMOCNÁ DOHODA

Bol to **spolok pre poistenie rožného statku**. Vznikol 15. mája 1936 a tvorilo ho 70 členov z Dolných a Horných Bziniac.

Úlohou spolku bolo to, že v prípade nutnej porážky alebo úhynu dobytka členovia spoločne znášali stratu a pomohli postihnutému roľníkovi. Ak sa po nutnej porážke dalo mäso konzumovať, rozpredali si ho členovia medzi sebou. Ak nie, prispeli na stratu finančne. Každý člen prispel takým dielom, aký tvorilo množstvo jeho prihlásených kusov dobytka v družstve.²⁸

DRUŽSTVO SVOJDOM

Družstvo vzniklo zásluhou **rímsko-katolíckeho kňaza Júliusa Foltána** v roku 1956. Jeho poslaním bolo pomôcť svojim členom pri výstavbe rodinných domov. Členovia dali do prevádzky tehelnú, ktorú vlastnila rodina Malíková. Družstvo zaviedlo do tehelne elektrický prúd, zabezpečilo lis na výrobu tehly, prebudovalo pec a postavilo sušiareň. Tehelňa zásobovala vtedy nedostatkovou tehlou svojich členov i ďalších občanov prídelovým systémom. Tak si ľudia postavili **6 domkov v Priechnych jarkoch** na pozemkoch katolíckej cirkvi. V obci bolo vďaka tehelni postavených **15 domov**, z toho 11 na kopaniciach.²⁹

VČELÁRSTVO

Priekopníkom včelárstva bol **učiteľ a rektor evanjelickej školy Karol Rizner** - otec Ľ. R. Podjavorinskej. Na svojom včelom hospodárstve oboznamoval záujemcov so základmi včelárstva. Keď sa v r. 1910 zo Bziniec odsťahoval, odkúpili si zámožnejší občania jeho včelie rodiny a v chove pokračovali. Ako úspešných včelárov uvádzajú kronikári a pamätníci mlynára Fialu, potom jeho zaťa Miškovic, tiež mlynára, obchodníka Martina Sabršúla a Vojtecha Dudáka, vedúceho pošty. V Dolných Bzinciach to boli Ján Kedrovič, Pavel Sadloň, Štefan Seewald, Adolf Seewald a Jozef Vačko.³⁰

Mimoriadne zanietným a odborne pripraveným včelárom bol mlynár **Juraj Kovačovic**. Podľa kroniky mal v roku 1934 tridsať úl'ov. Slovenský zväz včelárov mal u neho pozorovaciu stanicu 2. rádu.

Od roku 1935 do roku 1945 pozoroval a zaznamenával tento zanietný včelár počasie, a to teplotu, zrážky, vietor, pokojné dni, počet výletov, to znamená dní, kedy mohli včely vyletieť, ďalej prírastky na donáške medu. Kovačovic vyrábal ešte v pokročilom veku medzistienky pre široké okolie včelárov.

Pri storočnici Slovenského zväzu včelárov poskytol Nitrianskemu múzeu, ktoré inštalovalo k tomuto výročiu výstavu, množstvo starých odborných časopisov a kníh, ktoré celý život zbieral a študoval.³¹

Aj dnes bzinskí včelári úspešne pracujú a sú organizovaní v pobočke zväzu v Novom Meste nad Váhom.

HASIČSTVO

Zo záznamov, ktoré sa zachovali, vieme, že **hasičský zbor vznikol v Bzinciach v roku 1908**. Zakladajúcimi členmi boli **Alexander Rakušan**, učiteľ katolíckej školy a zároveň prvý veliteľ zboru, **Ján Kovačovic**, neskôr tiež veliteľ zboru, a **Ján Haluza**.³² Zbor mal v tom roku 30 členov.

Vieme, že v januári 1931 bol už predsedom Dobrovoľného hasičského zboru Horné a Dolné Bzince učiteľ evanjelickej školy **Ján Klincko**, ktorý bol zároveň aj veliteľom mužstva. Jeho námestníkom sa stal **Ján Kovačovic**, ktorý bol predtým veliteľom a určitú dobu i predsedom zboru. Ján Klincko vykonával funkciu veliteľa a predsedu do roku 1953, kedy bol zvolený za predsedu **Štefan Chorvát**. Ján Klincko zostal čestným predsedom. V roku 1964 zbor zvolil za svojho predsedu **Adama Baranoviča**.

Ján Klincko vyslovil na schôdzi dňa 11.2.1936 túto myšlienku: *"My, hasiči, podľa nášho hesla, ktoré nesú naše zástavy, združili sme sa na slávu Boha a na pomoc spolublížnemu."* Bzinskí hasiči naozaj konali v duchu tohoto hesla. Zo zápisov sa dozvedáme, že okrem zásahov pri požiaroch, našťastie neboli často, vykonávali pravidelne v letnom období nočnú stráž, stráž počas žatiev, mávali službu pri rôznych kultúrno-spoločenských podujatiach, zapájali sa do spoločenského a verejného života v obci. Nechýbali na žiadnej slávnosti, nacvičili dokonca divadlo. Odprevádzali spoluobčanov z tohto sveta. Pravidelne mávali cvičenia s požiarou technikou, pochodové cvičenia, teoretické školenia. Cvičenia s technikou bývali obyčajne v nedeľu ráno, pred bohoslužbami, a tak priestranstvo v strede obce bolo v lete vzorne vypoľievané. Na spoločné akcie bolo mužstvo zvolávané obežníkom, ale najčastejšie hlasom trúbky. Trúbkarmi boli **Ján Srnánek**, po ňom **Juraj Sapáček**.³³

V roku 1933 založili obce Horné a Dolné Bzince fond 500 korún na zakúpenie motorovej striekačky. 29. júna 1934 bola už zboru odovzdaná štvorvalcová motorová striekačka s hadicami o dĺžke 300 m. Stála 28.000 korún.³⁴

V roku 1938 podliehala väčšina členov mobilizácii. Tí, čo zostali doma, boli v neustálej strážnej službe. Zbor bol aktívny aj počas 2. svetovej vojny. Po vojne sa jeho činnosť ešte rozšírila. Keď v januári 1956 informoval predseda MNV Jozef Mikušík na schôdzi o povolení stavby požiarnej zbrojnice, všetci to prijali s nadšením a hneď sa zaviazali, koľko hodín na tejto stavbe bezplatne odpracujú. Pozemok sa získal odkúpením starého rodinného domu so záhradou v strede obce.

Stavba bola dokončená v roku 1958 brigádnicky v akcii Z. Občania odpracovali 10.100 brigádnických hodín. Hodnota budovy v čase dokončenia bola 179.000 Kčs.³⁵

Požiarň zbor sa zúčastňoval mnohých súťaží, niekoľko ich aj sám u nás organizoval. Postupne nadobúdal novšiu požiarňickú techniku. Od roku 1949 pracoval už s dorastom a neskôr aj so žiakmi. Títo sa tiež zúčastňovali súťaží. Zoznam obetavých členov požiarneho zboru by bol dlhý. Spomenieme miestneho dlhoročného funkcionára a okrskového veliteľa Milana Trchalu a Ivana Kučeru, ktorý je členom ÚV SZPO.

ŠPORTOVÉ A KULTÚRNE SPOLKY

V nich rozvíjali Bzinčania svoje záujmy a šíрили dobré meno obce. Vďaka zánietenosti členov vládol tu duch tvorivosti a radosti.

PODJAVERNINSKÝ ŠPORTOVÝ KLUB BZINCE

Futbal sa začal v Bzinciach hrávať v dvadsiatych rokoch. Najprv učaroval chlapcom, ktorí boli na remeslách alebo navštevovali novomestské gymnázium.

Skutočnú futbalovú loptu vraj priniesol z Budapešti **Miško Kedrovič ešte v r. 1922**, keď prišiel na prázdniny. Chlapci si našli vhodný priestor na Stráni. Tu sa odohral aj prvý futbalový zápas medzi Dolnými a Hornými Bzincami. Pri ňom si však zlomil nohu prvý predseda Podjavorinského športového klubu učiteľ **Milan Dudák**. Nadšenie chlapcov sa stupňovalo, svojpomocne si zhotovili športový výstroj. O dresoch reč byť nemohla, to poslúžila i biela košeľa, miesto kopačiek "baganče" a z kusa čierneho plátna, ktorý si každý priniesol, ušil tiež futbalový nadšenec Vojtech Kubica hráčom trenírky. Na ihrisko tak v plnej paráde vybiehali Martin Valo, Ján Teplička, Ján Okrucký, Martin Dudák, Pavel Šimka, Július Jánoška, Ján Rágala, Martin Zaťovič, Adam Slávik, Pavel Trchala, Ján Kotúč, Štefan Valach, Martin Radoš, Martin Kedro, Antonín Prouza, Pavel Sedláček, Martin Setvák a ďalší.

Prvým súperom im boli chlapci zo Starej Turej. Historický zápas vyhrali vtedy domáci Staroturanci 3:1. A práve po tomto zápase sa Bzinčania rozhodli založiť si futbalový klub

s riadnym vedením. Stalo sa tak v roku 1928, a tak už odvetný zápas doma na ihrisku na Stráni hrali pod názvom **Podjavorinský športový klub Bzince**. Vyhrali ho, samozrejme, domáci Bzinčania.³⁶

V roku 1934 mal už klub riadne ihrisko na Kútiku. Pozemok mal prenajatý čiastočne od obce a čiastočne od súkromníkov.³⁷ Sem prichádzalo na zápasy aj viac divákov a futbal získal v Bzinciach popularitu. Cez leto sa tu okrem futbalových zápasov usporiadali tanečné zábavy a cvičenia Sokola.

Mužstvo hrávalo **dobry futbal a vždy fair play**, a preto bolo na okolí veľmi obľúbené, často pozývané na exhibičné zápasy.

V zápisniciach PŠK je zaznamenaná bohatá športovo-spoločenská činnosť klubu. Dozvedáme sa z nich i nasledujúce údaje: V r. 1934 dalo mužstvo **91 gólov, dostalo 62**, v r. 1938 zohralo 20 zápasov, 9 víťazných, 9 prehratých a 2 nerozhodné, skóre bolo 61:58. Najlepší strelci boli: **Valo 14 gólov, Baranovič 13, Chorvát 9, Kučera 8**. V marci 1937 musel klub upravovať ihrisko po povodni. V tomto roku kúpil 10 modro-bielych dresov, modré trenírky dal ušit' u obchodníka Mahdala. V roku 1938 odohral prvé tri zápasy dorast, v r. 1939 sa stal jeho kapitánom Ján Tomeš.³⁸

Tretie ihrisko bolo v areáli dnešného poľnohospodárskeho družstva. Toto ihrisko malo nielen lavičky, ale i drevené oplotenie. Po vojne pokračoval futbalový oddiel v úspešnej športovej činnosti. Na ihrisku sa objavila nová generácia hráčov. Klub organizoval turnaj o Putovný pohár kpt. Miloša Uhra.

V roku 1948 sa stal PŠK víťazom II. triedy a postúpil do medzikrajskej súťaže. Postupne sa zapojili do súťaží aj družstvá dorastu a žiakov.

Neznámy autor – kurzíva - vložené do pôvodného textu, navrhujem odstrániť NESÚHLASÍM S UVÁDZANÍM PREZÝVOK!!!! EŠ

Športová činnosť v klube nebola vždy ideálna. K tomuto obdobiu smerujú dve spomienky MVDr. Milana Krokvičku. Linkovanie ihriska obyčajne robili najmladší hráči. Raz v nedeľu poobede sa mal hrať zápas, a tak omladina išla ráno urobiť čiary na ihrisku. A čo uvideli? Pred futbalovou brámkou stál stoh slamy, o ktorý sa postaralo roľnícke družstvo. Druhá spomienka sa viaže k drevenému oploteniu ihriska. Túto prácu mala urobiť firma Lozovský a Štefanec za prestup nášho hráča Pavla Kučeru. Trvalo nekonečne dlho, kým k tomu došlo, o čom svedčia zápisnice zo zasadaní futbalového výboru (zapisovateľom bol Štefan Kovačovič – poštár).

Po čase sa Jednotné roľnícke družstvo začalo rozširovať a potrebovalo práve toto miesto na ďalšiu výstavbu. Tak prichádzame k futbalovému ihrisku číslo 4. Bolo neďaleko, pri ceste do Vrzávky. Ako sa ukázalo, i toto miesto muselo ustúpiť vzhľadom na ďalšie a ďalšie potrebné hospodárske budovy.

Vybudovalo sa teda ihrisko číslo 5, odovzdané do užívania v roku 1958, ktoré bolo už na dobrom mieste, vyhovovalo požiadavkám, hlavne keď Jednotné roľnícke družstvo postavilo kabíny, ktoré s neskôr realizovanou prístavbou slúžia dodne. Teraz niekoľko skutočností o najčastejších súperoch, o vlastných reprezentantoch, ktorí sa nemalou mierou zaslúžili o dobré meno Podjavorinského športového klubu Bzince.

Za 2. svetovej vojny z pochopiteľných dôvodov sa športovému životu mohli ľudia venovať len čiastočne. Niektorí hráči boli vojakmi, či už v našej, alebo zahraničnej armáde (Adam Baranovič), prípadne boli v koncentračnom tábore (Ján Hložka).

V rokoch 1945-60 najčastejšími súpermi boli: Trenčianska Teplá, Záblatie, Banka, Vrbové, Čachtice, Kostolné, Brezová pod Bradlom, Myjava B, Stará Turá B a Lubina, Nové Mesto nad Váhom B, Turá Lúka. Hrávalo sa väčšinou v 2. triede.

Po ukončení jednotlivých ročníkov cez letnú prestávku sa mužstvo zúčastňovalo rôznych turnajov. Najčastejšie na Morave v Stráni – Kvetnej. Väčšinou s úspešnou bilanciou. Hralo sa i v Luhačovicach. Ďalšie pravidelné letné futbalové turnaje boli v Slavkove. Dochádzalo i k prestupom hráčov k nám z Nového Mesta n. Váhom, napr. brankári Ján Psočný, neskôr Ján Skovajsa. Ďalej hosťovali: Gono, Šulgan, Július Matyáš, Gábor. Neskôr to boli Šustek, Hornák, Čiták, Schicker... Prestupovali i naši hráči: Pavel Kučera a Milan Haluza do Nového Mesta n. V., Pavel Valo do ČH Bratislava, Milan Krokvička na Myjavu, Ludovít Malík na Starú Turú. Hráči (i s prezývkami), ktorí sa zaslúžili o dobré meno bzinského futbalu (40. až 60. roky 20. st.). Dolné Bzince – pravá strana: Ján Arbecík, Pavel Harmady – Paleček, Ján Macúch - Najče, bratia Chorvátovci: Ján - Janek, Milan – Máselko a Pavel.

Dolné Bzince – vľavo: Vladimír Seewald – Buchman, Ivan Okrucký – Pekar, Dušan Kopec, Ján Macúch – Edy, Pavel Harmady-Gúčík, Adam Baranovič, Pavel Macúch-Jacek, Pavel Srnáne - Nepi, Milan Dunajčík-Draku, bratia Petrilákovci Milan a Ivan, Miloš Harušťák, Miroslav Kopec, Pavel Kotuč - Kuchynka, Milan Stacho, Rudolf Pavlík, , bratia Malíkovci Ján - Jančino a Ludovít - Ludvo, bratia Mikušíkovci Drahoš a Luboš, Chorvát – Rotmajster, Ján Ševčovic – Muftik, Pavol Kučera – Jajko, Milan Kučera – Merkuj.

Horné Bzince – pravá strana

Milan Malečka – Bobek, Milan Rágala, Milan Dunajčík – Davos, bratia Harmadyovci, Milan – Jimoš a Vladimír – Hongar, bratia Srnánkovci Milan – Hermoš a Ján – Bunky, Milan Kotúč – Šandor, Miroslav Kovačovic – Houška, Milan Trchala – Žochár, Pavel Valo, Milan Remo, Rudolf Straka, bratia Lessovci Jaroslav a Miroslav, Pavel Krajčovič, Milan Sabršúl - Továrnik, Vladimír Kedro – Pipis, bratia Hložkovci Ján-Histu a Milan – Milek.

Horné Bzince – ľavá strana:

Ivan Zaťovic, Ján Kovačovic – Ojčulo, Ján Korytár, Ján Teska, Milan Podhradský, Milan Bratanec – Brejtu, Jozef Čukan, Milan Krokvička – Mota, Miroslav Kovačovic – Sirka, Ján Dudák, Ján Trchala – Čaniga, Milan Haluza-Tarek, bratia Haluzovci: Ján a Milan - Čuligo. Na začiatku 60. rokov 20. storočia nastúpila ďalšia generácia mladých dorastencov, neskôr stabilných bzinských hráčov, a to: Jozef Fogaš – prestup z Podolia, Ivan Straka, Ján Šebík, Miloš Mikušík, Dušan Macúch, Jozef Stacho, Milan Černaj, Milan Hargaš, Miroslav Marták, Dušan Šupatík, Lubo a Jano Žoldákovci, Juraj Selecký, Ivan Kovačovic, Branislav Valo, Milan Babinec, Ivan a Dušan Sadloňovci, Vladimír Harmady, Peter Malík, neskôr Viliam Michna, Ján Hložka, Lubomír Mosný, Ján Nociar, Ján Arbecík, Vladimír Krchňák, Ján Sadloň, Dušan Hargaš a mnohí ďalší.

V r. 1963 postúpilo mužstvo do **I. B. triedy – krajskej ligy.**

Oddiel zmenil názov na TJ Družstevník Bzince pod Javorinou. TJ poriadala každoročne Memoriál JUDr. Miloša Haruštiaka. Haruštiak bol v 50. a 60. rokoch minulého st. obetavým členom, inteligentným hráčom a dlhoročným kapitánom mužstva.

Prví predsedovia PŠK: Milan Dudák, Martin Valo, P. Ševčovic, Juraj Hrevúš, Pavel Chorvát, Štefan Kovačovic, Ján Chorvát, Milan Harmady, Pavel Okrucký, Neskôr viedli oddiel a TJ: J. Evinic, P. Kotúč, D. Kovačovic, J. Harmady, M. Černaj, J. Nociar, R. Klimo, B. Valo, I. Kuhajda a mnohí ďalší obetaví funkcionári. *(Ako to už v športe býva, raz to ide a raz nie – preč dať,)* Po rokoch veríme, že opäť prídu lepšie časy bzinského futbalu.

TJ Družstevník, teraz znova PŠK, mal viacero oddielov, a to stolnotenisový, volejbalový, turistický a odbor Základnej a rekreačnej telesnej výchovy. Aktívnym vedúcim turistov bol Pavel Chorvát. Odbor ZRTV nacvičoval pod vedením Eleny Gardoňovej skladby žien na Čs. spartakiády. Ženy vystúpili v rokoch 1980, 1985 a 1990 v Prahe na Strahove.

Vložil neznámy autor, navrhujem odstrániť - kurzíva

Ženy cvičia i naďalej v zime v telocvični ZŠ pod vedením Janky Michalovičovej, Renáty Šutarovej a Anny Krajčovicovej.

V stolnom tenise sa hrala okresná súťaž v 70. a 80. rokoch minulého storočia, najaktívnejšími hráčmi boli Ivan Straka, Branislav Valo, Drahoš Gulán, Ján Valo, Lubomír Mosný, Jaroslav Kovačovic, Miloš Podhradský, Milan Petrilák a ďalší. Pod vedením L. Mosného a B. Vala sa pravidelne usporadúva vianočný turnaj v stolnom tenise. Stolní tenisti sa zúčastňovali turnajov v spriatelенých obciach Smrečany-Žiar, Slavkov a Babice. Volejbal sa hráva rekreačne hlavne v telocvični ZŠ. Pravidelne na Vianoce sa organizuje volejbalový turnaj. Pod vedením učiteľa Petra Peráčka žiaci ZŠ hrajú školské súťaže vo volejbale. V určitých obdobiach sa v Bzinciach p. J. hrával aj hokej. Teraz sa vytvorila dobrá partia hokejistov pod vedením Pavla Podhradského, ml. a hokej hrajú na zimných štadiónoch v Novom Meste nad Váhom, Piešťanoch a v Trenčíne. Hrajú s mužstvami z Moravského Lieskového, Hornej Stredy, Nového Mesta nad Váhom, Babíc a ďalšími.

SOKOL

Bzinskí podomoví obchodníci navštívili v roku 1922 hromadné vystúpenia IX. Vsesokolského vzletu v Prahe. Vystupovali tu i "americkí sokoli", naši rodáci. Bzinčania, očarení tou krásou, sa usilovali o zriadenie sokolskej organizácie v rodnej obci.

24. februára 1935 bol aj v našej obci založený spolok pod názvom **Telocvičná jednota Sokol Horné a Dolné Bzince**. Hneď po založení mal spolok 37 členov a telocvičnú miestnosť u Adama Kotúča.

Starostom Sokola bol Ján Macúch z Horných Bziniec, **miestostarostom Ján Okrucký** z Dolných Bziniec, jednatelom a archivárom Ján Kovačovic (kronikár obce), náčelníkom bol **Juraj Hrevúš**, náčelníčkou **Lilka Moťovská** a od r. 1937 **Katarína Kučerová**. Pokladníkom bol Pavel Stacho. Cvičitelia Juraj Hrevúš, Martin Pavlík, Adam Pavlík, Ján Okrucký, Pavel Znachor, Lilka Moťovská, Katarína Kučerová a Anna Ševčovicová viedli nácvik hromadných skladieb na "Sokolský zlet" v r. 1938.

V Prahe cvičili z našej obce dorastenky, dorastenci, muži, starší žiaci a na okresných zletoch i mladšie žiactvo.

Juraj Hrevúš a Katarína Kučerová absolvovali v rokoch 1935-38 v rámci "*Sokolskej župy Považskej-Štefánikovej*" školenia Pomáhateľskej školy pre cvičiteľov. Po absolvovaní náročných skúšok získali osvedčenia cvičiteľov a náčelníkov.

Sokol sa prezentoval v obci nielen telovýchovnými, ale aj spoločensko-kultúrnymi aktivitami. Boli to akadémie hlavne pri príležitosti výročí Československej republiky a T. G. Masaryka. Členovia Sokola nosili slušivé uniformy a bolo ich vidno vždy pri podujatiach, ktoré mali dvíhať národné povedomie a utvrdzovať vysoko mravné vlastnosti občanov. Začiatkom roku 1939 bola Telocvičná jednota Sokol v našej obci miestnou Hlinkovou gardou zrušená a jej majetok, cvičebné náradie, zobrala do svojej správy Hlinkova garda.³⁹

Sokol bol v Bzinciach znovuobnovený až v r. 1946. Cvičiteľský zbor sa rozšíril o ďalších členov. Tvorili ho Dušan Kotúč, Milan Harmady, Ján Harmady, Pavel Znachor, Adam Pavlík, Anna Baranovičová, Margita Pirnerová, Vlasta Macúchová, neskôr Elena Gardoňová. Náčelníkom bol Juraj Hrevúš, náčelníčkou Pavlína Kučerová, starostom Ján Macúch.⁴⁰ Cvičenci nacvičovali skladby na zlet v r. 1948, ktorý bol posledným zletom Sokola v ČSR. Na miestnom ihrisku sa uskutočnilo všesokolské okrskové cvičenie za účasti sokolských organizácií z okolia. V hromadných vystúpeniach sa predstavili muži, ženy, dorastenky i žiactvo. Do Prahy potom cestovali muži, dorastenci, starší žiaci, dorastenky ale aj krojovaná skupina. Všesokolský zlet ukončili "*zletové dožinky*". Bolo to vystúpenie krojovaných skupín na ploche štadióna. Pred nástupom množstva tanečníkov v krojoch z celej republiky pršalo, pri ich nástupe vyšlo slnko a pri vystúpení sa objavila nad Strahovom dúha. A tak ako sa ona rozplynula, musel zaniknúť i Sokol.

OCHOTNÍCKE DIVADLO

Ochotnícke divadlo zohrávalo v našej histórii vždy mimoriadne významnú úlohu. I Bzince mali v minulosti nadšených ochotníkov, ktorých neodradili ani provizórne divadelné sály v hostincoch u Adama Kotúča a Pavla Macúcha.

Zo zápisov v kronikách a z rozprávania pamätníkov sa dozvedáme, že do nácvikov sa zapájal SEM - **Združenie evanjelickej mládeže, Štefánikov divadelný krúžok, Hviezdoslavova beseda, Telocvičná jednota Sokol, Dobročinný spolok evanjelických žien, Katolícka mládež.**

Hviezdoslavova beseda bola v Bzinciach založená ešte pred 1.svetovou vojnou učiteľom evanjelickej školy **Pavlom Sedláčkom**.

V roku 1924 bola jej činnosť obnovená. V medzivojnovom období, ale aj v rokoch vojny odohrali bzinskí nadšenci tieto hry:

SEM nacvičil Stodolovu Marínu Havranovú, Čaj u pána senátora, Tajovského Nový život, Matku od Barča - Ivana, Julinkino šťastie.

Sokol zahral hry Kráľ Svätopluk a Nové časy idú.

Dobročinný spolok evanjelických žien zvládol **operetu Anička Kováčovie**.

Štefánikov divadelný krúžok zahral tiež operetu Pozor na vlak, hru Mármotratný syn a veselohru Keď mesiačik svieti.

Katolícka mládež nacvičila veselohru Slobodní manželja.

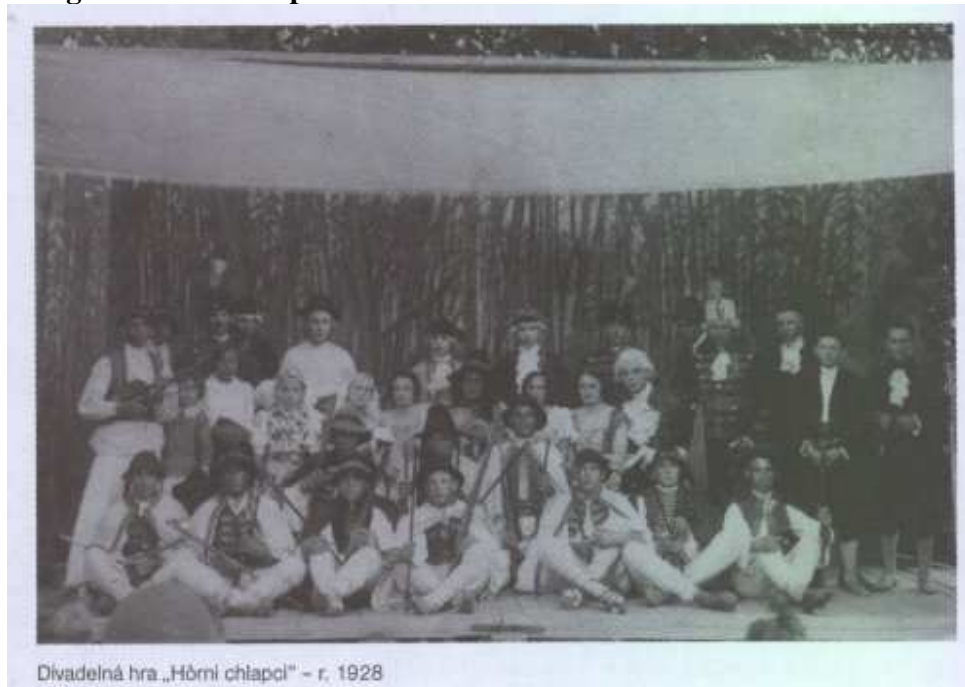
Kopanický ochotnícky krúžok hral operetu Vy naše Tatry malebné.

Ako režisérov treba spomenúť v SEM-e učiteľa evanjelickej školy **Pavla Bratranca**, v Dobročinnom spolku evanjelických žien **Ol'gu Struhárikovú-Koričanskú**. Štefánikov divadel.krúžok mal za režiséra učiteľa evanj.školy **Milana Slávika** a Kopanický ochotnícky krúžok viedol učiteľ evanjelickej školy na kopaniciach

Ján Marták. Bzinskí divadelníci hrávali aj v okolitých obciach. I vo vojnovom roku 1943 odohrali 29 predstavení.⁴¹

Ani po roku 1945 divadelné nadšenie občanov a hlavne mládež neopustilo. Divadlá sa hrali v rámci činnosti mládežníckej organizácie, Sokola, Slov. zväzu žien, Čs. Červeného kríža a často vystupovali i žiaci školy. V repertoári boli opäť obľúbené hry, ako napr. Čaj u pána senátora, Mozol'ovci, Trasovisko, Dobrodružstvo pri obžinkoch, Drotár, opereta Slovácka princezná, Jindra - grófká Ostrovína, Kmotrovci, ale aj Karvašova Polnočná omša, ktorá mala 11

predstavení. Ján Kedro mladší napísal a režíroval hru s partizánskou tematikou z nášho podjavorinského kraja Prípad dr. Šikaru. Hru nacvičil Sokol. Režisérmi boli hlavne učitelia,⁴² **R. Morgensteinová a Arpád Michna.**

Divadelná hra „Horní chlapi“ - r. 1928

Divadlu začalo konkurovať kino, ktoré vzniklo v júni 1951 adaptáciou miestností bývalého hostinca v Dolných Bzinciach. Návštevnosť bola vysoká, pokiaľ si ľudia nezvykli na pohodlie pred televízorom vo vlastných bytoch. Prví televízni koncesionári boli Ján Tomašovič, Ján Duda a Ján Štepanovic v roku 1957. Prvé rádio mal rím.-kat. dekan Adalbert Kovalík v roku 1931.⁴³

KNIŽNICE

E. R. Podjavorinská napísala v roku 1911 toto:⁴⁴

"Ľud bzinský je pomerne vzdelanostne nie zaostalý. Menovite terajšia generácia. Každý muž či žena vie čítať, písať a rátať. Niektorí majú písmo krásne, nepoukazujúc na ťažkú robotnícku ruku. Z novín čítajú hlavne Týždenník. No menovite držia na spisy náboženského obsahu. Kdekoľvek nájdeš na stole Transciul a Bibliu svätú popri chlebe zakrytom "pod chlebákom".

Obecné knižnice boli v Horných a Dolných Bzinciach založené v roku 1927. Obce pre ne nakúpili poučné a zábavné knihy. Dolnobzinská knižnica mala na konci roka 1934 104 zväzkov kníh, obec Horné Bzince poskytovala svojej knižnici ročne 750 korún. Informuje nás o tom zápis z vojnového roku 1941. Ľudia knižnice navštevovali a hojne čítali.⁴⁵

Združenie evanjelickej mládeže (SEM) malo vlastnú knižnicu a v roku 1927 v nej bolo 166 zviazaných, potriedených a skatalogizovaných kníh. Martin Dudák poskytol SEM-u bezplatne potreby na viazanie kníh.⁴⁶

V roku 1962 bola zriadená v budove bývalej evanjelickej školy ľudová knižnica s čítárňou pod názvom Knižnica družstevného klubu. Miestna ľudová knižnica existuje dodnes.

BZINSKÁ A HRUŠOVSKÁ DYCHOVKA

Dnes nemôžeme s určitosťou povedať, odkedy v Bzinciach vyhrávala domáca kapela. Dnešní dôchodcovia však spomínajú, že ich babičkám vyhrával *"Filkéč gajdoš"*. Ten však hrával ešte pred I. svetovou vojnou. Hneď po vojne však už mladí muzikanti začali uvažovať o založení dychovej hudby. Zadovážili si hudobné nástroje a usilovne cvičili. Asi v roku 1923-24 začala hudba účinkovať. Čoskoro si získala veľkú obľubu. Na zachovanej fotografii z roku 1926 poznáme týchto muzikantov: sediaci zľava **Štefan Sapáček, František Novák, Tomáš Kovačovic, Martin Kubica, Pavel Chorvát**, stojaci zľava **Martin Kuhajda, Pavel Harmady, Ján Harmady, Juraj Hrevúš, Ján Teska**.

Dychovky sa neskôr ujal riaditeľ Meštianskej školy v Novom Meste nad Váhom prof. Ulehla, ktorý s ňou nacvičoval. Štyria muzikanti sa stali i členmi Hudobného zboru Slovenskej ligy. Boli to: Juraj Hrevúš, Ján Teska, Pavel Chorvát, Martin Srnánek.

Kuchársky kurz v Hrušovom - r. 1933

Členovia tanečného súboru „Slovenská beseda“ - r. 1930

V polovici dvadsiatych rokov bol jedným z iniciátorov založenia dychovej hudby v Hrušovom Ján Plašienka. Dal dohromady partiu nadšencov a za odbornej pomoci kapelníka Františka Nováka zo Bziniec a priženeného Moravana zo Strání Jozefa Šupáka začalo sa s nácviikom. V lete nacvičovali v záhradách, v zime v domoch muzikantov.

Hrušovskú dychovku tvorili: Juraj Švondrk, Jozef Šupák, Pavol Ostrovský, Ján Plašienka, Pavel Srnánek, Adam Štúr, Martin Jarábek, Ján Bahník, Martin Hrehor, Pavel Bahník, Juraj Plašienka, Adam Plašienka, Michal Belko, Martin Michalovič.

ROĽNÍCKY DORAST A SLOVENSKÁ BESEDA

V kultúrnom živote zohrala dôležitú úlohu mládež organizovaná v Roľníckom doraste. V roku 1930 sa rozhodlo asi 16 mladých ľudí nacvičiť pásno tancov a spevu - slovenskú besedu. Nácvičiek viedol nadšenec z Nového Mesta nad Váhom. Spočiatku nacvičili dve kolá, v jednom kole tancovali štyri páry. Boli to títo mladí ľudia:

Anna Macúchová - Martin Ševčovic, Emília Valášková - Pavel Teska, Vlasta Koblihová - Ján Harmady, Anna Chorvátová - Martin Šimovec, Emília Chorvátová - Štefan Chorvát, Branská - Pavel Chorvát, Anna Okrucká - Ján Srnánek, Irena Dudáková - Pavel Pavlovic

Ako ešte prednedávnom spomínal bývalý tanečník **Štefan Chorvát**, mládež v krásnych bzinských krojoch účinkovala pri rôznych príležitostiach v obci i širokom okolí. Počas slovenského štátu musela zaniknúť aj táto mládežnícka organizácia.

Po vojne sa však bzinská mládež v pestrých krojoch znova roztancovala, aby predviedla podjavorinské tance, spevy a obyčaje. Zásľuhu na tom mal predvojnový tanečník slovenskej besedy Štefan Chorvát (1913), ktorý zorganizoval až 70 nadšencov. Nacvičili dve kolá slovenskej besedy a predvádzali aj bzinskú svadbu so všetkým, čo k nej patrilo. Súbor sa stal známym široko-d'aleko, a tak dostal v roku 1948 pozvanie na veľkú celoštátnu výstavu do Prahy. Pražania boli nadšení, veď Bzinčania nosili "nošu" s perinami pre nevestu i po Prahe. V tom istom roku boli v Prahe i druhý raz, a to na Vsesokolskom zlete.

Veľkým úspechom bolo vystúpenie v Nitre, keď poduškový tanec so Bzinčankami musel absolvovať i minister poľnohospodárstva. Ich pozvania do tanca neodmietali ministri, generáli ani členovia diplomatických zborov. So súborom hrávala dychovka z Moravského Lieskového.

Tieto tradície rozvíjala ešte ďalšia generácia. V roku 1953 vznikol v rámci mládežníckej organizácie súbor Javorina. Po Štefanovi Chorvátovi pokračoval v práci **Dušan Chorvát**. Súbor nadviazal na úspechy predchodcov. 9. mája 1945 kráčalo 8 Bzinčanov v Prahe na čele slávnostného sprievodu. Súbor mal už svoju vlastnú hudbu vedenú Jánom Ištokom. Keď si ujo

Štefan Chorvát spomínal na tieto časy, najviac vždy vyzdvihoval nadšenie, s ktorým mládež v súbore pracovala. Škoda, že všetky ďalšie pokusy udržať súbor neboli úspešnejšie a trvali iba krátko. Bzinské spevy a tance nacvičovali potom učitelia miestnej školy so svojimi žiakmi. Dnes spieva bzinské ľudové piesne ženský spevácky zbor **Klenotnica**, ktorý vznikol v novembri 1988 vďaka úsiliu Olgy Gábrišovej a pod vedením **Miloslava Prokeša**.

Bzinské školy.

Zo zápisov kronikára a evidencie učiteľa Jána Klincku vieme, že v roku 1925 sa v bzinských školách učilo 243 detí 1. až 6. ročníka a niekoľko ďalších detí tzv. opakovacích ročníkov /7. a 8. rok/.

V Bzinciach bola vtedy **dvojtriedna evanjelická škola, jednotriedna rímsko-katolícka škola a jednotriedna evanjelická škola na kopaniciach**.

Triedy boli preplnené deťmi, len katolícka škola mala vyhovujúce priestory.

Evanjelickú školu tvorili dve triedy, malá s rozmermi 5x4 m a veľká s rozmermi 5x7 m. Deti sedeli nahusto v dlhých radoch. V roku 1926 bolo v školách 219 žiakov. V školskom roku 1928/29 nastal odliv žiakov do meštianskej školy a do Štefánikovho reálneho reformovaného gymnázia. Opakovacie ročníky už neexistovali, no i tak bolo treba v triedach usadiť 156 žiakov, o rok 176 a počet detí stúpал, až dosiahol v školskom roku 1932/33 počet 213 žiakov. A to v tomto roku už viac ako polovica žiakov 6.- 8. ročníka odišla do meštianskej školy alebo gymnázia.

Na evanjelickej škole učili dvaja kvalifikovaní učitelia, na katolíckej jeden kvalifikovaný učiteľ, ale na kopaniciach učil spočiatku nekvalifikovaný učiteľ. Postupne však prišli kvalifikovaní učitelia i sem. Školu na kopanici Hrevúšová navštevovalo až okolo 100 detí. Na evanjelickej škole sa od roku 1924 učilo na dve smeny.

Cirkev nemala dostatok peňazí na výstavbu novej školy, preto jediným riešením bola výstavba štátnej obecnej školy.

Učiteľ Klincko a ďalší občania využili návštevu dr. Ivana Markoviča v roku 1925 a požiadali ho o pomoc pri zabezpečení financií na výstavbu školy. Dr. Markovič pomohol, obce Horné a Dolné Bzince dostali oznam o uložení 200.000 korún v depozite banky na výstavbu novej školy. Obce však nedokázali získať pre školu vhodný pozemok, svoju úlohu zohrali aj isté predsudky, a tak peniaze prepadli.

Situácia v školách bola kritická. Evanjelická škola sa rozhodla prijať na školský rok 1933/34 len toľko detí, pre koľko mala priestory, to znamenalo 79 žiakov.⁴⁷ Obecné zastupiteľstvo Dolných Bziniac sa 5.9.1933 uznieslo, že postaví obecnú budovu, ktorá bude dočasne slúžiť ako škola.

Obec poskytla pozemok, ktorý získala zbúraním starej vyhne, zabezpečila i financie, ale veľa prác vykonali občania zdarma. Budova s celkovou plochou 84 m² a malým oploteným dvorom bola odovzdaná do užívania 1.9.1934 a vyučovanie sa začalo 4.9.1934. Škola mala 84 žiakov a prvou učiteľkou bola Dobroslava Štepánková, ktorej mzdu 1.460 korún ročne hradila obec. Tak sa čiastočne situácia v školách zlepšila. V roku 1942 bola obecná škola zlúčená s evanjelickou školou, čím sa stala Evanjelická ľudová škola v Horných Bzinciach trojtriednou.⁴⁸

Po vojne boli všetky **školy poštátnené** /na základe zákona SNR zo dňa 6.9.1944/ a v Bzinciach sa začalo uvažovať o výstavbe novej školskej budovy. Po zlúčení obcí prišli do vedenia obce Bzince pod Javorinou ľudia, ktorým veľmi záležalo na výstavbe novej školy. Najväčším problémom bolo získať pozemok. 30. júna 1956 podpísal povereník školstva povolenie na výstavbu Osemročnej strednej školy v Bzinciach pod Javorinou. Dodávateľom boli Pozemné stavby, ktoré začali s prácou v lete 1957. Do konca apríla 1958 bola hrubá stavba

hotová. Výuka pre 277 detí začala 1.9.1958 ešte v provizórnych priestoroch, ale **8.2.1959** prešli deti **do novej krásnej školy**.

Riaditeľom **Osemročnej strednej školy** v Bzinciach p.Jav. v školskom roku 1958/59 sa stal **Gustáv Rubaninský**. On urobil z novej budovy ozajstnú školu. Musel vynaložiť veľa úsilia, kým vybavil školu všetkým potrebným, hlavne učebnými pomôckami. Dbal o vhodné personálne zloženie pedagogického zboru a o vytvorenie čo najlepších podmienok pre prácu detí i učiteľov. G. Rubaninský pôsobil v školských službách 43 rokov a vychoval v Bzinciach viaceré generácie detí. Za svoju prácu bol ocenený titulom Zaslúžilý učiteľ.

Na základe školského zákona z r.1960 sa škola zmenila na **základnú deväťročnú školu**. V školskom roku **1961/62** mala už bzinská ZDŠ 342 žiakov, o dva roky 328 žiakov. V tomto roku chodilo v obci a na osadách do škôl spolu **462 detí**. Keďže budova školy nebola kompletná a počet žiakov a tried sa zvyšoval, vyučovalo sa na smeny a v provizórnych priestoroch. Preto riaditeľ Rubaninský a vedenie obce, hlavne predseda MNV Milan Harmady, sa usilovali o prístavbu školy.

V septembri **1970** sa otvárali **d'alsie učebne, telocvična a jedáleň**. Slávnosť bola poznamenaná smútkom, lebo v to ráno dokonal vo svojom úrade predseda MNV Milan Harmady. V roku 1976 navštevovalo školu 281 žiakov a počet školopovinných detí začal klesať. Základná škola sa skrátila na osem rokov, ubudol opäť jeden ročník. V roku 1983 mala škola už len 232 žiakov, z toho ich 103 dochádzalo z osád, pretože tam boli malotriedne školy zrušené. V roku 30. výročia otvorenia novej školy, teda v roku 1988, mala škola 220 žiakov. V školskom roku 1997/98 zasadne do jej lavíc už len 180 detí.

Bzinská škola vychovala vďaka obetavej práci učiteľov množstvo žiakov, ktorí úspešne študovali na vysokých a stredných školách a sú z nich výborní odborníci. Ďalší sa uplatnili ako zruční remeselníci a robotníci.

Škola spoluzakladala a už 30 ráz organizovala okresnú súťaž detí v prednese poézie a prózy Podjavorinskej Bzince. V roku 1972 získala titul Základná škola národnej umelkyne L. R. Podjavorinskej.

Riaditelia štátnej školy: Gustáv Rubaninský /1958-1973/
 Milan Trúsik /1973-1980/
 Martin Hluchý /1980-1985/
 František Mlčúch /1985-1991/
 Zora Vidanová /1991-1995/
 Peter Peráček /1995- /

Učitelia, ktorí venovali bzinskej škole 20 a viac rokov života:

Zora Vidanová 37 rokov
 Darina Trnková 37 rokov
 Ľudmila Alušicová 36 rokov
 Emília Pražienková 34 rokov
 Zdenka Prokešová 33 rokov
 Ľudmila Kovačovicová 33 rokov
 Vlasta Chorvátová 33 rokov

Viera Sláviková 30 rokov
 Anna Žabková 26 rokov
 Anna Kovačovicová 25 rokov
 Jarmila Súpková 24 rokov
 Milan Trúsik 22 rokov

Výraznými osobnosťami školy boli aj ďalší učitelia:

Anna Michnová, Katerína Kušnírová, Pavlína Rubaninská, Zoltán Ižóf, Karol Pačes, Vladislav Košnár.

Hrušovania budú ešte veľmi dlho spomínať na pani učiteľku **Janku Bahnovú**, ktorá tu na malotriednej škole pôsobila 29 rokov, keď začala učiť na miestnej škole v prvý školský rok po 2. svetovej vojne.

Učitelia evanjelickej ľudovej školy Horné Bzince

KAROL RIZNER I.⁴⁹

Pochádzal zo zemianskej rodiny, narodil sa 10.12.1788 vo Veľkom Čepčine /Turiec/, študoval v Modre. Výborne ovládal latinčinu. Písal príležitostné básne k školským slávnostiam a skladal náboženské piesne pre žiakov. Mal silné národné povedomie. Vštepoval ľudu lásku k dedovizni a rodnej reči, bol obľúbený u žiakov i obyvateľov.

KAROL RIZNER II.⁵⁰

Vnuk Karola Riznera I., ako 20-ročný sa stal nástupcom svojho deda v evanjelickej škole v Horných Bzinciach. Bol to energický a prísny učiteľ, svoje povolanie vykonával s láskou. Jeho najväčšou záľubou bola hudba a spev. Bol aj výborným kantorom. Pre svojich žiakov písal učebnice, známe sú učebnice dejepisu a prírodopisu.

Učiteľ Rizner a farár Leška dbali aj o hmotné a mravné pozdvihnutie ľudu. Rizner začal ako prvý používať v Bzinciach železný pluh namiesto dreveného. Učil roľníkov štepiť stromy, chovať včely, pestovať dovedy u nás neznáme plodiny a odrody ovocia. S farárom Leškom založili v obci Vzájomnú pokladnicu, aby tak chránili sedliakov pred ožobračovaním zo strany úžerníkov. Umožnili im získať pôžičku s nízkym úrokom a uložiť si peniaze. Na splátky kúpili Barinayovský majetok, rozparcelovali ho medzi chudobných a vďaka dobrému hospodáreniu ho splatili. Založili i Hospodársky spolok, ktorý spravoval tehelňu a krčmu.

Učiteľ Rizner mával v škole aj 120-140 detí. Žiaci sedeli na laviciach z otesaného dreva okolo dlhých stolov. Menší sedeli na zemi pri peci. Školský rok bol krátky, lebo deti prichádzali do školy často až po Všesvätých a na jar školu skončili, lebo museli pracovať na poli, pásť statok. Napriek tomu už vtedy neexistovala v Bzinciach negramotnosť. Rizner pravidelne strihal chlapcom dlhé vlasy a vyžadoval, aby dievčatá chodili do školy bez šatky, s čistými a učesanými

vlasmi. Treba však povedať, že Rizner nemal príliš pochopenia pre literárnu tvorbu svojej dcéry Ľ. R. Podjavorinskej.

PAVEL SEDLÁČEK

sa narodil v Hlbokom. Po skončení štúdií v Modre bola bzinská škola jeho prvým pôsobiskom, kam prišiel v r.1910 ako 20-ročný. V triede mával aj 130 žiakov, v ktorých pestoval národné povedomie. V Bzinciach založil Hviezdoslavovu besedu, spevokol, nacvičoval divadlá. Počas I. svetovej vojny musel narukovať, domov sa vrátil chorý.

V roku 1918 sa stal v Bzinciach predsedom Národnej rady. Jeho dcéra spomína, že v deň jeho osemdesiatych narodenín prišiel ho do Pukanca navštíviť autobus Bzinčanov a svojím spevom mu urobili nesmiernu radosť. Celá rodina bola hlboko dojatá, keď ho v roku 1982 na poslednej ceste odprevádzali jeho bzinskí žiaci, už babičky a deduškovia. Sedláček zomrel 92-ročný. Bývalí žiaci naplňajú slová jeho obľúbených veršov:

*"Láska a šľachetnosť nezhasnú v prachu zeme.
Čo sme tu zostali, po Vás ich prevezmeme."*

Prvý vokátor mladému bzinskému učiteľovi Sedláčkovi, napísaný farárom Delingom, hovorí:
"Cirkev naša evanjelická augsburského vyznania bzinská ...Vás blahorodý a výborneučený Pane p. Pavel Sedláček za svojho kantora - učiteľa zvolila ...Žiadame od Vás všetky kantorské povinnosti v cirkvi našej verne a svedomite vybavovať, jak pri nedelňách a sviatočných, tak i každodenných službách Božích nábožný spev pri sprievode organa viesť, pri pohreboch vedením spevu spoluúčinkovať a v páde hatenia domáceho farára pri službách Božích zastúpiť. Vám zverené triedy vyučovať, s najväčšou pilnosťou a svedomitostou v zmysle našich cirkevných a krajinských ...zákonov dietky naše verne vychovávať. Menovite však žiadame dietky Vám zverené ku Kristu viesť ...k tomuto očakávame bezúhonný a mravný život a príkladný pre celú cirkev našu. Pri tomto očakávaní popri našej dôvere a láske k Vám zaväzujeme sa nasledovné dôchodky riadne menom ročitého platu Vám odovzdávať:

- 1. Ako učebný plat dáva cirkev od každého žiaka, ktorého Vy zapíšete a vyučujete 1 korunu 20 hal.*
- 2. Zosyp v zboží a peniazoch: zbožie 33 q a 75 kg raže, 4 q a 50 kg žita, 9 q jačmeňa a 60 korún hotových peňazí. Zosyp odvádza sa každoročne na Michala.*
- 3. Dreva na kúrenie bukového 7 a pol siahy, s dovezením a porúbaním."*

Ďalej nasleduje výpočet rolí, kopaní a pasienkov s presne určenou plochou v Horných i Dolných Bzinciach, ktoré môže pán učiteľ užívať, množstvo sena a slamy, ktoré mu privezú, výpočet ročných ofier /spolu 3/, poplatok za vyučovanie opakujúcej školy, štóly, poplatok za písanie ohlášok, výmena koledy, pečenie oblátok. Vokátor mu zaručuje *"byt pohodlný, záhradu pri škole."*

12. októbra 1910 učiteľ Sedláček do vokátora vpísal: *"Vokátor prijímam a v ňom obsažené povinnosti plniť sa zaväzujem."*

JÁN KLINCKO

Riaditeľ evanjelickej školy, verne slúžil v Bzinciach 34 rokov. Bol svedomitým učiteľom, ktorý tu vychoval generáciu rodičov i detí. Na tunajšej škole pôsobil od roku 1925. Bol veliteľom požiarneho zboru, nacvičoval divadlá, recitácie, spev. Pracoval hlavne so žiakmi a mládežou. Množstvo jeho žiakov v Bzinciach dodnes s úctou na neho spomína.

PAVEL BRATRANEC

Ako učiteľ bzinskej školy narukoval vo funkcii poručíka v zálohe v r. 1944. Odišiel na východné Slovensko. Keď vypuklo SNP, prešiel s celou rotou k partizánom. Po páde Banskej Bystrice organizoval v nepskej doline partizánsku skupinu. 28. októbra sa však dostal do nemeckého zajatia a do koncentračného tábora v Nemecku. Tábor bol oslobodený 1. mája 1945, no pre úplnú vyčeranosť sa dostal domov až koncom júna.

DOBROSLAVA ŠTEPÁNKOVÁ

Bola odchovaná husitskými a českobratskými tradíciami. Navštevovala učiteľský ústav v Modre. V roku 1939 musela opustiť Slovensko.

Na škole učili ešte ANNA ŠTASTNÁ a učiteľ MICHAL BORCOVAN.

Materská škola

V rokoch 1948-49 sa začalo pripravovať zriadenie materskej školy v obci. Táto bola čoskoro otvorená, mala jednu triedu detí. Prvou učiteľkou bola Elena Gardoňová, o deti sa starali ešte ďalšie dve pracovníčky. Materská škola bola umiestnená postupne vo viacerých provizórnych priestoroch. Detí pribúdalo, škôlka mala dve triedy. Deti však stále boli v nevyhovujúcich priestoroch. Až v roku 1979 sa začalo s výstavbou novej materskej školy a detských jasí. Nová moderná budova škôlky bola otvorená 28.5.1985 a navštevovalo ju 56 detí. Dlhé roky pôsobili na materskej škole Jozefína Štepanovicová riaditeľka, Elena Gulánová neskôr riaditeľka, Anna Plávková, Jarmila Holá.

V Cetune bol v roku 1962 zriadený poľnohospodársky útulok pre deti žien zamestnaných na JRD. Útulok bol otvorený počas sezónnych prác a poskytoval deťom celodennú starostlivosť vrátane teplej stravy. Bol umiestnený v provizórnych priestoroch. Matky i deti si zvykli na predškolskú starostlivosť, detí pribudlo, a tak bola v Cetune zriadená materská škola. Spomenieme učiteľku Emíliu Potfajovú. Dnes už pre nízky počet detí materská škola na kopaniciach nie je.

Zdravotníctvo

V minulosti museli naši ľudia cestovať k lekárovi do vzdialenejších miest. Najčastejšie navštevovali MUDr. Sagaru v Novom Meste nad Váhom, bzinského rodáka. Tento obľúbený lekár pomáhal ľuďom v ťažkých chvíľach, neodmietol ani pomoc raneným počas SNP.

Prvé zdravotné stredisko bolo v obci zriadené v roku 1956, práve v dome dr. Sagaru, ktorý priestory veľmi ochotne poskytol. Prvým lekárom bol MUDr. Hložánek. Roku 1969 bolo odovzdané do prevádzky nové zdravotné stredisko. Dlhoročným praktickým lekárom v obci bol MUDr. Ladislav Gerlich, ktorý prišiel do Bziniec v roku 1956 a pracoval tu do augusta 1975, kedy náhle zomrel vo veku 44 rokov.

V bzinských ordináciách sa o zdravie ľudí starali, resp. starajú: MUDr. Emília Dovalová, MUDr. Anna Skovajsová, MUDr. Štefan Porubský, MUDr. Vladimír Chovanec, zdravotné sestry Anna Sláviková, Mária Malíková, Vlasta Malečková.

V teréne pracovala dlhé roky dnes už nebohá pôrodná asistentka Katarína Kovačovicová.

1. Pamätná kniha obce Dolné Bzince, s. 17
2. Tamtiež, s. 18
3. Tamtiež, s. 19, 20
4. Pamätná kniha Horné Bzince, s. 12
5. Tamtiež, s. 12
6. Tamtiež, s. 21 a s. 13

7. Považské hlady 1929, č. 3,4 a 1930 č. 24
8. Pamätná kniha obce Dolné Bzince, s. 23, 30, 38
9. Pamätná kniha obce Dolné Bzince, s. 39
Pamätná kniha obce Horné Bzince, s. 14
10. Tamtiež, Dolné Bzince, s. 28, 34, a Horné Bzince, s. 13
11. Správy ev.a. v. cirkevného zboru Horné Bzince,
Seniorálny archív Myjava, pasc. Bzince
12. Pamätná kniha obce Dolné Bzince, s. 13
13. Tamtiež, s. 14
14. Pamätná kniha obce Dolné Bzince, s. 22, 24
Pamätná kniha obce Horné Bzince, s. 21
15. Tamtiež, s. 14
16. Pamätná kniha obce Horné Bzince, s. 9
17. Kniha rukopisných zápisov s nadpisom Podomový obchod
18. Robert Buchler: Slovenskí Židia,
Banská Bystrica 1991, s.5-7
19. Ecclesia et Parochiae Also Bottfalvensis.
Visitatio Archi Diaconatis
20. L. R. Podjavorinská: Vlastný životopis, s.4,
Liter. archív MS
21. L. R. Podjavorinská: Bzince,
Americko-slovenský kalendár 1911
22. Pamätná kniha obce Dolné Bzince, s. 33
23. Tamtiež, s. 26, 89
24. Pamätná kniha obce Dolné Bzince, s. 41, 47
Pamätná kniha obce Horné Bzince, s. 18
25. Kronika obce Bzince pod Javorinou I., s. 121
26. Pamätná kniha obce Dolné Bzince, s. 53
27. Tamtiež, s. 54
28. Tamtiež, s. 62
29. Kronika obce Bzince pod Javorinou I., s. 145
30. Pamätná kniha obce Dolné Bzince, s. 41
Pamätná kniha obce Horné Bzince, s. 18
31. Kronika obce Bzince pod Javorinou I., s. 476
32. Kmeňová kniha Zboru dobrovoľ. hasičov pre
Horné a Dolné Bzince, z r. 1932
33. Zápisnice Dobrovoľ. has. zboru D. a H. Bzince,
1. a 2. časť (1931-65)
34. Pamätná kniha obce Dolné Bzince, s. 11
Pamätná kniha obce Horné Bzince, s. 13
35. Kronika obce Bzince pod Javorinou, s. 181
36. Tamtiež, s.
37. Pamätná kniha obce Dolné Bzince, s. 44
38. Kniha zápisníc PŠK Bzince z r. 1935-48
39. Pamätná kniha obce Dolné Bzince, s. 83

40. Kronika obce Bzince p.J., s. 71
41. Pamätná kniha obce Dolné Bzince, s. 104-106
Pamätná kniha obce Horné Bzince, s. 23
42. Kronika obce Bzince p.J. I., ročné zápisy
43. Tamtiež, s. 94, 164
Pamätná kniha obce Dolné Bzince, s. 44
44. Ľ. R. Podjavorinská: Bzince,
Americko-slovenský kalendár 1911
45. Pamätná kniha obce Dolné Bzince, s. 47, 92
Pamätná kniha obce Horné Bzince, s. 24
46. Správa ev.a.v. cirkev. zboru Horné Bzince,
Senior archív Myjava, fasc. Bzince
47. Kronika obce Bzince pod Javorinou, s.190-204
48. Pamätná kniha obce Dolné Bzince, s. 96
49. Jarmila Slezáčková: Život a dielo Ľ.R.Podjavorinskej,
Trenčín 1972
50. Tamtiež

DRUHÁ SVETOVÁ VOJNA A SLOVENSKE NÄRODNE POVSTANIE V BZINCIACH

Ludmila Šupáková

Koncom 30. rokov sa už sťahovali nad Európou zlovestné mraky, ktoré boli predzvest'ou 2. svetovej vojny. Začala sa napadnutím Poľska fašistickým Nemeckom 1.9.1939. Strašné vojnové stretnutie priviedlo na bojiská 110 mil. vojakov zo 61 štátov a na jeho konci bolo 50 mil. mŕtvych, stámilióny trpiacich, zničené krajiny. Toto obdobie zasiahlo tragicky i do osudov ľudí spod Javoriny. Veľmi bolestne Podjavorinci pociťovali tú skutočnosť, že Československá republika, ku ktorej inklinovali, sa rozpadla. Naši ľudia na vlastnej koži pociťovali hrôzy fašizmu. Je preto pochopiteľné, že keď vyvrcholil protifašistický odpor, SNP malo v našom kraji veľkú odvozu a napísalo slávnú kapitolu jeho dejín. Sme si vedomí, že nemožno opísať všetko utrpenie, odhodlanie a vzdor našich občanov. Chceme však vzdať hold všetkým našim menovaným i

nemenovaným predkom a vysloviť nádej, že ich činy nezostanú v zabudnutí. Priebeh vojny a SNP v našej oblasti opísali už viacerí autori v mnohých publikáciách a článkoch. Chceme dať tejto dejinnej etape dôstojný priestor. Vychádzame zo záznamov v obecných kronikách, z literatúry, zo spomienok účastníkov a pamätníkov tých čias.

Dňa 14.9.1937 sa dozvedeli občania smutnú správu o smrti prezidenta T. G. Masaryka. V obci sa konali pietne spomienky vo viacerých korporáciách. Dvaja členovia obecného zastupiteľstva odcestovali na pohreb.

Rok 1938 bol následkom svetových udalostí rušný i v Bzinciach. Dňa 24.9.1938 bolo na základe mobilizačnej vyhlášky (23.9.) povolaných 65 záložníkov z Dolných Bziniec do zbrane. Narukovali i muži do 40 rokov z Horných Bziniec. V obci bol ubytovaný oddiel vojakov 33. pešieho pluku. Deti mali prázdniny, pretože škola bola k dispozícii vojsku. Do 1. decembra boli však vojaci demobilizovaní. V obci vznikla Hlinkova garda. Nedeľa 20. novembra bola na Slovensku dňom zbratania. Kronikár však konštatuje, že skutočné zbratanie občanov nenastalo. Postupne museli zanikať všetky politické a aj mnohé nepolitické organizácie. Hostala len HSLS.

18. decembra 1938 sa konali voľby do Slovenského snemu vtedy už autonómneho Slovenska, pre ktoré bola vystavená jediná kandidátka HSLS - Strany slov. nár. jednoty. Výsledky v Dolných Bzinciach boli takéto: Z 533 zapísaných voličov hlasovalo 384 (plus 21 na zvláštne povolenie), 170 voličov voliť neprišlo. Z 384 hlasovalo slovom "áno" 294 občanov. Hlasovalo sa buď "áno" alebo "nie".

14. marca schválil Slovenský snem vytvorenie samostatného slov. štátu - Slovenskej republiky. Javorinou sa tiahla hraničná čiara. Existencia hraníc medzi Slovenskom a Čechmi spôsobila pokles podomového obchodu. Odísť museli českí žandári.

Pokusy o rozpustenie obecných zastupiteľstiev v roku 1939 neboli úspešné. Až v roku 1941 dolnobzinský kronikár zapísal:

"v obci bolo zrušené odpradávná jestvujúce obecné zastupiteľstvo." K 30.1.1941 boli namiesto starostov vymenovaní v oboch obciach vládni komisári a namiesto zastupiteľstiev poradné zbory.

Cez našu obec viedla jedna z ilegálnych trás českých utečencov, ktorí sa snažili dostať cez Slovensko do Maďarska a Juhoslávie. Podľa správy Jána Juraja Staneka útočisko, ďalšie

informácie a pomoc im v Bzinciach poskytoval **Pavel Chorvát st.**, starosta obce, a **Rudolf Turan**, autobusár. Naši ľudia z obce i z kopaníc skrývali ruských utečencov z nemeckých koncentračných táborov, Židov, odporcov režimu a pomáhali partizánom.

V zdanlivo pokojnom prostredí podjavorinského kraja sa vyvíjala a rozrastala ilegálna činnosť zameraná proti vtedajšiemu režimu a nemeckému fašizmu. Aby mohli proti nemu bojovať, vydali sa Bzinčania na odvážnu cestu za hranice. Podarilo sa tam dostať **Adamovi Baranovičovi**, **Pavlovi Kovačovicovi** a ešte predtým **Jánovi Slávikovi**. Baranovič a Kovačovic odišli z domu 19. mája 1940. Dostali sa do Budapešti, potom do Južoslávie a cez Grécko a Turecko do Sýrie, kde sa utvárala II. čs. zahraničná brigáda. Potom nasledovalo výcvikové stredisko v Palestíne a odtiaľ presun do Líbye. Slávik sa vrátil do Európy a domov, kde tragicky zomrel v r. 1942. Kovačovic a Baranovič sa zúčastnili bojov o Tobruk, absolvovali cestu loďou okolo Afriky, krátky pobyt v Kapskom Meste a potom na vlnách Atlantiku, okolo španielskych a portugalských brehov priplávali do Anglicka, do Liverpoolu. Obaja sa zúčastnili invázie spojeneckých vojsk. Baranovič bol v bitke pri Dunkerque ťažko ranený a až do demobilizácie sa liečil v Anglicku. Kovačovic bojoval ďalej a už pri čs. hraniciach ho zastihla kapitulácia Nemecka.

Táto doba priniesla **krušné chvíle Židom**. A tak musíme dorozprávať osud **Kellermonovcov - Gustinov**.

V dolnobzinskej kronike čítame tento strohý zápis:

"Dňa 23. apríla 1942 odišli na vyšší rozkaz všetci traja židovskí obyvatelia našej obce Kellermanovci do Nového Mesta nad Váhom, skade v zmysle platných zákonov a nariadení museli ísť za hranice do Židom vykázaných táborov. Zástupca obce, žandárstva, HG, HSLS previedli súpis všetkého hnutelného majetku po spomínaných Židoch a dom zapečatili. 25. apríla na verejnej dražbe sa predalo 6 slielok, ktoré tu po nich ostali, nakoľko sa nemal kto o ne starať. Peniaze, ktoré sa predajom získali, boli deponované..."

V ten deň sa pred domcom zbehli Bzinčania, s bezmocnosťou a slzami v očiach pozerali, ako úbožiacov s batôžkami nakladali do auta. Drobného, prihrbeného Vila, jeho ženu a nariekajúceho Richarda. Ďalší osud Kellermanovcov - Gustinovcov nám aspoň čiastočne dokreslí rozprávanie svedkov tých čias. Prenesieme sa preto do Rakúskeho mestečka Neusiedel neďaleko Viedne, kam chodieval **Ján Hložka** ako "gazda" skupine Bzinčanov na roboty na majer. Raz gazda Hložka oznámil: "Bzinčania, hádajte, čo je nové. Dostal som list od Vila Gustina." Bol to smutný list. Vilo vedel, že sused Hložka, s ktorým často debatoval, chodieval na majer. Preto ho v liste prosil o nejaké peniaze. Sú v Poľsku v tábore, musia robiť. Richino pasie kravy, žena nežije a oni dvaja sú strašne hladní, na pokraji síl. Gazda Hložka pomohol, jeho žena posielala aj chleba, ktorý viezli na poštu až do Viedne, lebo len odtiaľ sa dal balík poslať. Za pomoc Vilo listom poďakoval a súčasne oznámil, že už ani Richard nežije a on je veľmi chorý. Po druhom balíku už žiadna odpoveď neprišla, z čoho Hložkovci usúdili, že zomrel aj Vilo. Ako sa list a balíky k väzňom dostali, kto im ich preberal a odovzdával, sa už nedozvieme. Zrejme sa nenájdu ani spomínané listy, hoci si ich pamätá viacero svedkov. Po vojne kronikár obce napísal, že traja občania Kellermanovci zahynuli v Osvienčine.

V dobe prenasledovania Židov počas 2. svetovej vojny skrývali sa v Bzinciach viacerí židovskí občania. Mená ich statočných záchrancov nebudú nikdy zabudnuté. Jedným zo zachránených bol **Gejza Köhn - Kovalík**, ktorý sa zachránil za pomoci spoluobčanov. Prekrstil sa na evanjelika. Po vojne pracoval ako skupinár na JRD. Zomrel v roku 1975 a pochovaný bol evanjelickým obradom. Žalm 130 však zaznel na jeho pohrebe v hebrejčine. "*Z hlbkosti volám k Tebe, Hospodine, Pane, počuj hlas môj ...*"

29. augusta 1944 vypuklo SNP. Hlavnými organizátormi diania v týchto dňoch boli revízor Obilnej spoločnosti Slovenska **Martin Kedro** z Horných Bziniec a učiteľ **Milan Slávik** z Dolných Bziniec. Nákladnými autami privážali vďaka dôstojníkom materiál z novomestských kasární. Priviezli výzbroj a výstroj pre 400 mužov a všetko uskladnili v stodolách Pavla Kuhajdu a Jána Šebíka. Mladí muži boli odhodlaní bojovať so zbraňou v ruke proti nepriateľovi, za Československú republiku. Martin Kedro nadviazal a udržoval spojenie s I. D. Dibrovom, sovietskym veliteľom.

Nemecká armáda, ktorá obsadila Slovensko, sa usadila v Bzinciach 14. septembra. Nemci sa správali podozrievavo a panovačne. Robili výpady do hôr, kde hľadali partizánov. Tak chytili pri Krajnom i Milana Slávika, keď viezol na motorke ruského veliteľa. Toho Nemci v prestrelke zastrelili, Slávika chytili a uväznili v kasárňach v Novom Meste nad Váhom. Márne prosili rodičia o jeho prepustenie. Odvliekli ho do Trenčína, odtiaľ do Ilavy a potom do koncentrákov v Scherzingu a Dachau. Zomrel 15.5.1945.

Martin Kedro bol v horách s partizánmi. Vysilený a vyhľadovaný po ťažkom boli pri Bošáci dostal sa s jednotkou do hôr blízko Súče. Tu hľadal pomoc, niekto ho udal, a tak ho Nemci chytili. Väznili ho v Trenčíne, kde sa po vynesení rozsudku-trestu smrti pokúsil o útek. Bol zastrelený na ulici dňa 7. novembra 1944.

V boji pri Bošáci bol ranený 19-ročný Bzinčan **Pavel Sapák**.

V prestrelke v Hájoch nad Hrušovým zahynul partizán **Michal Hajtún**. Na lubinských kopaniciach zahynul **Ján Hrehor**.

3. decembra 1944 sa vybralo na kopanice asi 36 gardistov pod zámienkou hľadať Židov. Robili domové prehliadky.

Podľa **M. Hanzlíka** hľadali úkryt zbraní, našli však len jednu skrýšu, ktorú si majiteľ vykopal ako úkryt na čas prechodu frontu. Zbrane, ktoré tam naozaj boli, už medzitým partizáni odniesli. Gardisti však začali brať ľudí. To bol aj ich skutočný cieľ, veď prišli so zoznamami mien. **Do Gašparíkovho hostinca** tak privliekli **10 našich kopaničiarov**, medzi nimi i ženy a starcov. Gardisti sa však báli, že títo nebudú schopní tak rýchlo kráčať s nimi, a tak najstarších ľudí prepustili. Nevítaní návštevníci sa totiž v Cetune necítili bezpečne.

Strhla sa i menšia prestrelka, ale to už ľudí hnali do Nového Mesta nad Váhom. Uhrova skupina sa medzitým dozvedela, čo sa deje v osade. **Veliteľ Uher** rýchlo sformoval oddiel a pred Vrzávkou už partizáni čakali na príchodých. Najlepší strelci nezaváhali, gardisti namali ani čas spamätať sa. Tí, čo nepadli po prvých výstreloch, sa rýchlo vzdali. Zajatci bežali k svojim záchrancom a vtedy priamy účastník akcie, mladý partizán Milan Hanzlík, spoznal medzi nimi svoju mamu.¹

Na druhý deň zavčas rána odišli na kopanice nemeckí vojaci. Všetkých mužov zobrali, doviedli do dediny, a potom dovliekli do Nového Mesta nad Váhom. Po čase väčšinu z nich prepustili, zadržali však riaditeľa školy na Hrevúšovej **Jána Martáka, Daniela Rojku a Jána Slávika**. Ján Slávik bol po oslobodení nájdený v masovom hrobe na Brezine v Trenčíne. Jána Martáka a Daniela Rojku väznili v Trenčíne, potom v Seredi a odtiaľ ich odviekli do koncentračného tábora v Sachsenhausene. Rojko sa po oslobodení vrátil. Ján Marták zahynul v r. 1945 počas známeho pochodu smrti pri Wittstoku.

Kronikár napísal: *"Kopaničiari stratili v osobe Jána Martáka veľmi veľa. Bol nielen dobrým a svedomitým učiteľom, ale aj organizátorom všetkých verejných užitočných prác. Organizoval a založil Dobrovoľný hasičský zbor, z jeho iniciatívy postavila sa moderná hasičská strážnica. Viedol Roľnícku jednotu, bol režisérom ochotníckeho divadla. Z jeho iniciatívy začalo sa s výstavbou vicinálnej cesty do obcí Horné a Dolné Bzince. Obzvlášť však miloval chudobný, ubiedený kopanický národ. ...Bol členom ilegálnej bunky, zadovážil rozmnožovací prístroj a v jeho byte sa vyrábali letáky. Vďační sme mu za jeho prácu a hoci zahynul ďaleko od svojej drahej vlasti, jednako v srdciach našich ľudí, najmä kopaničiarov, bude žiť večne."*

27. februára došlo na území našej obce k najväčšiemu boju. Odohrala sa bitka v Cetune. V kronike čítame: *"...výprav na naše kopanice podnikli (Nemci) niekoľko. Posledná dopadla najtragickejšie... Zvlášť bolestne sa nás dotkla smrť Milka Uhra, v ktorého sme všetci skladali veľké nádeje."*

V neľútostnej cetunskej bitke sa stretli partizáni **oddielu Hurban II.** Stalinovej partizánskej brigády s teroristickou protipartizánskou jednotkou známou pod názvom **Edelweiss**. Na cetunský boj si vo svojej knihe **Vôňa smrekovej hory** spomína priamy účastník **Martin Kavický** takto:

Pod rúskom noci o 21. hodine sa 26. februára 1945 z Moravského Lieskového pohla protipartizánska jednotka smerom na Cetunu. Hliadky už okolo polnoci hlásili v priestore partizánskej skupiny jej pohyb. Mraky tú noc zakryli oblohu a všade bola nepreniknuteľná tma. Veliteľ oddielu nariadil zaujať obranné postavenie. V noci padli len kde-tu ojedinelé výstrely hliadok. Protipartizánska jednotka sa pomaly tiahla ako zlodej k obranným úsekom skupiny. Boli na dostrel. My sme mlčali a čakali na vhodnú chvíľu. Blížili sa nocou ako smrť čakajúca na svoju obeť. ...

Týpli sme premáčaní, nevyspatí a hladní, čo prinesie deň. Smečka dravcov vybíjaných nám štekľila krk. Brieždenie nám ohlásilo smutný daždivý deň, keď prišlo hlásenie, čo podsypalo nám pod nohy guľôčky hrášku. "V Cetune 40 až 60 gardistov rabuje a terorizuje ľudí. Pomôžte !"

Veliteľ precitol a striasla ním nevídaná bolesť. Cítil krivdu Podjavorincov dvojnásobne a bez dlhých úvah rozhodol: "Oznámte veliteľovi brigády, že útokom oslobodíme Cetunu, nastúpte, chlapi, bez batohov a rýchle poďme pomôcť volajúcim". Sám ponaprával výstroj, výzbroj a vykročil. Vydal som rozkaz a o chvíľu sme boli pripravení všetci na útok.

... Zaradil som sa do čela čaty a už sme sa náhlili od Haruštíakov smerom k Hlúbikovej, aby sme odtiaľ zaútočili a oslobodili Cetunu od násilníkov. Rozvinuli sme sa do rojníc a z vršku spod lesa sme pozerali na Cetunu, na jej nemé chalúčky. Ticho, to podivné ticho, vanulo z doliny. "Vpred !"

Zo všetkých strán zarachotili zbrane. Bežal som oráčinou, polozamrznutou a rozmočenou. Okolo mňa preletával besný roj. Pripomenulo mi to, akoby ma chceli skántriť osy. Nebodali ešte, ale krúžili nad nami. Pole otvorené a nik ich nemohol odplašiť. Hora nás už nechránila a my sme zostali ako bezbranné deti. Pritlačil som sa k zemi tak tuho, ako len bolo možné. Úplne som znehybnel. V tej plačkanici ma skrz-naskrz omývala mrazivá voda. Ruka zlovestne zabořela a rana, nie úplne zahojená, trnula a zapuchla.

Pohol som sa. Chumáče pišľavých striel obtreli sa mi okolo uší. Predo mnou len kúsok je medza a pod ňou sa ukryjem. Premýšľal som a po centimetroch som sa plýžil a zase ustrnul. Okolo kamaráti útočili zrážaní k zemi. Tam niekde ranený v zúfalstve prosí, aby mu pomohli... Zomiera ako stavec s bielymi vlasmi a nebolo mu ani dvadsať rokov.

Chlapci z čaty sa dostali do priestoru, kde mali gazdovia stodoly. Snažia sa priblížiť k chalupám. Tam niekde útočí medzi svojimi druhmi Miloš Uher. Boj o každú chalupu si žiada obeť.

Ja som ležal nehybne. Zdalo sa mi, že besný roj smrti sa vzdialil. Prudko som vyskočil a saltom som sa skotúlal pod svah. Počkal som a divoký tanec striel lietal v úctihodnej vzdialenosti nado mnou. Chlapci priklincovaní k stodolám páľili do otvorov striech.

To nebolo štyridsať gardistov, to bolo niekoľkonásobne viac vycvičených, v bojoch ošľahaných vojakov.

O chvíľu pribehli chlapci z Brunovského skupiny a zaútočili hneď z chodu. Neprenikli! Vedľa mňa sa dopredu drala čata Jakubíka. Len niekoľko domov sme obsadili za veľkých obetí. Nie, nemôžeme ďalej. Zavelil som na ústup, aby sme sa stiahli k lesu.

Stretol som sa s Jakubíkom. Zrada! Do pasce nás vtiahli! Aj Jakubík zavelil na ústup. Na okraji lesa sme hodnotili situáciu. Máme veľa ranených a mŕtvych. Doktor Placák v bojovej vrave ošetroval i bojoval.

Bolo niečo popoludní, keď s obnaženou hlavou podal veliteľ družstva Tomeš hlásenie, že tam neďaleko Gašparíkovho hostinca padol veliteľ Miloš Uher.

Jakubík žiaľom zlomený vykrikol v zúfalstve: "Kto ho tam nechal?" A razom zavelil: "Za mnou! Keď padol otec, nech padne aj syn".

Vyrútili sa! V čele Jakubík, po boku Placák, mladučký Ferianec a Haruštíak. Bežali nadol s vlnami rozvodneného jarčeka. Brodili sa rovno k ústiu fašistického gul'ometu. Dávka a čerenie vody v kruhu. Jakubík bez vzlyku sa ponoril a naplnil prorocstvo: ... Nech padne aj syn! Ostatní sa vrátili.

Blížil sa podvečer. Mračná sa vysunuli nad hory a poodhalili krvavé pole nad Cetunou.

... Boli sme zlomení ako jesené kvety. Mráz spáli kvet a vojna, to diabolské remeslo, spálilo mladé životy.

Pod pláštikom noci sa skupina chlapcov vracia do Cetuny ukryť veliteľa. Našli ho posmrtné orabované z koženého odevu, ktorý mu daroval Ján Repta, veliteľ partizánskeho oddielu v Brezovských horách. V bôli ho uložili a prikryli. Sýtli sa vo chvíľke ticha nad mŕtvym jeho láskou k rodnému kraju a ľuďom. Zbohom veliteľ!

Ťažko bolo pozbierať všetkých a ukryť. V tichosti pohrúžení do seba a beznádejne sme sa lúčili s Milošom Uhrom, Antonom Jakubíkom, Jankom Vydareným, ktorého chytili a keď sa bránil ísť s nimi, ho zastrelili, Jožkom Polanským, čo mladý tak ťažko zomieral a my sme mu nemohli pomôcť, Jankom Miškárom, Samkom Jozefom, chlapcom z Turkestanu, Cyrilom Režnákom, Ondrejkom Levandovským, Jankom a Jurkom Pastorkom, Paľkom Mocíkom, Miškom Chovancom, Horešom, Rojkovičom, Kobližkom Paľkom, Teplickým Mirkom a ďalšími, čo padli do zajatia a neskôr boli popravení."

V Dolných Bzinciach pochovali 3. marca 1945 14 partizánov padlých v Cetune. Nemecký veliteľ nechcel povoliť ani pochovávanie v truhlách, ani cirkevný obrad. Dokonca nepovolil dať ani kríže na hroby. Podľa odhadov Nemci odviezli z Cetune až 196 svojich mŕtvych a 68 ranených.³

Po boji odvliekli Nemci z kopaníc päť mužov, ktorých po strašnom trýznení zastrelili na židovskom cintoríne v Novom Meste nad Váhom. Boli to **Štefan Rojko, Juraj Hrevúš, Martin Hrevúš, Ján Slávik, Ján Žáček** a šiesty s nimi pochovaný je **Matej Šidla** z Lubiny.

Keď už obyvatelia tušili blížiaci sa front, odišli mnohí aj s dobytkom na kopanice, lebo dúfali, že tadiaľ sa nepreženie vojsko. Nemci opustili obec tesne pred Veľkou nocou 1945. Najprv odišli v noci všetky nemecké povozy a za nimi vojaci.

Poslední Nemci prechádzali dedinou v nedeľu 8. apríla. Od rána bolo počuť blížiacu sa strel'bu. Popoludní bola dedina ako vymretá, ľudia sa poukryvali do pivníc, povetrím hvízdali strely. Strel'ba ustala, asi o 4. hodine popoludní sa objavili prví rumunskí vojaci. Pri oslobodení obce prišli o život dvaja rumunskí vojaci, poškodené boli 3 domy poniže obce. Ľudia vítali rumunských vojakov radostne a srdečne. Na domoch zaviali zástavy. *"Srdcia nám plesali radosťou a oči sa s vďačnosťou pozdvihli k nebesiam. Len spomienka na našich zajatcov v Nemecku a na mnohých tých, ktorí ešte trpia po koncentrákoch, kalila naše šťastie a strpčovala radosť z oslobodenia"*, čítame v kronike obce.

V týchto dňoch stihli zúriaci Nemci vykonať ešte jeden hrozný čin. Chytili a bez riadneho vyšetrovania a súdu vykonali trest smrti nad dolnobzinským občanom **Jánom Tomešom**. Odvliekli ho do jarka pri ceste smerom na Moravské Lieskové a tam ho zastrelili. Ležal tam tri dni a nik sa nesmel k jeho telu priblížiť. Z miesta vraždy si ho hlízki odviezli až 9. apríla. Pochovával ho evanjelický kňaz Struhárik a ako spomína kronikárka, pri jeho kázni neostalo jedno oko suché. V kázni povedal, že nebohý mal jednu vinu, a to, že nezradil svojho syna. Nezradil miesto jeho pobytu, radšej sám zahynul. Poznamenal tiež, že druhá strela nebola by usmrtila nebohého, keby nebolo bývalo tej prvej, strely jazyka.⁴

Nastali pokojnejšie dni. 12. apríla prevzali riadenie obcí revolučné národné výbory, v čele ktorých boli **Ján Macúch** v Horných Bzinciach, **Štefan Chorvát** v Dolných Bzinciach, **Pavel Hrehor** v Hrušovom a Cetunu zastupoval predseda RNV **Štefan Zemanovič**.

16. apríla sa otvárali masové hroby na židovskom cintoríne v Novom Meste nad Váhom. Rodní poznávali si svojich mŕtvych. Medzi nimi boli i šiesti muži zobrazení z Cetune. Príbuzní a celá obec ich pochovala na dolnobzinskom cintoríne.

V obci bol zriadený ruský poľný lazaret pre ľahšie ranených. V škole bola operačná sála, v obecnom dome kuchyňa. Ranení ležali po domoch a vo veľkých stanoch v záhradách. Lazaret odišiel 12. mája 1945.

1. máj bol veľmi radostný a 9. mája večer už občania slávil víťazstvo nad nemeckým fašizmom. Obcou kráčal mohutný sprievod ľudu k pomníku padlých v 1. svetovej vojne, kde sa konala krátka slávnosť, na Plešivku zažiarila vatra.

Postupne sa vracali zajatci z nemeckých koncentračných táborov. Prišli utýraní s podlomeným zdravím, ale živí sa vrátili domov. Boli to: **Ján Štefanovič, Ján Marták, Ján Rágala, Pavel Stano, Pavel Bratranec a Juraj Chorvát z Horných Bziniec, Ján Kýška, Pavel Halgas, Ján Okrucký a Pavel Kučera z Dolných Bziniec**. Prežili nevýslovné utrpenie, následky na zdraví pociťovali celý život.

20. mája doobeda sa obcou uberal sprievod s rakvami **Miloša Uhra a Antona Jakubíka**. Ľudia ich odprevádzali na vrch Roh, kde do hrobu pochovali ich a postupne aj ich spolubojovníkov.

21. mája bol v Horných Bzinciach pohreb bratov **Martína a Jána Kedrovcov**. Ján, bankový riaditeľ, zahynul ako partizán v horách na strednom Slovensku.

7. júna gardisti vykopávali na cintoríne v Dolných Bzinciach hroby 14 partizánov z cetunskej bitky. Občania ich za hlaholu zvonov v kovových truhlách odprevadili na Roh.

Dlho ešte trvalo, kým sa ľudia spamätali z otrasov, ktoré priniesla vojna. Nedá sa však zabudnúť na mŕtvych, ale aj živých hrdinov.

Dňa 28. apríla 1946 bol odhalený pomník na hrobe 6 občanov z Cetuny, pochovaných na dolnom cintoríne. Kameň bol zadovážený z dobrovoľných obetí občanov.

Dňa 7. novembra 1952 bola odhalená pamätná tabuľa padlým a umučeným počas 2. svetovej vojny a SNP. Sú na nej mená týchto mŕtvych: **Uher Miloš, Kedro Martin, Kedro Ján, Slávik Milan, Slávik Ján, Tomeš Ján.**

Tabuľa je pripevnená na podstavci pamätníka padlým z 1. svetovej vojny.

Udalosti 2. svetovej vojny rezonujú v nás i po päťdesiatich rokoch. 14. júla 1995 Francúzska republika vyznamenala pamätnými medailami dvoch našich ešte žijúcich občanov **Pavla Malečku a Jána Rágalu** za účasť pri obrane Francúzska v r. 1940 proti vojskám Nemecka, keď tu bojovali ako vojaci divízie generála Viesta. Týchto bojov sa ešte zúčastnili: Adam Baranovič, Ján Harmady, Ján Horeš, Ján Kovačovic, Jozef Marenčák, Pavol Teplička, Pavol Marták, Juraj Rzvavský.

1. Milan Varsík: Nepokorená Javorina,
Bratislava 1982, s. 219
2. Milan Kavický: Vôňa smrekovej hory,
Senica 1944, s.60-65
3. D. Marták, J. Súpková: Podjavorinský kraj v SNP,
Bratislava 1989, s. 61
4. Pamätná kniha obce Horné Bzince, s. 34

Pamätná kniha obce Dolné Bzince, s. 19-43

Kronika obce Bzince pod Javorinou, s. 10-65

ZLÚČENIE OBCE A JEJ ĎALŠÍ ROZVOJ

Ludmila Šupáková

1. októbra 1952 boli úradne zrušené politické obce Horné a Dolné Bzince a vznikla jedna obec Bzince pod Javorinou.

V roku 1960 sa k obci Bzince pod Javorinou pričlenila samostatná obec Hrušové a od obce Moravské Lieskové sa odčlenili viaceré osady a pričlenili sa k obci Bzince pod Javorinou.

Obec Hrušové sa pričlenila so 112 domami a 353 občanmi.

Z obce Moravské Lieskové sa odčlenilo 16 osád so 161 domami a 444 občanmi. Osady patria k Hrubej Strane.

Týmto aktom sa naša obec rozrástla o 273 domov, 797 občanov a 358,26 ha poľnohospodárskej pôdy, z toho 220,76 ha ornej.

V rokoch po 2. svetovej vojne vznikli v Bzinciach ďalšie spoločenské organizácie, ktoré rozvíjali aktivitu a záujmy občanov, plnili ich potreby a požiadavky. Tieto organizácie úspešne pracujú dodnes. Je to Slovenský Červený kríž, Demokratická únia žien (pôvodne Slovenský zväz žien), spotrebné družstvo Jednota, Slovenský zväz záhradkárov, Slovenský zväz drobnochovateľov, mládežnícke organizácie (ČSM, SZM). V ich radoch pracovalo a pracuje veľa obetavých funkcionárov, v obci i na osadách. Za ich prácu im patrí uznanie.

Obec Bzince pod Javorinou má všetky predpoklady byť moderným vidieckym sídlom. Jej dominantou sú oddávna oba kostoly. V strede obce je pamätník padlým v oboch vojnách i pamätník - štvorlístok d'atelinky - Ľ. R. Podjavorinskej, ktorý bol odhalený v roku 1972.

Obec je zahalená v tóni starých líp, ktoré sú krásne svojou mohutnosťou a sviežosťou a sú vyše storočným vzácnym dedičstvom po našich predkoch. V obci je ich 45.

V blízkosti centra sa nachádzajú všetky dôležité budovy slúžiace občanom: škola, materská škola, zdravotné stredisko, knižnica, budova obecného úradu s obradnou sieňou (otvorená v r. 1987), pošta (1979), nákupné stredisko s reštauráciou (1978). Sieť predajní sa rozšírila o súkromné obchodíky. Pred odovzdaním je domov dôchodcov.

Obec je plynofikovaná, žiaľ nie osady, čiastočne napojená na verejnú vodovodnú sieť a dobudovaná je čistiareň odpadových vôd, začína sa budovať kanalizácia. K zvýšeniu kultúrnosti obce prispel aj dom smútku (1989).

V obci vznikajú nové ulice moderných domov. Prajeme našim Bzinciam s ich mnohými osadami, aby tu žilo veľa šťastných ľudí.

Pol'nohospodárske družstvo

Ľud pod Javorinou sa oddávna živil najmä roľníctvom. Práca roľníka bola i je ovplyvňovaná počasím. Neúrodný, mimoriadne suchý bol rok 1947. Pani učiteľka Bahnová vtedy zaznamenala:

"Rok po hospodárskej stránke veľmi ťažký, lebo nepriaznivé poveternostné podmienky zmarili veľké pracovné úsilie pri dobývaní chleba a výživy pre našu pospolitosť. Bola veľká suchota. Od 7. apríla do 27. júla nepršalo. Vtedy prišla veľká búrka v sprievode hrozného lejaku. Víchrice zničila obilie, suchom aj tak zakrnuté, polámala a z koreňov povyvracala stromy, aj dosť sľubnú úrodu ovocia zničila. Potom zase nepršalo, až v októbri. Horúčosti boli hrozné, pohľad na vyprahlú zem žalostný. Potoky i studne vyschli, Takej suchoty nepamätali ani 80-roční starci. Stromy celkom uvädli, hory predčasne ožltli a uschli. Úroda obilia bola biedna, čo spôsobilo celoročné zásobovacie ťažkosti."

I po vojne bola obec značne odkázaná na poľnohospodárstvo. Mladí si však postupne hľadali a nachádzali pracovné príležitosti v mestách, predovšetkým v priemysle. V roku 1949 bol vyhlásený zákon o JRD, ako aj nariadenie, podľa ktorého boli súkromne hospodáriaci roľníci povinní odovzdať časť svojich produktov štátu. Pre roľníkov to boli mimoriadne náročné roky. Len veľmi ťažko sa roľník vzdával pôdy, ktorú vlastnil, ktorá bola jeho zamestnaním i živiteľkou. Len on sám vedel, za akých okolností, často obetí, ju nadobudol, s akou láskou ju obrábal.

V roku 1950 bol založený prípravný výbor JRD v Dolných Bzinciach, ktorého predsedom sa stal **Ján Borota**.

18. septembra 1952 podpísaním prihlášky vstúpilo najprv do družstva 60 malých a stredných roľníkov, postupne ich bolo 114, 104 z Dolných a 10 z Horných Bziniac. Do družstva vložili 282 ha ornej pôdy, 25 ha lúk a 47 ha pasienkov.

Predsedom JRD III. typu sa stal **Pavel Haruštiak**, účtovníkom Jozef Mikušík, vedúcimi pracovných skupín boli Ján Skovajsa, Rudolf Slávik, Martin Haruštiak, Ján Slávik a pokladníkom Ján Harmady. V správe družstva boli ešte Martin Hložka a Ján Trchala.

Za pomoci STS Nové Mesto nad Váhom uskutočnili prvú spoločnú orbu a sejbu ozimín. Väčšie problémy boli v živočíšnej výrobe, lebo na ustajnenie sústredených zvierat nebolo priestorov. Preto ustajnili dobytok i ošípané v stajniach a stodoliach jednotlivých roľníkov, niektoré priestory adaptovali. Celkovo sústredili 54 kráv, 55 kusov mladého dobytky, 2 voly, 4 teľné jalovice, 37 koní, 11 sprášiek, 7 mladých behúnov.

Spolu i s chovom u jednotlivcov vlastnilo JRR 160 kusov hovädzieho dobytky, 260 ks ošípaných, 37 ks koní.

Rok 1953 bol pre družstvo čiernym rokom, pretože v ňom došlo k čiastočnému rozkladu. 55 členov sa rozhodlo hospodáriť súkromne, 21 členská schôdza vylúčila. Ostalo len 38 členov.

V roku 1954 sa stal predsedom skúsený roľník **Ján Skovajsa**, účtovníkom a vedúcim výstavby **Ladislav Jantoš**.

Družstvo začalo dosahovať dobré výsledky, organizovalo rozsiahlu investičnú výstavbu.

V roku 1957 sa družstvo stáva celoobecným. Pristúpilo 110 roľníkov s pôdou o výmere takmer 800 ha.

V roku 1959 sa pričlenili osady Vrzávka a Cetuna. Pripojením Hrušového k obci sa rozšírila základňa družstva o 163 ha pôdy a o 60 členov. Na vlastnú žiadosť sa pričlenila Hrubá Strana s 212 ha pôdy a 116 členmi. Treba povedať, že rozšírenie prinieslo družstvu osoh, pretože JRD Hrušové bolo už kompletne vybudované. Hrubá Strana potrebovala úplnú výstavbu hospodárskeho dvora, pôda je tu tiež menej kvalitná, no členovia vložili do družstva pracovité ruky. Družstvo obhospodarovalo 1.546 ha pôdy, z toho 931 ornej, a malo 437 členov.¹

Prvými farmármi boli Ján Hrehor v Hrušovom, Jozef Mazák v Cetune a Ján Podhradský na Hrubej Strane.

V roku 1962 sa stal predsedom skúsený praktik **Ján Harmady**. Nasledovali roky ďalšieho ekonomického upevňovania družstva. Vyvrcholením snáh družstevníkov bolo vybudovanie novej administratívnej budovy so spoločenskou sálou, ktorá bola daná do užívania pri príležitosti 10. výročia založenia družstva.

V roku 1973 bol zvolený za predsedu **Ján Chorvát**. V tomto období sa zaviedlo na farme Hrušové pestovanie chmeľu na 22 ha pôdy. Vybuďovala sa moderná česačka a sušička. Začalo sa pestovať viac zemiakov a menej cukrovej repy. Na farme Hrubá Strana sa vybuďoval matečník pre 100 prasníc a v Cetune a na hlavnom dvore stajne pre mladý dobytok.

Od roku 1984 je predsedom družstva **Ing. Miroslav Bumbál**.

Investičné nároky boli rozsiahle, pretože sa rozširoval chov dobytka na úkor chovu hydiny pri súčasnej stabilizácii chovu ošípaných a oviec. Bolo treba vybudovať nové hospodárske objekty, urobiť rozsiahlu rekonštrukciu a modernizáciu jestvujúcich objektov na chov dojníc. Došlo i ku kompletizácii jednotlivých strojových liniek na pestovanie a zber plodín.

Pridružená výroba bola vždy dôležitou zložkou činnosti i ekonomiky družstva. Bola zameraná na drevovýrobu, ktorá mala v našom kraji tradíciu. Zabezpečovala prácu pre členov družstva v čase mimo sezónnych poľnohospodárskych prác. Dlhé roky pracoval ako vedúci pridruženej výroby Milan Rojko, po jeho smrti Ján Gulán.

Poľnohospodárske družstvo ako jediný výrobný podnik v obci malo a má v jej živote dôležitú úlohu. Priaznivo vyplývalo na jej celkový rozvoj. Poskytovalo ľuďom prácu a vďaka nej zabezpečovalo slušnú životnú úroveň.

Vzhľadom na zmeny, ktorými po roku 1989 poľnohospodárske podniky prechádzajú, musí i ono prekonávať nesmierne problémy. Družstvo má už za sebou zmeny, ktoré mu určovalo prijatie tzv. transformačného zákona a reštitučného zákona. Do rúk drobných užívateľov bolo vydaných 25 ha pôdy, čo je 1,6 % pôdy družstva.

Veríme, že po období tvrdého zápasu družstva nastane čas úspechov, ktoré budú na prospech družstva i obce.²

Literatúra:

1. S. Kotúč, J. Chorvát: 20 rokov budovania JRD Bzince pod Javorinou, 1972

Pamätná kniha obce Dolné Bzince, s. 147

Kronika obce Bzince pod Javorinou, zápisy od r. 1955

2. Údaje Predstavenstva PD Bzince pod Javorinou

Preslávili Bzince

ĽUDMILA RIZNEROVÁ PODJAVORINSKÁ

Narodila sa dňa 26.apríla 1872 v Horných Bzinciach. Bola ôsmym dieťaťom v rodine učiteľa Karola Riznera. Z desiatich detí dožili sa dospelosti len štyri.

Od r. 1892 začala literárne tvoriť. Bola prvou slovenskou spisovateľkou, ktorá dostala titul **národná umelkyňa**. V Bzinciach prežila najplodnejšie obdobie svojho tvorivého života. Keď sa v roku 1910 presťahovala do Nového Mesta nad Váhom, dlho smútila za svojim rodiskom.

V roku 1895 jej vyšla zbierka básní **Z vesny života**. Bola to v slovenskej literatúre prvá zbierka poézie, ktorej autorkou bola žena. Neskôr vyšli zbierky **Balady** /1930/ a **Piesne samoty** /1942/.

Prozaickú tvorbu zastupujú humoristické poviedky z dedinského prostredia: **Sokovia, Fako Ďura Kotútku, Pod svietňom, Slávny cech** a ďalšie. Napísala i poviedky s vážnou spoločenskou tematikou: **V otroctve** /1905/, **Blud** /1906/, **Žena** /1909/.

Venovala sa tvorbe pre deti a mládež. Jej veršiky sa stali veľmi obľúbenými pre svoju hravosť a úprimnosť. Známe sú: **Veršiky pre maličkých** /1930/, **Medový hrniec, Klásky, Zvonky** a veršované rozprávky **Zajko - bojko** /1930/ a **Čin - čin** /1943/.

Podjavorinská zomrela 2.marca 1951 v Novom Meste nad Váhom. Pohrebný obrad sa konal 5.marca, najprv v Novom Meste n.V. a potom v Horných Bzinciach, kde ju pochovali. Pohrebnú kázeň mal bzinský evanjelický farár Juraj Struhárik.

Ako vnímala Podjavorinská svoje milé Bzince a Bzinčanov, napovie nám článok, ktorý uverejnila v Americko - slovenskom kalendári v r.1911.

Cit je u nich zachovaný, srdce na pravom mieste, len keď by bol vodca a viedol ku vzdelaniu a povedomiu, o stykoch ľudu spoločenských a rodinných tiež možno riecť, že sú zachované. Majetnejšie domy zachovávajú svoj ráz. Synovia zostávajú v rodičovskom dome a zväčša len po smrti rodičov sa deti s majetkom delia... Silne vyvinutý je cit rodinnej spolupatričnosti, i ďaleký najvzdialenejší, či najďalší príbuzní sa "rodzícia" a "neodhodzá sa" od krštenia, svadby, či je to i jako nákladné pre veľké podarúanky, hlavne z potravín záležajúce. Vrstovníci i v starobe oslovujú sa "Ty" a mladší menujú i cudzích ujčičkom, tetičkou a vítajú sa navzájom na ulici. Uctenie sa jedlom, nápojom medzi rodinou, je tak rečeno povinne, no nikoho nepustia z domu, aby si nesadol a aby ho aspoň chlebičkom nepočastovali. Strava je dobrá, pozostáva hlavne z múčnych jedál, z trovy a mäsa a denne varí sa pre pracujúcich riadne tri razy. Chybou je, že v posledné roky silne zvykli na pitie čiernej kávy s rumom, čo menovite škodí deťom telesne i duševne...

Kroj je živých farieb, vkusný a menovite na sviatky a parády robí dojem čistoty - čo je zvlášť milé. Terajšie nosenie líši sa od zaniknutého kroja hlavne väčším výberom farieb, kedysi dominovala biela a belasá, čierna a červená, dnes nosia všetky farby. Zanikli kožuchy a mentielky žien, elegantná vzácna škrobka a "šorce" z domáceho plátna u žien, biele zvláštne pekné kabátiky "ratiky" zvané u mužov. Kroj ženy pozostáva z hodvábného ručníka, ktoré nosia v rôznych farbách, kamizole z baršúnu, vyšívaných rukaviec, bieleho šorca a čiernej zásterky. Vyšívku zhotovujú si ženy samy ploským stehom, krásne, zvlášť jemne vyšívaný aký nieto nikde na Slovensku. Šorc poskladaný je v drobunké záhyby a tak i zástera. Kedysi šorc mal ešte zvlášť vyšívaný obojok, límec, čo ale už pre pracnosť vyšívky zaniklo. Starodávna šatka menovala sa škorbka a dodávala celému kroju nádhernosti, ktorej takto nemá. Bol to pruh muslinovej látky asi 2,5 metra dlhý, na konci vyšívaný a čipkami obšitý. Tieto čipky, alebo ako to spolu menovali "konce" sú dnes veľmi hľadané a draho ich platia. V zime do kostola obliekajú kabanky a kacabaje z modrého baršúnu, čierneho súkna, alebo klíšu rôznych ale tmavších farieb, a vysoké čižmy. Na každý deň obliekajú sa do kartúnovej sukne a batistové ručníky s čipkami na hlavu. Ženy nosia ručníky pletené alebo zo smútočného batistu.

Spodný oblek: rubáč ženy pradú, tkajú a šijú si samy a ozdobným tkaným harasovým červeným pásom "priedkou" zvaným, ale i to u mladších zaniká.

Oblek mužov sa tiež zmenil a menovite po kopaniciach je už úplne mestský. Tento pokrok väčší je tam preto, že sa viacej po svete zdržujú... Pôvodný kroj prv býval z bielunkého súkna a belasočerveným hodvábnom bol mierne prešívany. Lajblík ozdobený olovenými gombíkmi. Na zimu ku kroju halena z domáceho súkna, kedysi i v Bzinciach dorábaného, s hazuchou na chrbte, na predku belasočerveným súknom zdobená. Teraz i halenu nosia už len starší chlapi.

Povahy sú Bzinčania skorej tichej, ako už rečeno pomerne nábožný a ku komu majú dôveru i prítulní. Mužskí sú vzdelanejší než ženy i uhladenejší - tiež bohužiaľ - ženy pri najmenej príčine preklínajú viacej... mužskí. No mladšie pokolenie i v tomto je jemnejších mravov... Ženy pracujú v poli rovno s mužskými a pritom prekonať musia domácu prácu i deti opatriť a oblek pripraviť. I v najsúrnejšie práce v nedeľu všetci vyobliekaní sú čisto... zriedka v ktorej dedine vidno tak pekne, chutne vyobliekané, čisto držané deti ako v Bzinciach.

Ja menovite chcela by som vyzdvihnúť krásy a príjemnosti Bziniec - môjho rodiska - no v nedostatku výrazných farieb a farbistých výrazov musím len v duši želať: "Bože, zachovaj nám, národu nášmu dedinky naše - dedičstvo naše!"

RUDOLF MACÚCH

Jeho schopnosti a prácu ocenil skôr svet ako jeho vlasť.

Narodil sa 16.októbra 1919. Po maturite na novomestskom gymnáziu študoval na Evanjelickej bohosloveckej fakulte v Bratislave. V r.1943 bol vysvetený za kňaza. V r. 1946 ho pozval prof. Ján Bakošna na katedru semistiky na Filozofickej fakulte UK, aby sa tu venoval semitskej filológii. V r. 1945-1947 študoval arabistiku vo Francúzsku.

Svoju dizertačnú prácu s názvom **Slovanské mená a výrazy v arabskej geografii** predložil na FF UK v Bratislave, po rigorózných skúškach bol v r. 1948 promováný. V r. 1949 odcestoval do Iránu, kde si začal v Teheráne pripravovať habilitačnú prácu. Do vlasti sa nevrátil, zostal v exile.

V r. 1950 vyšla vo vlasti jeho kniha **Islam a kresťanstvo**, jej predaj bol však zastavený. Macúch sa oženil s Iránčankou. V krátkom čase sa naučil perzsky a v tomto jazyku napísal štúdiu **Zarathustrov vplyv na židovstvo a kresťanstvo**, ktorá mu otvorila bránu na teheránsku univerzitu. Zaujala ho literatúra a jazyk Mandejcov, jedinej gnostickej sekty, ktorá pretrvala od

staroveku v juhovýchodnom Iraku. Macúch dôsledne prebádal ich jazyk a zaoberal sa otázkou ich vzniku.

V r. 1952 sa presťahoval s rodinou do Anglicka - do Oxfordu a tu spolupracoval na zostavení mandejsko - anglického slovníka. V r. 1956 vyšla v Berlíne jeho **Príručka modernej mandejčiny**.

V r. 1963 - 1988 pôsobil Macúch ako profesor na katedre semistiky a arabistiky **Slobodnej univerzity v Berlíne**. Popri mandejčine sa venoval aj ďalším semitským jazykom.

V r. 1991 navštívil svoju vlasť i Bzince a prednášal na Evanjelickej bohosl.fak. UK v Bratislave. O dva roky neskôr tu vzbudil pozornosť prednáškou **Pokus o rekonštrukciu Ježišovej materinskej reči**.

Zomrel nečakane v Berlíne dňa 24.júla 1993. Pri príležitosti jeho nedožitých 75. narodenín mu v rodnej obci odhalili pamätnú tabuľu. /Životopis podľa Ondrejoviča a Krupu/

JÁN MALEČKA

Tento insitný umelec - maliar sa narodil v r. 1906 v Horných Bzinciach.

V Prahe sa vyučil za dekoratívneho maliara. Od mladosti rád maľoval, najprv podľa predlohy, neskôr z vlastnej fantázie.

V r. 1930 - 1934 žil medzi Sovákmi v Argentíne. Tu hrával i ochotnícke divadlo. Po návrate domov ho táto záľuba neopustila, maľoval k predstaveniam hlavne kulisy.

Vymaľoval množstvo kostolov, maľbu dopĺňal obrazmi s biblickými výjavmi maľovanými priamo na omietku. Malečkov súbor obrazov **Krajina okolo Bzniec** reprezentoval slovenské insitné umenie na Svetovej výstave v New Yorku v r. 1934. Známe a uznávané sú i jeho obrazy **Vareškár a Doma**. Jeho obrazy s úctou opatrujú niektorí Bzinčania.

Z HISTÓRIE NÁBOŽENSTVA V BZINCIACH POD JAVORINOU

Dejiny rímsko-katolíckej cirkvi v Bzinciach pod Javorinou

Ladislav Varga

História náboženstva v našej obci je spojená s tradovanou správou, ktorá je zaznamenaná v kanonicko-vizitačnej listine,¹ ďalej v knihe Všeobecných informácií,² v liste Žigmunda Noszlópyho³ a napokon ju rímsko-katolícky kňaz Jozef Beneš publikoval v časopise „Cyril a Metod“ a zaznamenal i do cirkevnej kroniky v roku 1870 na s. 3.⁴ Obširnejšie ju však uviedol v časopise Cyril a Metod⁵ v tomto znení:

„Tento kostol starý - jak tradícia svedčí - od templárov, chrámovníkov alebo červených mníchov (ktorí na bielom odeve červený kríž nosili) v trinástom stolytí postavený...“ .

Doposiaľ sa ale nepodarilo nájsť písomnú zmienku o tom, že cirkev bzinská bola zriadená v roku 1215, ktorý letopočet uviedol Žigmund Noszlópy a i Jozef Beneš, keď túto tradovanú správu zaznamenal do farskej kroniky.

Prvá a doložená písomná zmienka o tom, že v Bzinciach skutočne bola zriadená kresťanská cirkev a aj postavený kostol už pred husitským hnutím a reformáciou je z roku 1332 - 37. Nachádza sa v účtovných knihách pápežského vyberača desiatkov, ktorý zaznamenal, že bol v Bzinciach, ktoré vtedy mali názov „Bot“. Jeho záznam znie:

„*Item Johannes de Bot seu Johannes de Viel solvit IIII. grossos (Et pauper eremita)*“.

Tento záznam zapracovaný do knihy Monumenta Vaticana I., s. 230, sa nachádza vo Vatikáne.⁶ V Dejiniách prepozitúry Panny Márie v Novom Meste nad Váhom je tento záznam preložený takto: „Tiež Ján zo Bziniec, alebo Ján z Nového Mesta platil 4 groše a bol chudobný eremita.“⁷

Pod termínom eremita treba rozumieť kňaza - mnícha, pustovníka, ktorý spravoval bzinskú faru od jari do neskorej jesene a na zimu sa utiahol do pustovníckeho strediska, ktoré eremiti v tom čase mali na úpätí Tureckého vrchu v lokalite terajších Mnešíc.⁸ Podobne treba rozumieť, že Johannes z Bot platil 4 groše jednotlivo za každý rok v rozpätí rokov 1332 - 1337.

V tomto prípade je pozoruhodné to, že pápežský vyberač desiatkov Rufínus navštívil Nové Mesto nad Váhom už v roku 1320.⁹ Teda o 12 rokov skôr ako Bzince! A keďže bzinský kostol bol postavený skôr ako v roku 1332, pápežský desiatok za Bzince asi vyrovnával „Ladislav, Rector Ecclesie de Ultravag“ (farár z Nového Mesta). Dejiny prepozitúry hovoria, že eremiti, ktorí spravovali jednotlivé fary v dolinách Bielych Karpát, podliehali cirkevnej vrchnosti v Novom Meste nad Váhom.

Z histórie je známe, že pustovníci - eremiti (vicarius expositus, čo v preklade znamená, že išlo o filiálnych kooperátorov - kaplánov) mali vybudované svoje pustovne aj v Bošáckej doline.

Teda podobne ju mal aj Ján z Bot (zo Bziniec) v bzinskej jaskyni pod horou, vpravo od vchodu do kostola.

Tradovaná správa, ktorú počula Anna Harmadyová, rodáčka z Hrušového, hovorí o tom, že križiacki rytieri - templári sa usadili v Hrušovom, kde mali i nemocnicu. A že ich predstavený bol pôvodu Italského. Na jeho popud malo dôjsť aj k postaveniu kostola v Bzinciach.

Ďalšia tradovaná správa, ktorú spomínal Ján Gulán, brat Adama, Juraja a Martina Evinicových od Bojtárov po matke), znie v tom zmysle, že k postaveniu rímsko-katolíckeho kostola v Bzinciach došlo preto, lebo na tom mieste zahynul veľký moravský pán.

Zaujímavá je aj tradovaná správa od Emila Kotúča. Počul od rodičov, že lokalita „Kňazské kamene“ pri sútoku potokov z Cetuny a z Rybníkov je miesto, kde sa mali zastaviť bratia Konštantín a Metod. Na tom mieste nachádzali sa kamene v počte 5 kusov, až 60 cm vyčnievajúce nad zem. Boli však odstránené pri výstavbe ovčína JRD.

Vierohodnosť týchto tradovaných správ, ako i tej, ktorú v regionálnej brožúre uviedol evanjelický farár Juraj Struhárik, že najstarší bzinský kostol bol na hranici troch chotárov - alebo kdesi medzi Malým a Veľkým Oholínom¹⁰ - je možno uznať len dôkazným materiálom alebo archeologickým výskumom.

Vniesť trocha svetla do záležitosti, ako je vlastne starý „dolný bzinský kostol“ (rímsko-katolícky) mohla i záležitosť nájdenia „náhrobného pomníka“ pri dolnom kostole v roku 1914. Vtedajší kňaz, správca dolnobzinskej rímsko-katolíckej farnosti, dekan Adalbert Kovalík však nezaznamenal, komu náhrobný kameň odovzdal. Nebyť záznamu bzinského kronikára Jána Kovačovica v Pamätnej knihe Dolných Bziniec na s. 27 - 28, bolo by sa na tento unikátny dôkaz zabudlo. Pritom je to dôležité svedectvo o našej minulosti.

Po roku 1337 - s odstupom 158 rokov bol na vežu dolného kostola namontovaný zvon vážiaci 3 q s týmto nápisom:¹¹

*Dei gloriae in pace Johannes
me fecit de Radis.
Anno Domini 1495*

Na zvone bol aj obraz - svätý kríž. V roku 1839 praskol a na preliatie bol daný až po 20 rokoch. Odliali z neho menší, zasvätený sv. Valentínovi. V súčasnosti sa nachádza na veži.

S odstupom 70 rokov, po roku 1495, kanonicko-vizitačná listina z roku 1566 uvádza, že posledným katolíckym kňazom - kaplánom, ktorý filiálny bzinský kostol spravoval, bol kaplán Štefan.¹² Predchádzala tomu skutočnosť, že šíriaci sa reformačný náboženský smer pod názvom protestantizmus (luteránstvo) zapúšťal korene i na Považí. A hoci uhorský kráľ Ľudovít II. vydal v rokoch 1523 - 25 prísne zákony, ktoré vykonávateľov súdnej moci oprávňovali k likvidácii luteránov,¹³ ľud sa aj tak pridával k novému náboženskému smeru tajne.

Verejné prihlásenie k reformácii sa mohlo uskutočniť až zásluhou palatína Alexia Thurzu (1527) po Moháčskej katastrofe, kde zahynul i kráľ Ľudovít II. Bolo to však stále podmienené zásadou „Cuius régio - eius religio“ (čie panstvo, toho i náboženstvo). Ibaže pri Moháči zahynul i pán Beckovského hradu a okolia, s postom patróna novomestského prepoštského kostola i filiálneho kostola v Bzinciach gróf František Bánffy! Jeho manželka, vdova Helena Rászkaiová - Zuborová, so synom Ladislavom Bánffym, šíreniu reformácie na podklade „Cuius régio - eius religio“ bránila a zostala verná katolíckej viere. Podobne sa zo začiatku zachoval i pán na Čachtickom hrade Michal Országh de Guth. Tým sa zlepšenie pomerov v prospech reformátorov oddialilo až o 38 rokov. Neskoršie výklady Gebhardiho v Dejepisoch Uhorska, že sa ľud Nového

Mesta, Bziniec, Hrušového a Lubiny pridal k reformácii už v roku 1522 sú asi nepravdivé.¹⁴ Tvrdenia Gebhardiho i ev. cir. historika Paulínyho¹⁵ v tejto záležitosti nad všetku pochybnosť vyvrátil Branislav Varsík¹⁶ v diele „Husiti a reformácia na Slovensku“. V roku 1522 sa nejednalo o Nové Mesto nad Váhom, ale o „Satoraljaujhely (Nové Mesto pod Šiatrom), kde žilo početné nemecké obyvateľstvo, ktoré sa pridalo k reformácii ešte pred vydaním prísnych Ľudovítových zákonov, čiže 5 rokov pred Moháčskou katastrofou, ktorá sa odohrala v roku 1526.

V otázke náboženskej príslušnosti došlo k zvratu v Bzinciach až potom, keď o „cuius régio - eius religio“ začal rozhodovať gróf Ladislav Bánffy bez matky a po príučke, ktorú mu uštedril pán hradu Dobrá Voda - Štefan Losonczy.¹⁷ V bojoch, ktoré vtedy prebiehali, Losonczy spustošil Nové Mesto (1545) aj s katolíckym kostolom i prepozitúru a vyplienil okolie. To podnietilo i iných šľachticov a zakrátko zabrali i všetky prepoštské majetky. V Bzinciach tak isto prepoštské role i horu. A práve vtedy už reformačné hnutie do Považia úspešne prenikalo. Ale i tak Bánffymu trvalo ešte 25 rokov, kým sa aj on pridalo k reformácii v roku 1570.¹⁸ Vtedy dal vyhnáť katolíckych kňazov - kaplánov Františka a Štefana z budovy prepozitúry a katolícky prepoštský chrám odovzdal evanjelikom. Vtedy sa i katolícky kostol v Bzinciach dostal do užívania evanjelikov. Evanjelický register cirkevného zboru v Novom Meste nad Váhom uvádza, že sa tak stalo už v roku 1565, keď kráľ Maxmilián dovolil evanjelikom zakladanie cirkevných zborov, počnúc rokom 1564, keď nastúpil na trón.¹⁹

Evanjelici teda mali bzinský katolícky kostol po roku 1570 v užívaní až na dobu 106 rokov, presne do 15. mája 1676. Vtedy ordinariát prezentoval pre Bzince rímsko-katolíckeho kňaza Dr. Michala Radošényho. Kostol bol vrátený rímsko-katolíckej cirkvi, čo sa stalo v dôsledku bratislavských súdov (1672 - 74). Vtedy všetci evanjelickí farári boli obvinení z účasti na sprisahaní proti panovníkovi Leopoldovi I. (Wesseléniho sprisahanie).

Zo záznamu Jozefa Beneša v cirkevnej kronike s. 222 vyplýva, že evanjelici sa bzinského kostola zmocnili roku 1663. Je to však omyl. Svedčí o tom postupnosť evanjelických farárov, ktorí pôsobili v Bzinciach už po roku 1570 a to až do zatknutia Martina Cehenera, po ktorom vlastne dr. Radošény nastúpil do Bziniec.

Ďalej markantným dôkazom, že záznam v kronike na s. 222 je omylom je fakt, že evanjelici si v roku 1651 dali uliatať zvon na vežu kostola, ktorý mal tento nápis:

„Non nobis Domine sed nomini tuo da glóriam“
Ps. CXIII. Anno Domini 1651 Andreas Ractíni

Andreas Ractíni bol predsa ev. farár Ondrej Raktíni, ktorému niektorí hovorili i Rajtíni, pretože pochádzal z Rajca. Zvon z roku 1651, ktorý vážil 4 q a mal ľúbozvučný hlas, bol uliaty na podklade „šalamúnskeho riešenia“. Mal na sebe i obraz Panny Márie! Mohlo k tomu dôjsť preto, že pán na Beckovskom hrade Drugeth už v roku 1638 odobral evanjelikom prepoštský chrám a vrátil ho späť katolíckej cirkvi. V Bzinciach však pre prevahu evanjelikov s takouto akciou nemohlo počítať. Ale vtedy, keď si chceli bzinskí evanjelici dať uliatať zvon zasiahol. To sa potom odzrkadlilo tak, že obe strany boli síce spokojné, ale netušili, čo tento „šalamúnsky dohovor“ prinesie o 144 rokov v akcii „per fas et nefas“,²⁰ keď si evanjelici postavili svoj vlastný kostol.

Vtedy cisársko-kráľovská komisia rozhodla, že zvon s letopočtom 1651, ako i zvony s letopočtami 1495 a 1771 si evanjelici nesmú vziať z dolnej veže a zavesiť na svoju vežu. O tom Jozef Beneš obširne písal v časopise Cyril a Metod na s. 63, 1859. Spornú záležitosť ohľadne zvona s letopočtom 1651 s menom ev. farára Andreasa Ractíniho vyriešila znova cisársko-

kráľovská moc, keď dňa 3.10.1916 dala tento zvon ako i zvon z roku 1771 zhodiť z veže a použiť na vojnové účely. Vtedy na veži zostal iba zvon z roku 1495, resp. z jeho zostatkov po preliatí zvon zasvätený sv. Valentínovi.

Až po odstupe 8 rokov, v roku 1924 si veriaci rímskokatolíci zadovážili na vežu dva nové zvony: prvý zasvätený ku cti najsv. Trojice a druhý ku cti sv. Jána z Kríža. Všetky tieto tri zvony sú na veži dodnes, dva sú elektrifikované, o čo sa zaslúžil kňaz Daniel Szitáš.

Po príchode Dr. Radošényho do Bziniec dostal jurisdikciu aj nad Hrušovým, Lubinou, Moravským Lieskovým a Dolným Srním.²¹ Radošény účinkoval v Bzinciach len do 23. mája 1680. Potom ordinariát poslal do Bziniec ešte kňaza Lutricha Lukáša (24. máj 1680 - 24. apríl 1684), Juraja Vlkoviča (24. apríl 1684 - 31. október 1690). Po Vlkovičovi nastúpil do Bziniec dňa 10. novembra 1690 kňaz Michal Ungáry, ale ten bol v Bzinciach iba do 31. januára 1691 a potom Bzince opustil.

Po Ungáryovi už kostol znova zaujali evanjelici na podklade protektného listu, a to až do 6. januára 1733. Vtedy bol kostol a všetko, čo k nemu prináležalo, evanjelikom odobrané. Stalo sa tak na podklade „Carolína Resolútie“ (dekrét cisára Karola III.), vydaného v roku 1730, v ktorom sa stanovovalo, že kostoly, ktoré evanjelici užívajú a je preukázateľné, že ich nestavali, musia vrátiť pôvodnému majiteľovi, t.j. rímsko-katolíckej cirkvi.²²

Pri exekučnom konaní sa zistilo, že vo farskej budove niet matričných kníh a ďalších písomností, ktoré evanjelický kňaz Jan Hradský ešte pred príchodom exekučnej komisie s niekoľkými cirkevníkmi odniesol a ukryl nevedno kde.²³ To po odstupe 212 rokov s ľútosťou priznal i bzinský evanjelický farár Juraj Struhárik, lebo tak sa stratili dôležité písomnosti o minulosti bzinských, lubinských a hrušovských rodov.²⁴

Po 6. januári 1733 bol kostol zaopatrený katolíckymi symbolmi viery, na vežu vztýčený dvojramenný apoštolský kríž so siluetou Michala archanjela, ktorý bol aj zobrazený na úradných pečatiach obce Dolné Bzince z roku 1732, ako stojí na drakovi a na pečati Horných Bziniec z roku 1737, ako Michal archanjel s trúbou!

(Pečať Dolných Bziniec z roku 1732 je uložená v Slovenskom národnom archíve (SNA) v Bratislave pod inventárnym označením č. 167 a pečať Horných Bziniec z roku 1737 pod číslom 173.)

Dňa 24. januára 1733 bola slávnostná inštalácia nového kňaza pre Bzince. Stal sa ním Ján Adalbert Maršovský (tak ho uvádza Némethyho „Series Parochiarum et Parochorum archidiecesis Strigoniensis, s. 5, kde je i meno ev. kňaza J. Hradského zaznamenané ako Joannes Hradeczký). Do pôsobnosti Maršovského boli podriadení aj evanjelici zo Bziniec, Hrušového a Lubiny. Podriadenosť bola vo výsluže cirkevných služobností - krsty, sobáše, pohreby, zvonenie pri pohreboch, za čo evanjelici platili ročne (za Dolné a Horné Bzince 329 zlatých a 5 a pol denára²⁵). Táto podriadenosť trvala až dovtedy, kým si evanjelici postavili evanjelický chrám v Lubine (1784), keď bzinskí evanjelici patrili do matkocirkvi lubinskej, a v otázke zvonenia až dovtedy, kým si nepostavili svoj vlastný kostol Horných Bziniec (1795).

Maršovský v roku 1733 začal písať nové matričné knihy. V súvislosti s exekúciou kostola a novými matričnými knihami sa v Bzinciach tradovalo, že Maršovský bol dosadený do čisto evanjelickej obce.²⁶ Nedá sa to ale dokázať, pretože Hradský staré matričné knihy odniesol, stratili sa, a preto sa nevie, koľko Bzinčanov, Hrušovčanov ale i Lubinčanov v rekatolizačnom

úsilí konvertovalo do katolíckej cirkvi, najmä potom, keď sa i pán Bziniec gróf František Nádasdy stal katolíkom v roku 1660.²⁷

Podobne sa nevie, koľko prestúpilo do katolíckej cirkvi počas „fašiangovej akcie“ v roku 1674, keď nemecké „banderium“ -vojaci prišli do Nového Mesta. Boli ubytovaní i po kopaniciach a mali zostať dovtedy, kým sa všetci sektári nevrátia do katolíckej cirkvi. Objasnenie do tejto záležitosti mohla vnieť kniha „Librum conversorum“ (kniha prestupov), ale i tá sa stratila s písomnosťami pred 6. januárom 1733.

Ani z matričných kníh, ktoré začal viesť Jan Maršovský nie je možné zistiť, či v roku 1733 boli obce Bzinice čisto evanjelické. O tom sa mohli presvedčiť v roku 1995 starosta obce Bziniec pod Javorinou Ing. Ján Kovačovič, bzinský ev. farár Mgr. Ivan Rubaninský ml. a tiež i Ladislav Varga.

Evanjelici s odňatím kostola nesúhlasili a najschopnejší z nich podnikli dvakrát cestu do Viedne k cisárovi, ale ich snaha bola márna. Nepomohol ani príhovor pruského kráľa Fridricha, lebo cisár Karol, ako rímsky cisár, t.j. ochranca cirkvi, trval rezolútne na obnovení rímsko-katolíckej farnosti v Alsó - Botfalu, lebo kostol v tejto obci bol postavený pred husitským hnutím a pred reformáciou. A tak toto obnovenie trvá až po súčasnosť - t.j. 264 rokov!

Do rímsko-katolíckej farnosti Bzinice patrila aj rímsko-katolícky filiálny kostol v obci Hrušové na cintoríne a podľa kňaza Jozefa Beneša bol v roku 1859 už vyše 70 rokov v ruinách²⁸

Od roku 1733 pôsobili v Bzinciach 32 rímsko-katolíckych kňazov. Posledný v poradí, v súčasnosti 33. je Mgr. Ľubomír Růčka, ktorý začal v Bzinciach účinkovať dňa 1. 2. 1994. Z týchto kňazov 7 zomrelo v Bzinciach a iba 2 sú pochovaní na dolnom cintoríne - Jozef Beneš, Norbert Brezány, o čom svedčia zachované náhrobné kríže.

Z kňazov, ktorí počas pôsobenia v Bzinciach si zasluhujú osobitnú úctu, sú:

1. Valentín Gramantik - za jeho pôsobenia v Bzinciach bol kostol po kastrofálnej povodni v roku 1815 opravovaný a spásaný oceľovými tyčami, pochovaný je v Novom Meste nad Váhom.
2. Štefan Růčka - za jeho pôsobenia bola nadstavená veža kostola, založený dolnobzinský cech, v roku 1870 prestavaná katolícka škola z materiálu zrušenia hrušovského kostola, bol redaktorom časopisu Cyril a Metod, ale za jeho redaktorovania časopis zanikol.
3. Ernest Jubéczy - bol zástancom národovcov bratov Markovičovcov (evanjelikov) a evanjelického farára Čulíka pred súdnou stolicou Nitrianskeho procesu, za čo ho okamžite ešte pred súdom dala maďarská vrchnosť preložiť do Bohuníc.
4. Július Foltán - za jeho pôsobenia bola postavená nová farská budova, zakúpený organ, nový hlavný oltár s novým obrazom sv. Michala archanjela, založené stavebné bytové družstvo, daná do prevádzky tehelňa, postavených 6 rodinných domov v areáli Priečných jarkov. Toho času je v charitnom dome v Pezinku.
5. Michal Horvát - za jeho pôsobenia bola vykonaná generálna oprava vonkajšieho vzhľadu kostola (1967), pochovaný je v Piešťanoch.
6. Daniel Szitáš - za jeho neúnavnej starostlivosti sa urobila elektrifikácia zvonov, bolo zavedené plynové kúrenie do kostola a zadovážený krištáľový lustre z Kamenického Šenova. Pochovaný je v rodnom Svatoplukove.

7. František Ondreička - za jeho pôsobenia sa odovzdal elektrofonický organ budúcej organistke Janke Gulánovej a do kostola bol darovaný novší, vylepšený elektrofonický organ. Organ v hodnote 40 tisíc korún daroval F.

Ondreička. Pristúpilo sa i k zhotoveniu a namontovaniu vnútorných okien kostola, zdobených biblickými výjavmi a obrazmi svätcov. Aj keď nie je zdo benie farebné, ale len čisto biele, má dokonalú súhru s belosťou sôch a adorantov na hlavnom oltári.

Natrvalo sa do spomienok Bzinčanov zapísal kňaz Cyril Rakovický, ktorému nebolo dovolené účinkovať viac ako 19 rokov, pretože bol rehoľník - salezián! Na sklonku života dostal dispozíciu do prastarej bzinskej farnosti, kde si mal prísť odpočinúť. Ale i tak sa spolu s farníkom Ladislavom Vargom pustil do obnovy interiéru kostola. Iba za tri roky sa vykonala taká generálna úprava vnútrajška kostola, do akej sa počas existencie kostola nikomu do roku 1985 nechcelo.

;Najskôr bol odvezený oltár i kazateľnica ku konzervovaniu a pozláteniu do Piešťan. Odstránené bočné oltáre na likvidáciu. Potom zlikvidované lavice, do ktorých už bolo strach sadnúť si. V celom kostole bola položená dlažba. V sanktuáriu mramorová a v lodi kostola terassová. Došlo k vymaľovaniu kostola, k odpredajú poruchového organu a zadováženiu elektrofonického. Do vymaľovaného kostola sa doviezli novučké dubové lavice. Zhotovil ich podnik OPMP Čachtice (pretrvávajú dlhé desiatky rokov).

Konzervovaný a pozlátený oltár s kazateľnicou dostal i ďalšiu okrasu do kostola - dva nové bočné oltáre. Tak isto i dve nové sochy - Božské srdce Ježišovo a Pomocnica kresťanov. Pribudol i nový obetný stôl a ambó. Takto vykonaná úprava vnútrajška nadväzovala na generálnu opravu vonkajšieho vzhľadu kostola v roku 1967 i i na plynofikáciu kostola v roku 1977. Tesne pred stanovenou oslavou -posvätením skutočne obdivuhodného diela, Cyril Rakovický zomrel (21.10.1988). Pochovaný je v rodných Strážoch (teraz súčasť Krakovian).

Je potrebné dodať, že bzinský kostol, s ktorým sú spojené osudy rodov pod Veľkou Javorinou, tak ako v súčasnosti i v budúcnosti bude slúžiť cieľu, pre ktorý bol postavený. V histórii náboženstva v našej obci má nezastupiteľné miesto a tým i úctu k rodom, ktoré sa o jeho záchranu a opravu starali a ešte i budú starať.

Menný zoznam rímsko-katolíckych kňazov pôsobiacich v Bzinciach od prvého obnovenia farnosti v roku 1676 a po roku 1733 je nasledovný:

Radoseny Michal (15.5.1676 - 23.5.1680), Lutrich Lukáš (24.5.1680 - 23.4.1684), Vlkovič Juraj (24.4.1684 - 13.3.1685), Ungáry Michal (10.11.1690 - 31.1.1691), Ján Vojtech Maršovský (6.1.1733 - 6.3.1740), Matej Ján Braxatoris (6.3.1740 - 15.12.1741), Pavol Medňanský (16.12.1741 - 11.5.1742), Ján Banóczy (11.6.1742 - 6.9.1748), Michal Jakubecy (7.9.1748 - 9.9.1768), Ján Nebling (28.9.1768 - 7.1.1772), Matej Polakovič (7.1.1772 - 31.12.1778), Ján Piaček (1.1.1779 - 31.12.1779), František Valenta (8.5.1780 - 24.6.1792), Štefan Laurenčík (1.7.1792 - 7.4. 1809), Valentín Gramantik (13.4.1809 - 7.11.1853), Jozef Beneš (27.10.1853 - 14.10.1873), Filip Zdaril (31.10.1873 - 31.12.1873), Jozef Lipták (31.12.1873 - 28.2.1874), Štefan Rúčka (28.2.1874 - 31.3.1893), Norbert Brezányi (31.3.1893 - 4.9.1894), Ernest Jakubeczy (1.10.1894 - 1.10.1901), Adalbert Kovalík (1.10.1901 - 7.7.1938), Viliam Čongrády (1.10.1939 - 1.6.1944), Július Foltán (1.6.1944 - 1.4.1951), Henrich Raček (1.6.1951 - 6.1.1957), Bohumil Halenár (31.1.1957 - 1.8.1959), Ján Laktiš (1.8.1959 - 1.5.1965), Jozef Olšovský (1.5.1965 - 1.3.1966), Štefan Turček (1.3.1966 - 1.7.1966), Michal Horvát (1.7.1966 - 30.9.1971), Daniel Szitáš (1.10.1971 - 20.10.1978), Miloš Vojtíšek (1.3.1979 - 31.10.1981), Rudolf

Chudý (1.11.1981 - 31.7.1985), Cyril Rakovický (15.8.1985 - 21.10.1988), František Ondreička (16.7.1989 - 1.8.1992), Anton Markech (1.8.1992 - 1.8.1993), Mgr. Ľubomír Růčka (1.2.1994 -).

Rímsko-katolícke cirkevné školstvo v Bzinciach pod Javorinou

Škola postavená v roku 1700 bola v roku 1733 evanjelikom odňatá. Podľa tradovanej správy bola v roku 1750 opravená za účinkovania rímsko-katolíckeho kňaza Michala Jakubécyho a učiť sa v nej začali katolícke deti na podklade rozhodnutia cisárovnej Márie Terézie, ktorá nariadila zriaďovať školy nielen v mestách, ale aj v obciach. K ďalšej oprave, resp. prestavbe došlo v roku 1879-80, keď v Bzinciach pôsobil katolícky kňaz Štefan Růčka. Z dokumentov z roku 1874 sa dozvedáme, že k úplnej prestavbe skutočne došlo v uvedených rokoch z materiálu zo zručením katolíckeho kostola na hrušovskom cintoríne.

Dnes môžeme uviesť mená učiteľov rímsko-katolíckej školy, ktorí v nej pôsobili od roku 1873. Dokumenty dokazujú, že učiteľ Jozef Macháček bol v Bzinciach v roku 1874 a ešte i v roku 1895. Ďalšími učiteľmi boli: Kacicz, Vereš, Horák. Učiteľ Sivoň bol v Bzinciach od 4.9.1921 do decembra 1924. Potom prišiel Beláni, František Hanula, Grappa, Anđelová, Antonín Prouza /bol aktívnym členom PŠK, hrával futbal za Bzince/ a Tichý.

Ján Lutter bol v Bzinciach už v roku 1911, vieme však, že i v roku 1941 pôsobil na tunajšej katolíckej škole učiteľ Ján Lutter. Bývalí žiaci si dnes spomínajú na učiteľov Kocúra, Bláhu, Spurného, Kobelára, na učiteľku Zlatošovú, ale i na Seewalda, tunajšieho občana, a na poslednú učiteľku katolíckej školy Morgensteinovú.

V roku 1945 prevzal budovu školy štát, ale až do otvorenia novej školy slúžila svojmu účelu. Potom v nej boli umiestnené rôzne služby pre obyvateľov. V roku 1994 bola v rámci reštitúcií vrátená katolíckej cirkvi.

LITERATÚRA:

- 1) Kanonicko vizitačná listina z roku 1776
- 2) Kniha“ Librum Intimátorum I., s. 259, rok 1782
- 3) List Žigmunda Noszlópyho zo 14. mája 1792
- 4) Jozef Beneš: Parochia Alsó Botfalvaensis, s. 3, rok 1870 (cirkevná kronika)
- 5) Jozef Beneš: časopis Cyril a Metód, s. 62, mesiac VIII., rok 1859
- 7) Dr. Július Gábriš: Dejiny Prepozitúry Panny Márie v Novom Meste nad Váhom, s. 15, rok 1968
- 8) Dr. Július Gábriš: Dejiny Prepozitúry Panny Márie v Novom Meste nad Váhom, s. 14, rok 1968
- 9) Monumenta Vaticana I., s. 17, rok 1887, Budapešť
- 10) Juraj Struhárik: regionálna brožúra Vzdelávajme sa, s. 12, rok 1945
- 11) Jozef Beneš: časopis Cyril a Metód, s. 63, mesiac VIII., rok 1859
- 12) Dr. Július Gábriš: Dejiny Prepozitúry Panny Márie v Novom Meste nad Váhom, s. 28 - 29, rok 1968
- 13) Dr. Jozef Špirko: Cirkevné dejiny, II. zväzok, s. 196, rok 1940, vyd. Neografia Tučiansky sv. Martin
- 14) Gebhardi: Dejepis Uhorska, III. zväzok, s. 32
- 15) Paulíny: Dejepis Superintendencie Nitrianskej, s. 12, rok 1891
- 16) Branislav Varsík: Husiti a reformácia na Slovensku, s. 323, rok 1932
- 17) Dr. Július Gábriš: Dejiny Prepozitúry Panny Márie v Novom Meste nad Váhom, s. 27, rok 1968
- 18) Dr. Július Gábriš: Dejiny Prepozitúry Panny Márie v Novom Meste nad Váhom, s. 29, rok 1968
- 19) Dr. Jozef Špirko: Cirkevné dejiny, II. zväzok, s. 204, rok 1940, vyd. Neografia Tučiansky sv. Martin
- 20) Jozef Beneš: časopis Cyril a Metód, s. 63, mesiac VIII., rok 1859
- 21) Ludevít Némethy: Series Parochiarum et Parochorum, rok 1894
- 22) Jozef Beneš: časopis Cyril a Metód, s. 62, mesiac VIII., rok 1859
- 23) Jozef Beneš: časopis Cyril a Metód, s. 62, mesiac VIII., rok 1859
- 24) Juraj Struhárik: regionálna brožúra Vzdelávajme sa, s. 14, rok 1945
- 25) Paulíny: Dejepis Superintendencie Nitrianskej, zväzok I., s. 111
- 26) Juraj Struhárik: regionálna brožúra Vzdelávajme sa, s. 14, rok 1945
- 27) Dr. Július Gábriš: Dejiny Prepozitúry Panny Márie v Novom Meste nad Váhom, s. 39 a 41, rok 1968
- 28) Jozef Beneš: časopis Cyril a Metód, s. 70, mesiac IX., rok 1859

Dejiny evanjelického a.v. cirkevného zboru v Bzinciach pod Javorinou

Igor Kišš

Ak máme podať dejiny evanjelického a.v.cirkevného zboru v Bzinciach pod Javorinou, treba najprv povedať, že doteraz najlepšie opísanie týchto dejín podal historik a evanjelický farár v Prietrži Ladislav Paulíny (žil 1815-1906) vo svojom štvorzväzkovom diele „Dejepis superintendencie nitrianskej“. ¹ Spolu na deviatich stranách tu píše o dejinách bzinského evanjelického cirkevného zboru. Paulínymu sa podarilo zhromaždiť mnoho zaujímavého historického materiálu od doby reformácie v Bzinciach až do najnovších čias. Z Paulínyho potom vychádzala aj kratšia osemstranová štúdia farára Juraja Struhárika, ktorá vyšla z príležitosti 150. výročia posvätenia ev.a.v.chrámu v Bzinciach roku 1945 v knižočke „Vzdelávajte sa v chrámy Ducha svätého“. ²

A predsa nie je zbytočné pokúsiť sa podať dejiny tohto cirkevného zboru nanovo. Medzičasom totiž boli osvetlené prácami rôznych svetských i cirkevných historikov ďalšie skutočnosti z dejín tohto zboru, ktoré dosiaľ neboli nikde komplexne zachytené a zatiaľ sú len roztrúsené v rôznych prácach. Je treba preto zase jeden raz všetko sústrediť do jedného väčšieho článku, aby záujemci o tieto dejiny sa mohli dozvedieť všetko, čo sa zatiaľ vie a bolo zistené.

Počiatky reformácie v Bzinciach pod Javorinou

Podľa Paulínyho a Struhárika **reformácia prišla do Bziniec už okolo roku 1522**, teda len 5 rokov po Lutherovom vystúpení. **Nový výskum však ukázal, že tento údaj bol založený na nesprávnom stotožnení Nového Mesta nad Váhom s východoslovenským mestom Nové Mesto pod Šiatrom.** Že ide o zámenu týchto dvoch miest dokázal Branislav Varsík v svojej knihe Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody. ³ V Novom Meste pod Šiatrom žilo vtedy veľa nemeckého obyvateľstva, ktoré malo stály styk s Nemeckom a preto reformačné myšlienky prostredníctvom nemeckých kníh sem prišli pomerne skoro.

Podobne tomu bolo aj v stredoslovenských bankských mestách (Kremnica, Banská Bystrica, Zvolen, Banská Štiavnica), kde v tejto dobe žilo taktiež veľa nemeckého obyvateľstva, takže **v týchto mestách už v r.1522 pôsobia dvaja reformační kazatelia Konrád Cordatus a Ján Krysling.** ⁴ Nie inak tomu bolo v nemeckých mestách na Spiši a na východnom Slovensku (Bardejov, Sabinov, Prešov atď), kde už okolo roku 1522 odchádzajú niektorí študenti študovať teológiu do Wittenbergu a vracali sa odtiaľ ako stúpenci reformácie. Okolo roku 1540 už na bardejovskej škole pôsobí veľký Lutherov a Melancthonov žiak Leonard Stöckel, ktorý vypracoval aj prvé evanjelické vyznanie piatich východoslovenských miest, tzv. Pentapolitánu r.1549.

V slovenských oblastiach išlo šírenie reformácie o niečo pomalšie, lebo tie nemali taký čulý styk s Nemeckom. Postupne však aj v slovenských oblastiach sa medzi kňazstvom šírili reformačné myšlienky a volanie po reforme v cirkvi. V rokoch 1559-1561 sa konali vo všetkých farnostiach ostrihomského arcibiskupstva kanonické vizitácie, aby sa zistil stav, aký je v kňazstve. ⁵ Podľa zistení vizitátorov okolo roku 1560 bol v slovenských oblastiach približne takýto stav: asi jedna tretina kňazov sú prísni katolíci, ktorí zachovávajú aj celibát. Asi jedna tretina je tých, ktorí konajú cirkevné obrady ešte katolícky, ale sú už ženatí a jedna tretina kňazov sú už výslovne evanjelického smeru.

Že sa reformačné myšlienky už dostávali aj do nášho kraja vidieť i z toho, že **dňa 9.augusta 1557 bol novomestský farár Juraj Földvári (alebo Felvári) vyšetrovaný v určitých veciach cirkevnou inkvizíciou.** Výsledok bol, že sľúbil poslušnosť svojim predstaveným. Je možné, že šlo pritom o podozrenie z luteránstva, ktorého sa však odriekol, inak si ťažko vysvetliť vyšetrovanie zo strany inkvizície. ⁶

Na hornej Nitre v roku 1560 už dochádza k nástupu reformácie. Hoci tu boli mnohé už dávnejšie fungujúce evanjelické cirkevné zbory ako Bojnice, Prievidza, Bánovce nad Bebravou, u niektorých farností na hornej Nitre ako Handlová a Gajdel vizitátor nachádza ešte roku 1559 katolíckeho kňaza. Ale ďalší vizitátor o rok na to už nachádza v Handlovej nového kňaza, ktorý je už evanjelický. Na otázku prečo uviedol v Handlovej reformáciu, odpovedá vizitátorovi, že nemôže zostať jediný medzi ostatnými.⁷ Boli však aj také zbory, kde všetci miestni kňazi boli katolíci alebo naopak evanjelici. Alebo boli zbory, kde bolo niekoľko kňazov v jednom cirkevnom zbore a líšili sa v svojom vierovyznaní. Taký stav bol napríklad okolo roku 1560 v Čachticiach. **Kňazi Martin a Michal boli katolíci, ale tretí kňaz (ktorého meno vizitátor neuvádza) bol evanjelik.** Vizitátor zaznamenáva v tejto dobe aj prípady, keď kňaz bol ešte katolícky, ale ľud už bol evanjelický. Taký stav nachádza vizitátor v Ružindole pri Trnave. Kňaz Ján v Pezinku to okolo roku 1560 riešil tak, že tým, ktorí chceli, prislúchoval sviatosti pod obojím a tým, ktorí chceli, pod jedným spôsobom. Vo Veľkých Sľažanoch nachádza zase vizitátor takú situáciu, že miestny kňaz Adam prislúchoval ľudu ešte po katolícky, ale zemskému pánovi (šľachticovi) na jeho výslovné pranie pod obojím.⁸

V tejto dobe Bzince nemali samostatného farára, ale boli iba fíliou Nového Mesta nad Váhom, odkiaľ sem dochádzali kapláni. Skončila teda doba, keď pred 200 rokmi bol v Bzinciach samostatný kňaz Ján z Botu.⁹ Znamená to, že v tejto dobe Bzince čiastočne poklesli na význame, keď už nemali svojho samostatného kňaza ako predtým. Dolné Bzince (na rozdiel od Horných Bziniec) sa v tejto dobe nedostali ani pod panstvo hradu Beckov ani Čachtice. Zostávajú aj naďalej samostatné pod rôznymi malými šľachticmi (zemanmi). Až niekedy v 17. storočí sa aj Dolné Bzince dostávajú pod hrad Čachtice. To všetko, zdá sa, neprospievalo významu Bziniec a tak cirkevne v 14. storočí samostatná farnosť bzinská je v 15. a 16. storočí len fíliou Nového Mesta nad Váhom. Roku 1560 dochádza do Bziniec konať z Nového Mesta omše katolícky kaplán Stephanus de Bolondos (Štefan z Beckova). Ten bol druhým novomestským kaplánom. V tejto dobe asi jeden hektár cirkevnej pôdy mal v nájme bzinský občan Matej Arodí.¹⁰

Ale predsa fungujúci predreformačný kostol tu bol. **Zvonilo sa ovšem len na jednom zvone, ktorý bol uliaty roku 1495** (to je vlastne tri roky po objavení Ameriky Krištofom Kolumbom). Na tomto zvone bol nápis: „Na Božiu slávu v pokoji. Uliat ma Johannes de Radis. Roku Pána 1495.“¹¹ Zvon vážil tri centy. Bol teda taký veľký ako dnešný stredný zvon na evanjelickej veži. Bohužiaľ tento zvon sa nám nezachoval. Roku 1839 po pomazaní masťou praskol a roku 1859 bol v Trnave pretavený na nový zvon.¹²

V ktorom roku presne prišla reformácia do Bziniec a bzinský cirkevný zbor sa stal evanjelickým, o tom sa názory rozchádzajú. Zrejme, že sa tak stalo okolo roku 1565-1570. Roku 1563 sa totiž skončil Tridentský koncil. Mnohí katolícki kňazi počas 18 ročného trvania zasadania koncilu v Tridante dúfali, že dôjde k reformám v katolíckej cirkvi najmä čo sa týka manželstva kňazov, prislúhovania pod obojím a ušnej spovede. Keď sa to nestalo, začala všeobecná nespokojnosť v kňazstve na Slovensku. Dokonca aj v samej Trnave rok po skončení koncilu (teda 1564), keď sa výsledky koncilu začali presadzovať v cirkvi, došlo k vzbure a k vypovedaniu poslušnosti Trnavčanov arcibiskupovi Oláhovi. Trnavčania žiadali tzv. volnejší výklad Tridentu, t.j. povolenie kalicha, ženbu kňazov a zrušenie ušnej spovede. V tomto zmysle formulovali vtedy Trnavčania svoje vlastné vierovyznanie, ktoré sa nazýva Confessio Tyrnaviensis.¹³ Tento odpor voči Tridentu bol však v Trnave skoro potlačený.

Ináč to bolo v ostatných častiach Slovenska. Kňazi a farnosti jedna po druhej z nespokojnosti s výsledkami Tridentského koncilu, ktorý reformné snahy v podstate zabrzdil, prechádzali na stranu evanjelickej reformácie. Išlo to tak ďaleko, že **okolo roku 1600 90% všetkých cirkevných zborov a kňazov na Slovensku už boli evanjelickí.**

Tento pohyb bol umožnený aj tým, že od roku 1564 bolo cisárom Maximiliánom II. už dovolené zriaďovať evanjelické cirkevné zbory a oddeliť sa od jurisdikcie ostrihomskeho arcibiskupstva. **A tak niekedy okolo rokov 1565-1570 sa stáva aj Nové Mesto nad Váhom a spolu s ním aj jeho fília Bzince evanjelickými.**

Správy sa v tomto smere rozchádzajú. Niektorí historici sú toho názoru, že sa tak stalo už roku 1565, teda že trnavské udalosti (Confessio Tyrnaviensis) mali svoj odraz aj v Novom Meste nad Váhom. Takto sa to píše v zborovej kronike evanjelického cirkevného zboru v Novom Meste nad Váhom. Vraj prvým evanjelickým farárom v Novom Meste nad Váhom, ku ktorému Bzince patrili, bol už v r.1565 Michal Cebáni, rodom z Liptova, ktorý prišiel do Nového Mesta z Turnej pri Trenčíne. Ale zdá sa, že tento bol len svojím presvedčením evanjelikom, ale ešte nedošlo k vytvoreniu samostatného evanjelického cirkevného zboru. Ostatní novomestskí kňazi boli totiž v tejto dobe ešte katolíci. Posledný katolícky kaplán, ktorý dochádzal do Bzinciev z Nového Mesta bol Štefan z Nového Mesta nad Váhom.¹⁴

Skutočný prechod Nového Mesta nad Váhom na stranu reformácie sa uskutočnil v roku 1570, keď gróf Ladislav Bánffy, ktorý bol evanjelikom, podľa vtedajšej zásady, že „koho je panstvo, toho je aj náboženstvo“ odovzdal evanjelikom celú novomestskú prepozitúru. Vyhnal z Nového Mesta katolíckych kňazov (Nové Mesto ako prepozitúra malo v tejto dobe viacerých kňazov) a ako evanjelického prepošta dosadil Mikuláša Melchera. Tento listom z 1.mája 1570 vyhlásil, že bude poslúchať Bánffyh.

Zdá sa, že príchod reformácie znamenal aj osamostatnenie sa Bzinciev od Nového Mesta. Podľa Jozefa Beneša v jeho dejinách rímskokatolíckej farnosti v Bzinciach k plnému osamostatneniu sa Bzinciev od Nového Mesta došlo až v r.1608 . Ale Varsík píše, že už niekedy pred rokom 1580 došlo k osamostatneniu sa Bzinciev. K Bzinciam ako k matkocirkvi sa pripojilo aj Hrušové a Lubina. Dolnobzinský chrám sa stal vtedy evanjelickým. Aj celá obec sa stala evanjelickou. Varsík aj menuje prvých bzinských evanjelických farárov, ktorými mali byť roku 1578 Martin (neuvádza priezvisko) a v rokoch 1579-1581 Peter.¹⁵

Toto Varsíkovo zistenie nám posúva príchod reformácie do Bzinciev asi o 30 rokov skôr, než sme sa dosiaľ nazdávali. Podľa Jozefa Beneša sa Bzince totiž stali evanjelickými až po BocsKayovom povstaní, keď roku 1606 bola v Uhorsku vyhlásená náboženská sloboda pre šľachtu a ľud mal mať také náboženstvo, aké vyznáva šľachtic. Tento svoj názor Beneš neskôr čiastočne upravil a v svojom článku v časopise Cyril a Metod už píše, že dolnobzinský kostol sa stal evanjelickým roku 1604.¹⁶ Zdá sa, že Varsíkov údaj, že Bzince sa stali evanjelickými spolu s Novým Mestom nad Váhom (pretože boli jeho fíliou) je pravdepodobnejší. Keď Bánffy vyhnal roku 1570 katolíckych kňazov z Nového Mesta nad Váhom, iste to nebolo bez dopadu aj na jeho fíliu Bzince. Spolu s Novým Mestom sa iste stali evanjelickými aj Bzince. **Ťažko predpokladať, že by Nové Mesto nad Váhom ako matkocirkev bolo evanjelickým, ale Bzince by zostali až do roku 1606 katolíckymi.** Podľa Varsíkových zistení sa však Bzince od Nového Mesta zakrátko po r.1570 cirkevne osamostatnili a vytvorili si vlastnú evanjelickú farnosť s kňazmi Martinom a potom Petrom, ako to udáva Varsík. Vidieť to aj zo zoznamu novomestských evanjelických farárov v tejto dobe, ktorých mená sú iné než mená farárov, ktorí podľa Varsíka boli v tejto dobe v Bzinciach.

Či bolo toto osamostatnenie sa Bziniec trvalé, alebo potom znova dochádzali do Bziniec evanjelickí kapláni z Nového Mesta nad Váhom (spomínajú sa evanjelickí kapláni Ján Abrahamides-Poniken a Ján Mensatoris, ktorí by mali dochádzať do Bziniec po roku 1600, ale mohlo to byť v dobe, keď bolo treba bzinskú farnosť iba administrovať), sa nedá bezpečne zistiť. **Jedno hovorí za to, že tu bol samostatný cirkevný zbor, že sa zachovala pečať bzinskej fary z r.1602.** Takúto pečať fary by v r.1602 Bzince neboli mali, keby neboli bývali samostatným cirkevným zborom. Pritom ide len o doložitelnosť tejto pečate na určitej listine z r.1602, ale samá pečať asi existovala už skôr, od založenia samostatného cirkevného zboru v Bzinciach. Jozef Novák v svojej knihe „Slovenské mestské a obecné erby“¹⁷ považuje túto pečať za pečať hornobzinskej fary, ktorá vraj predstavuje archanjela Gabriela. Nazdávame sa, že Novák sa tu mylí.¹⁸ V Horných Bzinciach pred rokom 1789 fara nikdy nebola. Pečať z roku 1602 (ktorú máme odlačenú aj na jednej listine z r.1676) mohla byť len pečaťou dolnobzinskej fary. Anjel na nej znázornený nie je archanjel Gabriel ako sa nazdáva Novák (na Slovensku niet kostola, ktorý by bol zasvätený archanjelovi Gabrielovi), ale je to zrejme archanjel Michal, ktorému je zasvätený dolnobzinský kostol. Nováka mylí to, že na tejto starej bzinskej pečati je archanjel Michal zakreslený s trúbou, kým obyčajne archanjel Michal sa kreslí ako zabíja draka (Zjav 12,7). Archanjel Michal s trúbou na bzinskej pečati z r.1602 je naozaj niečo nezvyklého. A predsa to môže byť nadviazanie na Dan 12,1-3 a 1Tes 4,16 - Michal ako anjel s trúbou pri vzkriesení z mŕtvych. Ide teda jednoznačne o archanjela Michala a o pečať dolnobzinskej fary z r.1602. Pečať takto vyjadrovala nádej v život večný. Táto pečať evanjelickej fary v Bzinciach z r.1602 (archanjel Michal s trúbou, ohlasujúci vzkriesenie mŕtvych z hrobov) je najstarším erbom Bziniec, ktorý sa nám zo starých dôb zachoval. Možno, že toto bol erb Bziniec už v dobe pred reformáciou, aj keď predreformačná bzinská pečať sa nám nezachovala.

Podľa zápisu vo vizitačnom protokole superintendenta Izáka Abrahamidesa z r.1611, **Bzinčania roku 1585 vyklčovali pre kňaza roľu, ktorá bola predtým lesom.** Táto roľa dostala meno Kňazský kút. I toto klčovanie role pre kňaza roku 1585 by mohlo naznačovať, že Bzince v tejto dobe už mali svojho vlastného kňaza a už neboli len fíliou Nového Mesta nad Váhom.

Paulíny udáva, že na bzinskom kostole bol od r.1585 nápis: „Jeden človek pripravil veľkú večeru a pozval mnohých“ (po latinsky).¹⁹ Ide však o nepochopenie textu Abrahamidesovho vizitačného protokolu. Taký nápis nebol (ako uvidíme neskôr pri zverejnení textu tohto protokolu), na bzinskom kostole, ale išlo len o zápis v kostolovej knihe v súvisi s vyklčovanou roľou.

Ktoré rodiny vlastne v tejto dobe v Bzinciach žili? Tu máme určité ťažkosti zistiť ich mená. Dolné Srnie a Moravské Lieskové patrili pod beckovské panstvo a tak poznáme mnohé mená rodín, ktoré vtedy žili v týchto obciach. Tak isto mená občanov Lubiny z r.1568 sú známe, lebo ich uvádza urbár Čachtického panstva, kam Lubina patrila. Ale najmä Dolné Bzince (na rozdiel od Horných) patrili v tejto dobe pod nižšiu šľachtu (pod zemanov). Ich rodinné archívy sa nám nezachovali a tak sa nezachovali ani mená rodín vtedy žijúcich v Bzinciach. **Až zo 14.10. 1600 máme zachovaný jeden dokument o predaji pôdy, kde sa ako občania Horných Bziniec spomínajú Michal a Lukáš Jenček a Ján Haluza.** Takto rodina Haluzovcov je jednou z najstarších doložených rodín v Bzinciach.²⁰

To bola práve veľmi nebezpečná doba pre tento kraj. **V roku 1599 totiž dobyli Nové Mesto nad Váhom Turci.**²¹ **Mnohí občania Nového Mesta boli zavraždení,** domy boli vyplienené. Nevieme však nakoľko došlo k tureckému plieneniu a vraždeniu aj Bzinčanov.

Ohrozenie Uhorska Turkami prispievalo k tomu, že náboženská sloboda bola šľachticom a ich poddaným rešpektovaná. Cisár vo Viedni sa musel zaoberať viac Turkami

než protireformáciou. Okrem toho roku 1604 došlo k tzv. Bocskayovskému povstaniu. Povstanie sa skončilo Viedenským mierom r.1606 a zaručením náboženskej slobody pre evanjelikov.

Roku 1608 bol za evanjelického farára v Dolných Bzinciach zvolený Martin Krause. Bol bzinským farárom asi 22 rokov. Odišiel zo Bziniec až roku 1630 do Vaďoviec. To bola doba pomerného rozvoja evanjelickej cirkvi na Slovensku. Veľkým zástancom evanjelikov v tejto dobe bol uhorský palatín (zástupca kráľa) Juraj Thurzo. Ten zvolal v r.1610 do Žiliny celoslovenskú synodu slovenských evanjelikov. Slovensko, ktoré bolo v tejto dobe temer celé evanjelickým, bolo rozdelené do troch biskupstiev (superintendencií), na čele s tromi biskupmi (superintendentami) Eliášom Lánim, Izákom Abrahamidesom a Samuelom Melíkom. Bzince, ktoré patrili do nitrianskej stolice, sa dostali pod biskupa Izáka Abrahamidesa. Žilinskou synodou bola evanjelická cirkev úplne osamostatnená od katolíckej cirkvi a jej hierarchického vedenia.

Izák Abrahamides dostal za úlohu prejsť po všetkých cirkevných zboroch svojho biskupstva a zistiť, aký je najmä majetkový stav jednotlivých cirkevných zborov. **Z jeho vizitácie v Bzinciach konanej v roku 1611 sa nám zachoval vizitačný protokol**, ktorý sa dnes nachádza v odpise v Lycejskej knižnici v Bratislave.²² Protokol je písaný v češtine, ale aj s niektorými latinskými vetami. Bude azda zaujímavé zverejniť tu v slovenskom preklade tento vizitačný zápis.

Cirkev v Bzinciach, kam patrí Hrušové a Lubina.

Sú tu dva pozlátené kalichy aj s miskami. Jeden kalich je čistá meď, druhý do poly, od vrchu strieborný. 9 strof, 1 alba (kamža). 12 obrusov a 1 prikrývka na oltár.

Príjem chrámu.

Je jedna roľa na Dlužinách u Adama a Ondreja Martinkových, od ktorej platí každý rok na kostol 60 florenov, či sa tam už seje alebo neseje.

Je jedna roľa v Lubine u Juraja Trúsika. Platí za ňu 60 florenov.

Príjem farára.

Každý kto užíva celú štvrtinku, či už má alebo nemá dobytok, dodá farárovi jednu novomestskú mericu žita a jedno kura (poznámka: starý bzinský zvyk u evanjelikov, že každá rodina dáva kňazovi pri zosype jedno kura ročne, má teda už tu svoj základ). Ak sú na jednej štvrtinke postavené dva domy, dáva jeden dom pol novomestskej merice žita a toľko aj ovsa, oba domy spolu potom len jedno kura.

Hoštáčnici (poznámka: nazývaní aj želiari, jednalo sa o chudobnú časť roľníkov), či už majú svoje pluhly alebo nemajú, dávajú po jednej merice ovsa. Nájomník, ktorý býva u niekoho, dáva pol merice ovsa, sedmina alebo štvrtina sa dáva zo všetkého, čo sa zdaňuje, či už z vína alebo obilia.

Hrušové dedina. Dáva podobne ako Bzince. Okrem toho pri pohrebe, keď sa tam ide pochovávať, dáva sa jeden floren, kura a koláč.

Lubina dedina. Tu každý sedliak, sediaci na pol štvrtiny role, dáva farárovi pol merice žita, pol merice ovsa a celé kura.

Hoštáčnici (želiari) z Lubinej dávajú po jednej novomestskej merici ovsa a za vykonanie pohrebu jeden floren.

Polia.

Jedna štvrtinka je rozdelená na troje pole.

Jarné pole.

Niva u Čistého potoka, seje sa jedna merica novomestská.

Na Doline je jeden diel.

Pod jarkom diel.

Jariny diel k Veselej hore.

Pod cestou diel.

Úhory.

Jeden diel je k Lieskovskej ceste.

Jedna nivka od Nového Mesta.

Ozimina.

Jeden diel za Suchým potokom k Lieskovskej ceste.

Kňazský kút k háju, pri ktorom sú dva kusy role, ktoré obsievajú dvaja susedia a z toho dávajú štvrtú kopu. O tejto roli sa nachádza v Kostolovej knihe zápis, že z farskej húštie je vyklčovaná roľa, z ktorej sa dáva štvrtá kopa. Vid' v tomto Kostolovom kódexe text: Jeden človek urobil veľkú večeru a pozval mnohých. Slávnostne je vpísané 4.februára 1585. (Poznámka: Paulíny to nesprávne pochopil, že ide o nápis na bzinskom kostole.)

Ešte na lubinskom je jedna roľa pri mostku a seje sa do nej jedna merica žita. Tú užíval celé roky Mikuláš Martinusových a dáva z nej mericu obilia, podľa toho čo mal zasiať.

Lúky.

Jedna lúka je na hrušovskom chotári.

Druhá lúka je na bzinskom chotári, ktorý sa nazýva Drinová

Tretia je Čistý diel, ale tá je zarastená dubinami.

Príjem učiteľa (poznámka: to znamená, že v r.1611 mali Bzince cirkevnú evanjelickú školu).

V nedeľu a v sviatočné dni má stravu u farára (poznámka: ešte za farára Borsuka bol v Bzinciach zvyk, že na veľké sviatky kostolníci obedovali na fare. V roku 1611 obedoval teda na fare u farára Krauseho učiteľ a to každú nedeľu), ďalej dostáva štyri merice obilia, štyri kurčatá.

Dostáva tretiu čiastku z funkcií v chráme. Z ofier tiež tretia čiastka. Sú dva hony na Červených....(ďalšie slovo nečitateľné). Sejú sa do nej dve merice. Učiteľ žobre štyri krát do roka s kalichom. Má ovocný sad, v ktorom je desať stromov. Od každého vinohradu dostáva holbu vína. Po celej farnosti má snopy, každý sedliak mu dáva 4 snopy, hofler tri.

Doba pôsobenia evanjelického farára Martina Krauseho v Bzinciach (1608-1630)

bola ešte relatívne kľudná. Prišiel do Bziniec v roku, kedy v dôsledku nedodržovania viedenského mieru z r.1606 o náboženskej slobode po Bocskayovom povstaní si uhorskí šľachtici, ktorí boli ešte vo väčšine evanjelici, vynútili vzdanie sa cisára Rudolfa II. a odovzdanie trónu jeho bratovi Matejovi. Tento zvolal do Bratislavy snem v r.1608. Tu bol korunovaný za uhorského kráľa. Na bratislavskom sneme boli náboženské slobody evanjelikov v porovnaní z viedenským mierom r.1606 ešte rozšírené. Rozhodujúce bolo, že bola priznaná náboženská sloboda aj dedičanom. To znamená, že načas prestala platiť zásada, že ľud musí byť toho náboženstva ako je jeho šľachtic. Na bratislavskom sneme bolo evanjelikom povolené zriadiť si biskupstvá (superintendencie) a osamostatniť sa od katolíckej cirkvi. Bzinčania využili tieto nové slobody a rozhodli sa žiť ako evanjelici. Od roku 1610 sa evanjelické bohoslužby začali konať podľa bohoslužobného poriadku, ktorý predpisovala chrámová agenda biskupa Eliáša Lániho. Nevieme celkom aký spevník sa v tejto dobe používal na bohoslužbách. Je pravdepodobné, že sa používal niektorý z

českých spevníkov. Až po roku 1636 sa začal používať Tranovského kancionál, z ktorého sa v Bzinciach potom spievalo až do 1.nedele adventnej roku 1992.

Doba protireformácie v Bzinciach pod Javorinou

Postupne však šľachta začala prestupovať na katolícku vieru. Nútila ju k tomu politická situácia a orientácia Habsburgovcov na katolicizmus. Keď sa kráľ Matej, uhorský kráľ, stal aj nemeckým cisárom, odvrátil sa od protestantskej šľachty, ktorá mu pomohla k moci a prestal dodržiavať zákony z r.1608. Od roku 1619 nastúpil na trón Ferdinand II. (1619-1637), ktorý bol ešte tvrdší na evanjelikov. Protireformačným snahám Ferdinanda II. sa postavili na odpor evanjelickí šľachtici v Čechách i v Uhorsku.

Odpor proti Ferdinandovi II. viedol v Uhorsku r. 1619 k tzv. Bethlenovmu povstaniu. Toto povstanie sa viedlo aj v mene náboženských slobôd. Bethlenovo povstanie bolo spočiatku úspešné a viedlo k rozšíreniu náboženských slobôd. Bethlenovi sa podarilo obsadiť celé Slovensko, aj Bratislavu, kde sa mu dostala do rúk aj kráľovská koruna. Na sneme v Banskej Bystrici r.1620 ho zvolili dokonca za uhorského kráľa (nedal sa ale korunovať).

Situácia sa však zmenila, keď v bitke na Bielej hore dňa 8.novembra 1620 boli české evanjelické stavy porazené. V Čechách nastali pre evanjelikov ťažké časy. Evanjelická cirkev bola celkom zakázaná a kto chcel zostať evanjelikom, musel Čechy opustiť. Tak prišlo mnoho českých evanjelikov aj na Slovensko, kde bola ešte pomerne veľká náboženská sloboda. Malá časť českých exulantov prišla aj do nášho kraja. Potomkom českých exulantov bol napr. pred pár rokmi zomrelý mlynár Ján Miškovíc v Bzinciach, ktorý až do svojej smrti opatroval dva vzácne zväzky prvého vydania Kralickej Biblie z r.1592 (spolu má táto Biblia 6 zväzkov). Zrejme pri dedení ďalšie zväzky zdedili iní príslušníci tejto rodiny. Predpokladá sa, že k exulantským rodinám patrila aj rodina Slávikova, azda Sabršúlova a iné rodiny v Bzinciach. Tu našli ako prorok Eliáš svoj potok Karit, kde mohli ďalej slobodne vyznávať svoje evanjelické presvedčenie.

Porážka evanjelikov na Bielej hore r.1620 a nasledujúce popravy českých evanjelikov na Staromestskom námestí r.1621, upevnili moc cisára Ferdinanda II., ktorý mohol potom aj v Uhorsku byť voči evanjelikom tvrdší. Cisár Ferdinand II. uzavrel s Bethlenom mier v Mikulove r.1622, kde evanjelikom potvrdil náboženské slobody z mierových dohovorov r.1606, z r.1608 a náboženské slobody zaistené v korunovačnej listine z r.1618. Uhorskí protestanti boli mikulovským mierom zachránení od ťažkého osudu českých protestantov. Za palatína (zástupcu kráľa pre Uhorsko) bol zvolený evanjelik Stanislav Thurzo.

Ferdinand však náboženské slobody, zaručené mikulovským mierom, nedodržiaval. To vidieť z toho, že Bethlen musel ešte dvakrát povstať na obranu vydobytých slobôd r.1624 a 1626.

V tejto dobe významnú úlohu pre získavanie šľachticov na návrat do katolíckej cirkvi zohral najmä ostrihomský arcibiskup **Peter Pázmány**. Ostrihomským arcibiskupom bol v rokoch 1619-1637. **Vychádzal zo zásady, ktorá bola vtedy v Uhorsku obnovená: „Koho je panstvo, toho je aj náboženstvo!“ Poddaní musia byť takej viery, ako je ich šľachtic.** Pázmány sa preto zamerával na získavanie šľachticov na prestup do katolíckej cirkvi, čo sa mu v danej politickej situácii aj dobre darilo. Keď prestúpil šľachtic na katolícku vieru, automaticky musel prestúpiť aj jeho poddaný ľud. A tak veľká časť kostolov na Slovensku bola v tejto dobe evanjelikom odobraná.

V dôsledku odňatia náboženskej slobody jednoduchému ľudu došlo pod vedením Juraja Rákocziho I. roku 1644 k ďalšiemu povstaniu protestantov. Povstanie sa skončilo mierom v Linci r.1645, kde bolo uzákonené, že sa zakazuje odoberanie kostolov evanjelikom.

To všetko sa ešte Bziniec celkom netýkalo. V Dolných Bzinciach sa evanjelický kostol ešte stále zachoval. Na čachtickom hrade totiž ešte sedel evanjelický šľachtic Fraňo Nádašdy (1625-1671).

Roku 1630 odchádza zo Bziniec po 22 rokoch pôsobenia farár Martin Krause a prechádza za farára do Vaďoviec. Na jeho miesto **si Bzince volia významného vtedajšieho farára a neskôr aj seniora Ondreja Rajtínyho** (nesprávne sa niekedy uvádza ako Ractiny, jeho správne meno je Rajtíny). Ondrej Rajtíny bol synom evanjelického farára Matiaša Rajtíniho, ktorý bol evanjelickým farárom v Kysuckom Novom Meste. Ondrej Rajtíny bol žiakom Jána Krmana v Prievidzi. Rajtíny (Rajčan) pôsobil v Bzinciach 15 rokov (1630-1655). Seniorom čachtického kontubernia (seniorátu) bol v rokoch 1645-1655. Jeho zvolenie za seniora ukazuje, že požíval autoritu aj u ostatných evanjelických farárov. Do Bziniec prišiel z Bytče, kde bol predtým konrektorom. Ordinovaný bol 6.mája 1627 superintendentom Jánom Hodíkom.²³ Za jeho života bol urobený prvý pokus odňať bzinským evanjelikom ich kostol. Pán beckovského hradu Drugeth totiž 31.mája 1638 odňal kostol evanjelikom v Novom Meste nad Váhom. Jeho sluhovia vyniesli evanjelického prepošta Martiniho na ulicu. Nové Mesto nad Váhom sa tým stalo katolíckym. Drugethovi drábi chceli odňať kostol aj Bzinčanom. Drugeth totiž neuznával osamostatnenie sa Bzinčanov od Nového Mesta a pri zrušení evanjelického cirkevného zboru v Novom Meste chcel zrušiť aj bzinský evanjelický cirkevný zbor, ako niekdajšiu fíliu Nového Mesta. Ale keď prišli do Bziniec Drugethovi drábi, čakali ich tam už ozbrojení muži pána čachtického hradu Nádašdyho. Tí zahnali Drugethových vojakov. Nádašdy totiž považoval Drugethovo konanie za porušenie bratislavského mieru z r.1626. Podobne chcel Drugeth zasiahnuť proti bzinskému evanjelickému cirkevnému zboru aj r.1650. Aj to sa mu nepodarilo. Bzinčania sa ubránili.

Rajtíny dal uliat' roku 1651 na dolnobzinskú vežu nový zvon. Tento zvon bol väčší ako bol zvon z r.1495. Mal okolo 400 kilogramov. Bol teda skoro taký veľký ako terajší najväčší zvon na evanjelickej veži. Z určitých taktických dôvodov zvon mal na sebe obraz Panny Márie, čo inak evanjelici na zvony nedávali. Bol na ňom nápis: „PS. CXIII. Non nobis Domine! Sed nomini tuo da gloriam. Anno 1651 Andreas Rajtiny. V preklade: „Žalm 113 (podľa dnešného počítania je to už Žalm 115). Nie nám, ó Hospodine, nie nám, lež menu svojmu daj česť!“ Rok 1651 Ondrej Rajtíny.“²⁴ Škoda, že roku 1916 v dobe I.svetovej vojny bol tento historický Rajtíniho zvon rakúsko-uhorskou armádou zrekvirovaný na vojenské účely (aby bol preliaty na hlaveň dela). K rekvirácii zvonov v Bzinciach došlo 3.10.1916. Vojnové šialenstvo Rakúsko-Uhorska sa teda nezastavilo ani pri historických pamiatkach. Roku 1655 Rajtíny v Bzinciach zomiera a tu bol aj pochovaný.

Rajtíniho nástupcom sa stáva jeho neskorší zať Martin Cehener (Zehener). Cehener pochádzal z Nemeckej Ľupče. Mal nemecké meno, pretože tu bývali v tejto dobe Nemci. Bol synom Jána Cehenera, ev.farára v Beluši a Kataríny Duchoňovej. Najprv bol rektorom v Beluši pri svojom otcovi. Z Beluše bol povolaný do Bziniec **3.septembra 1656**. Za farára bol ordinovaný dňa 29.septembra 1656 superintendentom Martinom Tarnócim. Takéto údaje má o Cehenerovi Paulíny.²⁵ Tieto údaje však, zdá sa, nie sú presné. Martin Cehener je totiž uvedený v zozname ordinovaných superintendentom Joachimom Kalinkom a ordinácia mala byť dňa 28.februára 1656, s výslovnou poznámkou, že ide o farára v Bzinciach.²⁶ O Cehenerovi nevieme

veľa, iba že si vzal za manželku dcéru po zomrelom seniorovi Rajtínym. U Cehenera prenocoval superintendent Joachim Kalinka, evanjelický farár v Ilave, dňa 7. mája 1672, keď sa vracal z prvého výsluchu na bratislavských súdoch.²⁷ I to hovorí, že Cehener bol uznávaným farárom, keď sa u neho Kalinka zastavil cestou domov, aby mu referoval, čo sa na bratislavských súdoch dialo, z akých nehorázných obvinení tu obvinili všetkých evanjelických farárov.

Podľa Paulínyho bol roku **1660** urobený zo strany grófa Fraňa Nádašdyho, pána Čachtického hradu (ktorý medzitým prestúpil za katolíka, aby sa politicky udržal v priazni cisárskeho dvora) **ďalší pokus odňať Bzinčanom ich kostol**. Vtedy Fraňo Nádašdy odobral všetky evanjelické kostoly na svojom panstve, ako boli kostoly na Brezovej, vo Vad'ovciach, na Myjave, Starej Turej, ale aj v Bzinciach. Ale Bzinčania ako aj ostatné obce si svoje kostoly ubránili. Iste mal v tom zásluhu aj Cehener.

Zakrátko bol však aj **Cehener povolaný na ďalšie jednanie bratislavských súdov** (súdy trvali až do 1674). Aby sa vyhol odsúdeniu do väzenia alebo azda na smrť na základe falošných obvinení všetkých evanjelických kňazov, **volil exil do Nemecka** (pravdepodobne počiatkom roku 1674). Mohol to urobiť, lebo zrejme zo svojho detstva dobre ovládal nemčinu. Cehener bol podľa toho farárom v Bzinciach asi 16 rokov, ak ešte nebolo jeho ďalšie päťročné pôsobenia po návrate z vyhnanstva v Nemecku (1685-1690), ktoré však nemáme celkom doložené.

Z Cehenerovho životopisu je vidieť, že bol farárom v Bzinciach, keď protireformačný tlak sa zosilil a to nielen smerom na odňatie evanjelikom ich chrámov, ale aj na likvidovanie evanjelických duchovných vôbec, a to drastickým spôsobom odsudzovaním do väzení, na galeje do Neapolu v Taliansku, alebo na smrť na základe falošných obvinení, ktoré boli voči nim vznesené.

O aké falošné obvinenia vlastne išlo a ako k nim došlo?

Niektorí šľachtici neboli spokojní s cisárom Leopoldom, lebo vraj uzavrel hanebný vašvársky mier s Turkami (1664). Títo šľachtici (ktorí boli všetci katolíci) na čele s palatínom Františkom Wesselényim sa sprisahali proti Leopoldovi a pripravovali povstanie proti nemu. Bol medzi nimi aj Fraňo Nádašdy, pán čachtického hradu. Tí všetci dostali trest smrti s'atím za sprisahanie sa proti cisárovi. Lenže vtedajšie vedúce osobnosti protireformácie v Uhorsku využili túto príležitosť a **obvinili z organizovania sprisahania evanjelických farárov** a učiteľov na celom Slovensku. Vraj všetci do jedného boli zapletení do tohto tajného sprisahania. Postupne asi 400 evanjelických kňazov a učiteľov z celého Slovenska bolo predvolaných na jednanie bratislavských súdov a dali im na výber: buď prestúpia za katolíkov, alebo sa vzdajú úradu, alebo odídu do vyhnanstva do zahraničia, alebo budú uväznení a 41 evanjelických kňazov bolo odsúdených na smrť (čo bolo potom u nich zmenené na doživotie) a tridsať boli predaní za otrokov do Neapola, aby tu ako väzni, priviazaní k veslám, na jeden povel veslovali a tak pomáhali lodiam v pohybe. **Niekoľkí evanjelickí farári doplatili na tieto prenasledovania životom** (zahynuli v súvislosti s galejami). Bzinský farár Cehener si vybral odchod do zahraničia - do Nemecka.

Nebudeme tu bližšie opisovať utrpenie galejných otrokov a potom ich vyslobodenie cez holandsklého evanjelického admirála Ruytera (odkúpil ich ako otrokov a dal im slobodu). Hovorí o tom príslušná literatúra o galejných otrokoch.

Po odchode farára Cehenera počiatkom roku 1674 do vyhnanstva poslal Drugeth spolu s farárom Haškom do Bziniec na fašiangy 1674 tzv. „bandérium“ **nemeckých vojakov, aby**

prinútili bzinských evanjelikov na prestup do katolíckej cirkvi. Evanjelici v Bzinciach sa však nevzdali svojej evanjelickej viery a vojsko odišlo bez úspechu.

Keďže Cehener odišiel do exilu prišli do Bziniec v tejto dobe (od 15.5.1676) postupne viacerí katolícki kňazi, ktorých mená poznáme. Každý tu bol však len krátko, lebo si nevedel dať rady so bzinským ľudom. Iba niekoľko bzinských rodín prestúpilo na katolícku vieru, ktoré sú katolíckymi až dodnes. Okrem toho sa do Bziniec prisťahovalo aj niekoľko ďalších katolíckych rodín, aby chrám nebol celkom prázdny. Ostatní evanjelici si robili bohoslužby doma (domáce pobožnosti).

V tejto dobe sa odohral **ďalší pokus o odňatie evanjelického kostola Bzinčanom.** Urobila ho Nitrianska stolica **r.1688 a to s vojenskou asistenciou.** Ani tento pokus neuspel. Bzinčania si totiž vybavili (spolu s Myjavou, Brezovou, Turou Lúkou, Krajným a Vrbovcami) po Tökölyovskom povstaní **ochranný list od cisára Leopolda I.** (tzv. protekcionál) a mali na nejaký čas pokoj.²⁸ Cisár Leopold, tlačný rôznymi povstaniami musel zmierniť prenasledovanie evanjelikov a nielen že Bzinčanom chrám ponechal, ale roku 1681 povolil všetkým vo vyhnanstve žijúcim evanjelickým farárom návrat do vlasti. Z 888 odobratých evanjelických chrámov však bolo evanjelikom vrátených len 50.²⁹

Doba katolíckych farárov v dolnobzinskom chráme, trvala od 15. mája 1676 (po odídení farára Cehenera roku 1674 do vyhnanstva v Nemecku, keď prišiel do Bziniec prvý katolícky kňaz Dr. Michal Radošényi) **až do 31. januára 1691,** keď odišiel zo Bziniec posledný katolícky kňaz Michal Ungváry. V tomto medziobdobí sa v roku 1683 uskutočnilo tzv. **„bandérium“ nemeckých vojakov** (v dobe katolíckeho farára v Bzinciach Lukáša Lutricha), **ktorí „mali zostať v Bzinciach dovtedy, kým sa všetci sektári nevrátia späť do cirkvi.“**³⁰ Bandérium pôsobilo v tomto kraji vyše jedného roka. Vojaci bývali nielen v Bzinciach samých, ale aj na kopaniciach. Ale Bzinčania aj za týchto podmienok vojenského tlaku zostali evanjelikmi.

Potom bolo asi päťročné obdobie, keď v Bzinciach nijaký katolícky kňaz nebol. To bolo v dobe od 4.4.1685 do 1.11.1690. Podľa katolíckych údajov v tejto dobe katolícke bohoslužby v dolnobzinskom chráme neboli a prípadné pohreby boli vykonané katolíckymi kaplánmi z Nového Mesta nad Váhom. Je otázka, či tu nešlo len o pohreby tých, ktorí po odchode Cehenera prestúpili za katolíkov, prípadne sa ako katolíci do Bziniec prisťahovali.

V tomto päťročnom období (zhruba od 4.4.1685 do asi októbra 1690) bol možno znova bzinským farárom asi päť rokov Cehener, ktorý mal už právo od roku 1681 sa vrátiť z vyhnanstva, ako to tvrdí Paulíny.³¹ Umožňoval to 25.článok Šopronského snemu. Ak má Paulíny pravdu, že Cehener sa do Bziniec vrátil, práve Cehenerovo pôsobenie v Bzinciach mohlo byť dôvodom vojenského odňatia chrámu v roku 1688, o ktorom sme už hovorili a vybavenia si ochranného listu od cisára Leopolda bzinskými evanjelikmi, že kostol má zostať evanjelikom. Možno pre prítomnosť Cehenerovu v Bzinciach r.1688 bol potrebný vojenský zásah na odňatie chrámu. Vojenský zásah na odňatie chrámu v Bzinciach by nebol potrebný, ak by v tejto dobe nebol býval evanjelický farár. Toto Cehenerovo pôsobenie v Bzinciach okrem Paulínyho zmienky nemáme však dokumentačne potvrdené. Hovoria zaň len okolnosti, že katolícki kňazi v Bzinciach päť rokov neboli a bol vojenský zásah na odňatie kostola. V roku 1690 však opäť prišli do Bziniec katolícki kňazi na dobu asi pol roka (od 1.11.1690). Čo sa stalo s Cehenerom, nevieme, či azda zomrel. Dňa 2.februára 1691 bol dolnobzinský chrám znova odovzdaný do užívania evanjelickým farárom. V ten deň boli totiž definitívne zrušené rozhodnutia bratislavských súdov

a došlo k rehabilitácii. **Ďalších 41 rokov potom mali dolnobzinský kostol v držbe opäť evanjelici.**

Doba bratislavských súdov bola ťažká. Ľudia veriaci v toho istého Pána Boha a Ježiša Krista, si siahali na svoju existenciu a na život. To bolo niečo, čo so skutočným kresťanstvom nemohlo mať nič spoločného. Preto sme všetci vd'ační Pánu Bohu za 2. vatikánsky koncil (1962-1965), ktorý ukončil dobu nevraživosti medzi kresťanmi a konfesiami a začal dobu ekumenického spolunažívania rôznych vierovyznaní. Ako by sa splnilo **proroctvo Martina Rázusa, vyjadrené v jeho románe „Odkaz mŕtvych“**. **Odkazom mŕtvych je, aby kresťania vedeli vzájomne v porozumení ekumenicky nažívať a ich rôznosť vierovyznaní nevedla k vzájomnej nenávisti a nevraživosti.**

Rôzne prechmaty cisárskeho dvora proti náboženskej slobode vyvolali ďalšie ozbrojené povstania ako bolo povstanie Imricha Tökölyho a Františka Rákócziho II., ktorý sám bol rímskokatolík, ale postavil sa proti absolutistickému režimu cisára.

Tökölyho povstanie bolo spočiatku úspešné a viedlo k tomu, že šoproňský snem r.1681 vrátil evanjelikom niektoré náboženské slobody. Keďže slobody a dohovory sa ale nedodržiavali (viď napr. aj príchod druhého bandéria do Bziniec), Tököly povstal znovu, ale bol porazený. **Po potlačení povstania došlo v Prešove k poprave 24 evanjelických mužov španielskym generálom Caraffom (tzv. Prešovské jatky). Bolo znakom zmierenia katolíkov a evanjelikov, že pápež Ján Pavel II. sa 2. júla 1995 poklonil 24 evanjelickým obetiam v Prešove a na mieste popravy sa modlil s evanjelickým biskupom Jánom Midriakom spoločne Otčenáš.**

Od roku 1691 boli teda v Bzinciach opäť evanjelickí farári a katolícki odišli, pretože roku 1692 sa už v katolíckej matrike na Starej Turej spomína ako evanjelický predikant (kazateľ) v Hrušovom **Jur Pataky (správne Peták)**. Staroturanský katolícky farár Strakovič zaznačil do matriky: *„Roku Pána 1692 dňa 8. septembra krstené bolo dieťa skrze predikanta hrušovského Jura Pataky v dobe mojej neprítomnosti“*.³² Išlo zrejme o bzinského evanjelického farára Juraja Petáka, ktorý pokrstil dieťaťko v hrušovskom kostolíku. V každom prípade z toho vidieť, že aj hrušovský kostol bol v tejto dobe v rukách evanjelikov a bol používaný.

Juraj Peták bol potom bzinským evanjelickým farárom v dolnobzinskom chráme do roku 1699 (spolu asi 7 rokov), keď gróf Krištof Anton Erdödy prikázal Bzinčanom, aby prepustili evanjelického kňaza a vzdali sa evanjelických služieb Božích.³³ To isté sa dialo v ďalších cirkevných zboroch pod Erdödyho panstvom. Podnetom k tomu boli udalosti na Myjave, kde bol od r.1690 farárom Daniel Krman.³⁴ Udalosti prebiehali tak, že cisár dňa 30.júna 1699 nariadil, aby bol vyhnaný evanjelický farár z Myjavy, aj z ostatných neartikulárnych miest v podjavorinskom kraji. **Na Myjave došlo k nepokojom pri inštalovaní katolíckeho kňaza.** V dôsledku týchto nepokojov vydal cisár rozkaz grófovi Erdödy, aby odstránil všetkých evanjelických farárov na svojom panstve. Farár Peták musel zo Bziniec odísť. Bzinčania sa vtedy obrátili na cisára s tým, že oni majú od roku 1688 cisárov protekcionál, ktorým majú zaručené, že im kostol zostane. To pomohlo. Tak isto ostatné podjavorinské cirkevné zbory, ktorým zobrali vtedy chrámy, sa obrátili o pomoc až k pruskému kráľovi a znova prišla rýchla pomoc a kostoly im zostali. (Celé latinské znenie prosbopisu podjavorinských cirkevných zborov k pruskému kráľovi - pričom Bzinca tam nie sú menovite uvedené, ale pomohlo to aj Bzinčiam k tomu, aby bol rešpektovaný bzinský protekcionál - je uverejnené u Ribiniho.)³⁵ V úvode k tomuto dokumentu však **Ribini hovorí, že podnetom k napísaniu listu pruskému kráľovi bolo vyhnanie farára zo Bziniec.**³⁶ **Juraj Peták bol teda farárom v Bzinciach len asi 7 rokov.**

Podľa Jána Roya, farára na Starej Turej, vraj Peták, keď bol Erdödym vyhnaný zo Bziniec, prešiel r.1699 za farára do Moravského Lieskového.³⁷ Ale tlačou vydané dejiny cirkevného zboru v Moravskom Lieskovom o Petákovom farárovaní v Moravskom Lieskovom nehovoria. Je tu teda nejasnosť. Podľa Klanicu³⁸ je Juraj Peták r.1704 už farárom v Súči pri Trenčíne. Je možné, že údaj, že prešiel za farára do Moravského Lieskového je nesprávny a v skutočnosti prešiel po vyhnaní zo Bziniec za farára do Súče.

Takto skončilo 17.storočie v ustavičných bojoch o záchranu evanjelického kostola v Dolných Bzinciach. Ktoré rodiny vtedy v Bzinciach bývali? Mená týchto rodín (keďže matriky sa nezachovali) môžeme zistiť len z rôznych urbárov, zo zachovalých listín a z matriky zomrelých z rokov tesne po roku 1733, ktorá zachycuje mená Bzinčanov, žijúcich v 17.storočí v Bzinciach. **Uverejňujeme tento zoznam aj preto, aby si každý mohol prípadne hľadať svojich predkov.**

O rodine Haluzovej, doloženej už r.1600 v Bzinciach sme už hovorili vyššie. Iný dokument Františka Nádašdyho z r.1661 spomína mená Bzinčanov Ján Blaho, Juraj Kedrovič, Mikuláš Haluza, Tomáš Zemanovič, Martin Šefčovic, Mikuláš Arbetovič, Juraj Polák, Ján Ambrovič, Michal Cibulovič.³⁹ Ďalší dokument z 2.apríla 1677 spomína mená Martin Šimkovic, Pavel Dudák, Mikuláš Maleček, Martin Spevák.⁴⁰ Dokument z 11.mája 1689 spomína mená Juraj Šinkovic, Mikuláš Malíček, Pavel Urban.⁴¹ Urbár čachtického panstva z r.1695 spomína mená Bzinčanov mlynárov Juraja a Martina Štefanoviča, ďalších mlynárov Štefana Keresczeta, Juraja Okruckého a Mikuláša Hložkoviča. Zvláštnu usadlosť v Bzinciach mal Mikuláš Tenček.⁴² Roku 1733 zomreli podľa matriky zomrelých títo Bzinčania, ktorí zrejme žili ešte v 17.storočí a všetky tieto udalosti preživali: Martin Sagara, Juraj Kuhajda, Martin Sapáček, Juraj Štefanovič, Mikuláš Košút, Juraj Dúbrava, Anna Korytárová, Juraj Beták, Anna Hrevúšová, Anna Hrabínová, Anna Črmáčková, Ján Slavíček, Juraj Hlúbik, Anna Masarovičová, Ján Sapák, Juraj Michalíček, Alžbeta Benková, Ján Vávra, Mikuláš Michalech, Martin Fáber, Martin Valenčík, Ján Ščefanech, Ján Maleček. Roku 1734 zomreli (len výber mien): Dorota Kováčech, Katarína Škrabková, Juraj Kováč, Juraj Arbecch, Martin Teplička, Juraj Fraňo, Ján Macúch, Katarína Ondrišech, Mikuláš Kovačovic, Mikuláš Podhradský, Martin Kubovič, Martin Bratranec, Martin Michalec, Stanislav Janík. Roku 1736: Martin Kotúč, Anna Hložková, Ján Vaško, Martin Švehlica, Ján Konček, Jozef Moravčík, Ján Kulich, Juraj Baránech (ovič?), Jozef Srnánek, Juraj Stano. Roku 1737: Ján Michalíčka, Ján Gregorec, Ján Ištók, Daniel Hradský, Martin Trchala, Anna Bagonka, Dorota Hornáčková, Stanislav Jakubek, Ján Črmáček, Ján Gašparík, Katarína Žák. Roku 1739: Ján Fáber, Ján Milata, Dorota Martini, Ján Drobný, Martin Bachorík, Juraj Teska, Martin Bukatovič, Juraj Hargaš, Katarína Beňačka, Martin Chovanec. Nezachytili sme však všetky mená.

V Hrušovom boli r.1733 pochovaní títo občania: Štefan Ostrovský, Dorota Krajčech, Juraj Michalcech, Ján Michalovič, Michal Tomášek, Juraj Filko. Roku 1734 Hrušové: Ján Pálka. Roku 1735: Michal Kučera, Anna Danihelčíková. Roku 1736: Martin Ostrovský, Dorota Jankech, Ján Chlebík, Juraj Imrichovič, Andrej Masár, Juraj Tučka. Roku 1737: Katarína Vaškech.

Ďalšie mená Bzinčanov a Hrušovanov by vyplynuli z krstnej a sobášnej matriky po r.1733, ale to už nezachycujeme. Kto by takto chcel zistiť svojich predkov v Bzinciach a v Hrušovom, má možnosť ich sledovať na základe týchto matrík až do 17.storočia.⁴³

Ale vráťme sa opäť k dejinám evanjelického cirkevného zboru v Bzinciach.

Po vyhnaní farára Juraja Petáka zo Bziniec grófom Erdödym a záchranení kostola pre ďalšie používanie evanjelikmi, pozvali si Bzinčania za farára významného človeka a neskôr aj evanjelického biskupa (superintendenta) v Banskej Bystrici Samuela Michaelidesa. Bol to syn brezovského evanjelického farára Jána Michaelidesa a Alžbety

Sobieslavskej. Pracoval najprv na Brezovej u otca. Bobok udáva, že bol farárom bzinským. Mohlo to byť len po dobu dvoch rokov 1699-1701, pretože dňa 18. apríla 1701 prešiel za farára do Trenčína, kde bol aj seniorom. Bol prítomný aj na synode v Ružomberku 1707. Dňa 20. marca 1710 prijal povolanie za farára do Banskej Bystrice, kde bol dňa 22. novembra 1732 vyvolený za superintendenta banského okolia. Zomrel 22. novembra 1740 ako 66 ročný. Preložil z nemčiny a vydal výklad celého Písma svätého v 4 dieloch, spísal životopisy superintendentov i konkordanciu k Písmu svätému. Dve posledné diela zostali len v rukopise.

Po odchode Samuela Michaelidesa zo Bziniec do Trenčína roku 1701 si Bzince vyvolili za farára ďalšieho významného človeka a taktiež neskôr superintendenta (biskupa) Samuela Antoniho. (Ako vidieť, Bzinčania si volili za farárov obyčajne významných ľudí - i to svedčí o ich rozhladenosti.) Podľa Paulínyho Samuel Antoni bol synom Daniela Antoniho, farára na viacerých miestach a Márie Kirchnerovej. Narodil sa r. 1664. V útlej mladosti zostal sirotou, stratil otca. Keď išiel študovať do Rábu, padol do tureckého zajatia pri Nových Zámkoch. Keď sa šťastne zo zajatia vyslobodil, išiel potom študovať do Bratislavy. Chcel byť právnikom. Ale priatelia ho nahovorili, aby sa oddal kňazskému povolaniu. Pomohli mu s peniazmi a poslali ho študovať teológiu do Nemecka do Jeny. Keď sa vrátil z Jeny, bol rektorom v Trenčíne, od roku 1696 bol v Trenčíne kaplánom. Z Trenčína bol vyhnaný protireformáciou a žil začas v súkromí. Potom sa stal dvorným kazateľom u Mateja Ostrošiča r. 1696-1698. Roku 1698 prešiel za farára do Hýb, kde sa oženil. Za manželku si vzal Julianu Kiselovú. Roku 1701 prišiel za farára do Bziniec. Bol tu farárom tri roky. Zo Bziniec prešiel roku 1704 za farára do Nového Mesta nad Váhom, roku 1707 do Veľkej Paludze a roku 1708 do Štítnika, kde bol roku 1709 po smrti Šárošihho vyvolený za superintendenta. Zomrel roku 1738.

Tu treba upozorniť na chybné údaje, ktoré sa nachádzajú u Klanicu. Podľa Klanicu ⁴⁴ bol Michaelides v Bzinciach farárom do roku 1710, čo dokazateľne neobstojí. Podľa Klanicu bol jeho nástupca Ján Hradský farárom v Bzinciach až od roku 1713. Ako uvidíme, neobstojí ani toto. Hradský prišiel za farára do Bziniec už skôr.

Stalo sa tak **roku 1704 po odchode Samuela Antoniho do Nového Mesta nad Váhom. Vtedy si Bzinčania zvolili za svojho farára Jána Hradského.** Paulíny ho správne označuje ako Ján Hradský I., pretože evanjelickým farárom sa stal aj jeho syn Ján Hradský II., a do tretice aj jeho vnuk Ján Hradský III., ktorých treba vzájomne odlišovať. Najmä Jána Hradského I. a II. niektorí historici nie dosť dobre vždy odlišujú.

Hradský bol rodom z Belej v Turčianskej stolici. **Študoval vo Wittenbergu, kde bol zapísaný v univerzitnej matrike dňa 19. mája 1695.** ⁴⁵ Jeho manželka bola Anna Korbelíková. Začas po wittenberských štúdiách musel byť azda rektorom školy, lebo ešte nebol vysvätený. Nevieme však, kde Ján Hradský pôsobil od svojich wittenberských štúdií až do vysvätenia. Niektorí sa nazdávajú, že pôsobil už v Bzinciach ako učiteľ, ale doklad o tom nemáme. Toto bude potrebné ešte v budúcnosti vyjasniť. V tej dobe to však bolo normálne, že vyštudovaní absolventi teológie najprv začas pôsobili ako učitelia. Vysvätený bol v Štiavniči 14. septembra 1704 Štefanom Pilárikom. Dňa 16. februára 1713 podpísal cirkevné zákony, zostavené superintendentom Danielom Krmanom. ⁴⁶ Napriek ťažkým časom, ktoré boli vtedy pre evanjelických farárov, Hradský vyslal dvoch svojich synov študovať za kňazov do Wittenbergu. V matrike wittenberskej univerzity nachádzame zapísaného dňa 20. októbra 1720 jeho syna Jána (práve v roku ďalšieho pokusu o odobratie bzinského chrámu). O štyri roky na to ide Ján po druhý raz študovať do Wittenbergu a je zapísaný dňa 28. novembra 1724. Od 31. mája 1726 študuje vo Wittenbergu aj jeho brat Samuel, narodený taktiež v Bzinciach. ⁴⁷ Bzince mali v tejto

dobe teda dvoch študentov teológie vo Wittenbergu. Povedzme už teraz, že v týchto ťažkých časoch pre evanjelických farárov išiel študovať za kňaza aj jeho vnuk (syn Jána II.). Je zapísaný vo wittenberskej univerzitnej matrike dňa 19.mája 1767 ako rodák z Modry.⁴⁸

Počiatkové obdobie pôsobenia Jána Hradského v Bzinciach bolo pre jeho cirkevnú prácu priaznivé. Práve úspešne prebiehalo povstanie Františka Rákócziho II. Rákoczi bol už síce katolík, ale v svojom politickom programe mal aj náboženskú slobodu pre protestantov. Čoskoro sa zmocnil celého Slovenska. Na snemoch v Sečanoch (1705) a v Onóde (1707) bola vyhlásená náboženská sloboda podľa zákonov z r.1608 a 1647. Pre Bzince je dôležitý práve snem v Sečanoch, pretože podľa jeho výsledkov bolo rozhodnuté, že chrám v Dolných Bzinciach, ale **výslovne je uvedené aj chrám v Hrušovom, zostáva evanjelikom**, pretože oba tieto chrámy dosiaľ aj používali.⁴⁹ Azda toto je vhodné miesto, aby sme si o hrušovskom kostolíku povedali čosi viacej.

Jozef Ľudovít Holuby sa o hrušovskom kostolíku nazdával, že by mal byť z tej istej doby ako je kostolík v Haluziciach, ktorého stavbu odborníci odhadujú na roky okolo 1240.

⁵⁰ Jozef Ľudovít Holuby nám vydáva svedectvo, že na veži tohto kostola ako mladý chlapec ešte zvonieval pri pohreboch v Hrušovom. Tvrdí, že hrušovský kostolík bol ako by sestrou kostola v Haluziciach. O hrušovskom kostole tu Holuby píše: „*Pamätám sa dobre, že na obmurovanom cintieri v Hrušovom pri Lubine stál kedysi práve taký kostolík, ako haluzický*“.⁵¹ Veci okolo hrušovského kostolíka sa vyjasnili v auguste 1997, keď na ruinách tohto kostolíka bol urobený odborný archeologický prieskum vedený doc.Dr.Hoššom. **Tento prieskum dokázal, že hrušovský kostolík bol postavený v gotickom štýle, a preto nemôže byť z 13.storočia (1215), ale pochádza až niekedy zo 14.storočia.** Tým je vyvrátená aj povest', že by tento kostolík mal husitský pôvod. Jeho predhusitskú existenciu zdôvodňoval aj Holuby. Inak tento kostolík bol v dejinách nejdenný raz v pozadí a zmienky o jeho existencii (hoci stál) chýbajú. Napríklad hrušovský kostol nie je uvedený na listine z r.1436. Tu sú uvedené všetky kostoly a kaplnky na území čachtického panstva, ale nijaký kostol ani kaplnka sa v Hrušovom nespomína.⁵² Hrušovský kostol nie je spomenutý ani v zápise o cirkevnej vizitácii z r.1560.⁵³ Až roku 1692 máme zmienku o evanjelickom farárovi Petákovi, ktorý zrejme v hrušovskom kostolíku pokrstil dieťa (ako sme to vyššie uviedli). A preto je nám vzácna spomienka kostola v Hrušovom z r.1705 ako používaného evanjelikmi a ponechaného evanjelikom (evanjelici z Hrušového a Lubiny chodili do kostola zrejme sem). Ladislav Varga o hrušovskom kostolíku píše, že ho Rákócziho povstanci roku 1708 zničili, bohužiaľ neuvádza, odkiaľ má tento poznatok. Vraj odvtedy už tento kostol nebol nikdy opravovaný.⁵⁴ My sa však s hrušovským kostolíkom stretáme ako s fungujúcim aj neskôr. V priestoroch pod hrušovským kostolíkom bola rodinná krypta šľachtickej rodiny Beňovských.⁵⁵ Hrušovský kostol prestal patriť evanjelikom r.1733 pri odňatí aj dolnobzinského kostola. Potom fungoval ako katolícky kostol. Pri katolíckej cirkevnej tzv. Batthyaniovskej vizitácii, konanej dňa 1.septembra 1788 sa konštatuje, že katolícke bohoslužby (omša) sa v hrušovskom kostole konajú každú tretiu nedeľu.⁵⁶ Podľa tej istej vizitačnej zápisnice kostolík v Hrušovom bol skromne vystrojený a mal dva drevené chóry.⁵⁷

Okolo roku 1790 sa v hrušovskom kostole už prestali konať bohoslužby a odvtedy kostolík chátral až do úplných ruín. Jozef Beneš roku 1859 píše, že hrušovský kostol sa už 70 rokov nachádza v ruinách.⁵⁸ Ruinovanie tohto kostolíka pokračovalo potom tak rapídne, že roku 1879 bol rozobraný a z jeho materiálu postavili novú katolícku školu v Dolných Bzinciach.⁵⁹ Na veži tohto kostolíka nebol kríž, ale kohút (zrejme z čias, keď bol používaný evanjelikmi). Podľa Holubyho zvony z tohto kostolíka preniesli potom na hrušovskú obecnú zvonnicu.⁶⁰

Ale vráťme sa späť k pôsobeniu Hradského v Bzinciach. Povstanie Františka Rákócziho II. sa skončilo mierom, uzavretým v Satmári r.1711. Panovník Jozef I. sa zaviazal, že v Uhorsku zachová zákony, ktoré zabezpečujú náboženskú slobodu. Kráľ nebude prekážať, aby tí, ktorí sa uchýlia pod jeho milosť, mohli predniesť svoje ponosy jemu alebo krajinskému snemu.

Nástupca Jozefa I. **Karol III.** sa snažil síce spočiatku vládnuť podľa krajinských zákonov, lenže tlak katolíckeho kléru na neho bol taký silný, že **zkrátka sa dostali protestanti fakticky mimo zákon.** Ukázalo sa, že keď panovníci potrebovali ukončiť nejaké povstanie, vždy v mierových dohodách veľa sľubovali aj v otázke náboženských slobôd. Keď bolo potom dané povstanie pacifikované a zbrane boli zložené, mierové dohody sa jednoducho nedodrжали. Tak sa to opakovalo v tejto dobe vždy nanovo. Habsburgovci ustupovali len sile.

A tak sa stalo, že roku 1720 bol Bzinčanom opäť odobratý evanjelický kostol v Dolných Bzinciach v súvisе s odobratím aj iných evanjelických kostolov v celom podjavorinskom kraji. Bzinčania sa vtedy odvolali na svoj ochranný list (protekcional) cisára Leopolda I. Pred zvolanou stoličnou deputáciou 45 svedkov svedčilo pod prisahou, že Bzince v čase šopronského snemu (1681) boli skutočnými vlastníkní kostola. Protokol vyšetrujúcej komisie potvrdil podpisom a pečaťou palatín gróf Mikuláš Pálffy. Nebezpečenstvo odňatia kostola zase načas pominulo.⁶¹

O pôsobení Jána Hradského v bzinskom zbore nevieme toho veľa, pretože sa nezachovali ani matriky, ani zápisnice, ani archívne písomnosti z obdobia jeho pôsobenia. Je to obrovská historická škoda. Keby sa bol archív zachoval, vedeli by sme dnes viacej aj o pôsobení predošlých kňazov, o tom, či sa Cehener naozaj vrátil po návrate z vyhnanstva do Bziniec a viacej aj o dejinách cirkevného zboru. Takto sa môžeme opierať len o to, čo sa nám zachovalo na iných miestach.

K tomu pristupuje aj ďalšia historická škoda, ku ktorej došlo. Mnohé doklady o najstarších dejinách Bziniec mal zrejme z katolíckych cirkevných prameňov k dispozícii farár-historik Jozef Beneš. Použil ich pri písaní svojej „Historia parochiae“ (čo sú dejiny katolíckej farnosti v Bzinciach), ktorá sa nachádza v archíve na rímskokatolíckej fare v Bzinciach. **Ale žiaľ 20 najcennejších strán o starých cirkevných dejinách Bziniec spreď roku 1733 niekto z Benešovej rukopisnej knihy vyrezal a nenávratne sa stratili.** Ladislav Varga sa domnieva (a snaží sa na to podať dôkazy), že to nemohol byť nikto iný, kto spôsobil túto historickú škodu, ako Štefan Rúčka, ktorý pôsobil ako katolícky kňaz v Bzinciach od 28.2.1874. Podľa Vargu mal nejakým spôsobom záujem na tom, aby sa týchto 20 strán o cirkevných dejinách Bziniec pred rokom 1733 z Benešovho diela stratilo.⁶² Boli by sme zrejme vedeli o cirkevných dejinách Bziniec pred rokom 1733 viacej.

A tak musíme prejsť až na **rok 1733, keď bzinskí evanjelici po asi 160 rokoch používania dolnobzinského chrámu (po príchode reformácie do Bziniec), tento chrám definitívne stratili. Stalo sa tak 6. januára 1733** na sviatok Zjavenia Krista Pána mudrcom. Vtedy prišla exekučná komisia a definitívne odňala evanjelikom dolnobzinský chrám, faru, školu, aj všetky role. Ako k týmto udalostiam vlastne došlo?

Už snem v Šoproni r.1681 vo svojom 26.článku stanovuje, že evanjelici môžu mať kostoly len v tzv. artikulárnych miestach, ktoré boli v každej župe len dve. Tam mohol byť (ale len drevený!) evanjelický kostol. Pre Nitriansku župu (stolicu) to bol evanjelický drevený artikulárny kostol v Prietrži a v Nitrianskej Strede. Napriek tomuto zákonu si evanjelici v celom podjavorinskom kraji svoje staré kostoly zachovali. Keďže ale takýto zákon existoval, diali sa stále nové pokusy evanjelikom v podjavorinskom kraji ich kostoly odobrať. Evanjelici sa však

úspešne vždy bránili a to aj s pomocou listov pruskému kráľovi - evanjelikovi, ktorý urgoval v ich prospech na cisárskom dvore vo Viedni a tak si kostoly udržali.

Dňa 6. apríla 1731 bola však vydaná tzv. Prvá Karolova rezolúcia (rezolúcia kráľa Karola III., známa ako Resolutio Carolina). Táto zostreňm a pre evanjelikov ešte nevýhodnejším spôsobom trvala na dôslednej realizácii zákona z r. 1681. Podľa nej evanjelici môžu mať súkromné bohoslužby všade (po domoch), ale verejné bohoslužby môžu mať len na artikulárnych miestach. Pre Bzince najbližší artikulárny kostol bol v Prietrži, prípadne mohli Bzinčania ísť na verejné bohoslužby aj do Trenčína, ktorý mal povolený evanjelický kostol ako slobodné kráľovské mesto. Prvou Karolovou rezolúciou bolo stanovené, že v neartikulárnych miestach musí aj evanjelikom robiť všetky cirkevné úkony (krst, sobáše, pohreby atď.) miestny katolícky kňaz za tú istú štólu ako katolíkom. Prestúpiť do evanjelickej cirkvi bolo trestné. Krížne manželstvá možno uzavrieť len pred katolíckym kňazom. Deti z krížneho manželstva môžu byť len katolícke. Evanjelickí remeselníci sa musia povinne zúčastňovať na katolíckych procesiách.⁶³ Začala sa posledná fáza odoberania evanjelických chrámov na Slovensku. Platilo, že všetky chrámy, postavené už pred reformáciou (a to boli aj Bzince), musia sa vrátiť do katolíckych rúk, bez ohľadu na to, že ľud tam je už 160 rokov evanjelický a odmieta chodiť do katolíckeho kostola. A tak tisíce evanjelikov na Slovensku zostalo naraz bez chrámov.

Realizácia Karolovej rezolúcie trvala síce vyše jedného roka, ale neobišla ani Bzince. **Dňa 6. januára 1733 prišla do Bziniec stoličná exekucionálna deputácia na čele s grófom Jozefom Berínym, sprevádzaná vojakmi Heisterovho pluku. Kostol, fara, škola i s cirkevnými roľami boli evanjelikom odňaté** a odovzdané novému katolíckemu kňazovi v Bzinciach Jánovi Vojtechovi Maršovskému.⁶⁴ **Evanjelický farár Ján Hradský dostal zrejme varovanie, čo sa chystá a zobral všetky matriky, archívne písomnosti a odniesol na neznáme miesto.** V chráme ponechal len kalich. Dodnes nevieme, kde sa tieto Hradským unesené veci podeli. Hradský ich zobral so sebou, lebo sa zrejme nazdával, že sa do Bziniec ešte vráti a bude tu pokračovať v kňazskom pôsobení. Vznikla tak veľká škoda pre štúdium dejín Bziniec. Farár Ján Hradský ušiel zo Bziniec do Krajného, kde bol farárom od roku 1732 jeho syn Ján. Zakrátko však aj Hradského syn musel odovzdať krajňanský kostol a býval na krajňanských kopaniciach, kde vykonával tajné bohoslužby po domoch a lesoch až do 1749, kedy bol za túto činnosť uväznený. Odvtedy nosí úbočie na krajňanských kopaniciach pod Bukovinou meno „Kňazské“ a podobne aj údolie za Drieňovicou dostalo pomenovanie „Pod svätosťou“. Tam niekde azda skončili aj bzinské matriky a archívne materiály.

V Bzinciach medzitým vojsko začalo s domovými prehliadkami - hľadali sa ukryté matriky, či nie sú niekde v Bzinciach po povaloch, ale nič sa nenašlo. Temer tri týždne trvala potom prestavba dolnobzinského kostola na katolícky. Bol postavený nový oltár, ktorý bol znova zasvätený archanjelovi Michalovi. Prvé katolícke bohoslužby v dolnobzinskom chráme potom boli dňa 24. januára 1733. Farár Maršovský týmto dňom začal písať nové cirkevné matriky. Na prvú stranu novej matriky napísal: „*Staré matriky sú u predikanta Jána Hradského.*“⁶⁵

Bzinčania (podobne ako ostatné podjavorinské evanjelické cirkevné zbory, ktorým boli vtedy kostoly odňaté) sa však nevzdávali. V minulosti sa im už mnohokrát podarilo zrušiť zhabanie kostola, a tak dúfali aj teraz. Dvakrát vyslali do Viedne bzinskú delegáciu (roku 1734 aj 1735), ale jej požiadavky boli prvýkrát odmietnuté a druhýkrát nebola na cisárskom dvore ani prijatá. **Spoločne s ostatnými podjavorinskými cirkvami sa Bzince obrátili o pomoc k pruskému kráľovi Fridrichovi.** Latinské znenie listu pruskému kráľovi sa nám zachovalo.⁶⁶ Pruský kráľ sa vo Viedni skutočne prihováral prostredníctvom svojho vyslanca, ale bolo to

márne. Pruský vyslanec Brandt vo Viedni dôvodil tým, že je to porušenie snemových zákonov, ktoré zaisťujú náboženskú slobodu, ale nepomohlo. Nepomohlo ani odvolávanie sa pruského kráľa na dobré vzájomné priateľské styky medzi oboma kniežacími dvormi. Kostoly v celom podjavorinskom kraji s evanjelickým obyvateľstvom zostali navždy odňaté. Nastalo asi 50 rokov existencie evanjelikov v Bzinciach ale aj v celom podjavorinskom kraji bez evanjelických kostolov.

Evanjelici v Bzinciach odmietli chodiť do katolíckeho kostola, lebo chceli zostať evanjelikmi. Do bzinského chrámu chodilo iba niekoľko málo rodín. Podľa vtedajších platných zákonov katolícky kňaz Maršovský vykonával všetky krsty, sobáše i pohreby aj evanjelikom. Pohreb bol však len pod disciplínou ako pre heretikov, nešlo sa do kostola, neniesol sa kríž, kňaz nemal kamžu ani štólu, nespieval, len všetko čítal, prišiel vykonať pohreb len ku hrobu.⁶⁷ Maršovský všetky obrady vykonával len v latinčine, na čo evanjelici neboli zvyknutí. Evanjelici si však v dome, kde bol zosnulý, vykonávali pohrebný obrad sami a spievali si svoje nábožné pohrebné piesne. Každý zomretý z tejto doby, aj evanjelik, je zapísaný v katolíckej pohrebnej matrike s poznámkou, že ide o nekatolíka. Maršovský pochoval každý rok asi 100 ľudí zo Bziniec, Hrušového a Lubiny, včítane malých detí, ktoré vtedy zomierali vo väčšom počte ako dnes. Jediné u krstov a sobášov bolo možné, že evanjelici išli do Prietrže, kde bol povolený evanjelický artikulárny kostol a tu bolo dovolené si dať dieťa pokrstiť alebo sa sobášiť u evanjelického farára. Cirkevnú daň však bolo zakázané evanjelikom vyberať pre evanjelickú cirkev. Cirkevnú daň (zosyp obilia) museli evanjelici platiť v tejto dobe na katolíckej fare. Keďže evanjelici odmietli chodiť do katolíckeho kostola, **po dobu 50 rokov si každá rodina vykonávala v nedeľu bohoslužby sama doma.** Spievali sa piesne z Tranovského kancionála, čítala sa Kralická Biblia a kážeň z nejakej postily. To pomáhalo v tejto dobe udržať aj národné povedomie Slovákov a bolo silnou brzdou maďarizovania podjavorinského kraja. Nie náhodou práve v tomto kraji malo svoje hlavné centrum aj hurbanovské protimaďarské povstanie. Túto úlohu robiť „farára“ v rodine vykonával vždy otec rodiny. Vraj bolo zážitkom ísť obcou v nedeľu predpoludním, keď z každého domu sa ozýval nábožný spev evanjelických rodín. Pre veľkú vzdialenosť sa do Prietrže chodilo len občas. Niektorí Bzinčania chodili na evanjelické bohoslužby aj do Trenčína, ako je to konštatované aj v katolíckej Batthyaniovskej vizitácii z roku 1788. Pre evanjelikov v Bzinciach to bola skutočne ťažká doba.

Obnova náboženského života bzinských evanjelikov po Tolerančnom patente

Všetok tento útlak voči evanjelikom sa dial za cisára Karola VI. (ako uhorský kráľ sa nazýval Karolom III.) a za 40 ročnej vlády jeho dcéry Márie Terézie (1740-1780). **Za Márie Terézie bol vlastne útlak evanjelikov najväčší. Boli temer úplne bez chrámov.** Doba v celej Európe však už začínala byť iná. Vo svete vznikol odpor proti všetkým druhom absolutizmu, ktorý nerešpektoval vôľu ľudu. Vo Francúzsku sa začalo schyľovať k Francúzskej revolúcii. V Amerike už prebiehala buržoázna revolúcia (1775-1783).

Po Márii Terézii nastúpil na trón jej mladý syn cisár **Jozef II.** (1780-1790). Bol to energický panovník, ktorý sa rozhodol rešpektovať vo svojej ríši v podstatne väčšej miere slobodu svedomia. Tento **vydal dňa 25.októbra 1781 pamätný Tolerančný patent, ktorým podstatne rozšíril náboženské slobody evanjelikov.** Podľa tohto patentu evanjelici si môžu postaviť svoj nový chrám všade tam, kde je aspoň 100 evanjelických rodín. Evanjelické služby

Božie sa môžu konať slobodne. Chrámy musia byť ale bez veže, zvonov a vchod do nich nesmie byť z hlavnej ulice.

Prvý, kto sa rýchle zorientoval v tejto situácii boli Lubinčania. Už roku 1783 si založili evanjelický cirkevný zbor spolu s Hrušovým a Bzincami a 22.októbra 1783 privítali farára Samuela Bútha.⁶⁸ Tento začal organizovať zbor, takže o rok na to pod jeho vedením už stál v Lubine evanjelický kostol. Bzince boli v tejto dobe teda fíliou Lubiny a Bzinčania dochádzali po nedeliach do lubinského kostola. Lubinský kostol bol pôvodne postavený bez veže a zvonov, lebo stavať evanjelické kostoly s vežou a so zvonami v tejto dobe ešte nebolo dovolené. Preto k mnohým evanjelickým kostolom z tejto doby boli dostavované veže až dodatočne (napr. aj v Novom Meste nad Váhom až r.1935), alebo sú až dodnes bez veže (napr. Veľký kostol v Bratislave).

Po skorej smrti Jozefa II. nastúpil na trón jeho brat Leopold II. (1790 -1792). Tento vládol ešte kratšie ako jeho brat, len dva roky, ale náboženské slobody evanjelikov ešte rozšíril. **Vydal 26.zákonný článok zo 7.11.1791. Podľa neho evanjelici si už mohli stavať kostoly aj s vežami a zvonami** a nemuselo byť k stavbe kostola ani 100 rodín. Po celom Slovensku sa húfne stavali evanjelické kostoly. Vlastne väčšina evanjelických kostolov na Slovensku dnes je z tejto tolerančnej doby.

Vtedy sa rozhodli postaviť si vlastný kostol aj Bzinčania a po piatych rokoch oddeliť sa cirkevne od Lubiny. Väčšina rodín v Bzinciach sa rozhodla prihlásiť sa do evanjelickej cirkvi. Iba menšina zostala katolícka. Tak je tomu v Bzinciach až dodnes. Vlastný kostol ešte nemali, ale zvolili si za svojho farára Jána Bukovinského. Bolo to umožnené tým, že dňa 4.mája 1789 bolo vydané povolenie o konaní verejných chrámových evanjelických bohoslužieb v Bzinciach, čo za dobu 50 rokov bolo zakázané. (Originál tohto povolenia sa nachádza v archíve na evanjelickej fare v Bzinciach.) Bukovinský ovšem spočiatku vykonával bohoslužby v Bzinciach len v stodole, ktorá bola prispôbena na konanie bohoslužieb. Tak isto odo dňa začiatku svojho pôsobenia v Bzinciach začal písať Bukovinský aj evanjelické matriky, ktoré sú dnes uschované v Štátnom archíve v Bratislave.

Bukovinský pochádzal z Piliša, z kraja medzi Ostrihomom a Budapešťou, kde vtedy boli slovenské cirkevné zbory. Narodil sa 2. 9. 1763. Bol synom Daniela Bukovinského a Anny Kupcovej. Po štúdiách v Modre bol rektorom vo Vrbovom a po ďalších štúdiách v Bratislave bol vysvätený biskupom Michalom Torkošom v Modre dňa 19.mája 1789.⁶⁹ **Bukovinský hneď po vysvätení prišiel ako 25 ročný do Bziniec a 24.mája 1789 urobil tu prvé bohoslužby.** Bola to nedeľa po Vstúpení, keď bol Bukovinský uvedený do úradu v Bzinciach dekanom Ondrejom Lačným a Jánom Kvašaym, farárom novomestským. Bukovinský bol v Bzinciach farárom až do 1. novembra 1808, teda 19 rokov. Vtedy prešiel ako 45 ročný za farára do Vrbového. Roku 1812 sa stal farárom v Moravskom Lieskovom, kde r.1827 aj zomrel.

Keďže v Bzinciach už bol farár, bolo treba mať pre neho aj príbytok, faru. Zatiaľ však ani fary nebolo. **Až 14.septembra 1792 stoličná determinácia určuje obci patriaci dom za evanjelickú faru.** Doklad o tom sa nachádza taktiež v archíve na evanjelickej fare v Bzinciach. V tom istom roku bola postavená aj škola. Táto fara však v roku 1799 počas veľkého požiaru v Bzinciach zhorela do základov.

Základný kameň nového evanjelického kostola v Bzinciach bol posvätený na Veľký piatok dňa 9.apríla 1793. Posväcoval ho dekan Ondrej Lačný a Žigmund Paulíny. Staviteľom kostola bol Ján Kayser. Kostol (na rozdiel od pôvodného lubinského) už mohol byť stavaný s vežou, lebo po roku 1791 bolo evanjelikom dovolené mať kostoly aj s vežami. Kríž na vežu bol

daný 24.mája 1794. **Kostol bol vysvätený po dvoch rokoch stavby dňa 21.júla v 3.nedeľu po sv.Trojici.** Vysvätenie kostola vykonali Michal Szepessy, farár v Sobotišti a Pavel Štefánik, farár v Krajnom. To znamená, že bzinské evanjelické hody bývali až do roku 1895 v 3.nedeľu po svätej Trojici (teda v júni), čo nebol na hody práve najvhodnejší čas. Až dovedy (od roku 1580 do 1795) svätili aj evanjelici po dobu 215 rokov bzinské hody na Michala.

Kostol nebol hneď zariadený. **Spočiatku bol bez organa, bez lustrov, veža bez zvonov. To všetko nadobudol zbor postupne,** organ o 4 roky (roku 1799), zvony o 8 rokov (1803) a veľký mosadzný luster, ktorý bol v chráme až do 1960, si zbor nadobudol až o 41 rokov po posvätení chrámu. Biskupská vizitácia biskupom Danielom Crudy bola dňa 1.mája 1803.

Keďže cirkevný zbor po Tolerančnom patente iba vznikol a nemal peniaze na cirkevné budovy a ich zariadenie (veď za 50 rokov museli evanjelici cirkevnú daň platiť na katolíckej fare), pochopiteľne, že vznikala určitá nervozita, kde vziať peniaze na aspoň jeden zvon na vežu hornobzinského kostola. Poukazovalo sa na to, že zvon na katolíckej veži je vlastne evanjelický, lebo bol uliaty za pôsobenia evanjelického farára Rajtýnyho v Bzinciach roku 1651. **Takto došlo k akcii evanjelikov, ktorú nemožno celkom schváliť. Skupina evanjelických cirkevníkov si povedala, že vo vhodnej chvíli, keď nebude katolícky kňaz Laurenčík doma, odmontujú zvon z katolíckej veže (kde boli tri zvony) a vezmú si svoj zvon na novú prázdnu evanjelickú vežu.** Po svätodušných sviatkoch 1795, keď už veža nového evanjelického kostola bola vystavaná a pripravená na prijatie zvonov a blížila sa vysviacka evanjelického kostola v Horných Bzinciach, sa akcia uskutočnila. Ladislav Varga tvrdí, že bzinskí evanjelickí horlivci začali odmontovávať z katolíckej veže všetky tri zvony.⁷⁰ Ak je to pravda, že neodmontovali len jeden zvon, kúpený Rajtýnym, ale všetky tri zvony (niekedy sa používajú v takýchto prípadoch aj ohovárky a vec sa zdramatizuje, nemusí to byť vždy pravda), treba túto akciu evanjelických jednotlivcov odsúdiť tým viacej. Dalo by sa totiž prijať, aby jeden z troch katolíckych zvonov, uliaty evanjelikmi, šiel na evanjelickú vežu. Spôsob prenesenia by ale musel byť iný - dohovorom a nie akousi partizánskou akciou. Dôvodiť tým, koľko peňazí sa bzinskí evanjelici naplatili na cirkevnej dani za 50 rokov na katolícku faru, nie je možné. **Odmontovávanie sa prezradilo a bolo úradne zakázané.** Na katolíckej veži „evanjelický“ zvon zostal a evanjelici mali 8 rokov vežu bez zvonov, až si zozbierali peniaze na vlastné nové zvony.

Po odchode farára Jána Bukovinského zo Bziniec si Bzinčania povolali za farára Štefana Fúska. Do Bziniec prišiel ako 38 ročný 13.januára 1809 z Horných Ozoroviec.⁷¹ Nevedel, aká tragická udalosť ho o 7 rokov v Bzinciach stretne.

Štefan Fúsek sa narodil na Turej Lúke r.1770. Študoval teológiu v Bratislave, odkiaľ odišiel študovať do Wittenbergu r.1795. Po návrate z wittenberskej univerzity sa stal r.1798 farárom v Horných Ozorovciach. V Bzinciach bol inštalovaný za prítomnosti Jura Boboka, farára v Lubine a Ondreja Plachého, farára v Novom Meste nad Váhom. **O Fúskovi vieme, že bol veľmi dobrý zelinkár a liečiteľ,** ktorý v dobe, keď ešte nebolo veľa lekárov (najbližší lekár bol až v Novom Meste) liečil ľudí. Farára Ondreja Žlebeka na Starej Turej vyliečil z ťažkej nemoci r.1813.

Nemohol však pomôcť sám sebe po tragickej udalosti, ktorá sa stala dňa 22. a 23. júla 1815. V Bzinciach došlo k obrovskej prietrži mračien. Strašná búrka bola taká prudká a tak dlho trvala, že zakrátko sa potok vylial z koryta a voda zaplavila celú obec Okrem troch domov na Hoštáku, ktoré boli vyššie položené, všetky domy v obci boli nejakým spôsobom poškodené. Niektoré domy sa pod návalom vody zrútili. Ako píše katolícky farár Jozef Beneš, voda siahala až po okno zákristia na katolíckom kostole a cez toto okno sa dostala do vnútra chrámu. Tu všetko poničila.

⁷² Podobná skaza bola aj v evanjelickom kostole. Lejak prestal až nad ráno 23.júla. **Uprostred obrovskej povodne voda začala brať bránu na evanjelickej fare. Farár Fúsek chcel bránu zachytiť, ale voda bránu aj tak prevrátila a brána spadla na Fúska. Nezabila ho hneď, ale v dôsledku tohto úrazu o rok na to ako 45 ročný dňa 9.mája 1816 Štefan Fúsek v Bzinciach zomrel.** Na jeho pohrebe kázal Michal Doleschal, farár v Novom Meste nad Váhom, pohrebné verše predniesol Ondrej Žlebek, farár na Starej Turej. Je pochovaný na hornobzinskom cintoríne, ale miesto jeho hrobu sa nám nezachovalo.

Na Fúskovo miesto prišiel dňa 12.decembra 1816 mladý farár Ján Dévan, pôsobiaci dovtedy v Hrubej Vrbke na Morave. Bol to dosiaľ najdlhšie pôsobiaci evanjelický farár v Bzinciach. Bol tu farárom vyše 43 rokov. Rokmi pôsobenia v Bzinciach sa mu priblížil len farár Juraj Struhárik (40 rokov v Bzinciach). Nakoniec ako starcovi mu už museli v kňazských úkonoch vypomáhať postupne piati kapláni. I o ňom máme zachovaný latinský vlastnoručný životopis v archíve Nitrianskeho seniorátu, z ktorého vyberáme zaujímavejšie časti.

Ján Dévan sa narodil 27. septembra 1773 na Myjave, ako syn Štefana Dévana a matky Kataríny rod. Hrdinovej. Pokrstil ho farár Jozef Červený. Do školy chodil najprv na Myjave. V prietržskej škole bol jeho učiteľom Andrej Škultéty. Ako 13 ročný išiel študovať na gymnázium v Bratislave (1786). V školách sa naučil maďarsky a nemecky. Roku 1792 sa stáva učiteľom na Brezovej a potom vo Vrbovcich. Roku 1808 sa stáva farárom v Hrubej Vrbke na Morave po zložení príslušných skúšok. V 22.nedeľu po Trojici 1816 vykonal v Bzinciach skúšobnú kázeň. Bol zvolený a dňa 12.decembra 1816 v 3.nedeľu adventnú ako 43 ročný začal v Bzinciach pôsobiť ako farár. Kto by bol povedal, že tento 43 ročný človek bude ešte ďalších 43 rokov farárom v Bzinciach? Inštaláciu v Bzinciach mal 19.januára 1817 v 2.nedeľu po Zjavení za prítomnosti farárov Juraja Boboka z Lubiny a Ondreja Žlebeka zo Starej Turej. Tento vlastnoručný životopis napísal Dévan zrejme na počiatku svojho bzinského pôsobenia, pretože týmito údajmi už jeho životopis končí.

Za pôsobenia Dévanovho roku 1830 bola veža kostola veľmi vkusne pokrytá med'ou. V matrike narodených ev. cirkvi z tejto doby je Dévanov zápis, že roku 1847 31 bzinských mládencov vysadilo cestu k hornému cintorínu lipkami. Roku 1848 si zbor zadovážil vežové hodiny. Počas jeho pôsobenia v Bzinciach boli dve kanonické vizitácie a to 9.8.1823 vizitácia biskupa Martiniho (pri vizitácii sa kontroluje celý život cirkevného zboru a robí sa z toho vizitačná zápisnica) a 19.5.1836 bola vizitácia biskupa Stromského. Inak farár Dévan bol veľkým odporcom zavádzania spisovnej slovenčiny (podobne ako Ján Kollár) a chcel zostať pri češtine.

Za pôsobenia Dévanovho zomrel 4.marca 1823 učiteľ Michal Sopko a na jeho miesto prišiel **4.júna 1823** učiteľ Karol Rizner I. (dávame k jeho menu značku „prvý“, pretože boli až traja učitelia Karolovia Riznerovci). **V Bzinciach začala na cirkevnej škole doba Riznerovcov, ktorá trvala až do roku 1910, skoro 90 rokov.**

Bola to však aj doba rôznych navštívení pre Bzince. Za Dévana zúrila roku 1831 v Bzinciach cholera a musel pochovať mnohých cirkevníkov. Obec sužovali aj časté požiare, pretože strechy domov boli zväčša zo slamy a keď vznikol požiar, tak sa rýchlo pri vetre šíril z domu na dom. Roku 1826 v čase požiaru v obci zhorela evanjelická cirkevná škola. **Roku 1849 zrovna na Nový rok dňa 1.januára o ôsmej hodine večer vznikol obrovský požiar pri silnom vetre. Zhoreli kostol, fara i škola a okrem toho 92 domov a mnoho stodôl. Z kostola zostala len veža a chrámové múry. Prakticky vyhoreli celé Bzince. Bol to azda najväčší požiar v dejinách Bzinciev.** V dôsledku požiaru došlo k narušeniu múrov kostola. Evanjelický kostol

musel byť až do renovácie r.1895 opásaný železnými prútmi. Roku 1850 bolo šesť menších ohňov. Roku 1860 ich bolo sedem. Medzitým roku 1854 zhorela stará fara od blesku, ktorý udrhel do vedľajšieho domu. Bola to proste doba slamených a šindľových striech, kedy ešte nebolo ani bleskozvodov. Každá búrka prinášala aj nebezpečenstvo požiaru.

Keď bol Dévan už starý (do penzie ho nebolo možné poslať, lebo vtedy platila doživotná voľba farára) **vypomáhali mu rôzni kapláni**. V tej dobe kaplánovali v Bzinciach r.1833 Jur Mošteňan (neskôr farár v Kerti), Daniel Koléni (v rokoch 1842-1844), potom farár na Bukovci, Pavel Sloboda (1844 až 1856), neskôr farár na Vrbovcich, ktorý podporoval hurbanovské povstanie r. 1848-49 proti maďarskému útlaku Slovákov, Ján Konček (1856-1857), neskôr farár v Brezne, Ludvik Žambokrety (1857-1860), ktorý po smrti Dévanovej dňa 22.apríla 1860 (zomrel ako 86 ročný) cirkevný zbor aj administroval až do príchodu nového farára Jána Lešku.

Po Dévanovej smrti (ktorý je pochovaný podobne ako Fúsek v Bzinciach) kňazská stanica bola obsadená pomerne rýchlo. Zrejme že Bzinčania už so skorou smrťou Dévanovou počítali a mali vyhladených kňazov (viacero kandidátov). **Novým bzinským farárom bol dňa 6.mája 1860 zvolený 29 ročný dovtedajší farár na Bukovci Ján Leška**. Vo farskom archíve je zachovaná zápisnica z voľby, ktorá hovorí podrobnosti o tom, kto boli ďalší kandidáti na farárske miesto v Bzinciach.

Voľba mladého Jána Lešku za farára do Bziniac bola veľmi šťastná. Bzince takto získali naozaj významného kňaza a kazateľa. **Dodnes je Leška považovaný za najlepšieho kazateľa v evanjelickej cirkvi, ktorý dostal pre svoju výrečnosť meno Ján Zlatoušty**. Jeho kázne boli vydané v postilách „Chléb života“ a „Zákon a evanjelium“. Vydal aj rozvrhy k svojim kázňam pod názvom „Vademecum homileticum“. Leška bol zároveň aj veľmi dobrým organizátorom cirkevného života a básnikom. Nie náhodou bol jedným z kandidátov na biskupa. Nestal sa biskupom len pre svoju obranu práv Slovákov proti maďarizačnému úsiliu v štáte i v cirkvi. Predsa však bol dlhú dobu seniorom Nitrianskeho seniorátu.

Ján Pravoslav Leška sa narodil 7.mája 1831 vo Vrbovcich. Študoval v Modre (u Janka Kalinčiaka), v Bratislave a vo Viedni. Na Bukovci bol farárom v rokoch 1855-1860. V Bzinciach potom pôsobil v rokoch 1860-1881. Seniorom na Brezovej bol v rokoch 1881-1909. Na odpočinku žil opäť v Bzinciach. Tu je pochovaný na hornom cintoríne. Nebol ženatý.

Leška vydával spolu s Michalom Boorom v rokoch 1878-1883 časopis „Korouhev na Sionu“. Do slovenčiny preložil z latinčiny a nemčiny Symbolické knihy evanjelickej cirkvi. Taktiež vydal „Katechizmus k vyučovaniu dospelých detí kresťanských“.

Ako básnik vydal zbierku pohrebných veršov „Vzdychy Naimské“. O jeho básni „Naše nádeje“ Svetozár Hurban Vajanský napísal, že je to taká krásna báseň „ako kvet agávy, ktorý vykvitne raz za sto rokov“. „A ty sa len tešíš, ó Slovensko moje, že sa už zahoja dávne rany tvoje a naše nádeje ožijú, ožijú...“⁷³ **On uviedol do tajov poézie Ľudmilu Riznerovú-Podjavorinskú**. Bez Lešku by sa azda Podjavorinská nebola stala takou poetkou, ako bola. Leška bol vôbec veľkým priateľom učiteľskej rodiny Riznerovcov a ako až do smrti neženatý veľmi často bol hosťom v ich rodine. Aj po Leškovom odchode na Brezovú mala Podjavorinská s ním stály písomný styk a všetka Leškova korešpondencia (aj s Hurbanom atď.) a Leškov album fotografií (po roku 1860) sa dostala po Leškovej smrti do úschovy k Podjavorinskej (dnes je Leškova korešpondencia uložená v Pamätníku slovenskej literatúry v Martine).

Ako slovenský národovec sa Leška pridol v rokoch 1859-1867 na stranu takzv. patentalistov v evanjelickej cirkvi, ktorí sa postavili na odpor maďarizačným snahám v cirkvi. Za to musel znášať mnohé ťažkosti aj v samých Bzinciach od niektorých cirkevníkov (bolo to len niekoľko ľudí).

Najbúrlivejší konvent v Bzinciach bol dňa 13.apríla 1862 na Kvetnú nedeľu po službách Božích. Podľa zápisnice o konvente, ktorá je uložená v archíve bzinského zboru v starej knihe konventuálnych zápisníc, Leška na konvente konštatoval, že niektorí (maďarónsky) orientovaní cirkevníci sa búria proti nemu. Už predtým v nedeľu Deviatnik ich vraj z kazateľne napomenul, aby prestali s útokmi, ale neprestali. Niektorí z nich žiadali, aby Leška zo Bziniec odišiel (dva roky po jeho príchode). Podľa zápisnice sa mu vyhrážali: „Vyvezme ho na Pažiť a

skroťme ho, až padne na kolená a bude nás prosiť.“ „Budeme na neho žalovať pánu biskupovi Gedulymu. Ten ho naučí.“ Leška sa na tomto konvente verejne osvedčil, že je ochotný pre tieto veci aj trpieť ako Hodža v Mikuláši (ten musel Mikuláš opustiť) a superintendent Dr.Seberíni v Štiavnicí (ktorému hrozil trest smrti). **Konvent sa uznáša, napriek odporu niekoľkých opozičníkov, že bzinská cirkev chce pri patente a teda pri podpore slovenskej veci vytrvať.**

Za Lešku bola kanonická vizitácia biskupa Gedulího 4.9.1876. K tejto vizitácii si dali Bzinčania do poriadku chrám (vymalovanie).

V tejto dobe navštívil Bzince aj český cestovateľ R.Pokorný a v svojej knihe opisuje ako bol prítomný na jednom konvente v Bzinciach.⁷⁴

V zboroch, kde Leška pôsobil, dal do vzorného poriadku zborové archívy (listiny sú zadelené do 9 oddelení podľa obsahu). Bohužiaľ tento archív je po sťahovaní archívnych skríň za farára Pavla Poliaka úplne rozhádzaný, takže je umenie nejakú listinu v ňom nájsť a je treba ho nanovo dať do poriadku.

Tak isto Leška zaviedol v Bzinciach tzv. Rodinnú knihu, kde sú všetci cirkevníci uvedení podľa rodostromov a možno tu nájsť dáta o predkoch asi od r.1790.⁷⁵

Ale **najväčší Leškov čin v Bzinciach bolo postavenie novej fary r.1866.** Fara bola stavaná podľa vtedy najmodernejších predstáv a budila pozornosť kňazov širokého okolia. Je to dnešná evanjelická fara v Bzinciach (ovšem ako vyzerala pred generálnou rekonštrukciou r.1972). Predtým bol evanjelickou farou v Bzinciach od roku 1792 dom patriaci obci. Táto fara niekoľkokrát zhorela, posledný raz 27.júna 1866 a na jej mieste Leška vystavil v tom istom roku novú faru.

Počet evanjelikov v Bzinciach bol r.1803: 1.300, 1836: 1.162, 1876 za Lešku 1.360.

Dňa 6.júla 1881 Leška po 21 ročnom pôsobení v Bzinciach odchádza za farára na Brezovú. Bol totiž zvolený za seniora a potreboval žiť ako senior niekde v centre seniorátu. Na Bzince však nezabudol a prišiel sem v starobe na svoju krátku penziu. Tu zomrel ako 78 ročný dňa 5.8.1909 a tu je aj pochovaný. Pochovával ho Pavel Sekerka, senior v Hlbokom a Alexander Trokan, farár v Kostolnom. Inak podrobnosti o Leškovom živote sa možno dozvedieť z knihy Júliusa Bodnára, Pamätník Jána Pravoslava Lešku.⁷⁶

Po odchode Jána Lešku si Bzince zvolili za svojho farára Karola Borsuka. Borsuk bol rodom zo Skalice, kde sa narodil 14.10.1851. Študoval v Skalici, potom v Bratislave. Roku 1874 bol povolaný za kaplána na Myjavu. Do Bziniac prišiel ako 30 ročný, aby tu pôsobil 25 rokov až do svojej smrti. Inštaláciu v Bzinciach mal 15.októbra 1881. Do úradu ho uviedol senior Ján Leška za prítomnosti 8 kňazov.⁷⁷

Borsuk bol ako farár veľmi prísny. Napr. konvent z 8.mája 1892 rozhodol, že tí snúbenci, ktorí sa nechali vyhlásiť ako poctiví a potom sa im dieťa narodilo skôr a teda poctiví neboli, musia zaplatiť za klamanie pokutu 10 zlatých do zborovej pokladne. Borsuk bol podobne neženatý ako Leška.

Za farára Borsuka sa previedla veľká renovácia bzinského evanjelického chrámu. Stalo sa tak na sté výročie postavenia chrámu r.1895. Veža chrámu dosiaľ bola vysunutá pred loďou kostola. Stála akoby osve. Teraz boli po boku veže postavené prístavky so schodišťami na chór. Veža sa tak prirodzene včlenila do chrámu ako jeho priama súčasť. Tak isto bol postavený druhý prístavok z boku chrámu, čím sa chrámový priestor čiastočne zväčšil. Starý oltár a kazateľňa boli nahradené novými. Drevené zábradlie na pavlačoch bolo nahradené železným. Bol zakúpený nový luster, nové vežové hodiny. Boli zhotovené nové chrámové lavice a chrám

vyložený cementovými dlaždicami. Jubilejná posviacka obnoveného chrámu bola v 21. nedeľu po Trojici (október). Tým sa vlastne zmenil termín bzinských hodov na výhodnejší čas - na jeseň.

Karol Borsuk zomrel dňa 24.4.1907 ako temer 55 ročný. Je pochovaný na hornobzinskom cintoríne.

Borsukovým nástupcom sa stal farár Samuel Delinga, ktorého si Bzince povolali zo Záriečia pri Púchove. Narodil sa 29.8.1877. Do Bziniec prišiel roku 1908, podobne ako Borsuk 31 ročný. Bol to po dlhých rokoch prvý ženatý farár v Bzinciach. Ale detský krik sa ani tak na bzinskej fare neozval, lebo Delingovci boli bezdetní. V Bzinciach prežíval Delinga ťažké roky I.svetovej vojny a rekvirácie zvonov a cínových píšťal z organa. Musel znášať s rodinami žiaľ trúchloslužieb, keď prichádzali z frontov správy o tom, že niektorý bzinský mládenec padol na fronte. Po 10 ročnom pôsobení v Bzinciach **Delinga zomrel ako 41 ročný na španielku na úsvite slobody slovenského národa zrovna na deň Pamiatky reformácie 31.10.1918, len tri dni po vyhlásení Československej republiky.** Aj Delinga je pochovaný na hornobzinskom cintoríne v rade farárskeho hrobov pri Leškovi a Borsukovi.

V nasledujúcom roku prišiel za farára do Bziniec mladý kaplán Juraj Struhárik, rodák z blízkej Lubiny. Narodil sa 13.apríla 1893. Struhárik svojho otca temer nepoznal. Otec išiel totiž za zárobkom do Ameriky, kde aj niekde na Aljaške zomrel zasypaný v baniach. Koncom I.svetovej vojny bol Struhárik prenasledovaný maďarskými úradmi pre svoje slovenské presvedčenie a každý deň musel ísť pešo z Lubiny na Starú Turú, aby sa tam hlásil u maďarských žandárov.

Struhárik vstúpil do stavu manželského s učiteľkou Oľgou rod. Koričanskou. Struhárikovci mali dve deti. To bola na bzinskej fare zvláštnosť, pretože Bzince mali vyše 100 rokov faru bez malých detí. Struhárik spomínal, ako ľudia po narodení prvého dieťaťa chodili načúvať pod okná plač nemluvňata vo fare, pretože na také niečo Bzince zvyknuté neboli, aby vo fare bolo malé dieťa. Také niečo nepamätali ani 90 roční starci.

V Struhárikovi dostali Bzince prísneho konfesionalne orientovaného kňaza. Struhárik veľa študoval, a to najmä konfesionalne evanjelicky orientovanú literatúru. Bol v cirkvi smer udávajúcim farárom, akýmsi učiteľom cirkvi hoci nemal doktorát. Podobne ako u Lešku sa tipovalo aj u Struhárika, že bude z neho raz biskup, ale politické okolnosti to ani u Struhárika po nástupe socializmu nedovolili. Bol aj významným kazateľom. **Nakoniec sa stal martýrom cirkvi, keď už ako penzistu ho v r.1962 uväznili za jeho neskrývanú polemiku s ateizmom.** Vo väzení prežil dva roky. Nakoniec bol rehabilitovaný a bolo uznané, že bol nespravodlivo väznený.

Struhárik sa snažil udržiavať v cirkevnom zbore cirkevnú disciplínu. Nie každému dovolil pristupovať k svätej Večeri Pánovej, napríklad vzájomne nezmiereným a v hrubých hriechoch žijúcim odmietal prisluhovať. Kto obchádzal Boží chrám, nepochoval ho oblečený do bielej kamže, len v čiernom luteráku.

Za jeho účinkovania boli r.1920 nahradené organové píšťaly, ktoré boli zrekvirované v dobe I.svetovej vojny. Roku 1922 boli nadobudnuté dva nové zvony, namiesto zrekvirovaného starého väčšieho zvona. Starý menší zvon bol prevezený na kopanice a umiestnený v zvonici v tom istom roku postavenej. Roku 1923 bola opravená aj chrámová strecha, chrám vybielený. **V obnovenom chráme na slávnostnej posviacke kázal Martin Rázus, vtedy farár v Moravskom Lieskovom.** Nové zvony posviacal biskup Samuel Zoch. V 1929 bol chrám zabezpečený pred bleskom dvoma bleskozvodmi. V 1935 bol chrám znova vymalovaný. V 1931 pri elektrifikácii obce bolo zavedené elektrické osvetlenie do chrámu i fary. V 1937 bol osadený

na vežu nový kríž a opravená vežová strecha. V 1942 bola chrámová záhrada ohradená a v chráme inštalované zariadenie na vyhrievanie elektrinou. Tak isto boli zdvojené chrámové dvere. Roku 1943 boli zdvojené i chrámové obloky.⁷⁸

Struhárikov vplyv v cirkvi bol veľký. Na zasadnutiach celocirkevných grémií sa vždy čakalo, čo povie Struhárik. **Pod jeho vplyvom išli študovať za evanjelických kňazov zo Bziniec Pavel Chorvát (väznený martýr), Pavel Valášek (neskôr senior), Rudolf Macúch (neskôr významný svetový orientalista v Berlíne, ktorý aktívne ovládal asi 25 cudzích rečí) a Milan Dunajčík.**

Na penzijný odpočinok po smrti svojej manželky (1957) odišiel Juraj Struhárik r.1958 k svojej dcére do Ilavy, ale obyčajne každý mesiac v jednu nedeľu prichádzal do bzinského chrámu a až do svojej smrti mal na bzinskej fare svoju izbičku. **Zomrel ako 75 ročný dňa 6.februára 1969.** V Bzinciach pôsobil ako farár 40 rokov. Pohreb mal za veľkej účasti kňazov. Pochovávali ho farári Pavel Proksa a Igor Kišš (ktorý mu pred smrťou na jeho žiadosť prisľúžil v Novom Meste aj Večeru Páinovu) za veľkej účasti ďalších kňazov.

Po Struhárikovom odchode do penzie **r.1958 si zbor povolal za svojho nového farára vtedajšieho novomestského kaplána Igora Kišša. Tým zbor získal vlastne dvoch farárov,** pretože Kiššova manželka Emília rod. Šulavíková bola tiež ordinovanou farárkou a po roku kaplánstva na Myjave bola práve kaplánkou na Starej Turej (2 roky). Kiššovci spoločne pôsobili v Bzinciach 24 rokov, keď Dr.Kišš (doktorizovaný bol 1975) prešiel (ako docent na Slovenskej evanjelickej teologickej fakulte v Bratislave) za farára do Bratislavy-Petržalky a jeho manželka sa stala hospodárskou tajomníčkou Generálneho biskupského úradu.

ThDr. Igor Kišš sa narodil 21.júla 1932 v Uhrovci. Študoval v Trenčíne, v Modre a v Bratislave. Ako kňaz sa zaoberal okrem zborovej práce aj teologickým štúdiom a to najmä v oblasti Lutherovej teológie. **Roku 1980 bol povolaný za docenta na Slovenskú evanjelickú teologickej fakultu v Bratislave** a niekoľko dní v týždni dochádzal do Bratislavy. **Z tohto dôvodu musel ukončiť svoje pôsobenie v Bzinciach dňom 1.januára 1983 a prejsť za farára do Bratislavy-Petržalky.**

V dobe totality bol Kišš dvakrát vylúčený z rôznych politických dôvodov z teologickej fakulty. Prvýkrát roku 1953, keď bol z fakulty okamžite odvolaný na základnú vojenskú službu. Po zmiernení pomerov mohol však na fakulte doštudovať, čo sa stalo r.1956. Potom bol dva roky kaplánom v Novom Meste nad Váhom. Druhý raz bol vylúčený z fakulty ako docent r.1987. Bol preložený za farára do Šiah a manželka za farárku do Hlbokého a potom na Lišov pri Dudinciach. Po zmene pomerov u nás r.1989 bol znova povolaný za docenta na teologickú fakultu v Bratislave, kde **roku 1997 bol zvolený za dekana Evanjelickej teologickej fakulty v Bratislave.** Zároveň pôsobil v rokoch 1993-1997 ako farár vo Veľkých Levároch pri Bratislave. Cirkev mu roku 1991 zverila rezort cirkevného školstva a jeho zásluhou boli založené tri bilingválne slovensko-americké cirkevné gymnáziá: bolo obnovené Evanjelické lýceum v Bratislave, založené dvojrečové gymnázium v Tisovci a v Košiciach, ale aj gymnázium v Banskej Bystrici. Potom ho cirkev zároveň s pôsobením na fakulte poverila aj obnovením duchovnej vojenskej služby v armáde na Slovensku. V tej dobe bol aj zamestnancom Ministerstva obrany v Bratislave na Úrade vojenských duchovných. Je hlavným redaktorom dvoch časopisov pre evanjelických farárov a to Služby slova (od 1991) a Výberu informácií z teológie a cirkví (od 1996). Ako docent fakulty sa zúčastnil na mnohých teologických konferenciách v Európe i v Amerike, a to mnohokrát ako prednášateľ. Jeho odborné teologické články vychádzajú v teologických časopisoch v Nemecku i v USA.

Jeho manželka Emília sa po príchode do Bziniac dočasne vzdala kňazskej služby a pôsobila v Bzinciach dlhé roky ako organistka, prípadne zastupovala v neprítomnosti v konaní bohoslužieb svojho manžela. **Bola obdarovaná krásnym hlasom**, ktorý využívala pri liturgickom speve na bohoslužbách, ale aj pri sólovom umeleckom speve v chráme, ako aj na podujatiach v obci. Zároveň viedla zborový spevokol, ktorý vystupoval pri rôznych príležitostiach v chráme. Kiššovci majú dve deti. Dnes žijú všetci v Bratislave.

V dobe pôsobenia Kišovcov v zbore sa previedla najprv prístavba ku fare (1959) a potom generálna rekonštrukcia celej fary, keď fara dostala dnešnú podobu (nové široké okná a brizolyt, 1972). Boli zakúpené nové lustre do chrámu (1960), nový organ do chrámu (1962), prevedená plynofikácia fary a kúrenia v kostole (1963), zadováženie nových kobercov do chrámu (1970), elektrifikácia zvonov (1966), osvetlenie vežových hodín (1970), vyasfaltovanie prístupových ciest v chrámovej záhrade (1970), zadováženie dvoch nových zvonov (1974), zbudovanie garáže pre auto vo fare (1975), nová výsadba záhrady ovocnými stromkami (1981).

V dobe svojho pôsobenia v Bzinciach sa Kišovci mohli opierať o pomoc zborového dozorca Štefana Chorváta, ktorý zasadal aj vo vyšších grémiách cirkvi.

Po odchode Kišovcov zo Bziniac zbor dlhšiu dobu administroval farár Michal Masár z Moravského Lieskového až do príchodu nového farára do Bziniac Pavla Poliaka (1.5.1983). Jeho manželka Zuzana sa stala zároveň organistkou zboru. Poliak dal do poriadku modlitebňu vo fare, takže dostala pekný výzor. Tak isto vkusne obnovil vnútro chrámu (1984). **Poliakovci boli v zbore 10 rokov.** Nedokázali však dobre komunikovať s členmi cirkevného zboru, čo bolo príčinou rôznych napätí. Nakoniec sami zo zboru odišli v septembri 1993. Prestáhovali sa na Moravu, kde Pavel Poliak nepôsobí v cirkevnej službe, ale vo svetskom povolání. Písomnosti z doby pôsobenia farára Poliaka v zbore (zápisnice z konventov a presbyterstiev) sa stratili a v zborovom archíve sa nenachádzajú. Nevedno, kto mal záujem na ich nezachovaní.

Nateraz posledným farárom v bzinskom evanjelickom cirkevnom zbore je Ivan Rubaninský, ktorý prišiel do Bziniac 15.2.1995. Rubaninský je synom evanjelického farára Ivana Rubaninského v Novom Meste nad Váhom. Narodil sa 22.9.1966. Ako kaplán začas pôsobil ako slovenský duchovný v Austrálii v Melbourne (zbor Laverton). Potom dva roky v Hrachove a Kraskove. **Jeho manželka Iveta rod.Havirová je taktiež ordinovanou farárkou a seniorálnou kaplánkou Považského seniorátu.**

Za pôsobenia Rubaninských v Bzinciach sa zatiaľ základne renovovala strecha chrámu.

Evanjelické cirkevné školstvo v Bzinciach pod Javorinou

Zostáva nám povedať ešte niekoľko slov o evanjelickom cirkevnom školstve v Bzinciach pod Javorinou.

S príchodom reformácie nastal aj v Bzinciach rozvoj školstva. Evanjelici vždy zdôrazňovali čítanie Biblie, čítanie kázni na domácich pobožnostiach, mali chrámový spev celého bohoslužobného zhromaždenia, čo taktiež predpokladalo znalosť čítania. Preto evanjelici od počiatku budovali v každom cirkevnom zbore aj evanjelickú školu. Už vo vizitáčnej zápisnici biskupa Abrahamidesa z r.1611 sa hovorí, že v Bzinciach je evanjelický učiteľ a teda aj škola. Sú tu opísané učiteľove príjmy v tejto dobe (viď vyššie).

O evanjelických učiteľoch v Bzinciach nevieme veľa. Bolo by treba, aby sa niekto tejto otázke špeciálne venoval a výsledky svojho štúdia publikoval. Predsa však vieme, že okolo roku 1630 na bzinskej evanjelickej škole pôsobil jeden a pol roka Mikuláš Marci. Predtým bol vychovávateľom u Jura Apafiho, potom rektorom v Komjaticiach. Odtiaľ bol povolaný do Bziniec. Odišiel za rektora do vtedy evanjelických Čachtíc. Roku 1700 si evanjelici postavili novú cirkevnú školu za vysoko vzdelaného farára Samuela Michaelidesa. Na novej škole učil Zachariáš Clementis (v rokoch 1702-1704), ktorý predtým učil na Bukovci. Potom ho povolali za farára do Vaďoviec a ordinovaný bol 19.novembra 1704 v Štiavnici Štefanom Pilárikom. Od roku 1712 v Bzinciach učil zase Jozef Záskalický. Podpísal Krmanove cirkevné zákony 16.februára 1724. Dvaja jeho žiaci išli študovať až na univerzitu do Wittenbergu (dvaja synovia farára Hradského Ján a Samuel). U Záskalického bol učiteľom N.Tešínsky, ktorý podpísal cirkevné zákony v ten istý deň ako Záskalický. Roku 1733 spolu s chrámom však evanjelici stratili aj svoju školu. Okolo 50 rokov potom evanjelická škola v Bzinciach nebola.

Ďalšiu školu si evanjelici postavili po Tolerančnom patente roku 1792, keď mali dovtedy niekoľko rokov provízornu školu. Tu boli rektormi Ján Valenčík, rodom z Hrušového (od 1786 do 1796). Potom odišiel na Turú Lúku a odtiaľ do Senice. Po ňom sa stal učiteľom Michal Sopko (1796-1823). Narodil sa v Jasenovej 29.septembra 1760. Dňa 24.novembra 1783 bol povolaný za učiteľa na Brezovú. Roku 1786 odišiel pokračovať v štúdiách do Bratislavy. Z Bratislavy sa vrátil na predošlú stanicu, potom do Krajného a potom za učiteľa na Myjavu. Roku 1796 sa stal rektorom v Bzinciach, kde zomrel 4.marca 1823.

Potom už prišla v Bzinciach doba Riznerovcov. Karol Rizner I. tu bol riaditeľom školy v rokoch 1823-1857. Narodil sa vo Veľkom Čepčine v Turci 10.decembra 1788. Bol učiteľom v Záriečí, potom rektorom školy v Hošťálkovej na Morave, roku 1813 v Stankovciach, odkiaľ roku 1823 prešiel do Bziniec. Zomrel 3.septembra 1857. Po ňom učil Karol Rizner III. (pre Bzince Karol Rizner II.) jeho vnuk od 1857-1910. Bol synom Karola Riznera II., rektora školy v Ozorovciach a Márie Kadlečíkovej. Narodil sa 18.apríla 1838. Študoval doma v Ozorovciach. Maďarčine sa učil vo Farkažde a v Salibách. Roku 1849 odišiel na modranské gymnázium, potom do Bratislavy, kde absolvoval aj 5.triedu gymnázia, potom do Šopronu, kde po absolvovaní siestej triedy gymnázia vstúpil do učiteľskej prípravy a tam študoval dva roky. Roku 1856 bol povolaný za učiteľa do Bziniec. Po smrti svojho starého otca bol vyvolený dňa 14.októbra 1857 za rektora školy v Bzinciach. To bol otec Ľudmily Podjavorinskej.⁷⁹

V rokoch 1910-1924 bol riaditeľom evanjelickej školy v Bzinciach (spolu s ďalšími učiteľmi) Pavel Sedláček, ktorý učil bzinské deti národné piesne (piesne o Slovensku) a učiteľka Kaňová. Potom učil na evanjelickej cirkevnej škole Ján Klincko (1924 do 1945). Spolu s ním učila začas v Bzinciach učiteľka Dobroslava Štěpánková, slobodná, vysoko humánne orientovaná. Robila v Bzinciach výskum starých tlačí po rodinách. Počiatkom 40. rokov postavila evanjelická cirkev rodinný dom pre cirkevného učiteľa, kde býval potom Ján Klincko s rodinou. Roku 1945 evanjelická škola bola nahradená štátnou školou. Tým evanjelické cirkevné školstvo v Bzinciach skončilo svoje štyristoročné požehnané pôsobenie.

Okrem evanjelickej cirkevnej školy v Bzinciach boli aj dve menšie evanjelické cirkevné školy v kopianiciach a to na Hrevušovej a vo Vrzávke.

Cirkevné školstvo muselo pracovať za skromných podmienok. V jednej triede sa tlačilo aj 60 detí. Ak chceli mať v zime v triede teplo, deti si museli nosiť polienka do kachiel so sebou z domu. Roku 1878 bolo v bzinskej škole 120 žiakov a dvaja učitelia v dvoch triedach.

Na udržanie poriadku pri toľkých žiakoch v triede mali niektorí cirkevníci v škole službu a boli prítomní na vyučovacích hodinách - bol na to rozdeľovník. Na Hrevušovej bolo 45 žiakov a jeden učiteľ. Vo Vrzávke bolo 15 žiakov a jeden učiteľ. Učitelia na kopaniciach nemali odborné vzdelanie, ale boli to tamojší cirkevníci. Iba obec mala riadnych učiteľov. Deti už vtedy chodili do školy do 15.roku života.

Veľká tragédia postihla cirkevnú školu v 3.nedeľu po Veľkej noci roku 1799, kedy škola, postavená roku 1792 do základov zhorela. Miesto nej bola v r.1799 vystavaná nová škola na urbárskom pozemku. Táto škola roku 1826 taktiež zhorela a toho istého roku bola opravená. Pri obrovskom požiari v Bzinciach roku 1849 škola znova zhorela do základov.

Roku 1870 bola zbudovaná skromná škola na kopaniciach Hrevušovej. Ale počiatkom roku 1877 aj tá zhorela.

Ján Leška ešte pred odchodom zo Bziniec dal pripraviť plány na novú školskú budovu na mieste starej školy (dnes Múzeum Ľ.Podjavorinskej). Po odchode Leškovom zo Bziniec sa cirkev pustila do stavby a škola bola r.1882 postavená. Z vonkajšieho pohľadu vyzerala tak, ako vtedajšia evanjelická fara. Výzor starej fary (pred renováciou) možno teda dodnes vidieť na starej škole.⁸⁰

Cirkevná škola musela odolávať aj maďarizačným tlakom. Koncom 19.storočia až do založenia Československej republiky všetky štátne školy na Slovensku už boli s maďarským vyučovacím jazykom, a to aj školy ľudové. Jedine cirkevné školy zostali slovenskými a tu sa zachraňovalo slovenské povedomie. Cirkevná zápisnica z 2.februára 1878 hovorí, že s pomocou učiteľa zo Zemianskeho Podhradia Ľudovíta Riznera bzinská škola získala 150 českých a slovenských kníh. Keďže maďarské úrady v štátnych školách na Slovensku slovenské knihy z knižníc habali, cirkevný konvent sa uznáša, viesť tieto knihy ako patriace cirkevnému zboru a tak ich zachrániť pred konfiškáciou. Napriek tomu školský dozorca Libertíny zhabal slovenské knihy z cirkevnoškolskej knižnice. Cirkev žiadala ich vrátenie.

Treba ešte povedať, že učiteľ na evanjelickej cirkevnej škole bol vždy zároveň organistom v miestnom evanjelickom chráme. Od učiteľa sa teda vždy vyžadovalo, aby ovládal hru na organe. Každý učiteľ bol teda vlastne kantor-učiteľom.

Keď končím tento prehľad dejín ev.a.v. cirkevného zboru v Bzinciach pod Javorinou, napísaný z príležitosti 660. výročia prvej písomnej zmienky o obci (1337 - Ján z Botu), prajem celému cirkevnému zboru Božie požehnanie do ďalších rokov života a dobrých, schopných kňazov.

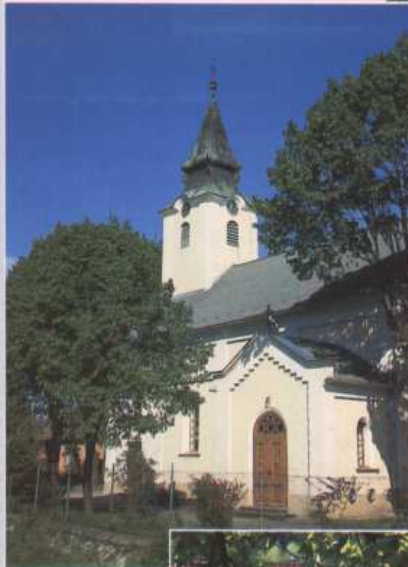
Poznámky

- (1) Ladislav Paulíny, Dejepis superintendencie nitrianskej, Senica 1891-94, IV, str.8-16.
- (2) Juraj Struhárik, Vzdelávajte sa v chráme Ducha svätého, Nové Mesto n.Váhom 1945, str. 11-19.
- (3) Branislav Varsík, Husiti a reformácia na Slovensku, Bratislava 1932, str.323.
- (4) Viď Igor Kišš, Konrád Cordatus - reformátor stredného Slovenska, Cirkevné listy, 1959, str. 92-95.120-124.
- (5) Vojtech Bucko, Reformné hnutie v arcibiskupstve ostrihomskom do roku 1564, Bratislava 1939 a L. Némethyho Historický schematismus katolíckej cirkvi.
- (6) L. Némethy, Historický schematismus, k menu.
- (7) Tamtiež.
- (8) Ďalšie podrobnosti viď v Igor Kišš, Evanjelická cirkev na Slovensku okolo roku 1560, Cirkevné listy 1964, str.154-159.
- (9) Jozef Trochta, Dejiny stredovekých fár, Zoznam fár nitrianskej stolice, str. 26, rukopis v Historickom ústave SAV v Bratislave.
- (10) Vojtech Bucko, cit.dielo, str.265.
- (11) Jozef Beneš, Historia parochiae Alsóbotfalva I., rukopis v archíve rímskokatolíckej farnosti v Bzinciach pod Javorinou, str.3.
- (12) Jozef Beneš, Pamätnosti Bzinské a Javorina, časopis Cyril a Metod, X, 1859, str.63.
- (13) Viď Encyklopédia Slovenska, I, 332.
- (14) Július Gábriš, Dejiny prepozitúry v Novom Meste n.Váhom, str.28.
- (15) Branislav Varsík, Osídlenie Myjavy a myjavskej pahorkatiny do začiatku 17.storočia, in: Historica, Zborník filozofickej fakulty, Bratislava 1972, 154.
- (16) Časopis Cyril a Metod, X, 1859, 62.
- (17) Jozef Novák, Slovenské mestské a obecné erby, Bratislava 1967, str.79.
- (18) Pochybnosti voči Novákovmu hodnoteniu vyslovil aj Ján Hudák, Patrocíniá na Slovensku, Bratislava 1984, str.81.
- (19) Ladislav Paulíny, cit.dielo, str.8.
- (20) Archív rodiny Erdödy v ŠSÚA, ladula 22, fasc.5, č.dokumentu 2.
- (21) Od tej doby je názov vrchu pri Novom Meste nad Váhom Turecko. Turci tu mali zrejme svoj tábor.
- (22) Lycejná knižnica, 372 kt., str.30.
- (23) Viď zoznam ordinovaných Jánom Hodíkom, Lycejná knižnica, 372 kt., str.312.
- (24) Viď Jozef Beneš, Historia parochiae.

- (25) Ladislav Paulíny, cit.dielo, str.13.
- (26) Vid' Kniha ordinovaných v Lycejnej knižnici v Bratislave, 372 kt., str.327, pod číslom ordinovaného 80.
- (27) Podľa zápisok Bobokových podáva L.Paulíny, zborový archív ev.cirkevného zboru v Bzinciach pod Javorinou, rada I, č.dokumentu 7).
- (28) Ladislav Paulíny, cit.dielo, str.9.
- (29) Ľudovít Neckár, Dejiny kresťanskej cirkvi, Liptovský Mikuláš 1942, str.31.
- (30) Július Gábriš, cit.dielo, str.41.
- (31) Ladislav Paulíny, cit.dielo, str.13.
- (32) Tamtiež, str.10.
- (33) Vid' poznámka v Abrahamidesovom vizitačnom protokole zo Bziniec, dopísaná na okraji po rokoch inou rukou, Lycejná knižnica v Bratislave, 372 kt., str.30.
- (34) Ľudovít Neckár, cit.dielo, 35.
- (35) Ján Ribini, Memorabilia II, str.479-481.
- (36) Ribini, II, 479.
- (37) Ján Roy, prednáška: Církev evangelická ve Bzincách, z roku 1845. Prednáška je v archíve bzinského evanjelického cirkevného zboru, archív rada I, dokument č.8.
- (38) Martin Klaniczka, Fata Aug. Conf.Ecclesiarum, Pestini 1865, str.134.
- (39) Nachádza sa v SŠÚA v Bratislave, Ústredný archív rodiny Erdödy, ladula 22, fasc.5 č.dokumentu 4.
- (40) Tamtiež, dokument č.5.
- (41) Tamtiež, dokument č.6.
- (42) Uverejnené v knihe Maksay Ferenc, Urbáriumok XVI.-XVII. század, Budapest 1959, str.275.
- (43) V dobe, keď som ich študoval okolo roku 1965 matriky boli uložené v Štátnom oblastnom archíve, Župné námestie 12, bývalá budova SNR.
- (44) Martin Klaniczka, cit.dielo, str.174.
- (45) Vid' Album Academiae Vitebergensis 1660-1710, vydal Fritz Juntke, Halle 1952, str.183a.
- (46) Kniha ordinovaných v Lycejnej knižnici, kt.372, str.266.
- (47) Vid' Magyar protestánt egyháztörténeti adattár, XIV. zväzok, str.156.
- (48) Tamtiež, str.166.
- (49) Vid' Daniel Krman, Regesti Ecclesiastica, Lycejná knižnica v Bratislave, 363 kt., str.444.
- (50) Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, I, 185.
- (51) Jozef Ľudovít Holuby, jeho článok v Tranovského kalendári 1915, str.70.
- (52) Branislav Varsík, Osídlenie Myjavy, str.112.
- (53) Uverejnené vo Vojtech Bucko, cit.dielo, str. 188-189.
- (54) Ladislav Varga, Bzinský chýrnik 1993, č.2, str.2.
- (55) Jozef Beneš, Pamätnosti Bzinské, str.63.
- (56) Vid' vizitačný protokol str.21, bod VII. Originál vizitačného protokolu je v ostrihomskom archíve, fotokópia je na Obecnom úrade v Bzinciach pod Javorinou.
- (57) Str.20 latinskej vizitačnej zápisnice.
- (58) Jozef Beneš, Pamätnosti Bzinské, str.70.
- (59) Rôzne konfesiónálne nedorozumenia okolo tohto prípadu opisuje Ladislav Varga v Bzinskom chýrniku 1993, č.12, str.3.
- (60) Jozef Ľudovít Holuby, cit.dielo, str.70.

- (61) Ladislav Paulíny, cit.dielo, str.10.
- (62) Ladislav Varga, Bzinský chýrnik 1993, č.12, str.3.
- (63) Podrobnosti podáva Ľudovít Neckár, cit.dielo, str.34-35, prípadne Encyklopédia Slovenska, V.zväzok, str.73, heslo Resolutio Carolina.
- (64) Paulíny ho nesprávne menuje ako Motešický, cit.dielo, str.10.
- (65) Matrika je uložená v Slovenskom oblastnom archíve v Bratislave. Hľadal som v tomto archíve svojho času aj Hradským stratené matriky, ale tie ani tam nie sú.
- (66) Bolo uverejnené u Ribiniho, cit.dielo, II, str.288-290.
- (67) Jozef Beneš, Historia parochiae, str.119.
- (68) Upresnené dátum podľa Búthovho vlastnoručného životopisu v archíve seniorátu nitrianskeho.
- (69) Nie teda 21.mája, ako udáva Paulíny, str.12. Vid' Bukovinského vlastnoručný latinský životopis, ktorý sa nachádza v archíve Nitrianskeho seniorátu.
- (70) Ladislav Varga, Bzinský chýrnik 1993, č.6, str.2.
- (71) Dátum uvádzame podľa vizitačného protokolu biskupa Geduliho z r.1876, ktorý sa nachádza v archíve na bzinskej evanjelickej fare. To mohol byť ale dátum inštalácie, pretože Paulíny str.15 píše, že Fúsek prišiel do Bzincov už v decembri.
- (72) Jozef Beneš, Pamätosti Bzinské, str.62.
- (73) Báseň bola uverejnená v časopise Sokol (Dobš.) II, 1861, č.7.
- (74) R.Pokorný, Potulky po Slovensku I, vid' strany 98-105, ďalej str.132 a 137.
- (75) Myslíme tu na staršiu, Jánom Leškom založenú rodinnú knihu, pretože na bzinskej fare je aj novšia, veľká rodinná kniha.
- (76) Július Bodnár, Pamätník Jána Pravoslava Lešku, Lipt.Sv.Mikuláš 1911, strán 85.
- (77) Reč seniora Lešku pri inštalácii Karola Borsuka bola uverejnená v časopise Korouhev na Sionu V, 1882, č.23, str.354-357.
- (78) Juraj Struhárik, cit.dielo, str.17-18.
- (79) V archíve pre cirkevné školstvo na evanjelickej fare v Bzinciach sa nachádzajú krátke dejiny rodiny Riznerovcov, ktoré napísala Božena Riznerová-Obrová.
- (80) Leškova reč pri posviacke základného kameňa novej školy v Bzinciach bola uverejnená v Korouhvi na Sionu V, 1892, č.4, str.49-53. Reč pri jej posväcovaní, tamtiež, č.6, str.81-85.

Dr.Igor Kišš

Ev. a. v. kostol

Rim.-kat. kostol

Rodný dom a pamätná izba Ľ. Podjavorinskej

Dom smütku

Hrob L. Podjavorinskej na hornobzinskom cintorine

Letecký pohľad na areál Poľnohospodárskeho družstva
a čistiareň odpadových vôd

Cetuna s pomníkom padlých v SNP

Letecký pohľad na Cetunu

Letecký pohľad na Vrzávku

Folklórny súbor Klenotnica v bzinskom kroji

Materská škola

Základná škola Ľ. Podjavorinskej